[illegible]

69

Neap. apud Iac: Raillard anno 1699.

EXCELLENTISSIMO

PRINCIPI

THOMÆ

AQUINATI,

Castilionis, Feroleti, S. Manghi, ac S.R.I. Principi,

PERPETUO HISPANIARUM MAGNATI,

Mamertinorum Comiti, Urbiumq; Neocastri, Mamerti, earumque Statuum Domino.

NICOLAUS PARTHENIUS GIANNETTASIUS

PERPETUAM FELICITATEM.

CUm Surrentinos Autumnos, lusus nimirum nostros, & succisiva temporum ramenta, quæ excidere sine lucro, veteri sapientum more, non patimur, summa humanitate, ac benevolentia, quæ dotes ita animi tui propriæ sunt, ut natus ad bene merendum videaris, complexus sis, Princeps Excellentiss. haud equi-

dem multum mihi dubitandum fuit, quin Bellica, tot mihi annos evigilata, & ea, qua poteram, diligentia perpolita, tibi etiam nuncupare, illicò decernerem. Nam si tanta in tenuissimo illo, ludicroq. opere excipiendo humanitas, tanta legendo voluptas fuit; majorem sanè futuram, sperare meritò poteram, in eo opere, in quo si nihil aliud, certè materia ipsa te viro, tum erudito, tum bellicoso, est quàm dignissima, atque à genere tuo minimè aliena. Est quippè illud à Bellicosissima tibi gente traditum, & quæ in Italia tot annos continuis fermè bellis sibi imperium ascivit. Ea verò Longobardorum gens fuit. quæ & si primùm barbaro è solo prodiverit, mox in mitissimo, cultissimoque Italiæ cœlo, adeò civiles ritus, humanasque artes edocta, ut nihil admodùm esset, quod antiquis cultoribus inviderent. Ex his verò, qui ex Capuæ Principibus, ac Beneventanis Ducibus, ipsisque Italiæ Regibus orti, Aquinum, vetustissimum Volscorum oppidum, ex quo inclytum familiæ tuæ cognomen factum est, primi occupavere, clarissimam generi tuo originem dederunt. ex quo uberrimo, ac perenni fonte per tot secula, plurimi, præclarissimique viri progeniti: qui eam sibi laudem bellicis artibus pepererunt, ut victaorirum suarum famam immortalem ad posteros

suos

ſuos tranſmiſerint. E quorum numero (quando omnem proferre multitudinem annorum opus, integrique voluminis, non verò paucarum horarum, & unius Epiſtolæ foret) ſatis ſit perpaucos, qui reliquos inter fama geſtorum ſupereminent, proferre. Ex quibus, eo tempore, quo Aquinatium Comites ſupremo in gentem imperio dominabantur, tum ordine, tum gloria primus emicat ATHENULPHUS, qui validiſſima hoſtium arce everſa, victiſq. acie Caſſinatibus, illi Campaniæ oræ imperitavit, quæ inter Lirim, & Vulturnum amnes jacet. Hunc LANDUS non minus nominis, quam laudis hęres, ſecutus eſt. is Capuæ principatum contra fortiſſimas Corradi Cæſaris copias ſtrenuiſſimè propugnavit: Caſſinates verò cum cæteris fæderatis, qui armato occurrere auſi, inſigni victoria ad ſublicium Liris pontem profligavit. Ac enim longè illuſtria, etſi præclara illa ſint, ATHENULPHI Secundi geſta fuere. qui quantùm pietate, tantùm fortitudine valuit. is D. Benedicti, ejuſque ſedis cum tutelam ſuſcepiſſet, in Minturnenſes movit, collatiſque non ſemel ſignis, magna clade debellavit. atque aperto Marte contra Nortmandos, Capuanoſque Principes pro Caſſinatibus ſumma ſui nominis laude decertavit: cumque Cajetæ Dux creatus, ſuſceptam ſuffragio

magnam illam dominationem, armis adversus Salernitanum Principem tum temporis potentissimum asseruit, inque posteros suos transmisit. Illius autem celebris adhuc apud nos memoria pertransiit: quod & Alphanus Salernitanus Archiepiscopus in ejus tumulo eodem fere tempore testatus est:

Dormit, Aquine, tuus Comes hic, Cajeta, tuus Dux
Magnus Athenulphus, Capua quem genuit, &c.

Nec minor PANDULPHI pietas, ac fortitudo enituit: qui nullis periculis, nullis casibus retardari potuit, quin Ecclesiæ partes, unà cum Lothario Imperatore contra Anacleti fautores sequeretur. tantumque suis viribus, suoque ingenio afflictis rebus momentum addidit, ut meritò egregiis laudibus ab Ecclesiasticis Scriptoribus commendatus sit.

At quoniam id temporis, sic ferente reciproco humanarum rerum æstu, ac variantis Fortunæ arbitrio, & nescio quo malo Italiæ fato, quæ toties Barbaris patuit, ad Nortmandos magna Meridionalis illius pars devoluta esset, Aquinates Comites Victores secuti, strenuam illis operam in bellis navarunt. Ex quibus RINALDUS, & duo PANDULPHI insigni delectorum virorum manu Gulielmum cognomento Bonum, in sacram primùm expeditionem, deinde contra Africanos mirificè adjuverunt. At extinctis Nortman-

mandis Regibus, iterumque vices variante Fortuna, Svevi affinitatis jure admissi, egregiè ab Aquinatium Comitibus adjuti, ut rerum potirentur. Ea verò ætate, is floruit, quem tu uti nomine, ita egregiis moribus refers, relaturus mox etiam victoriis. Is fuit THOMAS AQUINAS; alterum familiæ tuæ lumen, atque præclarissimum sui temporis decus. illum cùm Acerrarũ Comitem Federicus creasset, sibi etiam generum ascivit, juncta illi in Matrimonium filia Constantia. id verò se idcircò fecisse palàm professus, quod illius operæ tanti accessionem regni deberet. quod, victis, fugatisque, Celani Comitibus, qui seditiosorum Duces erant, summa fortitudinis, prudentiæque laude asseruerat. At licet hæc magna fortissimi Ducis gesta fuerint, maxima profectò, quæ nobiliori titulo in Palæstina, Syriaque gessit. in has enim Provincias summo cum Imperio à Federico præmissus, non semel cum Saracenis tanta felicitate cõflixit, ut illis acie victis, castrisque exutis, jam penè desperatas, perditasque Christianorum partes penè in integrũ restituerit. Quapropter non immerito, nobilissimum illud Eugenii P. M. præconium promeruit. quod quidem referre operæ pretium est. *Prælia tua*, inquit, *audivimus, quæ & prælia Fidei sunt, ubiq; felicitatem consecuta, &c.* Quibus verbis

 cum

cum illius tùm pietas, tùm fortitudo, tùm felicitas divino dicam oraculo commendetur, nescio quid majus sit, quod ad hujus egregii viri laudes possit ulterius accedere. imo laudum omnium instar est, ab eo, qui Numinis vices apud homines gerit, egregio præconio exornari.

In hujus filio LANDULPHO tāta in ipso ætatis flore indoles præluxit, tam appetens laudum animus visus est, ut maximarum rerum spem Avo Imperatori fecerit. nec sanè infra expectationem eventus fuisset, ni properata vota, & pręcoces spes primo in cursu immaturum juvenis fatū abstulisset. quod adeò acerbum Federico accidit, ut epistola ad generum scripta tum amoris, tū doloris plena, consolari illum, testariq; suā erga conjunctissimam sibi, gratissimamque familiam, benevolentiam voluerit. Verùm, quod præstare LANDULPHO præmatura mors vetuit, exequutus RINALDUS est, Casertanus Comes, & sororis Manfredi Regis vir, cui inclyta post facta, Regnique totius & pace & bello moderationem, fato occumbere cum ipsa Svevorum regnatrice domo obvenit.

Cùm verò ad Andegavenses rerum, Regnique arbitrium translatum, THOMAS hoc nomine secundus, Acerrarum Comes Carolo Primo in Corradini prælio, Luceriæ expugna-

gna-

gnatione , cunctorumque Saracenorum expulsione egregiam operam præstitit. Hunc autem ATHENULPHUS IV. Acerrarum Comes, paternarum laudum æmulator secutus. qui sub Carolo II. tùm navalibus, tùm terrestribus præliis contra rebelles Siculos prosperè gestis, majorum palmas, novis fascibus cumulavit.

Et quamquam hæreditariæ familiæ tuæ dotes Pietas, ac Fortitudo semper fuerint, effulxere vel maximè in PANDULPHO Aquinatium Comite. qui Sanctæ Sedis partes periculosissimis tum temporibus constantissimè tenuit, cujus filii, & præcipuè RINALDUS Paternarum virtutum æmuli; in Etruria, ubi acerrimum tùm bellum inter Gibellinos, & Guelfos exardebat, qua etiam lue tota penè Italia comprehensa miserum in modum vastabatur, pro Romana Ecclesia, æternum victuri, ciderunt. Quo tempore dius THOMAS eorum frater, maximus tùm familiæ, tùm Fidei splendor divino ingenii sui acumine, validissimoque stylo contra tùm temporis Heterodoxos, pro Fide ac Religione acerrimè, feliciterque decertabat. & successu tam prospero, ut ab ipsomet humani generis Servatore laudari semel, iterumque meruerit. Sed quanta hic laudum recensendarum seges esset, si extra oleas ferri liceret? quantus palmarum campus? immen-

ſus profectò. cùm verò nec præſens id tempus, nec inſtitutum patiatur, ad Martia majorum tuorum facta revertor.

At quia feſtinanti mihi uno plures faſces, ſed laureato, colligere neceſſe eſt: dicam Aſcolitanos Comites, Satrianos, Bellicaſtrenſes, Lauretanos ex tua domo, tamquàm Trojano ex equo emiſſos, non ad Trojam incendendam, ſed ad Patriam defendendam ſub Carolo II. & Roberto, mirificas palmas, laureaſq; adeptos. Quibus veluti ſummum laudum apicem impoſuit ADINULPHUS III. Primus Caſtilionis Dominus, qui per omnes militiæ gradus ad ſummum armorum imperium evectus, Ludovici Bavari contra Eccleſiam, Romanoſque Pontifices inſanientis, maximas vires glorioſiſſimè fregit, Ferraria propugnata, Eccleſiæque libertate aſſerta, atque Hæreticis Donatiſtis, Reate tunc degentibus, funditus extinctis. quibus egregiè geſtis à Roberto evocatus, inque ultimos Italiæ fines Supremus Dux miſſus, expulſis Siculis Rhegium Julium obſidione liberavit. Tanta verò præclariſſimi Ducis merita in Regem, Regnumque fuere, tantæ res bello geſtæ, tanta palmarum ſeges, ut jure optimo epigraphen illam meruit, quæ in tua Caſtilionis arce præfixa ad æternitatem eſt.

Athe-

Athenulpho
Thomæ Aquinatis, & Amengalda de Ceccano filio
Ex Comitibus Aquini, Cajetæ Ducibus
Post obita præclariora Caroli II. & Roberti Regis munia
Capitaneo Generali
Castrum regia munificentia concessum.
Anno Dom. MCCCIII.

Ex hac autem fœcundissima Heroum propagine post XI. Castilionis Dominos, Principes V. tu, Vir præclarissime, emanasti, inter quos THOMAS II. illustribus impressa notis Patris vestigia secutus, Marti se addixit: summoque cùm Imperio in Japygia Dux sub Carolo III. & Joanna I. exercitibus præfuit; palmisque ex hostibus relatis, se Aquinatem probavit: eodem ferè tempore, quo juvenis Ladislaus libertatem, nomen, Regnumque Francisco de Borgo celeberrimo Duce, asserta retulit, cujus domus materno jure in vestrã familiam commigravit: nescio cujusnam majori sorte? hujusne, qui in illustriorem revixit, an illius, qui tantæ accessione domus una cum Monderisano Comitatu, antiquos titulos, atque ornamenta novis amplificavit?

Andegavensi, ac Dyrrachina domo tandem extincta, Aragonenses adoptionis, & antiquissimo hæreditatis jure postmodùm successere: quos tuæ familiæ plurimum debere nemo unus est, qui nesciat. ni fortè is, qui illius ætatis Scriptores, & præcipuè Jovianum

nun-

nunquàm evolverit. à quibus prodita memoriæ sunt FRANCISCI Aquinatis Laureti Comitis gesta, qui unus ex Interregibus fuit. Hic enim Capuam fortissimè tutatus, atque exercitui ad Cajetam præfuit, Caldorensium fines invasit, Eugenii IV arma tandiù retardavit, donec Alphonsus auxiliares copias duxit, atque arctissimam soluit obsidionem. cujus rei præclarissima merces, ac testis fuit Pescariæ Marchionatus, Regni Neapolitani, tùm ordine, tùm dignate primus, quo magnanimus Rex BERARDUM GASPAREM Francisci filium eo ipso die insignivit, qui suo illustris triumpho fuit.

Sed quoniam longum esset cunctos, vel etiam summatim percensere, prætermitto, quam fortiter, constanterque Aragonensibus Regibus suam operam reliqui Lauretani Comites, Castilionisque Domini præstiterint, commemorare: & quanta V. RINALDI, VIIq. LUDOVICI Castilionensium Dominorũ merita fuerint, quando præclarissima exstãt testimonia, eaque sunt Regiæ Mensæ, Ærarii, totque armorum Præfecturæ, totque insignes Æquestres Ordines, titulique complures, quibus modò hi, modò illi pro præclaris in bello gestis exornati fuerunt.

Et quamquam istorum omnium virtus ad Regnum obtinendum, conservandumque

Ara-

Aragonensibus Regibus plurimum valuit; nihilo tamen minus, extinctum omnino fuisset cum illorum nomine Imperium eo tempore, quo Carolus VIII. Francorum Rex validissimo, numerosissimoque exercitu Aragonensium Principatum aggressus est, nisi hinc INDICI Avali, illinc verò ANDREÆ Mamertinorum Comitis atavi tui collata in unũ virtus juveni Ferdinando spes, animosque fecissent, atque illius jam jam labentem fortunam tenuissent, erexissent, ac demùm in priorem dignitatis gradum restituissent. quocirca istorum opera exortas tum primùm Aragonensium res non immerito dixerim. hujus verò tàm saluberrimi, quam præclarissimi in Regem, ac Regnum gesti haud par retributio visa est amplissimus Mamertinorũ Comitatus: quod Rex ipse in diplomate magnificis confiteri verbis non est veritus.

Post Aragonẽses Austriaci, ut in Hispaniarum Regna, ita in Neapolitanum hæreditario jure asciti. Quibus quam peregregiã operam, quam fidam Progenitores tui collocaverint, neminem profectò esse arbitror, qui non teneat. CÆSAR X. Castilionis Dominus in Africana primùm expeditione, quæ contra Albæ Juliæ prædones suscepta est, deinde contra Lautreci copias, ac validissimos conatus in obsidione Neapolitana, pugnacissimè pro Carolo

rolo

rolo V. dimicavit. Joannes Baptista in Belgico bello, HORATIUS, Hierosolymitanus Eques, dum Melitam Fidei asserens à Barbaris propugnaret, GASPAR in navali ad Athæneõ pugna fortissimè decertantes gloriosissimam mortẽ occubuerunt. Et ut ad proximiora tandem tempora descẽdamus, celeberrima apud Belgas est JOANNIS Secundi Feroleti Principis propatrui tui virtus, qua sibi sempiternam nominis famam comparavit. Inter cæteras verò res in bellis gestas LUDOVICI Sancti Manghi Principis propatrui etiam tui memorabile illud est, quod in prælio ad Norlingam inter Catholicos, atque Hæreticos commisso, concreditum sibi collem fortissimè defenderit. ex quo illa populorum omnium vocibus non dum satis celebrata victoria, parta est. At quanta ego voluptate, quanta veneratione Principis ALOYSII Parentis tui memoriam revoco: cujus virtutem, prudentiamq; nostra hæc Civitas, Regnumq; universum difficillimis temporibus experta feliciter est. siquidem in populari tumultu, à Patruo, qui à Joanne Austriaco summa authoritate ad componendam pacem legatus fuerat, regii vexilli, quod ex improviso ad Albam Portam explicatum, erectumq. est, illi uni, tamquam viro forti, tutela commissa est. In postrema Messanensium defectione, Siculoque

que

que bello, delecto ex ſua dominatione milite Calabriæ litora ſtrenuè defendit, auxiliumque Caſtilioni tulit, cujus arcem ex inopinato adorti Galli, Siculique fuerant. naves onerarias, quæ Neapolim annonam devehebant, ex hoſtium penè manu eripuit. quo tempore tu puer viſus es haſtile humero gerens inter anteſignanos milites ſtationē tenere: & quãtum puerili corpore infra reliquos eras, tantum ſupra omnes animi magnitudine, ac divina indole eminebas.

Et ſanè non tibi hucuſq. animus, non ardor bellandi, ſed occaſio defuit. quod manifeſtis argumentis præteritis annis oſtendiſti: cùm poſt pugnam ad Orbeſanam haud feliciter initam, res noſtræ periclitarentur, deſignatus Dux es Italicæ legionis, quæ tum in ſupplementum ſcripta erat, à Comite S.Stephani Prorege Neapolitano, cui tua virtus, prudentiaque apprimè nota, perſpectaque erat. quæ dotes non ſolum ætati præcurrerunt, vix enim XXIV. annum attigeras; ſed natæ tecum ſunt. ſed cùm caſu, qui quantum humanis in rebus poſſit, ſcis equidem, retardata illius legionis expeditio ſit, & pacta Italiæ primùm, deinde Europæ totius; quæ in armis erat, pace, ablata tibi tam peroptata, tã felix occaſio. quod quàm ægro tuleris animo, ſcimus equidem. nam nihil iniquius generoſo accidit animo, quam

præ-

præſentem rei bene gerendæ occaſionem amittere. At ſume, quo præſtas, animum, ſi non hæc, aliæ certè non deerunt occaſiones, quibus eam adipiſci gloriam valeas, quæ domus tuæ propria eſt. Nam cum tibi Martius à majoribus inditus ſanguis ſit cumq. pulcherrima ex grandi conjugio proles obvenerit, quo, quidem regio item, ac bellicoſiſſimo ſanguine tuo admiſto, nova ad bellandum incitamenta, noviq. tituli addētur: liberi nempè tui ex Fulvia Mirandulæ Ducis filia procreati, cui Mater Extenſis, Ava Sabaudica, Abava Auſtriaca, Philippi III. Hiſpaniarum Regis ſoror; primis tum Italiæ, tum Europæ Regibus conjuncti jure ſanguinis cognatique ſunt: cum denique viribus, ingenioque polleas, inque veterum Ducum geſtis verſatus ſis, quis te optimum futurum Ducem ambigat, etſi tardè in arenam deſcenderis? tardè autem? imò tempeſtiuè. continua quippè exercitatio umbratiles pugnæ ſunt, nec experientia ei deeſſe poterit, cui & perſpicax ingenium, & præſens eſt animus.

Accedit etiam, quod cùm Catholicus Rex, ſummo, prudentiſsimoque judicio Te inter Hiſpanæ Aulæ Magnates perpetuò adlegerit, qui honor multò anteà Familiæ tuæ debebatur, & nō ad Domus tuę magnitudinē, ſplendoremque tantùm, ac Atavorum tuorum incly-

inclyta gesta, ut è multis pauca enumeravimus, sed ad Te, virtutesque tuas, fidemque respexerit, magnamque de Te tot animi dotibus exornato expectationem cōceperit, habes novos stimulos ad immortalem tibi gloriam comparandam. Verùm, ne modestissimas aures tuas offendam, reliqua, quæ de te, tuaque familia dicere possem, prætermitto: & eo præcipuè, quod nemini nō sunt quam notissima. Quis enim adeò inscius annalium est, qui nesciat tot præclarissimos ex tua familia viros, vel infula venerandos, vel purpura conspicuos, vel præfecturis Provinciarum, ac Regnorum nobiles, vel Regiis, ac Pontificiis Legationibus insignes prodiisse? Quis adeò imperitus rerum qui tot, tantosque domus tuæ titulos, ac principatus ignoret? Quis Majorum tuorum egregias dotes, ac virtutes penè divinas, quibus præ cæteris emicuerunt, admiratus sæpiùs non est? Ex quibus jure factum, ut non immeritò antiquos modernosque Aquinates comitate, ac moderatione cum Romanis Valeriis coferre quis possit, uti bello & fortitudine cum antiquis Claudiis, & Corneliis alii cōtulere. Superest tandem, ut benigno vultu, ac ea comitate, quæ animo tuo indita à natura est, nostra hæc tu Bellĩca excipias: habebis profecto quibus artibus, qua industria, eam gloriam comparare possis, ad

quam

quam regium semper animum intendisti. atque erudiri etiam in illis liberi tui, vel à teneris annis valebunt, mihique eam segetem laudum subministrabitis, qua nobiliori cothurno altius quid sonare valeam. Vale ex Surrentino Nonis Augusti MDCXCIX.

Hæc etiam sphalmata sic corrige.

Pag. 108. versu 15. leg. Conquassare. pag. 310. v. 19. l. spe. pag. 317. v. 12. l. totum.
pag. 21. ver. 5. l. Proculcat. pag. 40. ver. 7. l. valvas. pag. 57. ver. 1. l Hæ verò. pag. 173. ver. 15. l. demittit. pag. 136. ver. 4. leg. Præcelsum animos munimine vallum. pag. 214. ver. 6. leg. Flumina retrò. pag. 266. ver. 14. l. Virtuti. pag. 320. ver. 14. leg. Austriaci, visumq. olli sedet.

F. Solimene In. pag: 1 Andreas Magliar Sc Neap

BELLICORUM
LIBER I.

QUæ melior bello pubes, quibus illa ſub armis
Eniteat, ſtructaque acie quæ ſigna ſequatur,
Seu peditum turmæ, ſeu componantur equeſtres:
Muneraque, & variæ quot bellatoribus artes,
Sive ſtruunt, variantve jugis, & verſibus agmen:
Nec non fulminei quæ Martis machina, & uſus
Qui ſit: quæ leges, & diſciplina adhibenda:
Qui Ducis & magni labor, & ſolertia quanta,
Seu moveat, ſeu caſtra locet, ſivè explicet omnem
In campis aciem, & pugna jam provocet hoſtem:
Quanta & bellaces ordiri induſtria fraudes:
Quin etiam docto fuerit quæ cura Magiſtro
Obſidii, & validas detur quibus artibus arces
Expugnare, quibuſque acri defendere ab hoſte,
Jam canere, & levibus paulum me attollere cœptis,
Incipiam. Tantorum operum tu numine amico
Author, AQUINIADE, propera, lux inclyta noſtræ
Parthenopes, doctique decus memorabile ſecli:
Seu magna æternis meditantem condere carthis
Te Megare turrita tenet, formoſaque cultu
Ægla palatino mirata à vertice plaudit,
Sive redux priſcum, tua regna, reviſis Aquinum;
Aut procul irriguo, luſtras, quæ flumine cingit
Hinc celer Ocinarus, vagus illinc amne Lametus,
Ac juga ſylvoſus complectitur Apenninus.
Regna antiqua patrum, lætiſque ubertima campis,

Opportuna ſitu, & Tyrrheno ditia fluctu.
O age, terrarum quacumque in parte reſidas,
Quidquid agas, inſigne licet, deſcende parumper
Lauriferum in Martis campum, delectaque Vati
Auſpiciis da bella tuis percurrere plectro
Heroo, & grandi numeros æquare cothurno.
Nam tu belligerùm genus altum à ſanguine avorum
Ducis, in Auſonia qui regnavere tot annos.
Quos inter non laude minor, non fortibus impar
Auſibus aſſurgis: perque ardua curſibus acer
Palmiferum ſub culmen iter moliris, & almas
Jam jam victrici dextra legis arbore frondes.
Quas tibi Pieriæ pariter deferre Camœnæ
Certatim affectant, doctoſque incingere crines:
Quando etiam dulci cantu Parnaſſia pulſas
Culmina, & Etruſcus tibi plauſibus aſſonat Arnus.
Scilicet ut venias Mars alter, & alter Apollo.
Quare age, & Auſtriacũ Juvenem dum bella docemus,
I Vati comes in Mavortia carmina, ut olim
In ſacra ſigna, Scythen contra comes illius ibis.
Ille tuus veluti Federici Cæſâris arma
Inſigni quondam Thomas virtute ſecutus:
Cui nunc par vultu incedis, par nomine, & auſis.
Tu verò toti ſpes optatiſſima mundo,
AUSTRIADE JOSEPHE, ſacro ſate numine divùm,
Has precor, has humiles ne dedignare Camœnas:
Nam tibi magnanimas artes,& Martia tradent
Munera, Threicium queis debellare Tyrannum,
Et potis egregios majorum æquare triumphos.
Nam tu (vana mihi cecinit non Delius) ille
Cæſar eris, Graii primùm quo Conſule faſces,
Poſt cladem Othomanùm, & felicia bella recepti,
Addentur Latio: faſtis melioribus annus
Aureus incipiet, palmaque inſignis Eoa:
Au-

Austriacusque tuo veniet de nomine dictus.
Tunc Oriens, tunc Vesper erunt Rectore sub uno:
Tu Rector, tu Cæsar eris: tibi serviet uni
Europe, atque Asia, & pacatis Africa monstris.
Jam video Scythicis fervescere cladibus Hebrum,
Pallentesque atro volventem sanguine Lunas;
Æquor in Ægæum, pharetrasque, & barbara tela,
Victatosque simul penna trepidante galeros.
Jam video Rhodopen, Pangæaque celsa superbum
Inclinare caput, totis & plaudere sylvis:
Teque altum incurvis venerari collibus Æmum.
Jam tua septenas vestigia lambere pronas
Aspicio turres, lunataque signa tyranni:
Et Byzantinas jam jamque patescere portas.
Ergo age, da faciles aures, animumque docenti
Egregias majorum artes, & munera belli:
Et simul Heroo jam nunc assuesce labori.
At tu, cui chari semper tutela parentis,
Dive, fuit, magnasque domos, & regna gubernas,
Austriadum, Loiola, polo delapsus ab alto,
Dexter ades, nostrisque favens allabere cœptis.
Atque tuo, meruit si tantum, carmina vati
Suffice: si pennis, animisque audacibus altum,
Corripimusque iter intactum, insuetumque carinis,
Dulcia & ingenti si rumpimus otia nervo;
Ducere tu Vatem poteris per devia, perque
Ambages belli varias, perque ardua Martis
Munera: quandoquidem dux acer Iberica quondam
Prælia conatus virtute, animoque virili,
Non unum pulso retulisti ex hoste trophæum,
Quare age, si sunt Austriadæ tibi maxima cura,
Tu Mars, dive, tubam, tu bellica tympana pulsa:
Instrue tuque acies: confer tu signaque signis:
Tu dictis accende animos, & prælia misce:

Arduus inque Scythas assurge, Hunnosque rebelles,
Atque tuos sacro Austriadas dignare triumpho.
Principiò quicumque parat decernere bellum,
Consulat, æqua prius fuerit si caussa: neque unquam
Descendat temerè in campum, seque implicet armis.
Legitimum, sanctumque fovent præsentia bellum
Numina, & egregiis semper successibus augent.
Nec nisi læta pio ridet Victoria regi.
At non æqua vetant certamina: vindice pęna
Injustos & justa duces ad vulnera servant.
Sæpe urbes arma in socios sine jure ferentes,
Florentesque unà populos, subversaque regna
Vidimus, & cædes passim, fædasque rapinas,
Atque profanatas ædes, & templa deorum
Virginibus per vim raptis, temerataque sacra.
Dura quidem, miseranda: ferocibus attamen illa
Debita erant populis, atque ausis digna profanis.
Plurima quæ modo te possunt documenta monere:
Nec longè à fastis majorum exempla petenda.
Fœdere disrupto per tot perjuria, bellum
Movit, & ingentem Romanis Thracia cladem
Sæva minabatur, supremaque funera regno.
Jamque Scythæ Tanaim, & Mæotidis antra paludis
Deseruere: quibus sese conjunxerat omnis
Dacia: permixtique Getæ, Moesique ruebant.
Jam Rhodope pharetrata suos præmisit, & Hæmus
Ipse suos: gentesque bibunt quæ Strymonis amnem,
Et quæ Peneum, quæque alta Ceraunia lustrant:
Albanæque acies, domitrixque Epidamnus equorum,
Bellatrix Epirus: & his convenerat omnis
Græcia. nec longo jungunt post tempore duri
Agmina Cappadoces, Galatæque, & Lydus, & omnis
Ægyptus, viresque Orientis, & accola Rubri
Æquoris ustus Arabs, & odoriferi Nabathæi.
Mil-

Millia quot Scythici nunquam duxere tyranni.
Jam tantis populorum undis, & viribus auctus,
Et tumidus fastu ingenti regnator Eoi,
Pannoniam in magnam sese diffundit: & omnia
Occupat agminibus centum, & latè obruit armis.
Qualis, ubi è Libycis liquefactæ montibus altæ
Defluxere nives, vel siccos plurimus imber
Abluit Æthiopas, centum torrentibus auctus,
Hinc, illinc magnum coëuntibus agmen in unum,
Intumuit Nilus, totidem vel fluminibus Gis.
Haud mora, disrupto ruit aggere, & omnia victor
Arva tenet, camposque premit, quatit ariete sylvas
Undoso, atque ipsis insultat turribus audax.
Jam Thrax imperii sedem præcinxerat, & jam
Undique tormentis centum diffracta patebant
Mœnia: latè aditus & propugnacula cœco
Vulcano convulsa dabant. reparare Magistri
Tot non damna valent: non contra obsistere pubes
Austriadum generosa potest. dux barbarus urget:
Jamque ferox turres tenet, imminet & jugulo Thrax.
Cum subitò visa è cœlo descendere Virgo,
Cui recti tutela, sacris & præsidet armis:
Atque his obsessos est vultu affata sereno:
O magnis audete animis: ne barbarus atrox,
Mille licet ruat agminibus, licet ære tonanti
Fulminet assiduè, vos terreat, inclyta pubes.
Sed fortes durate etiam, atque arcete superbos
Odrysios, virtute pari, qua prisca juventus
Hæc signa, has acies pepulere è mœnibus istis.
Namque iterum indecores, castris post terga relictis,
Clade nova fracti fugient per devia Thraces,
Atque Scythæ, atq. Daæ, Galatæque, Syrique, Arabesq.
Nam sic vestra fides meruit, sic Cæsaris, & sic
Pontificis Magni meruit pietasque, fidesque,

Vertice quem summo venientem cernitis, ille
Est Pius, est Felix Cæsar: victoria vestra est.
Hæc dedit, & cœlum repetens Astræa petivit.
His dictis firmata manus generosa, ruinas
Murorum super insistunt, atque omine tanto
Audaci vallant disruptas pectore turres,
Hostibus obnixi non cedere. donec ab alto
Culmine descendens Cæsar felicibus armis
Irruit, & toto dispersas æquore turmas
Dejecit, victique Scythæ fugere tyranno,
Præque ignominia, rabieque, iraque fremente.
Hinc illæ exortæ clades, iterataque crebrò
Excidia in miseros: tantorum & caussa malorum
Una fuit, rupto susceptum fœdere bellum,
Armaque, vi facta, regnis illata quietis.
Quis tantas unquam, licet audax, vincere gentes,
Deque tot indomito sperasset Thrace triumphos?
Quis validas arces, & mœnibus oppida tanta
Præcincta egregiis, opere expugnare, vel ære
Fulmineo tentasset? eo tamen impete cessit
Frustra olim nostris obsessa Sicambria signis,
Altum, horrendum ingens, & non superabile vallum
Imperii, spes omnis erat quo fixa tyranni.
Innumeræque arces igni, ferroque subactæ:
Græcaque concessit tandem victoribus Alba.
Et qui tot populis armis felicibus ante
Dicebat leges: & tot cui regna tributum
Prona dabant, pacem supplex nunc ille precatur.
Othomanus pacem supplex petit? impia reges
Gentibus innocuis ne bella movete: Latini
Est Deus Imperii vindex. Sed justa gerendi
Quæ belli sit caussa: Sacri si jussa Senatus,
Aut si Majestas populi violata Latini:
Sive sit à populis Divûm temerata profanis
Relli-

Relligio: sociis vel sunt cùm justa ferenda
Auxilia: aut Gentium si jus sine jure refixum est.
Publica præterea si res oppressa tyrannis,
Sanctaque libertas eversa: aut regibus actis
Legitimo è solio per vim, regna occupet armis
Impius invasor: tandem si sceptra tuendum
A vi barbarica prædonum, armisque potentum.
Legibus his bellum si decernatur, ab alto
Numina sacratis aderunt præsentia signis,
Felicesque dabunt successus. omne cavendum
Non æquum tibi semper erit: nec bella ferenda
Sunt ex re minima, vel præ exiguis momentis.
Nimirum si læsa domus privata potenti;
Vel sit ab externis si rapta pecunia civi.
Triste malum, atque ingens, & non optabile bellum;
Idcirco summo non est nisi jure movendum.
Et summum tibi magna dabit jus caussa. Britannos
Non ego magnificis, non quisquam laudibus ornet:
Ulturi canis unius si fata, propinquos
Continuò in socios moverunt arma: necesque
Inter se ingentes, ingentia damna tulere.
Nimirum tanti funus dignatur inane
Occisæ pecudis! verum hæc insana cruentis
Digna feris rabies: homines mollissima quando
Pectora habere, animumque jubet natura benignum.
Perge, inimica prius quàm bellum in regna feramus,
Robora militiæ, cunctasque expendere vires
Convenit; æquales si sint hostilibus illæ.
Nam secus, incerti sortem tentare Gradivi
Non Patres, populumque decet: sed poscere pacem,
Conditione tamen, quæ sponte petentibus æqua
Arbitrio censenda senum. Exorantibus ultrò
Vos date magnanimi pacem, & miserescite reges.
Nam non hac major domito victoria ab hoste

 Esse

Esse potest; præclara magis nec gloria, vestrum
Quæ nomen magnis populorum plausibus ornet.
Parcere subjectis, pacisque imponere morem
Principis imperium magni, & suprema potestas.
Pendere quin etiam semper juvat illud, iniqua
Conditione minor, fastuque oppressus, in iram
Ne ferus insurgat pro libertate, superbumque
Imparibus quamvis armis vi deleat hostem.
Casibus extremis, quando spes occidit omnis,
Junctaque virtuti mens irritata repulsa,
Viribus exiguis nonnunquam fracta potentum
Agmina regnorum, amissisque insignibus alti
Indecores abiere duces. Natura superbos
Scilicet est fastu quia dedignata superbo.
Et variantis erit semper dubia alea Martis.
Si pacem Græcis poscentibus ante dedisset
Rex Macedum fastu tumidus, victorque Philippus,
Forsitan ad Manes non Perseus isset inultus,
Nec capta imperium cessisset Pella Latinis.
Staret adhuc Carthago maris regina: neque omnes
Res Asiæ Antiochus vidisset turbine volvi.
Plurima nec desunt hac tempestate per omnem
Europen, Asiamque tibi documenta, Magister.
Quæ quoniam longum mihi percensere, docebunt
Te varii rerum annales, fastique vetusti.
 Insuper his, illud tota vos mente sagaces
Maturate, senes, crebrique expendite, bello
Plurima si vobis sint emolumenta futura.
Ne damnoque gravi, summoque petita labore,
Spem magnam populi tenui victoria lucro
Frustretur, nullos vel sit latura triumphos.
Aurato velut æquoreis qui piscibus hamo
Insidiatur, ei si fors disrumpitur inter
Linea piscandum, fulvi jactura metalli

Nul-

Nullo capturæ lucro pensabitur unquam.
Idcirco nunquam sunt Patribus arma movenda,
Commoda ni multo damnis majora sequentur.
Præterea sit cura, æquis ut quæstibus auri
Vim magnam, argentique, futuri prima reponas
Belli fundamenta; quibus non rite locatis,
Haud læto Mavors vultu tua signa præibit.
Agmina nam frustra juvenum generosa parantur,
Magnanimique duces frustra; firmissima quando
Robora militiæ, nervique ad prælia desunt.
Fulmine Mars, ferroque incassum armatur acuto,
Ni simul ardenti stipatus fulguret auro.
Quamvis ore minas, oculis cita fulmina vibret,
Et dextra assiduè rotet implacabilis ensem;
Divitias, & opes nisi det diffusa sinistra,
Haud equidem poterit palmas ex hoste referre.
Idcirco sit prima Patrum vim cogere cura
Æris inexhausti: quæ multos certa per annos
Sustineat belli pondus, cœptumque secundet
Ubere proventu. Nonnunquam maxima bella
Principiò magno rerum suscepta paratu,
Viribus & magnis, subitò sublapsa referri
Visa retrò, & medio spes cursu amissa triumphi.
Qualiter è paleis æstate accenditur ingens
Ignis ubi in campis, latè prima omnia circùm
Arva tenent flammis incendia: cunctaque complent
Immani strepitu, & sylvis, campisque minantur.
Vis tamen illa brevis mox ut consumpta, repentè
Omnis flamma cadit, timor omnis: solus & amplo
Exiguus restat campo cinis: & puer unus
Insultans cinerem dat flatibus. Aurea, Patres,
Robora militiæ, Martique parate futuro.
At cauti prohibete, duces ne forsan avari
Per vim, perque nefas rapiant nimium à populis æs.

Nam

Nam benè non jacto fundamine, tuta sub auras
Haud surgit moles: verùm est casura ruina
Jam jam præcipiti, quando crudelis oborta
Seditio, gentes vocat in civilia bella.
His animadversis, instat jam tempus habendæ
Pubis, & egregios ad signa vocare maniplos.
Fortia sed quoniam, generosaque corda reposcunt
Munera bellorum, non gentes cogier omnes
Præcipio: tibi multus erit delectus habendus.
Delige pauca virùm, sed Martia pectora: palmæ
Nec spes in numero armorum, turbisque reponas.
Parva manus juvenum, sed lecta, ingentia bella
Confecit, nitidosque tulit, victo hoste, triumphos.
Non populum innumerum, non millia multa trahebat
Magnus Alexander: erant ter dena virorum
Millia, parva phalanx Macedum, sed vivida multo
Robore, lecta animis, usuque asperrima belli.
His Asiam in magnam, numero, non viribus impar,
Ingressus, tantis ausus se opponere regnis,
Persarum & mille agminibus, Medùmque Syrùmque:
Ausus & Hircanos, atque ipsa lacessere Bactra:
Et tandem extremos convertere signa sub Indos.
Quæ damnanda quidem fiducia tanta fuisset,
Robora ni Macedum, & virtus lectissima regi
Pelleo tantas & spes, animosque dedissent,
Arsacidæ bello victi, totumque subactum
Regnum Asiæ, Gangesque simul superatus, & Indus,
Urbibus atque potens magnis Ægyptus: & omnis
Latè Oriens Graiis ascitus legibus, ingens
Parva peregit opus gens invictissima. Pœni
Non aliter tantis Libyam domuere subactis
Gentibus: & domini tot sulcavere per annos
Omnem non multis cum classibus Amphitriten.
Sed quid ab externis populis exempla requiro,
Stant

Stant quando majora domi? si Romula tantum
Res crevit: dominam terrarum pronus adorat
Si Romam, & signis servit famulantibus Orbis;
Urbs una, & paucis Italùm comitantibus armis,
Attamen electis sociorum, est ausa superbis
Tanta animis tentare. viris & grandia bella
Suscepit paucis, paucis perfecit: & illa
Magnis cum ducibus, bellaci & gente peracta.
Macedones rerum domini, Pœnique subacti,
Victus Iber, domitique Afri, Gallique feroces:
Cimbrorum fractæ vires, junctique Britanni,
Divisi quamquam Oceano: Germania cladem
Non unam sensit: perfracta audacia Dacum:
Et tandem indomiti cessere insignia Parthi.
At contra imbellis numerus, confusaque turba
Haud equidem quidquam pręclarum præstitit unquam.
Millia quot Xerses Persarum fusa maniplis
Græcorum exiguis coram spectavit? & ipsi
Agmina tot paucis Syrii flevere tyranni
Cæsa Palæstinis: infecta sæpe soluti
Re Libyam rediere Arabes: rediere potentes
Sæpius Othomani, vultu pallente, Polonos
Seu fortes bello peterent, seu Pannonas, aut cùm
Tentare Italiæ robur sunt classibus ausi.
Quin etiam in primo pauci stant agmine: & omnem
Rem pauci peragunt: qui si delecta juventus,
Spem certam palmæ læti præsumite, Patres.
Præterea rarò magni data copia campi,
Ut tantas populorum acies dux explicet: ingens
Hinc illud retrò consistit inutile vulgus,
Spectator tantùm pugnæ, non actor. & inter
Tot varios lingua populos, & moribus, ordo
Martius haud certa poterit ratione teneri.
Et si fortè pedem referunt primi, ruit omne
Tum

Tum quoque vulgus iners, magnoq. urgente tumultu,
Terrorem sociis, & vires hostibus addit.
Quæ cum sic habeant, delectus plurima semper
Cura tibi. pubem selectam transtulit Argo
Vellus in auriferum: Danaùmque electa juventus
Ilion ad magnum cum magnis venit Atridis.

Quare age, quæ duro potius gens apta Gradivo,
Accipe: Sylvestrem primò describere pubem
Ne dubites: semper tractando aptissima bello
Rustica gens; multo quoniam nutrita labore,
Et Jove sub nudo, ventisque exercita, & imbri.
Est Solis patiens, & amicas despicit umbras:
Nescia deliciis frangi, parvoque beata:
Simplicitate potens animi, durata palæstris
Membra, manu valida, & rigido consueta labori.
Quæ ferrum gestare, profundam ducere fossam,
Ferre onus, à primis didicit solertior annis.
Sic olim bellator erat, qui rusticus idem
Exercebat humum, & terram vertebat aratro.
Qui Cererem curva flaventem falce secabat,
Falcatos idem currus ducebat in hostem.
Quique ligone alto vallabat limite campos,
Pervalidas urbes idem obsidione premebat.
Quin & Dictator jussus, Consulque creatus
Quintius, Attiliusque, serens hic, ille nitenti
Vomere dum terram durus scindebat arator.
O niveos patrum mores! ò aurea secla!
Quin etiam agrorum, & nigræ gens incola sylvæ,
Quæ vix delicias vitæ, vix otia novit,
Nescio quo minus in mortem perterrita fertur?
An quia chara minus, facilem dat prodiga vitam?
Hinc semper pubis supplendum robur ab arvis
Præcipio, rigidosque in bella armare colonos.

Plurima sed vitæ norunt qui commoda cives,
Ur-

Urbibus in mediis geniti, multaque parentum
Cura, divitiis & tot felicibus alti,
Apta minus Marti sunt corpora: neve magistro,
Ni fors urget opus, numerumque implere necesse
Accisæ morbo pubis, pugnisque sinistris,
Scribendi signis. Verùm, Prætore jubente,
Cogendi tibi si cives: ne scribere nullo
Delectu properes: mixtimve ad prælia ducas
Vulgus iners, cunctisque aptes neu artibus arma.
Non igitur piscator erit, non nauta probandus.
Quamvis multa tibi belli præcepta gerendi
Piscator dederit, quamvis & Navita concha
Bellatorum animos ferventi accenderit ira.
Scilicet hunc mater inter civilia bella
Cratere in medio connixa, ex urbe Dicarchum
Dum petit, & patriam percurrit Olympida puppi.
Infantem genitor regalia signa secutus
Bellaces inter strepitus nutrivit, & arma.
Ærea fulmineo tormenta sonora metallo,
Atque fuere tubæ, & rauci cui nænia cantus.
Nimirum trepidis ductorem per freta nautis,
Et præceptorem dederant piscantibus, illum
Difficiles idem belli qui traderet artes
Militibus, ducibusque, parabant Fata magistrum.
Munere pro tali triplici cui tempora serto,
E musco, myrtoque levi, & Parnasside lauro
Gaudent tergeminæ pariter præcingere Musæ.
Arma nec aucupibus, nec inerti danda telonæ:
Linteo non Marti, non par dulcarius, aut qui
Fæmineas studiis exercent mollibus artes.
Ast æris, ferrique faber, durusque macelli
Tractator: rigidam qui carpentarius urget
Assiduè serram docilis, lignoque dolando
Plurimus insudat: quique arma tonantia cudit
Qui

Qui venator aprum jaculis, cursuque fatigat:
Qui cervos novit, leporesque æquare sequendo,
Inque feram clamore avidos urgere Molossos,
Aptior in bellum veniet: discrimine quando
Non longo distat: pubes ceu rustica, tantum
Arma armis, similem permutat & artibus artem.
Ast urbe è media Marti quæcumque vovetur,
Exercenda tibi primùm gens illa labore est.
Pondera ferre humeris, cursu transmittere campum
Ingentem, & rapido discat consuescere Soli:
Et victu modico, facilique, & tenuibus uti
Vestibus, & nudis interdum incedere suris.
Edoctamq; velim nandi: sic flumine cursu
Collectos crebro sudores abluet: omnes
Sic morbos vitabit: erit sic aptior armis.
Insuper his, cives ad martia munera lecti,
Semper ab illecebris patriæ procul urbis agendi:
Aëre & in nudo condiscant carpere somnos:
Degere & in campis sua per tentoria: & ipsi
Illa sibi sylvis suescant metare sub altis.
Bellaces sic Sparta suos instruxit alumnos:
Sic mundi domitrix sese Romana juventus
Exercebat agris: luxu, longeque remotis
Deliciis, bello pariter se aptabat, & armis.
Hinc & digressus, quæ sint certissima signa
Bellatoris: erit pubem cui cura legendi,
Plurimus insudet, juvenes ut deligat ipso
Membrorum nexu, vultuque, oculisque valentes.
Ut varii possint implere gravissima belli
Munera, quandoquidem certis Natura recludit
Indiciis, hominum quæ sit solertia cuique
Indita, quæ vires animo, quæ robora membris,
Qui genius, vel cui succedat promptior arti.
Quæ signa in brutis pariter manifesta patescunt;
Nem-

Nempe quibus meliora queas prænoscere, quæque
Apta magis soboli veniant, duroque labori.
Ergo signa tibi semper tutissima fortis
Pugnatoris erunt, cervix erecta supernè,
Distincti maculis humeri, longique lacerti,
Præduri nervo digiti, nisuque potentes:
Et vigiles oculorum acies, & pectora lata.
At modicus venter, sint tenuia crura, pedesque
Non pingues, latique nimis, distentave sura:
Duritia nervi sed sint collecta valentis.
Pluribus his pollens adolescens, optimus armis,
Acer equis, promptusque manus ad bella vocandus.
Et quamvis Mario delecti Consule, tantum
Proceri juvenes, primaque in fronte reposti,
Qui senis alti pedibus: tamen illa relata
Delecto si signa viro, ne plura requiras:
Nam fortem præstat, quàm grandem scribere pubem.
Corpore non magnus, magnus sed robore Tydeus,
Acer erat bellator. erat, quis crederet? ipse
Exiguus pariter Pelleus mole, futurus
Gesta per, & palmas re mox, & nomine Magnus.
Quod superest, potior semper delectibus ætas
Prima, puer quoniam discendo est aptior: & quæ
E teneris imbuta, insidunt altius, annis.
Quin etiam tentanda prius fortissima belli
Munera, veloces arcus, agilesque palæstræ,
Et saltus ætate vigor quàm langueat, & quàm
Corporis invalidi vires, animique senescant.
Qui velox, agilisque, atque omnes dexter ad usus
Armorum, pugnator erit insignis, & acer.
Nec te pæniteat, quod multos atterat annos,
Ante puer bello quàm surgat idoneus: ævum
Causetur juvenis non dum venisse merendi,
Quàm vacuum doleat jam præteriisse triumphis.

In-

Ingenio fuit acer, & ausis maximus ille
Othomanùm rex, qui tenero præcepit ab ungue,
Eque sinu matrum pueros ad munera Martis
Dura rapi, & rigido sub præceptore feroces
Institui, atque ipso cum lacte haurire Gradivum;
Vagitu simul arma sonare, & prælia primo.
Sunt arcus, pharetræque, venenatæque sagittæ,
Vertibilis turbo, & scuticæ, teretesque trochisci:
Suntque ollis ludi pueriles martia bella.
Membra labore domant, æstuque, & frigore durant:
Et cursu, fortique student contendere lucta.
Hinc acris gens illa virorum, & nescia vinci:
Cui ludus sunt bella, neces, stragesque voluptas.
Viribus his nostra, pudor oh! de gente paratis,
Barbarus imperium rapuit sibi victor Eoi.
At non præteream, quæ primæ in milite dotes
Semper erunt, pudor ingenuus, visque aurea honesti.
Hæc habilem bello reddit, dum vertere terga
Ille vetat, multa victorem laude remittit.
Hinc tibi nobilium semper sit primus ad arma
Delectus, Martisque vocentur ad alta decori.
Quid juvat ignavum exercere ad prælia vulgus,
Pluribus in castris annis & habere, sine ulla
Optatæ spe frugis? agro quæ futilis arbor,
Agrestum multo nec profectura labore est,
Tollitur, ex ima radice excussa securi.
Non aliter pellendus iners tibi miles ab armis.
At quia sæpe duces his indulsere, cruentas
Nempe hinc & clades populorum, & vidimus arces
Excisas, flagrasse urbes, subversaque regna.
Idcirco, cui cura datur describere pubem,
Mente sagax, rectique tenax, sitque integer, ore
Ille sit & blando pariter, pariterque severo.
Imperii cui totus honor, cui tota salutis

Spes

Spes commiſſa, fides ſociorum, atq. omnis opum vis:
Publica namque ſalus, ſociùmque, & gloria regni,
Divitiæque omnes verſantur cardine in uno,
Nimirum forti, & generoſo milite nixæ.
Egregius quamquam multis virtutibus eſſet,
Attamen hac laude inſignis Sertorius una
Præ veteres, claroſque duces felicior ibat.

Sed neque, terrarum quæ ſit, cælique patentis
Conditio, te prætereat. Tellus licet omnis,
Et cælum licet omne bonos, & gignat inertes:
Quæque tamen bello gens gentem vincit: & ipſa
Cæli quæque plaga, & tellus bellacia mittit
Corda magis, roburque animis infunditur alto.
In medium converſa diem, mundique teporem,
Et gens Auroræ, & naſcentis conſcia Phœbi,
Chara minus Marti: quoniam ſiccata calore
Præ nimio, tenui turgeſcit ſanguine venas.
Idcirco ſapit, & conſultior illa; cruorem
Fundere & hinc renuit, refugitque ferocia bella.
Quin & divitiæ multæ, luxuſque ſuperbi,
Et placidi emollit gentem clementia cœli.
At verò gelidas quæ gens devexa ſub Arctos
Naſcitur, & rigidis creſcit durata pruinis,
Acrior, indomita, & duris magis effera pugnis.
Temperieque procul, rectoque ex Orbe remota,
Inconſulta venit, largo ſed ſanguine dives:
Plurimus ad ferri qui vulnera ſuppetat, & qui
Audacem faciat, contemptoremque pericli
Plurima non animum verſantem, & nulla timentem.

Hinc Aſiæ gentes, molli quas irrigat unda
Euphrates, flavoque humectat flumine Ganges:
Et quas frugiferæ tractus telluris amœni,
Et fontes vitrei, & cæli molliſſimus aër
Allicit, & luxus animorum, & dulcia ſuadet

Otia; bellaci non ſunt devota Gradivo
Pectora. Parthorum quamvis clariſſima virtus:
Scilicet à tergo torquentes ſpicula verſi,
Fraudibus, & noſtro didicerunt vincere luxu.
At gens nulla magis ſtudiis bellacibus impar,
Quàm qui terrarum tenuerunt ultima Seres.
Vix norunt luctantis equi ſpumantia colla
Flectere, & adductis revocare ad munera frenis.
Verùm quæ toto contra jacet Orbe repoſta
Chryſia gens olim, cui nunc cognomen Iapon,
Belligeros animos, & fortia pectora geſtat.
Nimirum rigidi gentem plaga martia cæli
Ambit, & abrupto tellus in vertice nutrit.
Optima gens quoniam bellis montana ciendis.
Nempe acres duris animos è montibus haurit.
Indomita idcircò pariter Samnitica pubes,
Cantaber indocilis, cum Rhæto Helvetius, & cum
Fortibus Illyricis permixta Albana juventus,
Atque Alpina jugis pubes durata nivoſis.
At Libyæ populi, medii quos torrida cœli
Zona tenet, quorum & propior ſtat verticibus Sol,
Exangues veniunt, pigrique ad bella: calore
Præ nimio indociles armorum ferre labores.
Pœnorum gens nota tamen valuere: ſed iſti
Mendaces potuere dolis: Numidæque frequenti
Ex uſu, Italiæque polo venere feroces.
Aſt Arabes, numero fortes, & crimine noſtro,
Ferre per Europam potuerunt barbara ſigna.
Eſt fama tantùm majorum, & carmine vatum
Æthiopum gens fortis, & æſtiferi Garamantes.
Mortales inter cunctos novus incola mundi
Alterius, noſtris quem per tot ſecula terris
Oceanus dimovit aquis ingentibus, & quem
Subiectum mediæ torret plaga fervida Zonæ,
Nec

Nec duro acceptus Marti, nec idoneus armis.
Ænea non genti tormenta, tubique canori,
Non enses, non scuta, citique ad vulnera nervi:
Sed viridi armatus ramo, vel arundine glauca,
Vel fragilis calami tenuatis cote sagittis,
Ammericus campo tractat puerilia bella.
Hinc parva gens victa manu: rudis, inscia, mutum,
Ignavumque pecus veluti, cessere triumphis
Hespericis, dominoque novo parere coacta.
At felix errore suo: nam capta ferarum
Exuit immanes mores, & barbara ritus
Humanos edocta: sacrisque imbuta Latinis,
Servitio infami Stygiorum, Orcoque redempta,
In partem regni venit, vitæque beatæ.
Sed jam tot populis bellorum laude superbis
Me vocat Europe, ostentatque insignia mille,
Mille triumphales arcus, & clara trophæa,
Palmarum monumenta: quibus præfixa tyrannis
E victis, spolia alma nitent, lituique, tubæque,
Atque hastæ, atque enses, & fulmineæ balistæ.
Monstrat & effigies tot ovantium, eburque curule,
Et sceptra, & mitræ nitidis distincta lapillis:
Divitias & tot regnorum, è torque subactis
Gentibus insignes palmas, clarosque triumphos.
Quæ quoniam populi bellacis aperta supersunt
Argumenta; nihil tantis fas addere signis.
Quid quod lethali contritus clade refugit
Magnus, & Imperii pariter, proh Fata! Latini
Aurea libertas illa sub strage sepulta est?
Nempe Asiæ vires, Ægyptus, & omnis Eoi
Gens illum comitata: socer pugnacia secum
Agmina Gallorum, Germanorumque trahebat,
Robur & Italiæ. similique errore superbi
Cæsaris ultores capti periere Philippis.

Et sociis simul ipse suis instructus Eois,
Victus in Actiacis Antonius occidit undis,
Occiduis igitur potior bellator in oris
Gignitur: hinc validum genus est Hispana juventus.
Ingentes populorum animi, vis æmula laudis
Maxima, & in parvo magnæ stant corpore vires'.
Non virides agri, non arva, artesque Minervæ,
Bella sed, armorumque usus est prima ferocis
Gentis cura: pati docilis, fitque æqua labori
A teneris crescens annis, generosaque gestat
Pectora: Martis opus semper tentare superbum
Prompta animis,& prompta manu:mortemque subire
Certa,triumphali pro lauro, & laude decora.
Nobilis in pugnam gaudet pedes ire, comanti
Armatus galea, & scuto septemplice tectus.
Insignes tolerare moras; obsessaque multa
Mœnia tutantur virtute & fortiter ipsam
Ore famem parco vincunt. stat fortis in arce,
Inque data statione pedes, piloque tremendus
Descendentis equi pugnacia pectora rumpit.
Quæ sequitur, præclara tenet fastigia Martis
Gallica gens: rigidis olli vis ignea bellis,
Atque incredibilis virtus, roburque superbæ
Mentis, & ingenitæ laudis generosa cupido.
Est Martis studiis exculta, usuque frequenti
Armorum, & magnos jam scit tolerare labores.
Vulcano solers variando, & molibus altas
Expugnare arces, & propugnare perita.
Est alacris natura viris, animæque capaces
Mortis, & indignum ducunt sine laude reverti.
Inque hostes effusa ferocius impete primo
Gens ruit, atque viros supra Mavortia tentat.
Paulatim primus sed cùm deferbuit ardor,
Mollescit tepefacta animis, similisque pruinis
Illa

Illa suis, ingentem animorum decutit æstum:
Nec patitur calidas procedere longiùs iras.
Montano præceps ceu cùm de vertice torrens
Subiectas ruit in valles, tegit arduus, ingens,
Omnia, dejectat sepes, secat, aggere rupto,
Flaventem campo Cererem, magnisque minatur
Arboribus, raptat caulas, & saxa volutat.
Ast imbres primi cùm defluxere, cadit vis
Omnis: & è tantis vix obstrepit unda fluentis.
At Martis tanta floret gens Gallica laude,
Pro meritis quoniam Rex laudem, & præmia ponit:
Atque artes fovet egregias, documentaque belli.
Vos largi date dona, Patres, artesque fovete.
His animi, his artes crescunt, & Martius ardor.
Sed jam proceræ succedunt corpore gentes,
Quas vastis nemorosa tenet Germania sylvis.
Prægrandes, flavique comas, & lumina glauci,
Robore & ingenti fortes, animoque feroces,
Et contemptores vitæ Mavortia tractant
Prælia Germani, quibus otia vendere semper
Mos fuit, & forti mercari præmia dextra.
Impatiens illis animus, sævusque, feroxque,
Corporis adversos qui molem impellat in hostes:
Vulneraque, ferrumque, & sanguine tela lacessat.
Stant acie obnixi non cedere: stant pede firmo
Fragminibus super, atque obiecto pectore vallant.
Non minus insignes cursu, frenisque domare
Cornipedes, pugnasque agiles bellantur equestres.
At prompta non mente valent ad Martia furta.
Sed neque Sarmatica taceam de gente Polonos.
Lechiadum bello durum genus: arma juventus
A teneris trahit, & solertior excolit annis.
At quoniam loca plana tenet, campestriaque arva;
Idcirco gens gaudet equo, quem flectere cursu,

Inque hostem effusis dimittere novit habenis.
Exsuperat Moschos virtute, & equestribus illos
Sæpe domat pugnis, Dacumque, Scythenque sub ipso
Sæpe Borysthenio metit amne, Tyraque rubente
Sanguine barbarico, pharetrasque, & tela ferente:
Lechiadum testes virtutis, & alta trophæa.
Verùm longa pati fastidia Martis, & arces
Molibus expugnare, diuque insistere castris
Indocilis. genti laus una, & una cupido,
Collatis campo signis vicisse patenti.
Ast Italis olim fuerit quæ Martia virtus,
Non opus ut repetam: quando satis ipsa loquuntur
Inclyta gesta, notis insignibus addita fastis.
Et satis ipse jugis Romanis subditus Orbis
Terrarum, domitusque docet cum fluctibus ipse
Oceanus: radiis quà Sol utramque coruscis
Perlustrat mundi metam, victricia signa
Italia invexit, regnumque æquavit Olympo.
At nunc (proh Fata, & nobis non amplius æquus
Juppiter!) antiquum decus omne, & gloria cessit.
O patria, o Divùm sedes, atque inclyta bello
Ausonia! ò veterum virtus heroa parentum!
Ergone tam magnum potuit subvertere regnum,
Ingentes tot opes Divùm inclementia? mecum
Ad piscosa sedens apricæ saxa Minervæ,
Talia dum queror, & magni solatia luctus,
Antiquum repeto Imperium, generosaque Patrum
Facta, tot & claros devicto ex Orbe triumphos,
(Læta, peracta juvat, vana sub imagine quamvis,
Commeminisse, malis dum mẽs præsentibus ægra est)
Defessum levis invasit sopor. Hic Deus egit
Me trans Sirenum mollissima litora, & alto
In Vaticani delatum vertice sistit.
Et Deus ille equidem: non falsa insomnia vates
Fingi-

Fingimus, aut vana populos spe ludimus. illi
Dum septem aspicio fundatam collibus urbem,
Visa mihi regina leves resoluta capillos,
Et pulchros demissa oculos, vultuque dolenti.
Non altum diadema caput, non dextera sceptrum,
Non humeri clamydem, gemma variante, tenebant.
Nec comites ulli circum: sed sola reclivi
Vertice squalenti lauro subnixa manebat.
At tali lacrymans rumpebat sydera questu:
Ergo tot è gemmis regnorum intexta corona
Decidit, & tantis majestas clara trophæis:
Imperiumque, decusque, Orbemque amplexa potestas,
Atque ipso periere simul cum Consule fasces.
Hei mihi! quis nostra sertum cervice superbum
Dejecit turbo, & tantum decussit honorem?
Qui casus, quæ Fata Deûm potuere repentè,
Cardine convulso, tantam divellere molem?
Scilicet in terris quia nulla æterna potestas
Esse potest? sed Fata mihi sine fine futurum
Imperium dixere. licet tamen ulla Deorum
Hæc Fata ex adytis dederint promissa repostis:
Id tamen, id tanti terra, pelagoque labores
Effusi meruere: tot & clarissima bella,
Tantæque immani gentes feritate redemptæ,
Totus & humanis imbutus moribus Orbis:
Idque mei insignes etiam meruere triumphi.
An quia spe captus falsa malè cautus Eoum
Flavius Imperium terrarum transtulit? eheu!
Fatalis fuit illa dies, fuit illa malorum
Tantorum mihi caussa, & acerbæ prima ruinæ,
Quæ totum gemino commotum cardine mundum
Corripuit: Latias quæque alto à culmine turres,
Eque imo excussit Capitoli immobile saxum.
Barbaricis dedit illa viam tot gentibus. illa

In mea damna, jugis Alpes dimovit apertis.
Hei mihi! tum magni decor omnis, & alta potestas
Occidit Imperii, sedes cùm fixa sub Ortu est.
Quis tantus furor, & quæ tanta insana cupido,
Mollibus Auroræ populis mea tradere sceptra?
Hæc lacrymans dabat illa:polo cum præpes ab alto
Nuncius adveniens candentibus Aliger alis,
Talibus ingreditur dictis: Regina dolorem
Excute: nec vultum fletu fædare decorum,
Et crebris tristare animum ne perge querelis.
Desine jam questus, jam desine, diva, doloris.
Hæc tibi nunc Pater Omnipotens me ferre per auras
Jussit, & è curis animum relevare molestis.
Non tibi, non ingens Divùm inclementia regnum
Evertit: nec ab Ausoniis sine numine terris
Flavius in populos sedem transvexit Eoos.
Consilio Patris id Magni, Fatoque peractum est.
Nimirum nova sic totum diffusa per Orbem
Pontificis Magni foret intemerata potestas:
Incrementa pii caperent & maxima ritus.
Sacrorum qua parte tibi non defuit unquam
Imperium, summoque æquata potentia cœlo.
Quin etiam terrena vices, alternaque Fata
Sentirent se cuncta pati, nec Sole sub alto
Rem fore perpetuis mansuram finibus ullam.
Cuncta suos enim habent certos mortalia casus.
Ast age, sume animos: alternas reddere quando
Festinant tibi Fata vices: & Juppiter æquus
Aurea solicitis decurrere vellera fusis,
Atque optata jubet deduci secula mundo:
Quando iterum Latiis parebit legibus Orbis.
Hæc dedit. & subitis cælo se transtulit alis.
Et mihi surgentes Zephyri excussere soporem.

FINIS.

Fran. Solimene In. P: 25. Andreas Magliar Sc.

BELLICORUM

LIBER II.

PRotinus arma, quibus bellandum, & ahenea dicam
Tela, Jovis raucum tonitru referentia fulmen.
Tu Vati sacros aperi, Bellona, recessus,
Omnis ubi seposta latet seges horrida Martis.
Dic, Dea, dic rigido cannas ex ære cavatas:
Et genus, & numerum, variasque expone figuras.
Adde simul pyrii vim pulveris, & nova miris
Artibus inventa, & qui sit pugnantibus usus.
Nam nisi tu Vatem doceas, Dea, perque repostos
Vulcani referas aditus, fumosaque regna,
Haud equidem tanto poterit par ire labori:
Quare age, Diva, præi, dextramque extende sequenti.
Singula non ævi mihi nunc repetenda vetusti
Armamenta, Sudes, Contique, Arcusque, Pharetræque,
Atque Hastæ, & rigida mixti Testudine Nervi,
Balistæque, Ariesque, & terribiles Catapultæ.
Illa olim, teneris dum se formaret in annis,
Prima rudimenta, & pueri levia arma Gradivi.
Qui nunc maturus virtute, & grandior ævo,
Ingenioque sagax multo, Jovis æmulus alti,
Igne micat, tonat ære, & nubibus aëra texit:
Desuevitque arcus, & spicula: major & ausis
Igneus imbre pluens, & grandine ferreus, hostem
Fulminat, & latè campis trepida agmina sternit.

Cre-

Creber & ex alto reboans vomit aggere nimbum
Flammiferum, & ferro jaculabile decutit arces.
Idcircò fortes hac tempestate sub æquor
Descendant juvenes, animosaque pectora, bellum
Ardentes inter tractare sonantis aheni
Irasque, strepitusque, & diræ grandinis imbrem.
Quique globos inter caliginis, inter & atri
Vorticis irrumpant cuneos, ignemque lacessant
Infractis animis, & Marte audacius ipso.
Inque tonans generosa nitrum, flammamq. minacem
Frons ruat. intrepidas nec stridula terreat aures
Horrendo plumbata volans per inane rotatu.
Hinc veteri patrum nostra hæc præstantior ætas
Emicat: inque novis virtus insignior armis.
Namque illi in ferrum, decoctaque robora sylvis,
Et lapidum contra jactus, & tela ruebant:
Maximus inque leves labor occursare sagittas.
Fulmina nos contra ruimus, Martemque tonantem,
Glandis & explosæ nimbos, rituque cadentis
Grandinis horrisonæ, latèque arbusta secantis.
Ignibus & liquidis, tetroque bitumine mixtis
Objicimus caput audaces, & pectora nuda.
Illi hostem adversa venientem fronte cavebant.
Undique nos petimur telis: objecta minantur
Non unam tormenta necem: longèque reposta
Sint licet, emittunt ingentia pondera: venti
Quæ velut alati currunt pernicia, & ipsos
Prævertunt sonitus, & signa micantia flammæ;
Lethifer ut nulla pulsus vitabilis arte.
Desuper imbre pluunt densato ferrea mala,
Quæ mox incluso concepta è fomite flamma,
Ingentem rupta ferri compage per omnes
Dant stragem partes, implentque cadavere campos.
Interdum subter, succenso pulvere, tellus
Suc-

Succutitur, scissoque sinu vi turbinis, atras
Evomit, Æthna velut, fumanti nube favillas,
Et fluvios, & saxa, ipsosque à carcere Manes:
Immensaque supra miseros jacit astra ruina:
Reddit & hinc terris, & diro funere mergit.
Crura ocreis, pectus thorace, caputque comanti
Munibant galea veteres, scutoque tegebant
Corpus, & adversæ vitabant cuspidis ictum.
Nos igni, nos igne pilis per inane retortis
Corpora nuda damus: virtus quæ maxima nostri est.
Nam quò certa instant magis, & propiora pericla,
Major eò in forti fervescit pectore virtus,
Contemptura animam: siquidem generosior ille est,
Qui sancto patriæ, vel relligionis amore,
(Nam secus est cœcæ mentis temerarius ardor)
Jam certam ruere in mortem certissimus audet.
Quin & habenda duci major prudentia, & alti
Vis animi, promptusque vigor, mens acrior, omnes
Quæ rerum in casus se verset, & adsit ubique.
Non illum & flammæ, non terrifici reboatus,
Non chaos horrendum, caligantesque tenebræ,
Nec cervice super stridentia fulmina, & ipsa
Frangere ut horrifico possit Libitina flagello.
Ast alii, quibus exsuperare per ardua callem
Est amor, & faciles veniunt ad carmina Musæ,
Hæc fortunati tranquilla per otia tractent.
Me penitis Bellona jubet succedere tectis,
Singula tormentorum, ærisque tonantis, & omnem
Ornatum belli dictura, inventaque mira,
Et quò quisque suis splendescat miles in armis.
    Ac primùm ex humeris dependens baltheus ensem
E calybe excusum duro sustentet: & illum
Accipiat vagina sinu, servetque nitentem.
Non tamen est cunctis gladiorum gentibus una
For-

Forma; unus veluti non est pugnantibus usus.
Scilicet Ausonii, Gallique, Hispanaque pubes,
Extento puntim feriunt mucrone. feroces
Sed brevibus Galli gladiis armantur, Iberi
Suspendunt longos, mediocribus Italus ardet.
Cæsim acie, tenuique interdum cuspide Pannon.
Helvetiique petunt hostem, durique Sicambri,
Marcomani, Bojique, & pictis Theutones armis.
Qui celeres quondam soliti torquere Catejas.
Ast acie tantùm Medi, Persæque, Arabesque,
Atque Scythæ, atque Indi, gentesque Oriente repostæ.
Ipsi etiam pando cinguntur acinace Mauri,
Et nigri simul Æthiopes, Syrus, & Garamantes.
Verùm Sauromatæ, durum genus, horrida tractant
Bella bipenniferi: scinduntque à vertice summo
Corpora bellantum, nec equorum parcitur armis.
Ipse & prævalidam improvisa ad furta securìm
Tauricus acer agit, quique haurit Phasidis undam.
Eoi, variique Scythæ, quos dividit ingens
Hinc, illinc Superis jam jam calcandus Imaüs,
Non ferri tenuant aciem, sed cuspide dorsum
Exacuunt: flexumque supra divergit acumen.
Talibus extremi hominum, nitidissima pubes,
Ensibus armantur Seres, quos fibula gemma
Subnectit tereti pendentes vellere fulvo.
E dextro pendens humero transversus in orbem
Baltheus incumbat lateri, ferrumque coruscum
Fulciat: è lævo sub dextrum zona lacertum
Descendat, pyrii quæ pulveris armamentum,
Atque pilas, restimque ferat. digitisque quaternis
Amplior ille: minor latescat zona duobus.
Exuviis cervi geminus formetur, equino
Vel corio: melior tamen his durissima pellis
Est alces, soliti qua se munire Magistri

Exi-

Exiguas contra glandes: nam ferrea frustra
Pondera majori catapulta emissa cavemus.
At quoniam longo descendens baltheus orbe,
Zonaque, bellator cùm desilit obvius hosti,
Urbem aggressurus, cratesque citissimus altas,
Cespitibus sepem vel transmissurus acutam,
Impediunt cursus; idcircò provida nostri
Temporis ars curta succingit pectora zona,
Ex qua, ceu cincto, descendit pendulus ensis,
Et restis,loculique unà de sutile pelle,
Seu fago, queis pulvis inest, plumbique supellex.
Præterea cannam tibi dextera,miles, ahenam
Dextræ incumbentem scapulæ sustentet: & illam,
Itala quam patrio gens sclopum nomine dicit,
Nos pyrobalistam Grajo sermone vocamus.
Ingens telum, atrox, lethale; potentius ullum
Quo non densa virùm per latos agmina campos
Sternere plumbatis, inferre & funera mille.
Nam velut æstivo cùm præceps sydere grando
Imbre pluit crepitante, repletos ubere culmos
Atterit, & latè flaventes demetit agros.
Sic etiam explosi simul ac stridere tremendo
Murmure, vibraruntque globos per inania sclopi;
Ilicet ictæ acies passim sternuntur in arvis:
Et cita terribili desævit Parca flagello.
Jam quæ tormenti partes, quæ forma tonantis,
Accipe: fagineum tibi corpus, vel nuce fiat
Sublustri: latus cui subsit mole, levique
Molliter inflexus subter calcaneus orbe.
Posterior pars plana, gravi ne verberet ictu
Pectora, cum retrò, succenso pulvere, cedit.
Strictior & capulus, fietque rotundus: & illum
Latior insequitur ligni pars, inque cavato
Illa focum gremio accipiat: nexuque tenaci

Fir-

Firmet helix non una focum . postremus in orbem,
Excurrat codex tenuatus more canalis .
Inque sinum accipiat cannam : capuloque retorta
Jungatur cochlea, strictoque in vertice circo .
Tres tibi longa pedes sit canna, & pollice seno :
Cui tergus fuso formatur crassius ære ,
Tenuius os: æquum spatio sit inane canalis .
Extrema qua parte foco conjungitur, olli,
Materiæ insinuet quo sese Vesta, foramen
Insit: ab ardenti factum cui lumine nomen .
Insuper his lævem, rectoque è robore querno
Prælongam facies virgam, qua stupea ad imam
Stricta per ora adiges multa vi vincula cannam .
Virgaque fagineo triplicem transmissa per arcum ,
Vagina velut, inseritur servanda canali .
Curva focum subter sit ferrea clavis : & illa
Mobilis ærato versetur nexa colubro .
Arcus erit coluber , rituque excuditur anguis :
Qui restim accensam tenet ore, focoque recluso ,
Exiguo stat pulvis ubi cratere repostus ,
Excitat admotus, deducta clave, favillas .
Verùm ne pulvis cratere labascat aperto ,
E ferro super impositum sit mobile tegmen.
Nonnulli ignivomas majori corpore cannas
Efficiunt, ut jacta petat glans eminus hostem :
Atque bifurcatis substentant æra bacillis.
Angustas alii, sed longas corpore formant :
Ac silicem curvæ supponunt ore colubræ ,
Et cochlea intorta stringunt, morsuque tenaci :
Inque foco adversa calybem regione reponunt .
Ut canis (hoc etiam cognomine dicitur anguis)
Cum mordet, subitas educat dente favillas .
Et mordebit , aget cùm se rota laxa per orbem .
Ast age, & è spatiis utcumque egressus iniquis ,
Quà

Quà nullis patuit signis via trita priorum,
Jam quibus æra modis oneranda in prælia, tiro,
Accipe: Fulminei geminas immitte duellas
Pulveris in sclopum, conclusum vascula quantum
Querna tenent, talem tibi quæ gestantur ad usum.
At si fors subiti succendant prælia casus,
Inque volæ medio insistat plumbata repandæ:
Sulphureo totam quam mox tege pulvere: tantum
Sat: geminis tantum par assolet ire duellis.
Ut nitrum in calamum jactum est, demittitur intus
Plumbea glans; stupam mox addito, sive papyrum:
Inque sinum intrudes virga, penitusque recondes.
Nam stipata magis fuerint si pondera, jactu
Glans longo excurret magis, & violentior ibit.
Lethiferæ plumbo fient è fusile glandes:
Et pyrobalistæ non sit nimis orbita plumbi
Ore angusta cavo. Sed vatem flammea restis
Cantantem vocat, & belli jam suscitat iras.
Funiculum linove rudi, vel cannabe factum,
Inque nova in spiras contortum imponier olla
Præcipe (ficta vitro in ventrem tibi turgeat olla)
Hinc albi quatuor superinfundantur aceti,
Et geminæ loti partes, atque una præusti
Pars Bacchi, salis una nitri purissima tunsi,
Una simul pyrii pars pulveris: inde vicissim
Permixta, accenso virgis crepitantibus igne,
Cuncta coqui incipiant, donec resolutus in auras
Humor eat totus: vitreo tum denique vase
Educti, pyrioque aspersi pulvere funes,
In calamo tandem extenti siccentur ad umbram.
Nam sic concipient siccati protinus ignem.
At pigra si fuerit restis fingenda, coruscum,
Quæ ferat effossis Vulcanum tarda cuniclis,
In sale sit tantùm nitri, decoctaque aceto,

Pol-

Polline & ignivomo conſperſa. pigerrima ſed ſi
Forte tibi facienda, dabit colophonia partem ,
Cera ſimul partem dabit unam: & cum geminis ſal,
Et maſtix geminis veniet, carboque quadrante.
Cunctaque piſtrino contuſa, levemque redacta
In cinerem, Veſta ſubter fervente, liqueſcant.
Hinc toties liquido mergenda bitumine reſtis,
Donecuti funalis eo craſſiſſima ſurgat.
Verùm ſtypa tenax ſi ſit fabricanda, præuſto
Exiguum gummi, quod dat Panchaia, vino
Miſcebis patrio, vel ſuccoſæ tragacanthæ.
Sed jam diſce, feri ſectator Martis, in hoſtem
Intorquenda modo quo ſit pila plumbea duro
E calamo, certamen ubi ſtat inire tremendum.
Pectora mentum infra ſpectet calcaneus æris
Glandiferi, & longum ſuſtentet læva canalem,
Cuſpis ubi excipitur virgæ poſtrema: repandum
Dextera ſuſtineat tergus, quà proximus, ignem
Stat focus, admiſſa jam jam tibi reſte, daturus.
Hac ſed lege: foco pollex pede longius uno
Deſuper incumbat cannæ: reliquique reduncam
Moturi clavem teneant, cùm tempus, & ipſa
Murmure jam rauco pugnæ dant tympana ſignum.
Nam ſic adverſos feriet contorta maniplos
Horrida glans, recto fugiens per inane volatu.
Inſuper eſca foci ſit lecto è pulvere; ut ignem
Ilicet accipiat, mittatque in viſcera cannæ.
Sed quò me feſſum rapitis? quæ limina, Muſæ,
Panditis? inſuetos videor penetrare receſſus.
Tartara nigra patent, caligantesque camini
Terram eructantes denſato turbine flammam:
Sulphurei reſonant amnes, fuſiſque liqueſcunt
Fæta bituminibus loca cæca, nigræque paludes.
Æthnæos furvis video Cyclopas in antris
Non

Non enses pro more, comantiaque æra, neque hastas
Cudere, nec rigida versare incude metallum.
Sed pars è solido formatos ære lebetes,
Atque cavas urgent suppostis ignibus ollas:
Pars liquido infundunt permixtum flumine nitrum,
Atque vaporifero resoluto humore per auras,
Edomitum flamma educunt portentiferum sal.
E Stygiis sulphur deductum fontibus illi
Igne coquunt: corylis alii, levibusque salictis
Carbonem accensis faciunt: factumque minutim
Altera contundit ligno pars illa rotundo.
Permiscent alii nigro cum pulvere nitrum,
Sulphuraque, & dulcem suffundunt Najadis undam.
In cava mox alii siccanda laconica mittunt
Sulphuraque, nitrumque, & semina pulveris atri:
Et siccata cribro secernunt ignea grana.
Vos mihi, quæ rerum facies, & quæ nova Martis
Armamenta parent vasto Cyclopes in antro,
Dicite; nam nostis, Divæ, & memorare potestis.
Et quoniam vobis concessum, sternite Vati
Per loca cœca viam, facibusque præite coruscis.
Nympha fuit claro Sirenum sanguine creta,
Leucosyrin Nesida, ferunt, dixisse parentem:
Pausilypo quæ mixta specu sub monte reposto,
Munera furtivæ Veneris susceperat albam
Leucosyrin. virgo infelix! nam Phœbus in altum
Iratus viridi mutavit vertice saxum:
Atque senem in saxum pariter mutavit: & illum
Apposuit Nympham juxta: sed jungier olli,
Per medium pelago præterlabente, negavit.
Inarime Nesin, Phœbo genitore, crearat:
Siren ipsa, parens fuerat, cui cærula Dotho.
Et Procythen Dotho matrem jactabat: & Æglen
Jactabat Procythe: formosamque illa Dicarchin.

Cui Mater Circæa, vago quam proxima Sarno
Leucopetre, vitreo tulerat connixa sub alveo.
Aurea Leucopetram dederat Colomelis: & olli
Parthenope formosa parens, quæ vecta per altum
Ionium Graiis è finibus: inque beati
Litora Crateris cùm descendisset, amicis
Excepta hospitiis à ruricola Sebetho,
Sirenum genus Euboicis prima intulit oris:]
Et molles genti ritus, & docta refixit
Otia Grajugenùm, citharamque, & carmina, ludumq.
Instituit circi, & doctas prima extudit artes.
At Dea Leucosyris tot matribus aucta superbis
Ibat, & egregio formæ spectanda decore:
Ac dulci cantu, citharaque insignis eburna
Ibat Olympiacas inter præstantior omnes.
Nobilis Ausonia ex omni delecta juventus,
Atque duces clari bello, regesque potentes
Muneribus certatim illam, votisque petebant.
Illa sed illecebras, animo dotata virili,
Et dulces patriæ Veneris spernebat amores.
Fœmineum natura genus quod fecerat, illa
Impatiens perferre, colum, fusumque perosa,
Penelopes & acum fastu indignata superbo,
Prælia dura virùm, Martemque capessere virgo
Instituit, celeresque manu tractare sagittas:
Et spumantis equi cursu prævertere ventos.
Ergo acrem belli studiis incensa, Gradivum
Insequitur fera virgo. sagoque induta virili,
Agminibus permixta, suos, hostemque fefellit.
At non insignem speciem, lumenque juventæ,
Et roseas celare genas, & lactea colla
Evaluit. nitido galeæ fulgentior ære
Frons nitet, & crista rutilat flaventior ipsa
Cæsaries, pulchroque oculi fulgore coruscant.
Pal-

Palladis os; habitumque refert armata. severo
Territat ore minax, oculisque rubentibus ignem
Fulminat horrendum. verùm est & amabilis horror:
Nec terror vacat illecebris: pellitque, trahitque
Os unum: pugnantque simul Mars, atque Cupido.
Forte fuit forma juvenis formosus, Asylæ
Filius, Arctoo primus de litore Asylas,
Hesperiam in magnam veniens, primordia regni
Jecit, ubi leni Campanos flumine Liris
Alluit, & prisci despectat mœnia Aquini.
Cujus ab Ausonio se appellavere vocantes
Nomine, * Lingonidùm quot quot de stirpe creati,
Sceptrigeri heroes omnes, lauroque decori.
At juvenis Podamyrus, Avi cognomine dictus,
Egregiis fidens animis, pulchræque juventæ:
Atque novo, veterique tumens præcordia regno,
Campanos in bella duces, regemque secutus,
Sexcentos juvenes, fortissima corpora, toto
Delectos regno, secum dux ipse trahebat.
Leucosyris Podamyron, equo subvecta feroci
Insequitur comes: & sociis fuit una duobus
Par Fortuna: pares, fusis certamine Mauris,
Sortiti laudes, parilesque egere triumphos.
Felices nimium socii, ni dira cupido
Sensim accendisset rapidis præcordia flammis.
Nam juvenis forma captus, specieque decora,
Hauserat ingentem, penitusque per ossa furorem.
Quandoquidem nulla roseæ lanugine malæ
Obductæ, rituque nivis canentia colla
Fœmineos animos aliena in veste recondi
Argumenta dabant juveni certissima: sexum
Vox & fœmineum pariter demissa sonabat.

* *Longobardorum nimirùm principium, qui ex Lingonibus, & Bardis, ut quibusdã placet, primùm coaluerũt.*

Quin etiam sibi signa rei manifesta ferebat
Indagator amor, quo non solertior alter
In penitas intrare fibras, inque abdita rerum
Arcana, occultosque palam reserare recessus.
Cuncta oculis lustrat pernicibus: & vigil intrat
Mente per arcanos aditus: argutus & omnem
Observat nutum, & tacitus secum omnia confert.
Est oculis amor acer, acutus mente, sagaci
Est animo: multoque evadit doctus ab usu.
Non illum visu Lynceus, non fama volatu,
Non Maja satus eloquio, non vincet Ulysses
Astibus: arguto nec fallet acumine Pallas.
At juvenis, magnum qui jam conceperat ignem,
Incomitatus adit Nympham: quæ forte sub alta
Valle sedens, placidi captabat murmura rivi,
Et dulces umbras, & amicæ sibila quercus.
His propior divam aggreditur: Pulcherrima Virgo
(Nam talem te forma facit, vox arguit ipsa:
Incessus & signa ferunt manifesta) quid ultra
Virgineos vultus aliena in veste recondis?
Quid teneros vexas artus? quid membra fatigas
Mollia? florentes ignara quid atteris annos?
Bella viri tractent: Veneris te sacra reposcunt:
Egregiamque petit soboles numerosa parentem.
Si quidquam officiis meruit Podamyrus, amicum
Conjugio dignare virum. Regina paterni
In partem regni venies: te semper Aquinum,
Te placida semper Liris venerabitur unda.
Quid dubitas formosa? moras quid lenta beato
Moliris nexu, & sortem frustraris amicam?
Hi liquidi fontes, hæc numina vallis, & ipsa
Connubii testis sit nobis pronuba Juno.
Hæc dictis puer: atque audax jam plura parabat.
At virgo, cui verba ducis sine more pudicum
Ac-

Accendunt animum, & vis addita suscitat iras,
Sic contra vultu fata est succensa minaci:
Quis Deus, aut quæ te, juvenis, dementia adegit
In tantum venisse nefas? dabis, improbe, pœnas.
Non mihi sunt molles animi, non fœmina, vir sum.
Cumque viris, dum fata dabant, certare duello
Haud renui. quot enim, scis jam, sub Tartara misi.
I, galea induere, & duro præcingere ferro:
Prævalidaque hasta, & clypeo munire patenti.
Te te ego, te solum in certamina sola reposco.
At juvenis lenire animum sic cœpit: Acerbo
Non te convicio, durove incessere facto
Ausus: nec potui: summi vos conscia cœli,
Sidera, vos sylvæ testor, vos flumina; quando
Vos etiam sylvæ, vos flumina numen habetis.
Sed me sanctus amor (nam non indebita posco)
Impulit, atque tui, virgo pulcherrima, mores.
Nam quis te talem neget esse? Deus quoque nobis
Hæc dedit argumenta. Deo ne, pulchra, resistas.
Pone iram, & teneros virgo jam concipe sensus.
His magis irritata, odiisque furentibus acta,
In campum pergamus, ait: decernere ferro
Pugnatorne vir, an mollis sim fœmina, certum est.
Hæc dedit: & sese in tentoria protinus infert
Bellatrix virgo, famulosque ad munia poscit.
Arma citi, fatur. quæ vos mora tardat, inertes?
Ocyus arma ferunt illi. sed caussa furoris
Quæ subiti, nemo dominam scitarier ausus.
Tantus inardebat vultu furor. Illa comanti
Ære caput, pectusque tegit thorace trilice.
Insignis latus ensis habet, capulumque nitescit
Aureus: & magnam præacuta cuspide pinum
Dextra tenet: clypeum sustentat læva, polito
Ære renidentem: gyro cui triplice circus

Argento rutilat: medio ſtat gemmeus umbo.
His telis armata, & virtutis conſcia virgo,
Bellatoris equi ſaltu ſe vibrat in armos.
Inque ferox aciem prodit; ſed neſcia fati.
At juvenis, quamquam invitus, non ſegnior ibat.
Verùm animi dubius, Divos quid poſceret? hoſtem
Vinceret? at vitam victa moriente daturus
Ipſe erat infelix. vincine? probrumque, pudorque
Id vetat. Ah demens: in quæ diſcrimina, virgo,
Te, ſociumque rapis, ſuſpirans fatur. & acri
Urget equum ſtimulo: volat hic pernicior Euro.
Interea trepidas vulgi compleverat aures
Effuſus latè rumor, certare duello
Leucoſyri Podamyron, amico fœdere rupto
Hoſpitii: cauſſaſque odii, pugnæque latere.
Ergo omnes permixtim acies, denſique manipli
Accurrunt: caſtriſque ruens effuſa juventus
Omnis it in campum, pugnam viſura: duceſque
Accelerant iter: & dictis, juſſuque parati
Conciliare animos, triſteſque avertere caſus.
Incaſſum tamen: adverſis, ceu fulmina, pilis
Hinc fera Leucoſyris veniebat, & acrior illinc
Inſtabat Podamyrus equo. ſed cominus ut jam
Virginis ora videt, dextra vix ſuſtinet haſtam
Infelix: tenerumque iras bibit inter amorem.
Flectit equum læva, pulſu ne lædat amantem.
Vicit amor laudem. at non implacabilis ictum
Virgo fugit: dum flectit equum, ſtringitq. premendo,
In latus occurſat juveni: occurſuque repulſa
Decidit: atque excuſſa manu ſimul haſta refracta eſt.
At virgo ſubito caſu non territa, ſurgit
Ilicet in pugnam, veluti leo tactus: & ipſe
Vim magnam vindex animus ſibi ſufficit: ipſe
In rabiem verſus multam pudor excitat iram.

Igne

Igne micant oculi, rubet os, frons fulgurat, ensem
Stringit dextra minax: inque hostem cœca ruebat.
Cùm medium tenuere duces, Rex adfuit ipse:
Et pugnam dictis, & majestate diremit.
At non ultrices cesserunt pectore curæ:
Sed magis occultis fera virgo furoribus ardet:
Et victæ nomen (fuerit casusve, Deusve)
Indocilis perferre, fremit, magno æstuat igne.
Ceu fera, quæ postquam cœpit pugnare theatro,
Nec primo assultu risit fortuna, magistri
Cogitur ad nutum campo decedere, & arcto
Includi septo: sola hic furibunda remugit,
Et secum indignans iram de pectore proflat.
Jam cœlo tenebras extincta luce vehebat
Humida nox: tacitæ quando tentoria turmæ
Densa tenent, sternitque thoros defessa juventus:
Tum virgo in sylvam, nullo comitante, relictis
It castris; secumque animo meditatur iniquo
Vindicet ut se se: pœnamque ex hoste reposcat.
Quam citò concepit, serò vix mitigat iram
Fœmina: nec violata magis fera perfurit ulla.
Condensum transgressa nemus, sub celsa Vesevi
Culmina tendebat, nullis exterrita monstris:
Plurima quæ montem perhibent errare per altum.
Non cœcæ sistunt umbræ, saltusque maligni:
Audacem faciunt animum furor, ira, pudorque.
Jam summum defessa jugum pervenerat, ignem
Cum videt exigua tuguri radiare fenestra:
Accedit: pulsatque fores cornice propinquas.
Forte senex Periander, amor cui plurimus artis
Empyricæ, verique sagax, si cætera desint,
Indagator: erat studiis simul ille Minervæ
Excultus, citharæque modos, & carmina norat.
Carmine quin etiam ventos placabat, & undas:

Eque ipsas tumulis animas, umbrasque vocabat:
Inque ibat chaos, & cœcos tellure sub alta
Lustrabat calles, rerumque arcana petebat.
Et tunc forte novum senior, mirumque parabat
Inventum, quo omnem terrarum everteret Orbem.
Ut primùm raucæ strepitus cornicis ad aures
Pervenit, reserat valvam, visurus an umbræ
Sylvestres, ductive homines errore viarum.
At verò ut pulchræ conspexit virginis ora,
Armatumque latus ferro: Quis nocte sub alta
Huc deus, ò virgo, fatur, quisve attulit error?
Sis fœlix: nostrisque hospes succede caminis.
Seu sors, sive aliquis Deus huc, vel compulit error:
Non sors, nec Deus incassum, nec inutilis error.
Ista senex. ingressa specus dum lustrat opacum,
Multa oculis rerum spectat miranda, novasque
Armorum species, & nitrum, vivaque sulphura,
Atque novas etiam restes, & pulveris atri
Materiem: miræque animum novitatis amore
Capta, senem poscit, quæ sint ea mira? sed ante
Ipsa sui virgo, quoniam sic ille petebat,
Erroris reserat caussas, & sortis iniquæ
Arbitrium: referensque gravi simul æstuat ira.
Æstuat ipse senex, sed amore incensus: at ignem
Corde premit: nec fas animum tentare pudicum.
Atque his ingreditur, oculis in virgine fixis:
Credo equidem, Deus ultor in hæc te nostra reduxit
Hospitia; authoremque novæ te destinat artis,
Atque novorum operum. Ducent utcumque minores,
Admiranda senex inventa, & fœmina mundo
Inferet: una odiis, alterque incensus amore.
At verò ut totam teneas ab origine caussam,
Est opus, ut mecum gremio telluris opacæ
Succedas, Manes subter, nigrantiaque antra
Ditis

Ditis inaccessi. Sed primùm ut cuncta secundis
Auspiciis incœpta fluant, cratera Lyæo
Spumantem libemus Opi: libemus & atræ
Nocti alium: placata fores Ops maxima pandet:
Nox facilem per cœca viam dabit, inque repostos
Ire sinus naturæ, atque abdita viscera terræ.
Hæc ubi, flaventis libant crateras Iacchi:
Nigra unum tibi, Nox, tibi & unum, frugiferans Ops.
Hinc tacitum Periander iter cum virgine carpit,
Mons ambustus ubi magno cratere patescit,
Eructatque globos flammarum, & sydera pulsat.
    Jam medium cœli bigis confecerat albis
Sylvarum Dea, sydereis comitata choreis,
Cum summas tenuere arces, fumumque malignum
Excepere oculis: tum virgo exterrita, Gressus
O age, siste, senex, inquit; namque invia nobis
Semita per medios fumosi turbinis ignes.
Mitte metum, tunc ille. simulque incognita verba
Fundit multa precans, & gyro triplice virgam
Circumfert, signatque arcanas pulvere formas.
Extemplo totus cœpit, mirabile dictu,
Mons tremere: & cœcæ subter patuere cavernæ:
Cessit & atra loco citò flamma, nigerque refugit
Fumus: & horrendi venere ad jussa ministri.
Tendit iter per opaca senex: quem pone secuta
Leucosyris, nullis Erebi perterrita monstris.
Ibat & audaci gressu, vultuque minaci
Bellatrix: capuloque ensem eductura tenebat:
Seu dolus id malus, aut si res deposceret. Inter
Jam cœcos aditus, loca nigra horrentibus umbris,
Perventum: & glauci nidor jam sulphuris, & jam
Pulsat odor nitri nares, atque aëris usti.
Tum sociæ Periander, ait: Sine lumine vastas
Has Dii speluncas habitant: tenet ima profundus
Tar-

Tartara Dis, nigrique tenent, turba impia, Manes:
Atque situ angusto, æternoque horrore premuntur:
Et cœcæ nocti, & rapidis data pabula flammis.
Has sed supremas liquidis resonantia rivis
Flumina habent, cœcos quæ per telluris hiatus
Lapsa mari ex alto veniunt: atque incita rursus
In mare per latas redeunt currentia terras.
In medio sedere Deæ, quibus omne metalli
Concessum genus. has miseri venerantur avari:
Hæc bona, quæ stulti precibus nocitura reposcunt.
Proxima sulphurei, quæ jam propiora videmus,
Amnes, atque nitri venæ tenuere, vagique
Argenti, liquidæ quod ritu defluit undæ.
Hæ modò (quandoquidem sunt hinc inventa petenda
Mira nova, horrendumque metum incussura tonanti
Fulmine: promeritas dabit ille his & quoque pœnas)
Sunt tibi lustrandæ sedes propioris Averni.
Hæc loca, quæ vastis fervent incensa caminis,
Dum terræ humorem recoquunt, præmolle bitumen,
Et densam emittunt spumam, quam sulphura nostri
Appellant, quorum tenui vix lumine flammæ
Prælucent: spatium nec multum accensa reposcunt.
Hæc sed vena nitri, quæ sub telluris opaco
Concrescit gremio, umbrosisque meatibus undæ,
Quos nullæ subeunt dulces, nec Solis aprici
Descendit vis ulla. nitro bis, terque recocto,
Natura purgante, creatur fulmineus sal.
Sulphure sal mixtus glauco, & cum pumice trito,
Materiam facit horrendam, quæ flammea mille
Semina sunt: rapida quæ candescente favilla,
Corripiet, cœcis si qui latet abditus antris,
Vel si qui nimio fervore eruperit, ignis;
Momento in flammas abeunt rarissima: & ingens
Latè implent spatium, cùm perruptura supernè
In-

Ingenti sonitu, & cælum obductura tenebris.
Scilicet id; quoniam nonnunquam concita tellus
Horrendùm nutat, penitisque excussa cavernis,
Sæpe aperit montes, & flumina sorbet, & urbes
Sternit humi, summoque à vertice dejicit arces.
Hinc docet, ut ruptis nimio fervore caminis,
Vesbius ignitos jaculetur ad æthera nimbos:
Ferventesque amnes, fusique bituminis imbrem,
Sulphuraque, nitrumque, & flumina viva metalli
Evomat indignans: latèque incendia campis
Vasta ferens, cædem villis molitur, & agris.
Nimirum multo quoniam succensa calore
Materia in rapidum vertit se fossilis ignem.
Quæ postquam intumuit: nec jam spumosa tenet se,
Instar aquæ, rupto quæ defluit aggere ripæ,
Immensa ex alto sese cratere refundit
Eluvie, & circùm rapidis vorat omnia flammis.
Idque magis cùm bruma riget: quia frigore bruma
Dum furit, ima magis fervescunt viscera montis:
Scilicet externi propulsent frigoris iram.

Hæc ubi: Perge, modum formandi pulveris, inquit,
Et formidandas artes jam suscipe, virgo.
Principio quà terra nigris patet ima cavernis,
Et dulci rivo, rutiloque impervia Soli est;
(Vanescit nam Sole nitrum, rivoque liquescit)
Quà circùm stabula alta boves habuere, suesque
Setigeri, vel oves, hædive, armentaque equorum:
Quaque exercitibus cæsis certamine longo,
Permixtim cœcis infossa cadavera terris,
Materiam accipies nitri, cupisque repones:
Et cineres ulmi misces, & roboris alti,
Quosque ambusta dedit multo tibi fraxinus igne.
Præterea vivam pariter superaddere calcem
Cura tibi: dulcemque infundas Najada cupis.

Ma-

Materies poſtquam rivo fuit, & ſale multos
Exaturata, cavo Nais demiſſa canali,
Subjectas fluat in pelves, vel abenea vaſa.
Jam verò, purganda focis tibi Nais: & illam
Excoctam lento concreſcere juſſeris igne.
Inque ſalem concreta venit. quæ prima peracta
Eſt ubi pars operis, ſubit altera: foſſile ſulphur
Ut famuli inducant certatim: & fæcibus illud
Expurgent, liquido rivo bis, terque refuſo;
Ut color abſcedat glaucus, mixtumque rubenti
Tranſeat in niveum, & pars ignea purior inſit.
Tertia ſubſequitur curæ pars; igne ſalictum,
Aut denſam incendes corylum: ſed rejice nodos
Ante: graves apti non ſunt ad munera nodi.
His confectus ubi carbo, tibi maſſa peracta eſt,
Qua pulvis tandem fiat Vulcanius. artem
Accipe: ſi valido qui niſu proruat hoſtem,
Conficiendus: agit quique incitus, objice rupto,
E parvo ſiphone citam ſub ſydera glandem:
Decocti primùm libras ſalis accipe centum:
Bis quinas det ſulphur, erunt carbonis & octo.
At pyrobaliſtæ fuerit ſi pulvis ad uſum
Biſque novem coryli libras dent igne præuſtæ:
His & viginti fumantia ſulphura jungant.
Qui ſupereſt, majora movet tormenta, pilaſque
Ingentes per inane jacit, tonitruque remugit
Pulvis, & immenſo fumi tegit aëra nimbo;
Sulphura viginti, & quinas tibi viva miniſtrent,
Et totidem carbonis erunt. Age, diſce, parata
Omnia miſcendi pariter quæ cura, moduſque:
Singula quæque prius piſtillo contere: & unam
Mox citus in maſſam permiſces omnia, & undam
Deſuper infundas: flammiſque ardentibus illam
Excoque; multus uti deſudet inutilis humor.

Ma-

Materies, quæ spissa cavis restabit in ollis,
Ad Solem siccanda tibi, furnove tepenti.
Postremùm siccata cribro succernitur: instar
Granorum fiet pulvis lethalis arenæ.
Illius & miram tibi vim, roburque tremendum,
Protinus expediam. Canna conclusus ahena,
Inque unum stipatus, & obiice glandis adactus,
Ut flammas, ardente foco, concepit, in ignem
Ilicet erumpit, glandemque emittit ad auras,
Terrificis resonans bombis. volat illa, tonantis
Fulminis instar, agitque metum, tristemque pavorem:
Et mixtos horrore sonos: scinditque, secatque
Omnia, flammatoque reponit vulnere mortem.
Tantaque vis olli; subitum quia totus in ignem
Vertitur; idcircò magnas latè aëris oras
Flammifer affectat: quas ut citus occupet, uno
Momento ruit è canna, circùmque remugit:
Extrusamque unà jaculatur ad æthera glandem.
Igneus è gremio ceu cùm telluris in altum
Assurgit vapor, & mediis se nubibus infert.
Hic densatus ubi obsistente à frigore crevit
Fulmen in horrificum, majorque exarsit, aperto
Erumpit, tonat horrendùm; volitatque citato
Impetu, & annosas in sylvis atterit alnos.
Icta gemũt nemora alta, & murmure plãgit Olympus.
Ast illud mirum est, tenuati pollinis instar
Si teritur, toto pulvis vacat impete: viresque
Amittit pariter perfusus Najade molli.
Nimirùm, vivo quia dum torrente madescit:
Et cùm pollis uti nimium tenuatur, acutum
Haud ignem citò concipiet: sed tempore longo,
Intervalla velut per multa, accenditur: olli
Non multæ infracta vires virtute supersunt.
Idcircò cura semper majore cavendum,

Ne tibi pulvis aqua madeat, neve humida juxtà
Servetur loca, fictilibus nec conditus ollis:
Semina nam nitri fontes ventosa resolvunt,
Partibus èque aliis disjungunt: tertius atræ
Additur idcircò massæ carbunculus. auras
Nam secus in tenues confestim pulvis abiret
Irritus: à corylo qui nunc vim concipit usta.
Quin etiam glauco conceptam è sulphure flammam
Spiritus è sale prorumpens extingueret, illi
Nutrimenta daret trito ni palline carbo.
Tandem cùm virga stipatur pulvis aheno,
Haud violenta premas multa vi vincula, pollen
Ne fiat, frustrà belli exarsurus in iras
Mox bellatrici varias ostendere formas,
Atque novas species armorum cœpit, & usum
Dicere: & illa animo dicentis verba reponit.
Hanc pyrobalistam Grajo sermone vocabunt,
Quam validi possunt vix sustentare lacerti.
Idcircò in pugnam baculo suffulta bifurco
Ibit ducta viro robusto; & nomine dicent
Illam etiam vestri catapultam: sclopus & ille
Militis è dextra, bomboque minore tonabit:
Et manualis erit mixto cognomine dictus
Siphon: & flammas è reste excudet uterque.
Longior hic, silicem qui dente tenacior æreo
Sclopus habet: mihi certa novis nova nomina rebus
Danti, Chalcopyros dicetur; flammea quando
Attritu calybis succendit grana. Pelasgis
Appellatus & hic quondam Siphunculus esset:
Martia Romanis sed fistula: quam manus una
Militis extemplò vicinum explodet in hostem.
Hæc postquam præfatus, iter flexere corusci
Ætheris in lætas auras: rursusque relictam
Devenere casam, nitido cùm Lucifer astro,
Nun-

Nuncius Auroræ montem lustraverat altum,
Ille hic Leucosyrin donavit pulvere multo,
Fistula & armavit gemina: quam pelle fugacis
Intectam cervi senior per ephippia circùm
Cornipedis gemino pendentem aptavit in armo.
Et glandes dedit alatas, & plurimus usum
Edocuit: simul hæc: Percussus fulmine dignas
Hoc dabit ille tibi, Virgo pulcherrima, pœnas.
Aude animis: nec te pudeat, quod viribus impar,
Atque novis impar data victima concidat armis.
Quid non vindictæ licitum? si vincere certum est;
Et quæ parta dolo, dabitur victoria laudi.
 Ast ubi promeritas Virgo pro munere grates
Egit, & extremum charo vale dixit amico:
Invento exultans miro, sitibundaque belli,
Subjectas valles, deserto monte, petivit.
Ærea sic primùm Stygiis educta caminis,
Dii Manes nocitura viris tormenta dederunt:
Atque novas artes bellandi edocta juventus.

FINIS.

ordine tali
iuuentam.
P.49

ELLICORUM

LIBER III.

POstquam lecta novis se pubes induit armis,
Atque usus edocta, acies conflare pedestres,
Vatem cura vocat: quæ pars non ultima cœpti est.
Non etenim in pugnas pecudum de more, sine ullo
Ordine, permixtim, ut cœcus fert impetus, ut sors,
Ire decet, divina quibus mens indita, & acrem
Vim quibus ingenii Dii concessere benigni.
Telum ingens, validũq. homini quo vincere quidquid
Posse datum, cunctisque super animantibus esse.
Quæ cùm sic habeant sese, Dux, ordine tali
In certas scriptam series partire juventam.
Ergo age, Centuriam in primis, quę corpora centum
Colligat alma virùm, facies: queis imperet unus
Centurio, multa virtute insignis, & armis.
Quique vices ineat, vir fortis proximus adsit.
Tertius insequitur post hos, qui Romula signa
Explicet, & capta præfigat Signifer arce.
Sit geminus simul Instructor, qui dirigat agmen,
Instruat & campo, cum res petit. unus & ore
Inflabit calamum: duo pulsent tympana, & acres
Irritent bellaci animos in prælia cantu.
Sexaginta ferant leviores pondere sclopos,
Ni gravibus lubet armari. præstabit utrisque
Munitos, vario Martis pro Munere, habere.

Quadraginta gerant hastilia lenta. Decani
Sint numero ex omni delecti quinque, Latina
Nomina Præstitibus queis olim antiqua fuere.
Ordine qui sequitur, Subftes: quique ultima claudunt
Signa viri, Grajo quondam sermone vocati
Uragi. Primi præcedunt sorte Decani,
Tirones est cura quibus commissa docere
Difficiles artes bellorum, & quæ sua quemque
Munia certa manent: quique illis fortibus ausis
Dent exempla operum, faciantque in prælia vires.
Sed quo Centuriæ procedant ordine: Primus
Dux hastile ferens humeris: quem scutifer ante
Ibit, habens læva parmam, dextraque magistri
Eoo è calamo, aut sublustri è robore virgam.
Quique vices Rectoris obit, comitetur euntem.
Hinc & Centuriæ venient juga cuncta: Decani
Ordine præcedent primo, Emeritique secundo.
Post hos incedant, rauco qui prælia cantu
Accendunt, validasque addunt certantibus iras.
Pone hos sclopiferùm quinis juga versibus ibunt
Cætera. sub media succedat pube, Quirini
Qui signum gerit, & ludentibus explicat auris.
Protinus hastati properabunt: denique tergus
Postremum Uragi claudant. totumque per agmen
Hac, illacque vagi, intentique ad singula, bini
Circùm Instructores errent: & versibus omnem,
Ordinibusque regant certis gentemque, aciemque;
Obliquus ne forte aliquis exorbitet extra
Versus, sive jugum benè non respondet ad unguem.
Et si quem juvenum non ritè incedere spectent,
Cominus errantem directa ad signa reducant.
Sunt qui Centuriam numero conflare minori
Hac ætate novi, & docti voluere Magistri.
Sexaginta viris totam, non amplius, illam

Com-

Componunt: quorum gestant stridentia ahena
Quadraginta humeris, viginti hastilia longa.
Sic acie in tota delecti ad prælia multi
Ducent signa viri: quorum virtute mereri
Egregiam poteris palmam, Proconsul, ubi atrox
Conseritur pugna, & dubio Mars emicat igne.
Qui si mos populo placeat, non ipse recuso.
   Sed jam Centuriis descripto è milite factis,
Protinus insequitur componere cura cohortes:
Tota quibus legio conflatur more Latino.
Nam non Barbaricas acies, moremque docebo
Invisum Patribus semper, Populoque togato.
Centurias igitur denas conflare cohortem
Præcipio: quæ contineant si corpora centum,
Mille viros compacta phalanx in prælia coget.
At sexaginta si complectantur, in arvis
Sexcentos juvenes hæc tantùm exponet, ubi Mars
Detonat, & fortem vocat ad certamina pubem.
Vir magnis animis, grandisque ætate, Tribunus,
Inclytus & factis, & avorum fasce, cohorti
Præsideat toti. similis sit & additus olli
Legatus comes; ut totum, si forsitan absit
Ductor, vel pugna fuerit sublatus in ipsa,
Agmen agat, dictisque viros, dextraque gubernet.
Insuper Instructor, certa qui lege phalangem
Explicet in campis: sociusque Vicarius, agmen
Qui valeat simul instruere, instructique tenorem
Servare, & versus omnes componere in unguem.
Armis idcircò, pugnaque peritus, uterque
Sit, præsensque animo: multum conferre secundis
Sic rebus poterunt, & palmis arte merendis.
Sit Procurator, totam cui cura cohortem
In villis, dum castra movent, campisque locare:
Et victum cunctis, vestesque, & commoda vitæ

Sufficere, & Martis, quæ plurima postulat usus,
Adde, Machaonia qui planè instructus ab arte,
Vulnera cruda virùm, & febres medeatur acutas.
Sitque etiam judex, cui sint castrensia jura
Cognita, qui rectis perpendens lancibus æquum,
Et juvenum dirimat lites, & crimina plectat.
Sed sit cura fori ambages vitare dolosas,
Atque imperplexo consulta exponere sensu:
Aversata forum quæ nunc Astræa reliquit.
Sit pariter (quæ cura pii sit prima Magistri)
Qui Superùm curet ritus, & sacra Sacerdos:
Et juvenum instituat mores: omnemque repellat
E castris vitiorum aciem: precibusque supremum
Conciliet Numen: miseros juvet, increpet ultrò
Perjuros, teneat dubios, ne forte labascant.
His actis, legio sequitur conflanda Quiritum
More, usuque novo: nam temporis illa vetusti
Haud equidem nobis ratio retinenda recenti
Est ævo, nova bellandi quo forma reperta est.
Hoc igitur facient legionem more cohortes
Quatuor, & geminæ geminis in cornibus alæ.
Millia sic peditum quatuor compacta tenebit,
Ast equitum legio duo millia. si minor isto
Sit numero stipata cohors. bis mille virorum
Et centena quater legio ad sua signa vocabit:
Mille & bis centum alarum duo cornua cogent.
Præfectus toti legioni præsit: & olli
Imperium summum: alterius nec jussa facessat,
Ni Prætoris erunt, vel Consulis. attamen alas
Ab jussis equitum fas est pendere Magistri.
Non quisquis tanto dignetur, Consul, honore,
Sed vario belli, qui functus munere, palmam
Sæpius insignem retulit, laudemque Senatus:
Et sit imaginibus multis, titulisque decorus.

Illum

Illum legatus, qui ſit comes impiger, & qui
Multo etiam meruit bellator Marte, ſequatur.
Dum legio ſua caſtra movet, Præfectus in ipſa
Fronte viam ſecet: extremumque Vicarius agmen
Servet, equo fidens nitido ſublimis uterque;
Ut facilè hàc, illàc curſando inviſere totam
Inſtructam valeant legionem, omneſque maniplos.
Hinc Inſtructores primi, quorum ordine cunctam
Eſt aciem inſtruere, & recta componere verſus,
Magnanimis vectentur equis. Gens extera, Vari
Quæ nunc trans fines, & canas incolit Alpes,
Accipiunt pro tota ipſam legione cohortem:
Et vario variæ gentis pro nomine dicunt.
Nec certus juvenum numerus, certuſque maniplorum
Eſt olli: tenet hæc millenos, altera tantum
Sexcentos, bis mille viros hæc explicat, illa
Mille & quingentos. Peditatu plurimus acri
Hiſpanus pollet: quo ſe quoque jactat Eoi
Regnator: Germanus equo, fortiſque Polonus,
Atque Scythæ, atq. Arabes, Perſæq; & Medus, & Indus.
Gallica ſed pubes hoc tempore dives utroque eſt.
Tu Cæſar venture, omnem qui legibus Orbem
Submittes Latiis, primuſque inſigne trophæum
Poſt reduces faſces Capitoli in ſede locabis,
Hæc ſequere, ex adytis Phœbi, Martiſque receſſu
Quæ Vates ſacro præmittit Olympicus œſtro.
Sunt etenim potiora, meus ni fallit Apollo,
Et Mars horriſono ſtimulans præcordia bombo.
Et veteris plus moris habent. Veneranda vetuſtas
Semper erit, nova ni ratio, novus obſtet & uſus.
Perge, ubi centuriæ conſcriptæ, unàque cohortes,
Et tota ex illis legio conflata, docere
Tironem ſupereſt, quæ Martis munera, & acrem
Interdum ad pugnam ſicca proludere arena.

Ipsius & quamquam instructoris cura novellam
Militiæ ritus pubem, legesque monere:
Quique sit armorum potior certantibus usus,
Quàm varius, pugnæ quæque ars sit certa serendæ
Extento in campo: vel cùm se continet intus
Castrorum vallum, obsessave insurgit ab arce:
Qua juga, qua versus servans versetur in hostem
Qua ruat adversum, sclopi qua dirigat ictum,
Vel qua fulminibus venientem distinet, & qua
Contrà irrumpentis pilo propulset equi vim.
Attamen emeritos (sic res felicior ibit)
Elegisse viros hæc ipsa ad munia præstat:
Exercere quibus tirones cura, novisque
Artibus imbuere, & sensim consuescere pugnis.
Sic doctos in bella viros, sic semper habebis
Fortes, & quocumque vocet Fortuna, paratos.
Et primùm magis exemplo, quàm voce docendi
(Nam facilè exemplo quascumq. addiscimus artes,
Abstrusæ quamvis illæ, multique laboris:
Difficilè & verbis comprendi cuncta magistro)
Tirones quo tela situ gestanda. paratus
Si stet danda duci mandata capessere, sclopum
(Sclopiferos primùm instruimus) nisum super altam
Dextra tenet scapulam: sese curvante lacerto,
Contingat sic læva latus, promptissimus ire,
Instructor quocumque jubet, vel Præstes. aheno
Innixus si forte tubo requiescere mavult,
Admoveat tormenta solo crus inter utrumque
Erecta, & palmis comprendat raucisonans os,
Molliter adnisus. si contra explodere in hostem
In promptu teneat, tantùm mandata jubentis
Expectans, utraque manu Vulcania tela
Sustineat: læva protensa scilicet, ipsam
Tormenti stringat psychen, dextraque retrorsum
De-

Deducta tergum suffulciat: igniferumque
Funiculum læva, rapidum quo suscitet ignem,
Una habeat. tenues ut glans vibranda per auras,
Ante tibi nostro monstratum carmine. Sed jam
Hastatis positu quo longum hastile tenendum,
Accipe: cùm campo steterit directus, in imo
Defigens hastile solo substentet in auras
Erectum dextra: laterique incurva sinistra
Incumbat. super obliquum, si carpere jussus
Est iter, impostum scapulæ, manus ipsa gubernet
Dextera. permixtim cuncti si forte ferantur,
Absque jugo, versuque, cadit cùm plurimus imber,
Aut ità cùm subiti casus, inopinaque poscunt
Jussa ducis, tum dextra pedem complexa supremum,
Elatum sublime gerat. torquere necesse
Si fit, dextra habeat calcem robusta, lacertum
Læva super pilum substentet pectora juxtà:
Incurvique pedes multam vim pulsibus addant.
Tandem si denso venientum turbine contra
Quadrupedum in pectus vertenda hastilia, dextro
Suppositum pili postremum vi pede pressans
Obfirmet connixus humi, teneatque sinistra
Demissum obliquè: capulum simul impigra ferri
Dextera stringat, opus si sit, mora nulla, sub auras
Eductura, ferum cùm certum cominus hostem
Excipere: incurvus stet crure, & corpore miles.

Atque hic hastati dicam, quæ tela: coruscus
Ensis habet de more latus, dextra ardua longo
Hastili armatur, bifida cui cuspide ferrum,
Armeniæ veluti folium, figatur acutum.
Sit quatuor longum digitis, latumque duobus.
Hastaque fraxineo tenuanda è robore: & una
Latior unciola tornatur: corpore fiat
Longa decem, quatuorque pedes: sic eminus acrem

Propulſabit equum, & pedites teget objice longo.
Æratoque pedem cono præcingito; duræ
Ut figatur humo firmiſſima. robore pilum
Fraxineo pariter formatur, cuſpide ferrea.
Quæ minor, & ſit ſtricta magis. ſit & haſta minori
Corpore: nimirum pedibus prælonga novenis.
At nõ prætercam, quod, Dux, advertere multum eſt;
Ne pueri breviora ferant haſtilia, trunco
Vel fragili tenuata nimis, vel cuſpide obeſa:
Nil etenim prodeſſe queunt certamine equeſtri.
Nam nihil ingentemq; animum, & vim frãgit equorũ,
Quam ferrum, pungens ubi cuſpide pectus acuta
Excipit adventantem. Eſt hæc natura ſuperbi,
Ac bellacis equi, flagrantem turbine multo
Non ignem, glandeſque timet, non fulmina bombis
Emiſſa horriſonis: nec totus ſanguine tinctus,
Vulnere nec crebro lacerus, magno impete cœptum
Interrumpit iter. verùm ſe pungi ubi ferro
Senſerit, extemplo trepida formidine pulſus,
Præcipitem ſiſtit curſum, mirabile viſu!
Et pavet, & timet, & nullis calcaribus ultra
Urgetur. tantus tenui de cuſpide terror.
Præterea, jacta noceat ne ferrea glande
Fiſtula, lorica juvenes cingantur abena,
Aut tunica, duris conſuta è pellibus alces:
Et galea breviore caput, vultuſque tegatur.
Hinc & digreſſus, teneat quæ cætera tiro
Munia ſint, noſtro contendam carmine: & illa
Ut facilè evaleat condiſcere, prima canenti
Cura ſit, inſtructæ partes monſtrare cohortis.
Quæ quoniam ſclopis unà conflatur, & haſtis;
Idcircò ternas in partes tota ſecatur.
Ex his una viris armatis obtigit haſtis,
Sclopiferis geminæ. medium tenet illa phalangis:
Hæ

Hæ geminum complent latus. ordine prima
Linea, frons, caput, & facies quoque dicta cohortis;
Atque jugum princeps Romano nomine; totum
Electo quoniam, & veterano è milite constat.
Est, animis attende, jugum, qui dicitur ordo
Romanis pariter, series extenta virorum,
Quæ latere à dextro procurrit ad usque sinistrum.
At versus series, quæ prima à fronte recedit
In tergus. Verùm quoniam sunt sex juga tantùm
Agminis; idcirco numero qui tertius ordo est,
Concludens medium nostris cognomine dictus.
At medium dixere jugum, qui proximus ordo,
Et quartus numero est: claudens postremus, & Ura
Grajugenis quondàm, Romano nomine Tergus.
Qui dextra versus prior est, ille agminis ala
Dextra: sed in læva qui stat prior, ala sinistra:
Instructæ pariter quæ cornua dicta cohortis.
Insuper his, quamquam mos sit conflare phalãgem
Sex tantùm ordinibus: tamen, est si plurima pubes
Bellantum, ex octo facies: ipsoque virorum
Pro numero, fas est alios adjungere versus.
Quos quadragenis nunquam compone minores.
Semper & æquali cuncti discrimine distent
Sese inter: simul & spatiis æqualibus ipsa
Excurrant juga directùm: nec longius unquam
Conveniant producta: sciatque insistere eodem
In versu miles, casu quocumque cohortem,
Seu sit opus totam, seu partem vertier unam.
Idque Instructores præstabunt, agmina circùm
Dum cursant, omnes & ponunt ordine turmas.
Sed quæ sit versus inter distantia, tiro
Ediscat; servare locum quo possit: & ipsa
Tota cohors instructa arvis consistat in unguem:
Pulchra velut textura. sed hæc distantia semper
Non

Non una: ut ſtructi pariter non agminis una
Conditio, campique ſitus non unus: & ipſa
Non eadem ſemper miſcendæ occaſio pugnæ.
Si Conſul cunctas acies, atque omnia luſtrat
Agmina, ſive novis pueri exercentur in armis,
Fac pedibus diſtent ſenis juga, ſingula: verſus
Ter, quatuorve inter ſeſe, non amplius, abſint.
Ænea ſi contra juvenes inimica tremendis
Tormenta inclamant bombis, & fulmina vibrant,
Ordo quiſque pedem, ſed verſus quiſque recedat
Undenos: magnum nam ſic per inane recurrent
Bellantum ſine cæde pilæ. ſi fervida ſignis
Collatis ſit pugna, manus & comminus ipſi
Conſeruere ſimul pedites, tum verſibus una,
Atque una ordinibus detur diſtantia, terni
Nempe pedes, quatuorve. acrem ſi pugnat equorum
Vim contra peditatus, erit diſtantia tantùm
Quattuor in verſus. Dum Mars tonat ære tremendo,
Conflictuque inito, fervent iræque, neceſque,
Bellantes, qui ſorte locum tenuere priorem,
Ignivomo ut primùm glandem intorſere metallo,
Ilicet extremum verſentur in agmen; ut æra
Lethiferis onerent iterum, globuloque, nitroque:
Rurſus &, ut factum ſignum eſt, jaculentur in hoſtem.
Utque agiles poſſint confeſtim extrema tenere,
Ordine ſervato, ſua per diſcrimina cuncti,
Quæ ſeries inter ſpatia interpoſta recurrant.
Quique jugo intereà perſtabant ante ſecundo,
Tum frontem ſortiti, accenſo pulvere, rauca
Explodant tormenta: modoque recedere eodem
Per verſus medios conentur: ut ignea rurſus
Ipſi etiam in vacuas protrudant ſemina cannas.
Atque hic Inſtructoris erit non ultima cura,
Sic cunctos certo ſpatio diſponere verſus,

Ut

Ut via militibus pateat secura, supremum
Dum repetunt agmen: certetque reducere eosdem
Ilicet, inque aciem primo servare tenore.
Et ne tirones trepidi formidine pugnæ,
Perturbent versus, caveat solertior: etsi
Forte jugum, versusque aliquis dissolvitur, ipse
Corrigat errorem, & seriem citus integret illam.
His animadversis, sequitur postrema Decanos
Cura, vel Emeritos hæc ipsa ad munera lectos,
Qui sint militiæ mores, quæ jura docere
Tirones: positu quo scilicet arma gerenda,
Quove modo: & melior qui sit certantibus usus
Ipso in conflictu: quæque intervalla tenenda.
Insuper ad socios, qui sit respectus habendus.
Quin propriis tiro dum stat succinctus in armis,
Ut pes intersit spatii talum inter utrumque.
Inque situ tali doceat convertere sese
Ad lævam, dextramve: citumque ad jussa sinistro
Se pede, quò jussum fuerit rectore, movere:
Mox pede, præcipiet cum dux, se vertere eodem.
His super, edoceat, dum latis ordine campis
Agmen it, erecto procedat corpore: & altos
Rectà humeros, scapulasque gerat, spectetq. sodalem;
Ut versus, rectusque omnis se porrigat ordo.
Sicque instructa phalanx paribus formosior armis
Terribilis stabit campo, & secura triumphi.
Illum etiam retinere situm doceatur, eisdem
Sive immota locis acies stet firma, calentem
Seu pugnam ciet instructa legione; premitve
Ruptis signa retrò referentem versibus hostem.
Et tandem, (paucis complectar ut omnia) curam,
Atque operam solers impendat, ut, agmine structo,
Seu moto, rectà semper consistat in illo,
Quo primùm steterit versuve, jugove; neque unquam
In

In latus hac, illac exorbitet: ipsaque retro
Pectora, neve ante ordinibus dimota relictis,
Inclinent sese: sua sed discrimina servent.
Robur enim totum, & structæ decus omne cohortis
Martius est ordo, quo rectè armata refulget
Pugnam initura. Chori ceu pulchri gratia tota est,
Promeritam ex omni laudem latura theatro;
Cum qui saltando choreas per mutua nectunt,
Ad numerum glomerant gressus: & eunt, redeuntque
Orbibus implexis, intricatosque feruntur.
Per gyros habiles, spatiisque rotantur eisdem.
Se nunc involunt permixti erroribus, & nunc
Ilicet extricant. nunc & variante figuras
Designant cœtu varias, mirabile visu!
Quisque locum servare suum studet impiger, & se
Per certos passus, & per discrimina certa
Versat, agens gyrum: & saltus retinere tenorem
Nititur: atque manus agilis simul excipit, & dat.
Itque, reditque: pedes præscripta lege magistro,
Attollit paribus numeris, quibus alter eodem
Momento modulis respondens surrigit: unà
Miscentes choreas: simul & sua corpora flectunt
Unà omnes nexi per mutua. sicque decorem,
Atque venustatem festivis saltibus addunt.
Gaudia sic populo poterunt præbere: faventi,
Murmure sic ipsi laudes, & dona mereri.
Si contra nullo percurrant ordine, & extra
Exiliant sine lege chorum, numerisque relictis,
Hac, illacque vagi choreas, & carmina jactent,
Ridiculi risum referent, turpesque cachinnos.
Sed jam me rauco bellacia tympana cantu
In pugnas, inque arma vocant, hostemque lacessunt,
Alternis percussa: sono latè obstrepit aër:
Atque repercussa ex alto vox bella reclamat.

Quos

Quos equidem variosque sonos, quæ Martia & illis
Dentur signa viris, multum cognoscere refert
Tirones; varii nimirum jussa Magistri
Accipere ut valeant, subitique facessere: nostro
Idcirco teneant variantia murmura versu,
Quidque illis fieri dux imperet. ò age, Musa,
Carmine dicamus, quæ Martia tympana, quique
Et quàm sint varii cantus, quos verbere certo
Emittunt pulsata: ipsam pulsoris & artem,
Qua vario appellet cantu ad sua munia pubem.
Sed tamen ante modum, quo fiant tympana, disce.
Castanea è tenui vacuam compingere capsam,
Inque styli morem conabere; ut intus inanem
In gyrum allisus tremet aër verbere pulsus;
Et varias reddant vocalia tympana voces,
Est etenim sonus, & tenues quæcumque per auras
Vox delapsa, fugax tremula formidine motus
Aëris undanti similis, similisque trementi,
Dum cursat per dura, per aspera: & incitus ista
Argutus ratione venit: vocalis & aura
Crispante, emittit diversas murmure voces:
Sunt diversa velut resonantia corpora forma,
Per quæ continuò saliens fugit, & vagus undat.
Idcirco bovis exuviis, utrimque tegatur
Os capsæ; quoniam pellis magis apta tremori
Aeris est. verùm valeat nunc stringier, & nunc
Laxari; ceu fila fidis revocantur ad unum,
Plurima funiculis transversim utrimque ligetur:
Qui super exuvias extentas, undique firment.
At virgas, pulsata quibus dant tympana cantum,
Sive pyro facies, ebenove, aut robore, ab Indis,
A quibus advehitur, nomen fecere Latini.
Materies olli durissima, quæque tremorem
Sit potis elicere, & percussa à pelle ciere,

Ut

Ut variant ipsi, variantia murmura, pulsus:
Ter quinis longæ digitis sint corpore: latæ
Unciola minus; & tornatilis utraque: vertex
Crassior, ut conus truncato culmine, fiat.
Sollicitata modis sed quot quot murmura miris
Castra per, & turres bellacia tympana mittant,
Accipies facilè exemplo pulsator: & omnem
Addisces artem pulsando. carmine cuncta
Haud equidem possunt comprendi. Verùm age, tiro,
Quàm varii cantus inducti more minorum,
Usus quosque petit, dicamus. Primus Eous
Surgit ab Oceano cùm Lucifer: ille juventam
Admonet è stratis consurgere, protinus & se
Flectere humum!, meritasque Deo persolvere grates;
Cujus ad id tempus servata est munere vita.
Qui sequitur, pubi cantus cùm castra movenda,
Edicit: pelago nimirum prima coruscis
Cùm surgens radiis Aurora retexerit orbem.
Ad sua signa vagos celerato tertius accit
Pugnates sonitu: simul &, jam fasce parato,
Promptus quisq; viam stet carpere. Quartus in illam
Sese continuò mandat committere. Quintus
Tollere signa jubet, gressusque intendere in hostem.
Martius hic pariter, qui explodi fulmina, & acres
Imperat accendi pugnas. Hic suscitat iras,
Irritatque animos, & prælia murmure rauco
Cruda fovet, viresque novas certantibus addit.
Hic verò ardentes procedere longius iras,
Vibrarique vetat glandes, & continuò se
E pugna revocare. Hilaris fert nuncia pacis
Hic alter, valloque hostes compellat, amicis
Et fatur verbis: suadetque extrema caventes,
Victori ut fractis concedant mœnibus urbem,
Et dedant sese: vel saltem tempore certo
In-

Inducias miti malint victore pacisci:
Ut sic intereà videant de pacis honesta
Conditione, petantve locum, vel tempus humandis
Militibus pugna cæsis de more vetusto.
Est tandem nova, qui præfert mandata Magistri
Per pubem vulganda. Mihi sed pandite, Musæ,
Qui primùm doctus bellaci murmure pugnas
Urgere, atque animos pugnantibus indere cantu?
Haud equidem vos ista, Deæ, latuisse putandum est.
Ergo agite, & vestro faciles succurrite Vati:
Atque antiqua, novo si fas cognoscier œstro,
Inspirate animis, operique accedite tanto.
At quoniam Heroo (vati sic Musa canenti
Commemorat) fuit ille tuo de sanguine cretus,
VINCENTI, Latio qui dudum insignis in ostro
Romuleos inter Patres, sanctumque Senatum
Non pietate nites minor, & virtute decora:
Ut tituli, regale genus, sacra purpura, mitra,
Sint animi dotes, infra, præclaraque facta:
Huc ades, & tantis facilis, precor, annue cœptis:
Parthenioque novum vati da carminis œstrum.
Quippe soles nonnumquam illum auscultare benigno
Numine cantantem, plausuque ornare decoro.
Tempestate illa, qua conjuraverat omnis
Extera in Ausoniam circùm gens accola, aviti
Invidia Imperii flagrans, odiisque malignis.
Hinc &, Penninis perruptis Alpibus, illinc
Pannonicis magno veniens gens agmine, latos
Obtegit Italiæ campos, atque omnia fædat
Cædibus, involuit flammis, turpatque rapinis.
Tantum animos valet invidia irritare furentes.
Ceu verno cùm Sole nives solvuntur in altis
Alpibus, & latè largis torrentibus undant:
Tum Padus ingenti consurgens flumine, ripas
Ex-

Exsuperat victor, latosque effusus in agros,
Aggreditur sata cuncta, inimico & demetit imbre.
Et pecus omne trahit, dejectis undique caulis;
Atque casas, villasque ferox, querceta que vastat:
Diluvio & vix tutæ arces, vix oppida tanto.
Tantus inest furor Eridano, vis tanta tumenti.
Nempe animos centum faciunt, quos excipit, amnes.
Primi qui patriæ pro libertate cadentis?
Tot contra immanes consurrexere catervas
Cum Venetis circùm gentes, urbesque fuere.
Heroum Veneti soboles, factisque superbi,
Qui dextra, magnisque animis, & mente capaci,
Antiquum decus imperii tenuere tot inter
Diversos rerum casus, sortisque malignæ,
Arbitriumque, vicesque, & non constantia Fata.
Ergo omnes uno connexi fœdere in arma
Assurgunt, bellumque parant, atque omnibus unus
Ursinides plausu Consul concorde creatur.
Ursinides Marti charus, laudisque decoræ,
Et vir amans æqui, prisco vir tempore dignus,
Et dignus Fatis melioribus. Ergo ubi campo
Direxere aciem, & lævato splendida ferro
Spicula, & adverso micuerunt Sole bipennes,
Haud mora conseritur mistis pugna aspera signis.
Viribus & magnis, animisque interrita pubes
Certaret quamvis OEnotria, sors tamen olli
Obstitit, immensis & inundans Barbarus undis.
Tum dux Ursinides, cui quantum pectore robur,
Tanta erat expertæ toties prudentia menti,
Præsenti duxit Fortunæ cedere, nec se,
Nec totam sorti pubem objectare malignæ.
Sæpe vices rerum mutantur tempore: & ipsa
Tempore se, varium semper, Fortuna remittit.
Quin & sæpe homines corrupti sorte secunda,
Spon-

Sponte sua absistunt cœptis, torpentque supini.
Bellantes igitur non æquo Marte Latinos
Colligit extemplo, ducitque Antenoris arcem:
Ostentans hosti frontem, ferrumque coruscum.
Ille citus sua castra movet victricia, & arcto
Obsidio obvallat spatiosi celsa Patavi
Mœnia, tormentis & centum verberat æreis.
Et jam per latos murorum irrumpere hiatus
Tentabat. contra se tota opponere pube
Ursinides olli certabat. at illa repentè
Insolito perculsa metu torpebat: acuti
Nec litui in promptu, nec cornua rauca, tubæque
(Exciderant namque illa manu certamine lævo)
Quæ segnes possent animos accendere cantu.
Tum Consul geminas tendens ad sydera palmas,
Bellonam alloquitur supplex, & talia fatur:
O adsis, precor, è cœlo Dea Martia, belli
Quæ præses, nostroque volens succurre labori.
Semper & Ausoniæ, & regni si cura Latini,
Diva, tibi fuit, & dextra tegis ardua Romam;
Præsentem fer opem, & subita formidine captos
Tu, precor, ò animos irrita in prælia: signum
Fac prima, & dio trepidantes erige cantu.
Vix hæc, cum læva intonuit de parte coruscus
Æther, & nubes inter lux clara refulsit.
Mox Dea terribilis visa est descendere, dextra
Inventum deferre novum, cava tympana, læva
Tornatas sublustri ebeno perstringere virgas.
Hinc ubi suprema Virgo superastitit arce,
Confestim nitidis nova virgis tympana cœpit
Sollicitare modis bellacibus. ilicet ardor
Est ingens animis divino murmure factus.
Atque sua jam sponte ruunt in prælia: & acri
Obsistunt virtute, hostemque è mœnibus arcent.

Usq. adeo pia vota cadunt numquam irrita: &singers
Nulla adeo res est, quam non felicibus ausis
Efficiant homines, Superis ductoribus: illis
Nempe nihil terris, nihil insuperabile cœlo est.
At Pallas, postquam victoria parta Latinis,
Arce super summa cum virgis tympana liquit,
Et rapidum veluti fulmen fulgore coruscum,
Arripuit cursum, & nubi se immiscuit albæ.
Tum Dux Ursinides demisso poplite supplex,
His Divam insequitur tendentem ad sydera: Grates
Quis tibi nunc meritas tanto pro munere solvat,
O victrix Bellona? tuo victoria nobis
Præsidio concessa: tuo stant numine salvæ
Res Italùm: stabunt ventura in secula: quando
Tu præses regni, tu custos, diva, Latini.
Auspiciis hæc, dia, tuis, quæ ex hoste superbo
Exuviæ nobis partæ, delubra feremus
In tua: marmoreasque fores ornabimus istis.
At nova quæ belli nobis inventa dedisti,
Illa Palatina figemus in arce, triumphi
Concessi quæ semper ibi monimenta manebunt.
Quin etiam, ut nostri discant tua dona nepotes,
Pugnaci incipient post hac nova tympana cantu
Pubi signa dare, & pugnam inflammare pedestrem.
Hæc dedit, & magna juvenum comitante caterva,
Vota soluturus petiit delubra Minervæ.

FINIS.

P. de Matteis In. P 67. Magliar Sc.

BELLICORUM

LIBER IV.

SEd jam difficiles artes exponere verſu,
Subſequitur, magnus labor: inſuetumque canenti
Carpere ſtat curſum per dura, & confraga, nulli
Quà triti calles, veſtigia nulla priorum
Occurrunt: rupes tantum, & dumeta rigeſcunt.
Non aliter ſacrum quando ſuperare cacumen,
Clara triumphales ubi frondes explicat arbos,
Conceſſum. parvo quoniam non illa labore,
Non vili venit pretio: ſed plurima niſu,
Plurima ſudore inquirenda, & ſanguine multo eſt.
At quia non tantæ mihi ſunt ad carmina vires;
Ardua nec duri conſcendere culmina Martis,
Carpere nec laurum facile eſt, ductore ſine ullo;
Bellipotens, tu Virgo, viæ fidiſſima Vati
Dux eſto: tu Muſa ſacrum da carminis œſtrum:
Difficiles tu pande aditus, tu ſterne malignos
Per ſentes iter, audaceſque per avia pennas
Suffice: tuque acrem bellacibus inſtrue pubem
Ordinibus; numeriſque ſuis expone cohortes:
Ipſa & dux aciem campo moderare potenti
Dextera: & inſtructam pugna, dea, dirige: & ipſa
Inſignes, quando potis es, largire triumphos.
Nos tibi devictis erepta ex hoſtibus arma,
Auſpice te, præclara tuo donaria templo

Figemus, mansura ævo monumenta futuro.
Quin etiam grandi tollemus mole colossos,
Qui te pugnaci miscentem prælia dextra,
Et fusos referant hostes: ipsumque Tyrannum
Se pedibus curvare tuis faciemus Eoi,
Et tibi, vi quondam raptos, submittere fasces.
Ergo age, per calles si corripienda malignos
Semita, dux adsis properanti, & numine firma
Diva, tuo: veniam fastigia tutus ad illa,
Te præeunte, sacroque legam de vertice laurum.
Principio, nobis quoniam certantibus arte,
Inventisque novis, pugna non tantus acuti
Est ferri, quantus plumbi jaculabilis usus:
Nec tantùm lævata volant hastilia, quantùm
Fulmina, militibus certas portantia mortes.
Idcirco docti solertia tota magistri
Ordinibus pubem certis, omnemque cohortem
Instruere, & latis legionem exponere campis,
Ut sese juvenes agiles evoluere possint:
Inque has nunc valeant, nunc illas ire figuras;
Rectius ut jaciant glandes, hostemque trucident:
Seque simul docta defendant ictibus arte.
At ternis instructa modis versare juventus
Se campis valet extentis, Prætore jubente.
Nam nihil in pugnâ injussu Prætoris agendum est.
Primus hic, est acies si forte augenda, repentes
Cùm casus, positusque loci deposcit iniqui.
Est autem, ut, tiro, teneas, augere phalangem,
Ordinibus cùm de geminis conflabitur unus,
Unus vel geminis è versibus: Accipe sed, dux,
Quando augẽda cohors; numero cùm plurimus aucto
In frontem ruit, aut inopina fraude vereris
A tergo circumventum ne te opprimat armis
Adversarius acer, agatque impunè tremendam
Or-

Ordinibus cladem versis: aut ipse cohortem
Rumpere in hostilem simili meditaberis astu.
Immissis augere jugis juga nitere; longa
Ut fronte excipias hostem, & compluribus armis.
At latus invadi si fors præsenseris; ipse
Robore vel multo bellantum invadere tentas,
Illud protendi gemino tum præcipe versu.
Insuper, angustum si non latus agminis arvum
Accipit, ut latè sese frons explicet: illam
Si non æquus ager capiat, latus ipse jubeto
Augeat ut pubes. Positu si pugna ferenda
Sit tali, potius, me tunc auctore, cohortem,
Haud equidem fallere, jube convertier omnem
Ilicet, & frontem veteranam opponier hosti.
Sic stando pugnant juvenes, sic sufficit amplæ
Telluris situs, evaleat se flectere ut omnis
Structa phalanx: sic ordo prior, sic forma manebit:
Et primi, lectique manus conferre priores,
In latus & poterunt hostile irrumpere primi,
Impete congressi valido, stragemque ciere.
  Ast acies augenda quibus, præcepta priusquam
Tradamus, dic, Musa, modum, quo Structor in æquor
E pueris quadrum bellacibus explicet agmen.
Namque tuas implorat opes res ardua: tuque
Tattica quæ fuerit lex præscribenda magistris,
Dissere, & è cœcis ambagibus erue vatem.
  Et primùm è numero, Structor, conflanda quadrato
Bellantum si forte cohors, legem accipe, paucis
Expediam. Juvenes quingentos ære nitentes
(Ardua ab exemplo fiat res planior) omnis
Contineat stipata phalanx: subducito ab illo
Radicem numero (quadratam nomine dicunt)
Viginti dabit, & binos inventa. supersunt
Qui sex, quique decem, fasces servare jubebis.

Mox juga tu totidem, totidemque ex ordine versus
Expones juvenum. sic campo instructa nitebit
Quadra cohors. agri sed quantum postulet illa]
Emensi spatium, tali venaberis arte:
Sub ter duc numerum (pedibus quot scilicet inter
Se distant juvenes perstantes ordine in uno)
Agminis inventum. nam sic conflata docebit
Summa locum, positu quem frons extenta tenebit.
Senos nempe pedes, & sexaginta. Sed arvi
Agminis instructi quantum latus implet utrumque
Sic perquire: pedum quoniam distantia septem
Est inter humeros, & pectora belligerantum;
(Quot juga nimirum fugiunt se singula) septem
Ergo bis undecies subducito: quique resurgit
Ex illis numerus, dabit intervalla, phalangis
Quæ structæ latus explebit. confecta quaternos
Quadraginta pedes supra, centumque creabit:
Quod latus extentæ procurret utrumque cohortis.
At si fors acies agro ponenda quadrato,
Inter ubi pedites nimirum fervida pugna
Conseritur (præstat nam tum producere frontem,
Acrior ut magis in certamina surgat, & hostes
Seu stent, sive ruant, conatu proterat acri)
Vel situs id campi poscat, casusve, teneto.
Quingentos triginta phalanx ærata virorum
Corpora belligerùm in Mavortia prælia ductet:
Hunc ter sub numerum primò duc arte: creatur
Quiq. hinc, in septem mox divide. nec mora quadram
E quotiente dato radicem subtrahe: quinos
Ter dabit illa tibi, benè si subducta, relictis
Fragmentis numeri, summa quæ sæpè supersunt.
Quindenos igitur bellantes singuli habebunt
Quadrati versus. habeat quot quilibet ordo,
Hoc scrutare modo: numerum partire cohortis

Nu-

Nuper in inventum: qui mox emerſerit, illé
Quot ſint quoque jugo juvenes de more locandi,
Oſtendet tibi certus. erunt, ſi lege peractum eſt,
Quinque, & triginta. ſupereſt quæ cætera turba
Subducto è numero, ſociorum ad vaſa manebit.
Verùm mira tibi numerorum arcana, magiſter,
Si certò pateant (divina inſtructus ab arte
Sis, Rector, ſi pulchra tibi victoria cordi eſt.
Quandoquidem ſi ritè ſuis inſtructa maniplis
Stet campis armata acies, certiſſima palmæ
Spes erit, egregiis modò Mavors annuat auſis)
Quot verſus juvenes, & quot juga ſingula poſcunt,
Aurea monſtrabit tibi regula. plurima rerum,
Quæ penitus ſepoſta latent, nec cognita vulgo
Nec noſcenda unquam, licet expetat illa tenere,
Unis clara aperit, præbetque videnda diſertis.
Difficiles ſolvit nodos, perque invia, cœcaſque
Ambages inſternit iter; divina vocari
Ut merito valeat, numeris oracula reddens.
Si tria, dic igitur, quingentos fronte repoſtos,
Et triginta viros dant ordine, quod mihi ſeptem
Concedent verſu? ſummam ſi ritè putaſti,
Dat ratio numerum, quo radix eruta, quinque
Et triginta dabit juvenes, qui principe figant
Ordine ſe. dic præterea (pars altera quando
Veſtiganda ſubit) ſi dant ex ordine ſeptem
Quingentos triginta viros, qui verſibus inſint,
Quot tria fronte dabunt? ſubducto detrahe, Tecton,
Radicem numero: terquinos illa docebit
Quoque tibi verſu bellantes eſſe locandos.
His ſuper, oblongum ſi latis agmen in arvis
Sit tibi ponendum: nimirum ut fortius hoſtem
Fronte petat valida, & crebram ferat igne ruinam:
Sive irrumpentem lethali grandinis imbre

Propulſare velis, in ſeptem divide primos:
Qui venit hinc numerus, biſſenos ordine verſus
Pugnantum lateri figendos dicet utrique.
Non ſecus è numero, quem verſus continet, ordo
Naſcitur: Actutum verò geminare cohortem,
Seu juga, ſeu verſus, immiſſis verſibus, auges,
Inſequitur; legem non multis accipe: Primùm
In geminas numerum bellantum divide partes:
Extrahe & ex una radicem: quique revulſa
Prodit eà, numerus, verſus dabit, & dabit idem,
Si geminus fiat, juvenes, quos ordine pones.

Id quoque non multis potis es cognoſcere, Tecton,
Aurea ſi ratio numeris adhibetur in illis.
Ergo (tibi pateat res ipſo clarior uſu)
Si duo dant quatuor, quotnam, ratione putata,
Octingenta? (viros tot complectatur in armis
Ingeminanda cohors) ſexcenta, & mille recludet
Summa tibi ſubducta: quibus mox eruta radix
Quadraginta feret: quot quiſquis ſcilicet ordo]
Militibus conſtabit. & hinc quot verſus habebit,
Ipſa dabit, numerum radix diſſecta per æquum.

His & digreſſus ſpatiis, geminare phalangem,
Ordine dum poſito ſtat campo inſtructa, docebo.
Si primùm anterius, dextraque augenda, jubeto,
Ordine qui juvenes ſe præfixere ſecundo,
Unà omnes ſubiti in primum lævo pede pergant,
Et ſocios inter ſe ſiſtant ordine eodem:
Dextra incœptantes ſpatia interjecta replere.
Non aliter quarto qui miles in ordine perſtat,
In præcedentem, qui tertius, inferat: inter
Seque locet ſocios. juvenum ſic cætera turba
Extemplò faciet. ſi læva armata frequentas,
Dux, juga, fac pueri incipiant ſe ſiſtere læva.
Aſt acies poſitu ſi ſit reddenda priori,

Re-

Restituat se quisque suæ, tum præcipe, sedi.
Perge, priora tibi juga sint implenda: suprema
Tunc media ex acie jubeas descendere frontem
Confestim in primam, totidemque augere priora.
Sic juga sena phalanx quæ laxior ante tenebat,
Nunc tria: sed quisquis geminatos explicat ordo
Bellantes. Binas agmen si, Structor, in alas
Vis conferre simul, simul & diffindere; quotquot
Armigeri juga quæque tenent postrema; sinistram
Præcipies, dextramque pari decedere cœtu:
Atque juga, atque ipsos servantes ordine versus.
At reliqui immoti consistant sedibus iisdem.
Sic extenta acies utrimque, ferocius, alas,
Excipiet latus hostes incursare parantes.
Verùm si versus, immissis versibus (agmen
Ut laxis veluti compagibus occupet æquor)
Forte frequentandi (Facies id mœnia circùm
Hostica dum juvenes carpunt iter, intonat aut æs
Suggestu ex alto: cui contra objecta juventus
Æquore stat: rauco sic fulmina torta metallo,
Non tantas per crebra ferent incendia strages)
Disce modum. Primo qui dextra è parte cohortis
Insistunt versu, si vis augere sinistra,
Ilicet in versum certent properare secundum:
Qui terno, in quartum veniant: pariterque subibit
Sextum, quæ pubes quintum stipata jugabat.
Atque inter sociùm vacua intervalla locent se.
Sic acies geminata latus consistet in unguem.
Perge, age, restat adhuc salebrosa per avia cursus
Plurimus, & stimulis urget Bellona decoris.
Anteriore phalanx si parte augenda (per arctum
Cùm tentanda via est, aut stricti semita pontis
Transmittenda) tenet versum quæ prima sinistrum,
Ilicet ante ferat sese gens tota secundum;

Ut sic ille duplo procurrat longior. ante
Tertius inde dato se collocet ordine quartum.
Non secus & reliqui facient: angusta subibit
Sic acies conferta, brevemque citissima pontem
Exsuperabit. agrum mox & laxata replebit.
Et subitò laxare potes, si quisque recurrat
Versus, ubi primò steterat. Sed protinus alter
Jam modus ingreditur, campo quo structa patenti,
Res ubi, continuò possit se evolvere pubes,
Nimirum duplex inversio: prima per omnes
Fit versus, juvenes cùm pectora, fronte relicta,
In tergus flectunt, totusque invertitur ordo.
Id facies, Prætor, cùm dorsum invadere tentat
Hostis; ut irrumpens magnas inferre ruinas
Evaleat: contra mutatis versibus olli
Opponas conversa virùm tu pectora: & acri
Sic fraudem potis ingenio deludere: tales
Instruere ipse dolos si fors meditare. locatam
Sed qua præcipies pectus convertere pubem,
Arte, canam: cuncti fac se versentque, jugentque
Seu dextra incipiant versari, sive sinistra:
Ut sit tergus, ubi steterat prius horribilis frons.
Inque jugis pueri insistant, & versibus jisdem.
Hoc solum discrimen erit, postrema Decani
Concludent spatia, atque Uragi prima tenebunt.
Qui medium tenuere jugum, cognomina servant.
Attamen hinc unus se versus porriget, illinc
Decedet. Positu sed jam reddenda priori
Est acies; quoniam detecto destitit astu
Hostis ab incœpto, seseque in castra recepit.
Singuli, ut ante, modo versus flectantur eodem
Præcipe, dux; acies iterum, nec plura, priorem
Versa situm accipiet. Sed jam quibus altera fiat
Artibus instructæ campis inversio pubis,

Ex-

Expediam. Cunctis hæc fit versantibus unà
Ordinibus sese, cùm qui tenuere sinistrum
Succedent dextro: quique hoc latus ante jugabant,
In lævum juvenes integris versibus ibunt.
Ergo ubi sic pubem labor est convertere, dextrum
In latus, aut lævum confestim quilibet ordo
Versabit sese juvenum, scipione Magistri
Ollis cùm primi turmarum signa dederunt.
Id facies, latus expositæ mutare cohortis,
Cùm campi situs ipse, dolusve inopinus adegit.
    Hinc jam digresso, sese nova semita Vati
Saxa per, & sentes aperit: juvet ilicet illam
Corripere audaci nisu, totisque periclum
Viribus, atque animis perrumpere: sit modò præsens,
Vel belli Mavors, vel carminis author Apollo.
Callidus alterutrum si fors latus agminis hostis,
Ut secura magis sit palma, invadere tentat:
Tum tibi continuò veteranam opponere frontem
Expedit, & spes illius deludere, & astus.
Aut hostile latus cùm tu meditare, cohorte
Conversa juvenum majori irrumpere nisu.
Ergo tibi certa qua tum ratione pedestris
Sic campo versanda acies, latus ante sinistrum
Sive ubi constiterat dextrum, sit vividior frons,
Expediam facilè, ut potero; res ardua quamquam
Exponi versu (modus hic & tertius arvo
Quo solet in lato sese versare juventus)
Ut structum campo peditum stetit agmen, in unguem
Et juga cuncta suis spatiis ritè omnia quadrant,
Atque omnes quadrant versus, tum præcipe, ut hastas
Erectas dextro hastati de more lacerto
Substentent agiles (id & illis semper agendum est,
Ab duce cùm jussa est acies versarier: atqui
In statione manent, teneant tellure refixas)

Præcipe dein, verſent ſic ſe juga cuncta, ſiniſtrum
Ut Præſtes primum qui dirigit ordine verſum,
E læva tantùm ſe circumflectat (in illam
Si juſſum verſare plagam ſe protinus agmen)
Immotus dextra inſiſtat: ſed flectere tantùm
Se ſtudeat, quantùm ſatis eſt ſignare quadrantem.
Hinc verſans pariterque jugans ſe cætera turba,
Sic moveatur, agat ſeſe ut velocius ille,
Qui magis à primo removetur Præſtite: longo
Ultimus at gyro, curſuque citatior ibit.
Frons ubi verſata, loco reſponderit olli,
In quem ſpectabat rectà latus omne, priuſquam
Inciperet pubes inflectier omnis in orbem,
Tum verſam jubeas ſubito ſe ſiſtere gentem.
Non aliter quadrante foret verſanda ſecundo
Si fors mota phalanx: fiat ſeu tertia circum
Actio, tota jugans ſe gens, verſanſque movebit.
Aſt omnes pueri, ut circum verſentur in unguem,
Et juga directò, veluti convolvitur axis
Immotum circa medium, flectantur; oportet
Ante coactores conſiſtant agminis alas,
Æquatoſque regant motus: & ſi quis oberret,
Corripiant, ſubitique jugum concludere hiulcum
Adnitantur: erit ſimul omnibus unica ſemper
Cura jugi, verſuſque datum ſervare tenorem.
Ceu qui tranſmiſſo telam ſubtegmine texit,
Integra ſint ſemper conatur licia: & inter
Texendum, ſi qui radius diſcinditur, illum
Ilicet integrat nodo: ſi ſecius omne
Intextum corrumpit opus. Sed per juga curſum
Mars citat incœptum, monteſque impellit in altos.
Ergo cura duci non ſtat poſtrema phalangem
Sic ritè inſtruere, atque haſtis munire, ruentum
Cornipedum ut queat inſultus arcere, juganti
Cum

Cùm quadro irrumpunt, versantq; frequentius omnem
Sese circùm aciem, crebrisque incursibus urgent.
Idque magis campo dum substitit undique aperto,
Nullus ubi rivus, quo se defendere: & altæ
Non hostem fossæ, non sepes densa moratur.
Fossile neve solum, subitum quo tollere vallum
Aggesto valeat: verùm omnis ab arte petenda
Sit tutela, salusque unis speretur ab armis.
Ergo prima tibi solertia habenda, coruscis
Undique sic circùm pilis vallare cohortem,
Ne qua patens celeri sit pars obnoxia equorum
Assultu, toti veniet si secius illa
Parte malum: reliqui quamvis fortissima pubes,
Et quamquam statione sua obnixi teneant se.
Ceu cùm præcipiti montoso à vertice torrens
Descendit lapsu, minitans campisque, satisque
Diluvium horrendum: cui contra altissimus agger,
Et solidus surgat, vim perfracturus aquarum,
Illius at vitio agricolæ si fortè labascat
Pars una, hàc torrens irrumpit victor, & omnem
Obruit alluvie campum, & sata pinguia perditq;.
Idcircò quadrata phalanx non apta; ruenti
Illius quando patet hosti quisquis inermis
Angulus. extentæ quoniam sunt in latus hastæ,
Haud equidem possunt acies defendere: apertam
Namque aciem versùs si miles porriget hastam,
Nudabit latus: atque illac se protinus hostis
Inferet, insternetque actutum impunè cohortem.
Nostri igitur tali componunt arte, ruentem
Scilicet obtusas acies ut vertat in hostem.
Ergo age jam, Tecton, artem doceare futuram
Difficilem: tamen exemplo, quod possumus, illam
Proclivem magis, & captu faciemus amicam.
Sint septingenti bellantes agmine toto,

Vi-

Vigintique unà, qui lenta hastilia gestent,
Primùm aciem ex illis hac tu ratione locabis:
Nimirum juvenes gestantes ærea pila
Ut sexaginta repleant juga singula, versus
Bis sex. instructum postquam sic constitit agmen,
Præcipe tum senos dextra, totidemque sinistra
Directas de more hastas attollere versus:
Sex itidemque alios utraque ex parte manentes
Intentis statione animis insistere eadem.
Hinc jubeas, qui recta tenent hastilia, versus
Versibus immissis, infra, supraque sequentes
Sex illos augere, animis qui scilicet astant
Attentis. duplo sic major quælibet ibit
In longum series, producto hinc tergore, & illinc
Fronte: sed ipsa tamen numero juga cuncta virorum
Decrescent: duodena prius, nunc sena jugantur.
Sed pergamus opus, statione hærentibus istis,
Fac quotquot mediam versus tenuere phalangem,
Protinus attollant sua recta ad sydera pila:
Inde jugum medium, quæque insunt cætera dorso,
Ad dextram gemino sese versare quadrante
Præcipe. mox versis, unà procedere tantùm
Extemplo incipiat rursum, prorsumque juventus
Cuncta, tenet quæ pila suo sublata lacerto:
Sex juga nimirum supra, totidemque ferantur
Mox infra; ut quadrum sic describatur in arvo.
Continuò (celerare decet, citus imminet hostis,
Pulsus & hinnitu responsat lucus equorum)
Sex horum dextra versus, totidemque sinistra
Dimidio à dextra gyro flectantur, ut ora
Respectent mediam subito conversa cohortem.
Protinus hinc, tanto versùs discrimine centrum
Procedant, quantum satis est, postremus ut ordo
Quadrati totum sese latus inferat intus.

Nec mora, confestim dextra, lævaque jubeto
Versari, & tantùm anterius procedere, quantùm
Sat cum sex aliis directùm ut denique quadrent:
Et vacuum linquant agrum, quem nuper habebant.
Ast alæ quoniam geminæ, quæ, versibus auctis,
Principio crevere, arvo conversa patenti
Ora tenent, bis tu idcirco versarier illa
Præcipies: dextram petat hæc, petat illa sinistram.
Ut sic tota quadri convergat ad intima pubes.
Alarum hinc versus, qui sunt infraque, supraque
Præcipe confestim sese ante inferre: relictisque
Ilicet insidant spatiis. non segnius illi,
Qui medii, pariter procedant ordine eodem;
Ut laxi medium quadrati strictius arctent.

At properè insequitur labor ultimus, agminis octo
Quæ circùm extentas acies qnadrata residunt,
Sexque jugis juvenum conflantur, versibus & sex
(Hinc triginta viros, sexque amplectuntur in armis)
Singula in æquales partes transversa secare:
E quadro ut geminus sit deinde triangulus uno.
Ex quibus, hic propria statione insistat, hiulcum
Ille quod est campi vacuum, fac impleat: omnis
Sic obtusa cohors campis instructa nitebit
Nempe acies octo, facies quæque induat octo:
Qua non contra equites magis aptior ulla figura est.

Sed jam sclopiferos instructum includere in agmen
Tempus, ut incursus valeant vitare sonantum
Cornipedum. Quingenta tibi, & triginta virorum
Et duo, sint capita, inque unam stipata cohortem:
Quam juga bellantum conflent duodena: quaterni,
Atque quaterdeni versus: qui quattuor ultra
Exsuperant juvenes, stipent vexilla. Sed artem
Accipe jam: dextra bissenos suscipe versus:
Qui quoniam totidem pilatis versibus, unam

Qui

Qui turmam ex primis faciunt, & fronte reposta est,
Respondent numero, fac illos ante jugali
Ordine se figant. mora nulla subire quadratam
Inde aciem incipiant ea per discrimina, versus
Quæ sunt hastatos inter; retroque locentur.
Ut subiere, citus juga singula divide: dextram
Bis sex continuò in partem, reliquique sinistram
Post totidem pilata suis cum legibus ibunt.
Post hæc bis senos læva procedere versus;
Utque aciem primi, subeant non secius ipsi,
Præcipies, juga recta simul, versusque jugantes.
Postquam introgressi vacuum, subsistere retrò
Hastatos ibi sex: totidemque ascendere supra.
Qui superant, aciem gyro fac duplice cingant,
His respondentes spatiis, quæ singula versus
Pilatos inter, veluti sectura patescunt.
Tandem acie in media totum, quod restat inane,
Quadratum velut, accipiat quæcumque juventus
Circumfert secum, totumque ignobile vulgus
Lixarum. Cecidit sed jam conatus inanis
Cornipedum, cecidere minæ: non amplius ullus
Sollicitus mentem timor occupat. arte phalangem
Scilicet instructam tali, posituque tremendam,
Haud equidem, quamvis esset temerarius hostis,
Est ausus tentare: retrò cita fræna repentè
Torsit, agens sese quà venit: & aëre tantùm
Pulveream liquit, difflato turbine, nubem.
Non secus ac subiti, Cancro fervente, Tropæi
Post medium cœpere diem consurgere: densas
Confestim glomerant nubes, totumque retexunt
Aëra: terrificaque citus caligine turbo
Exoritur: strident auræ, tonitruque remugit
Immani domus alta Jovis, concussaque plangunt
Fulminibus nemora, & plenis torrentibus imbres

Præ-

Præcipitant latè ex alto, nantque omnia in undis.
Tum cœlum ruere in terras, totumque putares
In chaos antiquum rursus se vertere mundum.
At postquam retrò, disperso turbine, ventus
(Hæc data non tali vento natura) recessit,
Vanescunt subitò nubes, & plurimus antè
Qui fuerat, gutta vix est nunc roscidus imber.
Neptunique, Jovisque cadunt iræque, minæque,
Atque aër silet extemplò, cessantque tumultus:
Et sua lux iterum pacato effulget Olympo.
Dux igitur mira connexas arte cohortes
Solve iterum, inque suas illas converte figuras.
Id facies, primis acies si versibus omnis,
Ordinibusque suis rursus reddatur, in agris
Ut prius insistebat, eques quàm vertere formam
Hostilis, subito incursu, & clamore coëgit.
Disce (quies secura diu tractantibus arma
Nulla datur, poscuntque novi certamina casus:
Utque novas pariter mens alta excogitet artes)
Qua ratione jugis, unàque è versibus agmen
Quadratum, in quatuor possis diffindere partes:
Singulæ & ordinibus quæ sint, & versibus æquæ,
Inque crucem positæ: quæ pars erit ultima Vati
Audacis nimium cœpti properata laboris.
Defessum quando per confraga, & invia, amœnæ
Invitant ripæ secedere: grataque præbet
Populus hospitia, & placidis concentibus aures
Demulcent lætæ volucres, & amica canenti
Inclinat jam se laurus, dextraque Camœnæ
Victrices carpunt frondes, nectuntque corollas,
Præmia bellanti. juvat ergo optata mereri
Serta. Tibi primùm juga, Structor, cuncta secentur
Per medium: versusque modo scindantur eodem.
Partibus è quatuor totidem mox instrue turmas.

Si bellatorum legio divisa tenebat
Quadringenta prius, pars quæque illius in agro
Corpora nunc centum sub ahenis explicat armis.
Versus perque decem instructas, & per juga dena
Directò geminas dextra, lævaque locabis.
Ast intermedium tantum sit inane relictum,
Unius quantum turmæ frons tota patescit,
Et quinos itidem passus. mox tertia contra,
Secturamque supra se collocet: ultima tandem
Infra se statuet, posituque aspectet eandem
Secturam: tantumque acies hæc utraque distet
A geminis,quantum superant discrimina quadrum
Agminis unius: nimirum quinque relictis
Passibus hinc, illinc, quà callis in intima ducat.
Sicque instructa crucem referet, tutissima ab omni
Parte cohors, hostemque potens arcere ruentem.
At crucis interior quà se strictissimus arctat
Angulus, & medium currit via strata sub agmen,
Si tormenta tibi fuerint campestria, in illis
Pone locis: acies sic tutior eminus hostem
Propulsabit. item currus præfigere ibidem,
Præcipitemque illis poteris tardare equitum vim.
At vos,ò Musæ, quotquot formosus Apollo
Concitat heroo, dum pectine personat, œstro,
Vertite tantisper Sirenum ad litora gressus:
Seu vos Pindus habet, vel amica Pierus umbra,
Argutive tenent saltus Heliconis, aprici
Seu juga Parnassi, seu flumina propter amœna
Aspicit Eurotas, vitrea pacatus ab unda,
Populeas inter sylvas innectere cœtu
Festivo choreas, auditque suavè canentes:
Vel picturata lentas considere ripa,
Et lecto de flore sacras variare corollas.
Hic etiam sacrum nemus est, hic saltus, & umbræ
Fe-

Felices, læti colles, sunt & sua tempe.
Hic rigui fontes, hic prata virentia, & horti,
Semper flore novo, atque æterna jaspide picti.
Sunt & cærulei fluctus, muscosaque saxa,
Et conchis variata, herbisque intexta marinis,
Auribus & gratum spirantia semper odorem.
Sunt hic antra levi zephyro perflata, salubres
Queis auras placida liceat captare sub umbra,
Raucisona Triton concha dum personat, & dum
Tranquilla blandi ludunt Delphines in unda:
Et choreas ducunt Nereides, & chorus omnis
Assultat Phorci, & vario Galatea natatu.
Ergo agite, & festo quò plausu invitat amœnas
Sirenum sociata choro Cholomelis ad oras,
Virgineæ properate deæ: perque ardua Vati
Ite duces, facilesque aditu substernite saltus.
Vos & qui primus (namque hæc sunt cognita vobis,
Quippe genus Jovis altisoni) memorate, ruentes
Cuspide cornipedes hastæ submovit acuta.
Atque novum, precor, ò Divæ, date carminis œstrum.
Vir fuit egregia bellorum laude superbus
Et magnis animis, claroque à sanguine cretus
Vibodinûm*: teque ille suis virtutibus, & te
Persimili vultu referebat, nomine & ipso,
Magnorum, FRANCISCE, decus memorabile avorum.
Cui licet Oebaliæ præcingant tempora mitræ,
Et virgata clamys, patrioque insignis ab ostro
Circumdet, Romana tamen te purpura poscit,
Atque sacer comitem te affectat habere Senatus.
Unus quippe olli decus immortale daturus.
At quoniam de gente tua dux ille, benignus
Hæc, quæcumque ferunt nostræ tibi dona Camœnæ,
Accipe. qui nuper Surrenti ludicra in æstu

* *Pignatelli ex Vibone Valentia, cujus domini.*

Festinata mihi, dignatus cernere vultu,
Ut solitus, facili, & ludenti applaudere Vati.
Hic quondam dubius, quibus æquore posset aperto
Sistere cornipedum cursum, & vim frãgere equorum,
Seque armis, structamque simul defendere pubem:
Sic Venerem aggreditur genitricem, & talia fatur:
O dea, belligero si quidquam accepta Gradivo,
In dubiis gnato genitrix succurre: deoque
Fac teneam dicente, quibus frænare sonantes
Ungula equos valeam telis: animosque superbos
Edomitos, fractosque retrò propellere; ut almam
Servata peditum merear pro pube coronam.
Vix hæc Vibonides, magna cùm luce corusca
Visa Venus gnato; roseoque hæc addidit ore:
Ne dubites, adsum sanguis meus: & tua vota
Perficiam; nam cura tui me plurima tangit.
Quare age, candentes actutum has scande quadrigas:
Quæ te sacratam referent Mavortis ad ædem,
Pinifera in Rhodope posuit quam Thracia: & illi
Re super ancipiti Mavors oracula reddet.
Hæc dedit, & subita in tenues evanuit auras.
Lætus at ille deæ vultu dignatus amico,
Ilicet in niveam saltu pernice quadrigam
Insilit: illa fugam confestim corripit Euri
In fines, fugiensque cito secat aëra lapsu.
Est Rhodope in summa, canum quà respicit Æmum
Hinc læva, & magnis labentem fluctibus Istrum:
Dextra hinc Threicios campos, & Bistonis undas,
Atque Oetam, atque Ossam, cum turrigero Ægæo,
Belligero sacrum Marti de marmore templum.
Quod regi posuere suo gens horrida Thracum,
Sauromatæque, Scythæque, sagittiferique Geloni.
Bis sex ingentes, Parioque è marmore primis
Ordinibus dextra surgunt, lævaque columnæ.

Hinc

Hinc totidem ſupra tolluntur jaſpide, fulvis
Se variante notis, miroque nitore coruſca.
At quatuor, ſummo quæ ſtant in vertice, & aram
Surgentem medio circumplectuntur, Eoo
Sapphyro poſitæ viſuntur: & æthera punctis
Auratis præ ſe referunt, ipſoque colore.
Aſt ara è ſolido riget ære: hinc, inde rubenti
Ex auro geminæ menſæ, & prædivite gemma
Intextæ: quibus impoſiti ſtant quattuor ampli
Ex adamante cavo facti crateres: & illis
Humano Threiſſa deo gens ſanguine libat,
Quique Tyran, Oxumque bibunt, Tanaimq; nivalem.
Concava tot vaſtis teſtudo innixa columnis,
E Pario albeſcit ſaxo, lævore coruſco
Inſigni: circùm ſed projectura coronæ,
Prima columnarum ſculpto quæ vertice, mira
Arte Polycleti (namque hoc delubra magiſtro
Se jactant) ſuper incumbit, longoque recurrens
Amplexu, incingit templum, totumque coronat,
Biſaltes, dura nitidus ferrugine; divi
Prædurum referens animum, fuſcumque colorem.
Tota ſed albenti teſtudo è marmore facta
Egregiis circùm fulget cælata figuris:
Atque anaglypha micant nivea teſtudine ſigna:
Sex Polycleteo luſtris ſudata labore.
Hic acies campo extentæ, pugnæque feroces
Spectantur, crebrique ictus, cædeſque virorum.
Hic pedites conferre manus, cuneoque phalanges
Denſari: rapidæque illic concurrere turmæ
Cornipedum, occurſuque haſtæ volitare refractæ.
Hic pedites ruere, hic equites procumbere, & atro
Sanguine cæſorum latè ſpumeſcere campi.
Obſidio hic arces præcingi, & mœnia duro
Ariete pulſari; ſubque altos plurima muros

Machina deferri: subita testudine facta,
Scandere & hic juvenes per fragmina, perque patentes
Latè aditus: retrò mox cedere, seque referre.
Urgeri hic rursus, rursusque repellier: atque hic
Tandem, vi facta, cuneos prorumpere in arcem.
Ipse sed, horrendum fugiens velut aëre fulmen,
Undique Mars volitans spectatur, & undique nudo
Ense tonans: secumque ferens mortemque, pavoremq;
Horrificas latè strages, cædesque ciere.
Mirum opus, atque deo dignum, tantoque magistro.
At verò geminæ Numida de rupe columnæ
Excisæ, postes circumplectuntur: & ipsi
Cælato solidi postes ex ære rigescunt.
Hic classes pelago instructæ, & navalia bella,
Commissæque simul pugnæ spectantur: & arma,
Et galeæ, parmæque virûm fluitare per undas.
Hic victæ dare terga rates; retroque sequaces
Victrices vento puppes instare secundo.
Hic rapido incensæ Vulcano ardere carinæ,
Atque mare, atque aër, terræque rubescere flamma.
Illic victorum classes ad litora ovantes
Flectere iter, prorasque novis ornare corollis.
Ipse sed in puppi Mavors sublimis eburna,
Nunc struere in pugnam classes, nunc mittere in hostē,
Visitur: & primus nunc puppe lacessere puppem,
Atque ferox ferro, & jacto premere arduus igne.
Nunc & victor ovans sonitu exultare canoro,
Atque triumphales in portus vertere proras.
Plurima præterea supero de limine templi
Pendebant spolia Oceano, terrisque relata:
Ære renidentes galeæ, conique comantes,
Et gladii dextra ardentes, nitidæque secures,
Squalentesque auro loricæ, atque ærea scuta,
Ditia distincto nitidis umbone lapillis:

At

At tunicæ læva ſtabant, ereptaque ſigna,
Clavæque, nervique, ſagittiferæque pharetræ,
Atque tubæ, lituique, & miſto tympana cornu:
Inclyta non uni quæ ſtant monumenta triumphi.
Hùc ubi Vibonides curru ſubvectus eburno
Matris Acidaliæ venit, citus exilit, & ſe
Terribiles infert divi armipotentis ad aras.
Ilicet inque genu deflexus talia fatur:
O præſens Numen bellantibus, ò mihi, Mavors,
Dexter ades, noſtroque volens ſuccurre labori.
Tu dubiis, age, promptus opem fer rebus, amico
Numine; ſi qua manet noſtræ tibi gratia matris,
Si quis honor: blandi ſi quid riſuſque, jocique
Evaluere: tibi ſi ſunt certamina cordi,
Egregiæ ſi ſunt palmæ, clarique triumphi.
Arcanis te pande adytis. age, certa petenti
Arte ſuper dubia bellorum oracula redde.
Scis equidem, Pater Armipotens: nec fallere quidquã
Te potuit: nam cuncta tenes, quæ Martia, quæque
Sunt pugnis ſuper horrificis, armiſque tremendis
Obſervata: novas ſemper meditaris & artes:
Nimirum validos quibus hoſtes vincere, & almis
Hæc ornare queas Rhodopeïa templa trophæis.
Vix hæc Vibonides, ſubitò tremere omnia circùm
Delubra, ingentes & ſubſultare columnæ,
Atque omnis Rhodope viſa eſt nutare. ſonoro
Mox ſonitu læva cœlum de parte coruſcum
Inſuetùm latè intonuit, flammaque reluxit.
Auditæque tubæ, lituique, & cornua raucùm
Obſtrepere, & magno tellus aſſurgere pulſu.
Hinc adyta extemplo valvis patuere revulſis:
Et ſimulacra Dei, ſolido formata metallo,
Hac ſunt Vibonidæ bellaci viſa figura:
Scilicet incurvo ſpectatus corpore Mavors,

Oblongum, lentumque tenens haſtile ſiniſtra;
Cui cuſpis præacuta: ferocem expellere & illa
Cornipedem magno niſu, curſuque ruentem.
At dextra capulum ſtringebat acinacis, auro
E ſolido rutilum, diſtinctum & divite gemma.
Et ſimul hæc medias ſonuit vox clara per auras:
Accipe, nate dea, propellere queis pedes armis
Quadrupedem valeas. tibi cætera ſuggeret uſus,
Et prompta inventis mens addere. Nec mora, poſtes
Protinus obſtricti: rurſuſque moverier omnis
Mons viſus, rurſuſque ſonus, clangorque tubarum
Auditus, magnoque æther reſonare boatu:
Atque ingens nitido tranſcurrere fulgur Eoo.
  Verùm obſtenſa dei ſecum ſub mente volutans
Vibonides, mira bellantes imbuit arte,
Qua ſtruere obtuſum, atque haſtis munire valerent
Agmen in adverſos equites, vireſque ruentum
Frangere: multa novi ſolertia & addidit ævi.

F I N I S.

Paulus de Matteis In. P: 89. *Andras Magliar Sc.*

BELLICORUM

LIBER V.

Sed me frænigeræ magnis hinnitibus alæ,
Atq. Equitum nova tela, usúsq;appellat equorum:
Altera quæ structi pars agminis. Ergo age, Musa,
Dic Equitum tela, & turmas simul instrue Equestres.
In primis Equitum solertia multa Magistro
Est adhibenda, viros inter qui corpore præstant
Egregio, & primi censentur robore, ut illos
Donet equo insigni, pubique ascribat Equestri.
Quin Equitatus erit tibi, Consul, maxima semper
Cura, triumphales amor est si carpere lauros.
Omnia nam pugnæ pendent felicia ab illo
Momenta: & belli pariter totius eodem
Successus venit, & properatus, Marte secundo.
Nam si multa tibi sit belligerans Equitum vis,
Hostiles longè, latèque excurrere in agros,
Et prædam ingentem poteris sub castra referre:
Oppidaque, & sparsas loca per campestria villas
Vastare, & crebris terrere incursibus urbes,
Et sata læta igni, & flavam corrumpere messem;
Hostes nempe tuos ut plurima frangat egestas.
Ac si fors socii deprensi valle laborent,
Sive fame valida, obsidioque premantur, amica
Inferre actutum auxilia, & removere periclum.
Ast armis instructus Eques quibus emicet arvo,

Jam

Jam nunc expediam. Præcingat Scortea lectum
Curta virum tunica: atque auratum balteus ensem
Accipit hic unus, dextro demissus ab armo:
Alter hic è lævo (pendet transversus uterque)
Appensam circo catapultam sustinet. ambo
Scortei sint: digitis quatuor latescat uterque.
Crura tegant ocreæ: sint lino textile pictæ,
Et pelle insignes ocreæ, Phrygioque labore.
Assula dupla quibus calcaria nectat; ut illis
Cornipedem citet in cursum bellator, & arma.
Nonnullis visum est hac tempestate futurum
Commodius, stricto è cincto si pendeat ensis.
Sic agilis conscendet equum, sic promptior ibit
In pugnas Eques acer, aget velocius & se.
Insuper adnexum sustentet zona locellum:
In quo fulminei bis seni pulveris ictus,
Pro majore tubo, totidemque minore reponas.
Singuli & in tubulis (nivea quos antè papyro
Pangere cura tibi) pariterque volatile plumbum
Excipiantur. erunt tubuli sic pulvere farti,
Æquales ori catapultæ, ærisque minoris.
Sic etenim facilè, ut res ipsa, & jussa reposcunt,
Tormentum citus instruere, atq;explodere in hostem
Quibit Eques: properare juvat dum prælia fervent.
Objice nam tubulis detracto dentibus, ater
Æs portentiferum pulvis, plumbumque subibit:
Quique intus trudatur obex, erit ipsa papyrus.
Sed jam tela: ferat suspensum balteus ensem:
Forte peregrina ni mavult cingier harpe,
Et, quam cinctus habet, catapulta armetur ahena,
Fistula & ignivoma: quam duplex scorteà theca
Accipiat, vagina velut, ab ephyppio utrimque
Dependens. Equiti non his sunt plura ferenda
Hac ætate: feri qua prælia fulmine, & igni
Mi-

Miſcemus, tonitruſque cavo ſiphone ciemus.
Non igitur jaculo, corno non miſſile, longa
Non armandus eques haſta, ſcutove tegendus.
Quamvis ſæpè Scythæ, gens barbara, & accola Ponti,
Antiquo pugnas ineant de more ſagittis.
Nempè fugacis equi ſeſe ſubducere lucta
Confidunt curſu, & glandes vitare volantes.
Idcircò pariter non caſſide ſummus ahena
Munitur vertex, non buccula ſepit ocellos,
Brachia non manicæ, non durus pectora thorax,
Neve tegunt molles feminalia ferrea coxas:
Et vix loricæ nunc eſt pugnantibus uſus.
Talia quippe viro, dum conſerit æquore pugnam,
Officiunt potius, quàm dent munimina; quando
Omnia perrumpit glans ignea, cùm volat acta
Sulphure ab accenſo, ſtridetque per aëra bombo.
Attamen his uti interdum Prætoria turma,
Quæque haſtata ducem campo comitatur euntem,
Ad ſpeciem ſuevere magis, quàm commoda, & ævi
Antiqui ut ſpecimen renovatis eſſet in armis.
 Sunt quidam, nuper quos in certamina Mavors
Ire novis dedit inventis, partimque Latino,
Et partim Grajo Boliballos nomine dixit
Euripedes: quoniam ventorum more ruentes
Igniferas torquent bolides, quæ Punica vulgus
Mala vocat: primique ſolent invadere foſſæ
Loricam, vallumque ipſum, cuneataque ſepta.
Hos tu ferre leves catapultas præcipe, & enſem:
Qui brevis, & Mauri curvatus acinacis inſtar.
Inſuper (aſcitus poſtquam eſt in fœdera belli
Vulcanus, placuitque igni certare tonanti,
Mars nova continuò meditatur in arma, nocentes
Nempe novas ſemper per cædes expleat iras)
Amphimachos miro inventu produxit in æquor.

Qui

Qui pedites ineunt nunc prælia, nunc equitantes
Conflictus sese permiscent inter equestres:
Idcircò Amphimachi Grajo mihi nomine dicti.
Et quoniam primi, statuit cùm bella Senatus,
Hostiles soliti in terras irrumpere, & illas
Continuò complere metu, atque incendere flammis,
Et ferro vastare, tremendo nomine nostri
Idcircò horribiles appellavere Dracones.
Hi tibi, dux, vasto sint corpore, & ore feroci,
Viribus & validi: majori mole cavatum
Æs gestent in bella: brevem sed cingulus ensem
Deferat adnexum: solido cui corpore tantus
Sit capulus, quantum patet os stridentis aheni.
Nam certamen ubi conantur inire pedestre,
Et propius conferre manus, tunc ilicet illi
In vacui capulum detrudunt ora metalli,
Atque pilæ subigunt capularis ad usque supremum.
Hinc sclopis, gladiisque simul coëuntibus, enses
Prælongos reddunt: atque his tunc eminus hostem
Invadunt, certasque ferunt per vulnera mortes.
Ergo suis ubi cinctus Eques splendescit ab armis,
Insequitur labor alter, equum legisse ferocem:
Multaque delectu in tali tibi cura adhibenda est.
Nam si bellacem, facilemque ad fræna, pedesque
Pernicem sortitus equum pugnator equestris,
Promptus & ipse ducis mandata capesset, & omnem
Ire viam poterit, versusque, & signa tenere,
Acer & in Martem assurget, pugnamque ciebit.
Idcircò primùm studio nitere sagaci
Quęrere equum insignem, factumq; ad munera Martis.
Sed quibus indiciis talem dignoscere possis,
Accipe, non multis, properans ad cætera, dicam.
Sit tibi procerus sonipes, & corpore magno
Sese verset, agens, pulchroque ornetur amictu.

Est

Est etenim certum species externa reposti
Argumentum animi. potior sic villus habetur,
Cui color ex albo fuscus, nigrisque frequenter
Distinctus maculis : vel sit spadiceus auro
Immixtus: nigra melior ferrugine tinctus.
Altior emineat cervix angusta, jubæque
Ex armisque cadant, colloque volumine longo.
Sintque pedes nervosi, agilesque & pectora lata.
Non pavidus, viso ne fors tibi restitet ipso
In cursu : duro nec frænos ore recuset.
Neve ferox nimium insultet: non calcitret asper:
Non renuatque pati dominum, & parere lupatis.
Verùm tam facilis, quàm sit generosus: & acer
Exultet, capiatque animos clangore tubarum.
Et certamen amet, cursumque intendat in hostem,
Ac cædes inter gaudens, fusumque cruorem,
Acrior urget ubi Mavors, sese inferat ultro.
Sit cursor, patiensque sitim, & jejunia ferre.
His animadversis, confestim ea cura sequetur,
Nimirum Mavortis equos ad munera lectos
Instruere, & domitùs crebrò exercere palæstra.
Nam velut in vacuo proludens æquore tiro,
Assuescit sensim bello, & formidine pulsa,
Quæ non sueta armis pertentat pectora, primas
Dum pugnas agitant, & quid Mars, experiuntur,
Induit audaces animos, ipsumque per usum
Difficiles paulatim artes, & prælia discit.
Non aliter sonipes domitura doctior, æquor
Prosilit in medium, facilisque ad jussa magistri,
Se varios agit in gyros, quàque actus habenis,
Pronus it, atque fugam pulsus calcaribus urget,
Et certaminibus, tonitruque assuescit, & igni.
Quin & Eques pariter sit equestri instructus ab arte,
Ut sic possit equum ductare in prælia: & illum

Nunc ſtimulis cunctantem urgere,& flectere in orbē,
Nunc & contractis frænis retinere volantem:
Addere nunc animos clamore, citatior hoſtem
Ut ruat adverſum: nec fulmina rauca, nec ignes
Horreſcat, pilive aciem formidet acutam.
Nunc blandus palpo, & poppiſmate placet amico,
Ut ponat calidaſque iras, animoſque feroces.
Quæ cùm ſic habeant ſeſe, Proconſul, equeſtri
Nullus nobilium, plebiſve ornetur honore,
Ni prius in ſtadio domituram edoctus equorum,
Experimenta dedit tibi plurima, ſe quibus artem
Egregiam didiciſſe probet. Quin proderit urbi,
Magnifico ſtructæ ſumptu ſi ſemper equorum
In plano pateant campo, Xyſtove palæſtræ:
In quibus inſigni ſub præceptore juventus
Egregiam artem, & diſciplinam diſcat equeſtrem:
Et quibus infrænes pulli domitentur, & artem
Ipſi etiam patriam, & Mavortia prælia diſcant.
Me quondam Parmæ memini ſub mœnibus altis,
Æmiliæ quà rura virent campeſtria, & inter
Paſcua læta greges, armentaque mille pererrant,
Amplam, magnificam, luxuque, atque arte ſuperbam
Cornipedum inſtructam domitu vidiſſe palæſtram:
Qua nitida juvenes exercebantur arena,
Indomitoſque ſimul pullos ad fræna vocabant.
Quin etiam luſus nonnunquam ludere equeſtres
Magno affectabant plauſu, & clamore theatri.
Eſt domus ampla, nitens, mediaque aſſurgit in urbe
Porticibus præcincta altis, ſaxoque ſuperba
Barbarico, pictiſque renidet plurima ſignis.
Hic flos Nobilium ſtudio delectus ab omni
Auſonia, cœtu ſociali, & legibus jiſdem
Unanimi degit conſenſu, atque omnibus una
Mens eſt, ingenium excolere, aſſiduoque labore
Ar-

Ardua conniti quæsitum arcana latentis
Naturæ: nec eo stat curam adhibere minorem
Ingenuas Musarum artes, & jura doceri:
Civilesque simul cultus, quæque indole digna
Patricia, & belli quæcumque aptantur ad usum.
Et quoniam vires animo facit æmulus ardor,
Fervet amor cunctis studiorum, & nobilis oti.
Hinc juvenum culti mores, & principe digni,
Mens acris, generosa, animosque edocta mereri
Officiis, studiisque exculta, & Palladis arte.
Hinc & tantus amor docta præludere arena:
Et modo quadrupedem cursu domitare ferocem,
Et simulata modò stimulare in prælia: & hostem
Urgere; atque animos sonitu irritare tubarum,
Et sclopi tonitru, & nigro consuescere nimbo.
    Hujus ego pubis memini, & meminisse voluptas,
Egregium forma juvenem spectasse, palæstra
Hac se exercentem cursu, pulchrumque domantem
Cornipedem. primo vernabat flore juventæ
Fascibus insignis majorum, opibusque superbis.
Humana major species, & plurimus olli
Præfulgebat honos oris, venerandaque frontis
Majestas: oculique ardebant iride pulchra.
Aurea cæsaries non sese pendula collum
Per niveum laxabat: erat sed tortile flexu,
Inque modum plectæ circum religata rubenti
Tænia, ut illius lex est sanctissima cœtus.
Sed species neglectus erat non ultima. celsum
Fibrina caput ornabat de pelle galerus,
Serica quem circùm argentoque, auroque retexta,
Vitta incingebat flocco prædivite fulgens.
Sed quam pulcher erat juvenis, tam rara modesti
Oris erat species, & gratia amica pudoris.
Idcircò Musis, & Phœbo gratior alter

Non

Non illo insignes inter degebat alumnos:
Essent & multi quamquam, & florentibus annis,
Indoleque, specieque, & Palladis arte decori.
Quin & Martis amor, laudisque immensa cupido
Olli erat: ingentesque animo res præcoce partu
Edere jam puer affectabat, ut inclyta facta
Majorum cumulare novis per Martia posset
Prælia, perque sua palmas virtute relatas.
Illum, inquam, memini stadio vidisse decoro
Exercentem equitem insignem, cui villus ab albo
In fuscum vergebat, eratque interlitus atris
Hac, illac maculis, alta & cervice superbus,
Atque jubis ibat magnis, & pectore lato.
Ipse sedens habilis, medioque immotus ephippio,
Attalico è filo intertexto, auroque corusco,
Et gemina insistens erectus stapede, lusus
Sic, tota juvenum circumspectante corona,
Orditur: Virgæ sonitu nunc molliter urgens,
Cornipedem binis agitat decursibus: & nunc
Circuitu versat longo; totumque per orbem,
Per calcata ferens vestigia: nec magis unguem
Seu latum dextra deflectens, sive sinistra
Pernici torquet cursu, mirabile visu!
Nunc gyri medium simul ac perfecit, anhelum
Ilicet inflectit sua per vestigia retrò.
Nunc redit, alternaque fuga curritque, recurritque,
Et labyrintheos depingit in æquore flexus.
Et premit intereà calcaribus, & citat alta
Irritans voce, & laxis dat currere habenis.
Mox inhibet cursum, & multo sudore fluentem
Sistit, agens læva frenos citus ilicet ad se.
Nimirum exhaustus cursu revocetur ut acri
Spiritus, & docto discat parere magistro;
Utque è vestigio suescat subsistere cursu.

Nec

Nec tanto indignus sonipes sessore, repentè
In tergum incubuit, stetit ilicet, & tenuit se.
Hinc ubi tantisper requie instauratus amica
Spiritus est, mollisque abscessit corpore sudor:
Et demulsit equum juvenis poppismate, lusus
Rursus init, simul hæc: Nostræ quicumque juventæ
Hi lusus fuerint, nostri quæ gratia cœtus,
Partheniis grati Musis, Vatique dicamus
Parthenio, nostras qui nunc invisere sedes,
Lusibus & nostræ dignatus adesse palæstræ.
Contrahit hinc frænos, & signum flexile virga
Cornipedi facit, atque in ludum invitat equestrem.
Tunc ille edoctus nutum, quemcumque dedisset
Insidens dorso puer, exaudite, repentè
Anteriora jugo substollens crura sub uno
Porrigit in sublime, hæretque immotus. & inde
Deprimit, ut juveni visum est. rursusque sub auras
Surrigit illa, tenens incurva, & pendula, nisu
Tam facili, mira quàm perficit arte. jubato
Interea collo, & capite arduus eminet alto:
Arduus & juvenis simul eminet: & stat in ipso
Immotus dorso, & strictas moderatur habenas.
Mox velut ad numerum docta scitissimus arte
Arrigit alternis, & deprimit utraque crura:
Anteriora prius, mox & postica. videri
Haud equidem quidquam poterat formosius illo.
Dein citus agglomerat, dictu mirabile! & æquor
Lege ferit certa: veluti qui tympana pulsat
Ictibus alternis, sonitusque alternat eisdem.
Et salit, & resilit sua per momenta: choreas
Ad modulos illum dixisses ducere equestres.
Tandem signa dedit cùm virga sessor, anhelus
Constitit, ore vomens spumas, & naribus ignem.
Ut cessavit, equo plauserunt murmure ovanti,

Emeritaque equitem vexere ad sydera laude,
Quotquot erant socii, juvenum lectissimus ordo:
Quotque graves aderant Patres, doctique magistri,
Est commissa quibus delectæ cura juventæ:
Artibus humanis omnes, studiisque Minervæ,
Et multa insignes pietate, & moribus aureis.
Ast ego promeritas tanto pro munere grates
Reddere promisi: promissaque carmine solvo
Hoc, quodcumque meæ memores scripsere Camœnæ.
Fortunate puer, vivent si carmina nostra,
Nam simul ipse illis ventura in secula vives.
Plura tibi: magnum sed stat percurrere campum,
Quà vix ulla patent vestigia trita priorum:
Et Mars urget equum, & rauco tuba murmure clangit.
Quin & plura forent, quæ possem dicere equorum
De cultu, domituque, & ludi plurima equestris:
Ludere seu Trojam affectas, plausumque referre,
Collimare velis, seu currens præpete cursu,
Annulum in appensum, & rectà dexterrimus hastam
Inserere, emeritoque frui clamore theatri:
Et gemma illustri, & torque insignirier aureo.
Quæ tamen, audacis properans insistere cœpto,
Prætereo, atque aliis post me dicenda relinquo:
Musa quibus facilis, tanti nec cura laboris.
His igitur spatiis longè disclusus, in æquor
Restituam me Martis. Eques præfulsit ubi armis,
Et donatus equo, ritusque edoctus equestres,
Stat conflare manus, & aperto exponere campo.
Sexaginta viri component ordine turmam
Bis seno positi: quinos & quilibet ordo
Fac habeat versus: primaque in fronte locato,
Qui plura emeriti stipendia: quique recentem
Erudiant pubem dictis, & fortibus ausis.
Sic etiam Vragi claudentes ultima signa,

Ex-

Expertæ virtutis erunt certamine multo.
Dux toti præsit turmæ, qui fortis in hostem
Agmen agat, faciatque animos, cunctosque gubernet.
Inclytus idcircò factis, & fasce. secundus
Succedat parili virtute Vicarius: agmen
Qui vice Rectoris deducat; quique necesse
Cùm fuerit, tergo præsit. sit Signifer unus
Ordine de primo, sacra qui vexilla sub auras
Explicet, & validus dextra tuetur ab hoste.
Sitque Coactor: erit qui pubem doctus equestrem
Instruere, instructamque suo ductare tenore.
Præter & hos, cunctos præcedens ære canoro
Incedat Tubicen, qui Martia prælia cantu
Suscitet, & juvenes, animosque accendat equorum.
Hic reliquos inter præstantior arte legendus.
Scilicet ut docilis multos perferre labores,
Atque habilis, doctusque tubas animare loquaces,
Et cantus variare, notisque aptare canoris.
Sive monendus Eques, ut se induat ilicet armis:
Seu conscendat equum; veniatque ad signa: movenda
Vel si castra ducis jussu, campusque secandus.
Seu conferre manus, pugnamque urgere necesse est:
Sive ut confestim se in castra reducat, & ensem
E jugulo revocet morituri, & temperet iræ:
Seu tandem tacitis sit eundum passibus, hostem
Insidiæ ut structæ lateant: præque occupet armis
Illum improvisis, & certo funere plectat.

Perge, tibi postquam conflatæ ex ordine turmæ,
Protinus ex illis alam componere præstat:
Quæ legio hoc ævo pariter vocitatur equestris.
Hanc tibi bis senæ poterunt, si plurima pubis
Copia sit, turmæ compingere; si secus illam
Aut sex pro numero conflari, sive novenis
Præcipies. Alam Præfectus ducet, avitis

Præclarus titulis, & palmis ante relatis:
Et sit consilio, & dextra promptissimus. olli
Non impar Legatus erit comes additus, alam
Qui sciat instruere, instructamq. inducere in hostem,
Præripiant si Fata ducem, vel casus abesse
Quis cogat. Casus quando, & variantia Fata
Versant cuncta. soli verùm quia copia rarò
Tanta patet, se multus ubi devoluere equorum
Evaleat numerus, seriesque exponier omnes,
Idcircò ternum, dux, alam divide in agmen.
Quodlibet & quatuor, bis sex si continet ala,
At turmas si fortè novem, tres agmen habebit.
Illarum senior qui dux, reget illud. At ordo
Agminis insequitur, moveat seu castra, patenti
Seu campo manet instructum, & certare paratum.
Illius & primùm nostro quæ carmine partes,
Et dicam numeros, atque intervalla jugorum.
Frons est prima, duces qua stant, & respicit hostem
Adversum, irrumpensque accendit prælia prima.
Retrò olli tergus respondet: & insuper alæ
Sunt geminæ: quarum nobis quæ dextera, habetur
Digna magis, læva inferior succedit honore.
Ordinibus ternis componitur: inter & illos
Tantùm stat spatii, quantùm satis esse duobus
Posset equis. versusque dabunt capita ipsa virorum:
Qui se inter binis distabunt passibus; uni
Quantum equiti satis est, medio si forte locandus.
Ast age, si campis tibi cura coactor, equestre
Instruere agmen erit; senioris præcipe turmam
Ire ducis, dextràque citò se sistere in arvo:
Totque jugis structam, tot versibus, ut modò, nostræ
Te Musæ docuere. ducis dein altera læva
Se totidemque jugis, spatioque, & versibus iisdem
Exponat junioris: eant juga singula in unguem.

Ter-

Tertia mox inter primam, centrumque jugati
Agminis insidens, sese instruat ordine eodem.
Tandem quarta, regit quam dux primoribus annis,
Quod reliquum spatii sibi vindicet: atque ibi totam
Se locet ordinibus certis, & versibus. Omnem
At tibi si latis legionem extendere campis
Cura sit, huc animum, paucis, adverte, docebo.
Non secus ac primum vacuo fuit agmen in agro
Expositum, læva confestim expone secundum.
Ut directa jugo frons utraque quadret eodem:
Inque jugo tergus tergo respondeat uno.
Ast acies inter geminas sectura relicta
Tantum latescat, quantum frons ipsa. Sed agmen
Insequitur ternum disponere. præcipe, utrumque
Ante ut dispositum sese sic explicet, ipsum
Ut vacuum campi spectet: simul inter & ambo
Agmina respondens recta; & tot passibus illis
Distabit, quot lata patet sectura duorum,
Hujus in extenta legionis ductor equestris
Fronte præit: ductatque jugis socialibus agmen.
At dextrum Legatus agit: qui grandior ævo,
Dux est turmarum, ducet pro more sinistrum.

His animadversis, quæ jam properanda sequuntur,
Præcipiam: stipanda tibi si forsan equorum
Est acies: dextros nimirum adjungere versus
Versibus ad lævam: sive hos immittere in illos.
Si primum, dextra immotum persistere cornu
Præcipies equitum, reliquosque accedere ad illud;
Ut versus versu propior succedat, ubi ante
Ampla patescebat sectura. angustius agmen
Tum tibi sic campi, quem laxius ante replebat,
Dimidio minus, & nexu majore tenebit.
At fuerit si parte cohors stipanda sinistra,
Tum cornu læva immotum perstare jubeto:

At reliquos illuc ſeſe devoluere. tali
Eſt acies ratione tibi ſtringenda, Magiſter,
Anguſtus cùm campus erit, vel fortiter hoſtem
Contra irrumpentem ſi propulſare neceſſe eſt.
Perge, cohors, læva, dextraque è parte coactis
Sit ſtipanda jugis, paribuſque ſecanda maniplis;
Amplior ut medio pateat ſectura. ſiniſtra
Præcipe, & in dextra proprio conſiſtere verſu
Quadrupedes, alioſque illis accedere utrimque:
Sintque pares numero ſeries hinc, inde coactæ.
Sic anguſta magis pars agminis utraque fiet;
Amplaque per medium via ſtrata. Sed ingruit alter
Continuò labor (haud requiem ſibi Mars petit ullam)
Scilicet anterius juga conſtipanda: jubeto
Haud quaquam variare ſitum, quicumque priori
Ordine ſtant: binis reliquos ſe paſſibus ante
Inferre. At rurſus ſi dilatare coactam
Vis aciem: firmo dum ſtat pede rura tenere
Anteriora tibi: atque hoſti non cedere certum eſt.
Præſtitibus primo perſtantibus ordine, retrò
Fac juga confeſtim decedant cætera. Sed jam
Non minor inſequitur cantantem cura, docere,
Qui labor, & quæ ſit ſolertia habenda Magiſtro,
Per juga, per fauces, & cùm per ſtricta viarum
Eſt acies ducenda jugo, verſuque ſoluto:
Rurſus & adnexis eſt componenda ſub illis.
Seſe igitur locet Inſtructor, quà trames iniquo
Eſt aditu, vigilemque animum ad ſua munera verſet.
Ut ſtetit, extemplò juvenes hoc ordine mandet
Approperare (moræ ne fors tardantibus obſint)
Incipiat quiſque è dextra procedere verſus
Per binos, ternoſve viros, ſi ſemita tanta eſt:
Atque gradu celeri conentur aperta tenere.
Quæ ſimul ac dextrà ſubiti tenuere, locabunt
Or-

Ordine se, versuque illo, quibus ante relicto
Hærebant campo: sic arctis faucibus omnes
Ocyus egressi, conflabunt protinus agmen.
Ast animo sedit juga si per singula, fauces,
Aut intricatos sylvæ transmittere saltus,
Præcipe, ut è læva sese tum quilibet ordo
In saltus agat extemplò: quos præpete cursu,
Ut superavit, agri dextra de parte priores
Instruere incœptent agmen: quod deinde sequentes
Explebunt. læva si vis conflare cohortem,
Nimirum quia campus ibi patet amplior, illa
E parte incipiens, se quilibet explicet ordo.
Atque hic te, dux, admoneo, superare malignos
Ut mavis saltus, immissis versibus illàc,
Non verò ordinibus: quoniam tres ordine versus
Transmissi, conflare manum, & se opponere possunt
Hostibus, insidias saltu si fortè pararunt.
Verùm nulla jugo ex uno componitur arvo
In lato manus apta. Vocat majoribus orsis,
Sed nos maius opus: dextro tu numine, Pallas,
Adsis bellanti, atque in pugnas suffice vires.
Nam secus optatum non fas sperare triumphum.
Si circum juvenes opus est equitare per æquor,
Tum fac difficiles hoc illos ordine motus
Ordiri. verùm quando res poscit, ut agmen
Ob jubeas equitare, prius tete ipse docebo.
In campo si parva cohors inimica resedit,
Si non bellaci insignem virtute juventam
Sub signis habet: aut sese statione tenere
Ab duce jussa suo, pugnas & inire recuset.
Aut qui se castris conclusum continet, hosti
Insultare velis: turmas tum præstat equestres
Ob gyris hosti variis equitare moranti;
Si fors elicias ad prælia. Sed tibi tandem,

Qui modus, expediam. Dextra prorumpere ab ala
Singuli ut incipiant versus,tum præcipe: & hostem
Pergere in adversum, veluti pennata sagitta
Ex arcu contorta volat, stridetque per auras.
Utque aciem contrà steterint, tùm fronte retrorsum
Conversa, explodant æra ilicet : atque citato
Proripiant sese cursu : perque æquora lata
Serpentes lævam transmittant agminis alam:
Illius hinc tergus superantes, sedibus jisdem
Sistant cornipedes. hic sclopos pulvere rursus
Ignivomos onerent, & glandibus: atque ubi tota
Movit sese acies, iterum prorumpere in hostem
Incipiant ipsi. donec deducere vallo
Cunctantem valeant, victumque insternere:& almam
Egregia laurum virtute, atque arte mereri.
Ars quippe, & virtus pariunt certamine palmam.

Per juga, disce, tibi circùm si equitare necesse est,
Quattuor in partes tùm secta irrumpere in æquor
Illa, jube, & totidem in partes, ut equestre secetur
Agmen: & hinc rursus fac componatur in unum,
Ut pyrobalistæ protrusa glande dedere
Horrificos cunctæ sonitus Sed cominus instat
Alter in arma labor, & spes simul altera lauri.
Festinare decet Mavortis in æquore, palmam
Quisquis amat. Fortuna diu non continet uno
Sese fixa loco: sed præpete semper oberrat
Acta rota: nunc summa petit, nunc infima: & unà
Converso trahit orbe hominum variantia Fata.
Perge age, turma equitum si sic versanda sonantum,
Ut frons prima, viri qua sunt virtute valentes,
Hostibus obvertat sese, connixaque pellat
Fortiter. è primo pendet pugnæ alea jactu.
Ast uno tantùm si sit flectenda quadrante:
Cùm latus hostis habet, cui, dux, opponere frontem

Co-

Conaris: dextra si circumflectier agmen
Res petat, incœptent dextra juga cuncta moveri.
Quique jugi in primi consistit cuspide, dextra
Tantum verset equum, non amplius, & stet eadem
Immotus statione: venit qui proximus, orbe
Exiguo vertat se lentiùs: ocyùs ille
Flectat equum, numero qui tertius. inde sequentes
Quo magis à primo removentur, eò magis ipsi
Contendant cursu. sic omnes ordine eodem
Æquatis spatiis sua per discrimina stabunt.
Qualis qui medium parili discrimine circum
Dissecat axis, agit cùm se versatilis, orbes
Et centrum circa varios facit; illius una
Exigua in medio quæ pars defixa, quiescit
Immota: at reliquæ semper majore rotantur
Circuitu, cursusque unà velociùs urgent;
Quo magis, atque magis distabunt cardine ab imo.
Non aliter facies, si, dux, versanda sinistro
E latere est acies: modus unus, & una movendi
Est ratio, seu læva tibi, seu dextra petatur.
At si dimidium per circum flectere turmam
Casus agat: primo postquam versata quadrante
Gens erit, ut rursus se vertat præcipe eodem
Ordine: sic tergi sedem frons prima subibit:
Seque hosti opponet meditanti cædere tergus.
Sed jam postremus sequitur labor, ire reflexo
Agmine in adversos hostes, frontemque ferocem
Objicere; è dextrà peragendus, sive sinistrà
Sit tibi circuitus medii, non integer, orbis.
Sed quando inflexis deceat te versibus ire,
Præcipiam: quo more Scythæ sunt sæpius usi,
Sæpius & Parthi. si perrumpenda pedestris
Structa situ, legio, quæ commodiore tenet se:
Tum sic è læva, dextrave poposcerit ipsa

Res

Res velut, incipiant lentè procedere in hostem.
Inque illum glandes explodat quilibet ordo.
Jam verò ante globum cùm devenere pedestrem,
Confestim trepida simulent formidine captos
Vertere terga: cito manus altera concita motu,
Tum ruat, ut turmæ videatur ferre labanti
Suppetias: inimicæ uti mox vicina cohorti
Successit, se tùm fingat formidine eadem
Correptam, laxisque jugis se distrahat. hostes
Ut simul ac tali decepti fraude, fugaces
Cæptavere jugis confestim urgere solutis;
Tunc integrato se protinus agmine versent
In peditem juvenes inimicum, hoc ordine, clunis
Ante ubi Quadrupedis, stet nunc in prælia cervix
Erecta, & glandes vibrent ex ære sonantes,
Succenso actutum nitro. conentur & illum
Ense etiam stricto delere, & sternere equum vi.
Hac sæpè insignes palmæ sunt fraude relatæ.
At verò in primis illud meminisse necesse est,
Explodant ne rauca prius tormenta, magister
Quam signum fecit: cùm verò explodere certum est,
Hostes ad dextram cauti nitantur habere.
Sic etenim facilis, certusque est ictus: & illi
Contra quos jaciunt, haud sic eludere multum est.
Atque hæc sunt, equites quibus exercere frequenter
Se decet: & vacuum pariter tu sæpiùs illos
Educ in campum: & fictæ simulacra ciere
Fac pugnæ: veniet sic quisquis idoneus armis.
Et pubem, dux, egregiam, bellique peritam
In palmas securus ages. Sed rauca boatu
Horrifico tormenta vocant, flammæque relucent:
Et circùm liquidos volitat seges ignea campos.

FINIS.

Pa. de Matteis In. P. 107. A. Magliar Sculp.

BELLICORUM

LIBER VI.

NUnc Martis tormenta, quibus vel prælia miscens
Extentis tonat in campis: vel fervidus arces
Fulminat obsessas, & mœnia dejicit ictu:
Quam varia, & qualis sit bellatoribus usus,
Dicere nunc labor insequitur. Vos ò mihi vestros
Pandite, Cyclopes, dimoto vecte, caminos.
Namque opis est vestræ, quodcumque effingere vates
Audaci aggreditur nisu. nova munere vestro
Machina Tartareis est educenda cavernis.
Machina quæ ferro, & Vulcani pulvere fœta,
Ignea raucisonis accendat prælia bombis.
Ast artes primùm antiquas dediscite; quando
Non ferrum in dura versandum incude tenaci
Forcipe: non enses fabricandi, aut ærea scuta.
Verum æs ignivomum, & summi tormenta Tonantis
Fulmina quæ referant, & terrificos reboatus,
Cudere opus, vasta fusis fornace metallis.
Hæc etenim Marti potiora virilibus annis
Instrumenta placent belli: quibus acrior instat
Cæde furens, satiatque animum furialibus iris.
Scilicet ingenio indulgens, iræque minorum,
Horridus in flammas, & rauca tonitrua surgit.
Proh superi! quæ tanta necis furiosa cupido
Mortales agitat sensus; ut pectora ferro

Non

Non aperire ſatis viſum eſt: ſed fulmine flammeo
Dilacerata, juvat cineres convertere in atros.
Uſque adeo tantam fera mens exarſit in iram,
Ingenii ut vires, & acuta inventa ruinam
Verteret in propriam, Divis nolentibus ipſis?
Non ratio, non Fata valent obſiſtere, cum jam
Per præceps trahitur mens irritata furore.
Principiò tormenta, nigris quæ vexit ab umbris
Sanguineus Mavors, Furiis, & Dite miniſtro,
Ardentes quoniam jaculantur ad æthera flammas,
Horriſonis latè bombis, cognomine noſtri
Illa hinc Bombardas appellavere vocantes.
Mirum, horrendum, ingens inventum Martis, aperto
Edere ſeu ſtragem campo, ſeu fulmine clauſas
Dejectare velit totis cum mœnibus urbes.
At quæ forma: velut longus Bombarda cylindrus,
Inque igni fuſo formatur concavus ære.
Illius & partes quamquam deſcribere verſu
Difficilè, & Latia pro majeſtate referre:
His tamen enitar. Curvo frons ore pateſcit:
Plurimus & circùm ſinuatur denſior orbe
Circulus: hunc fuſor dicit cognomine gemmam.
Quem propter varium ſignis collare rigeſcit.
Aſtragalus ſequitur poſt hoc tornatus. & orbis
Tormento in medio geminus diſcrimine certo
Ære laborato protuberat: unus in ora
Qui vergit, minor: aſſurgit ſed grandior alter
In tergum. Hos inter lauro redimita ſuperbi
Cæſaris effigies, Aquilæque inſignia regni,
Egregiis inſculpta notis, atque arte magiſtra.
Non longè geminæ, ſolidoque ex ære recurvæ,
Hinc, illinc ſenis excurrunt partibus aures.
Quas & tormenti nonnunquam dicimus alas:
Scilicet impoſitæ quia curribus æra tremenda
Su-

Suſtentant. geminæque ſimul ſtant deſuper anſæ;
Attolli quibus, & verſari machina poſſit.
Hæ, gemini Delphines uti, quia ſæpè creantur
Fuſore; idcircò Delphinum nomine gaudent.
Altera tormenti, quæ pars poſtica vocatur,
Tergum etiam fabris, Latio dicenda caminus,
Majori turget profuſi mole metalli.
Illius extremo manet annulus, aut nitet orbe
Non uno conus diſtinctus: plurima & ipſum
Exornat tergum variis armilla figuris.
Deſuper & focus eſt: ſolido quem circulus ambit
Ære; nitrum teneat pyrium, nè fortè labaſcat.
Accipit & flammas: & per concluſa meatus
Intima rauciſoni ſub viſcera mittit aheni.
Cujus & interior quæ pars & fulmina, nimbumque
Evomit, æquato excurrit protenſa canali.
Illius in dorſum, gemina quæ currit ab aure,
Pars gravidanda nitro, turget denſiſſima ferro;
Fortius ut queat erumpenti obſiſtere nimbo.
Altera, quæ vacuo decurrit ad ora meatu,
(Tormenti Pſychen vocitaſſent nomine Graji;
At noſtri; quoniam volat illa emiſſus ad auras
Ingenti clangore globus, dixere Volatum)
Tenuior eſt ære: & decreſcit ad uſque ſupremum
Os, nitri quando minor illàc fulminei vis
Concutit æra, leves jam jam ventura ſub auras.
Sed jam quot ſpecies; quando non una nocendi
Ars eſt, ſed variæ: varium velut ira, furorque.
Et quoniam damno ſunt hæc inventa ferendo;
Idcircò vario de nomine dicta ferarum.
Hic etenim Baſiliſcus; agit quia funera ſolo
Obtutu: celeri quia defert ille rotatu
Horrendam per inane necem, Draco dicitur: atq. hic
In morem colubri, quia devomit ore venenum,
Et

Et colubrum depictus habet, Ophiuchus : & illa
Siren appellata : gravi quæ ſculpta metallo
Apparet placido nans æquore. nomine dicunt
Falconem hunc, rapido quia fervidus involat igne .
Hic Sacer, hic Aſpis, Falcunculus ille vocatur.
Sed quæ præcipuè noſtro ſint tempore in uſu ,
Exſequar. Objectos quaſſat quæ machina muros ,
Æs murale vocant: vibratque per aëra ferrum
Viginti pendens libras: atque ora pateſcit
Sex ſupra digitos : ſed corpus longius octo
Excurrit pedibus: ſeptem nonnulla: ſed illa
Quæ majora, decem, majoraque pondera torquent.
Machina vix poterit vectari in prælia bobus
Bis ſenis:tantum gravitat ſub pondere molis.
Altera tormentùm ſpecies, cui nomen ab angue ,
Eſt ingens Ophiuchus, atrox qui ſibilat, & qui
Quadraginta globum pendentem vibrat in hoſtem ,
Inque pedes longùm duodenos currit : & ore
Diducto patet ingenti . perque æquora lata ,
Martis ad obſequium, vix totis viribus octo ,
Vigintique valent illum vectare juvenci .
Eſt minor alter, agens ictu non murmura tanta :
Eque ſinu ferri viginti devomit aſſes .
Atque pedes longo lateſcit corpore denos :
Bis ſeptem trahitur tauris . magis hic minor, æris ,
Ore venenato libras intorquet in auras
Bis octo: totidemque pedes vix occupat; acres
Illum Martis equi ducunt,non amplius,octo :
Dum campis ineunt acies certamen apertis .
Sed properè inſequitur noſtras tibi tradere Muſas ,
Quæ nam materies ſit, Fuſor, idonea habendis
Bombardis . Centum ſinceri præcipe libras
Æris ut accipiant famuli, ſtamnique vetuſti
Ter quinas (ſi tanta tibi non copia, bis ſex

Ad-

Admisces) tormenta dabunt diffusa vicissim.
Addere quin etiam poteris fragmenta refracti
Æris Campani, mortaria rupta, lebetes,
Et quidquid valet admixtum conflare metallum.
Quod tibi non multum jubeo formarier asperum;
Acrius ut valeat Vulcano obsistere. stamni
Si minus immisces, veniet minus aspera massa.
Ast ubi solliciti tormenta tonantia fabri
Perfecere, graves confestim robore querno,
Aut ulmo annosa sequitur compingere currus,
Æra quibus confecta loces. sed cædere truncos
Tempore quemque suo; validos uti fulminis ictus
Machina continuò possit durare, memento.
Inque modum capsæ compingitur: illius una
Sit gravibus imposta rotis: pars altera terris
Hæreat. obliquum latus intercurrat utrumque,
Bisque pedes septem supra, sed largius uno:
Densius unciolis sit & octo. in vertice distent
Tresque decem tantùm digitos latera ultima currus:
Bisque novem retrò: moles ubi latior hæret
Tormenti. geminum gemino mox assere certi
Necte latus radiis multis, penitusque subactis.
Vertice in extremo, quà nectitur armamentum,
Sit latere in gemino ductus de more canalis:
Quo plaustra accipiant aures; gravitantiaque æra
Sustentent librata. Subit sed cominus axis,
Devectusque rotis in pugnam ducitur: ulmo
E dura, aut fago facies: laterique cavato,
Assere non longè mox insere. clavus & illum
Plurimus associet capsæ. Citus inde rotarum
Aggredieris opus. Primùm, quà concitus axis
Transit, modiolus, solida formatur ab ulmo,
Aut cerro: at radiis bis sex de robore querno,
Vel sint fraxinei. sit querna, aut ulmea summæ

Cur-

Curvatura rotæ : ſed commiſſura citatum
Circa axem, cono ſimilis, ſitque ære refuſo :
Sitque rotæ pariter mora ferrea, vique refixa.
His actis, quoniam violentis ictibus æra
Curribus obluctantur, erit tibi cura, magiſter,
Plurima, flammivomum contra munire metallum
Fagineos currus, & robora querna rotarum.
Veſtiat idcircò fac ferri plurima canthos
Lamina: fac radius lamnas obfirmet acutus.
Quin etiam totum circùm deflexa per orbem
Ferrea lamna rotas circumdet: multus & illam
Æqua per & ſpatia, atque oblonga cuſpide clavus
Et curvaturæ poſtica in parte reflexus,
Aſpidibus nectat quernis, nexuque tenaci.
Inſuper & manicis circùm vincirier æreis,
Præcipe; diducto radii ne forte labaſcant
Vi circo: tormenta retrò, cùm protinus ignem
Ejaculata, cito pede cedunt, & tremit ictu
Subter humus: circùmq. tremunt arva omnia nimbo.
Sed jam tormentis onerandis cætera dicam
Inſtrumenta: gravi, duroque è robore facti,
Sint varii in primis cunei, vecteſque movendis
Curribus, atque ipſis, ut poſtulat uſus, ahenis.
Sitque Onerator, habens incurvam vertice cochlim;
Ut pyrius valeat ſubmitti pulvis in ora,
Cùm fuerit Bombarda citis armanda miniſtris.
Præterea longus Stipator fronte parandus
Plana, fulmineum qua nitrum cogat in unum.
Adde his Verriculum, quo totam pulvere mundes
Tormenti Pſychen: ſitque una Ignarius: atque his,
Qua rectà pulſum collimes, junge Dioptram.
Hæc ubi facta, modũ, quo inſtructibus æra reponas,
Machina quæque prius talem formetur ad uſum :
Quod jam ſubſequitur, non multis verſibus addam?
Ma-

Machina (Capram Itali patrio cognomine dicunt.)
Fagineis truncis, aut querno è robore cæsis,
Eque tribus tantùm tibi compingenda, trigoni
Inque vicem nexis. geminos devinciat asser
Transversus: reliquus summo sub vertice truncus
Illis inseritur, fuso versatilis æreo.
Æreaque è fuso religatur trochlea: funes
Per quam transmissi, ductu multiplice, currant
Alterius subter trochleæ pendentis in orbem.
Insuper in geminis conjunctis assere tignis,
Mobilis, & radiis instructus ponitur axis.
Ast age, fulminea ex ima tellure sub altum
Æra tibi tollenda, superque instructa locanda
Armamenta: rotis valeant sic illa moveri,
Vectarique, feri quò Martis prælia poscunt.
Altera non uno Delphinis trochlea nodo
(Scilicet inferius quæ pendet) fune ligetur.
Inde axem circa convolui exordia funis
Præcipe. mox radios famulis versantibus axis,
Grandia tollentur facili tormenta labore.
Hinc & submisso instructu, sensimque rudente
Laxato, accipiet tandem sua pondera currus.
Non aliter, si res tulerit, demittere ab ipso
Armamento in humum poterit tormenta minister.
His actis, properè insequitur labor improbus, æra
Fulmineis onerare globis, & pulvere rauco.
At primùm nitri molem, quam quisque requirit
Ictus, erit nostro dicendum carmine. Tantum
Sulphuris accipies, Librator, ahenea quantum
Est pila dimidium, quod habebit ponderis: illa
Quadraginta velut si pendat, quilibet asses
Viginti posceet nitrati pulveris ictus.
Acceptumque cava quem Onerator cochlide portet
Intus in ignivomi stridentia viscera vasis.

Ignea per vacuum mox tu dispersa canalem
Stipatore sinum tormenti cogere in imum
Nitere grana: levi pulsu stipentur & illo.
At ne forte foco prorumpat pulvis aperto,
Alterius digito, vel curvo occluditur arcu.
Hinc ubi grana cavo sunt constipata camino,
Pugillum paleæ, fœnive, aut stupea vincla,
Sulphura post glauca immittes, cogesque valenti
Verbere: sic pulvis confertur totus in unum.
Ut perfecta tibi pars hæc, subit altera, longo
Verriculo reliquum vacui purgare meatus:
Purgatoque globum tenui convoluere stupa,
Inque sinum rauci penitus detrudere aheni.
Utque loco globus insistat libratus eodem,
Aut fœno, aut palea præcinges plurimus illum.
Verùm hac fulmineis gravidatis arte metallis,
Illa subingreditur; neque erit postrema nocentis
Cura operis: certo nimirum intendere pulsu
In positum tormenta scopum: res ardua quamquam,
Accipe, Librator, quæ tali instructus ab arte,
Dat præcepta tibi Geometres carmine vates.
Ex ligno, cuprove priùs molire dioptram:
Cujus tormenti collo pars concava quadret:
Pars & crassitiem tergi convexior æquet:
Extenta ut tergus supra, supraque dioptram
Linea recta æquo discrimine distet ab illa,
Quæ medium per tormentum deducitur. arcu
In summo signum facies, quo rectiùs ipse
Collimes; dein colla super lævata metalli
Erectam compone; datum mox inspice in album:
Si radius rectà convergat: si secus æra
In latus hac, illac dextra, lævaque reflecte:
Aut sursum, si res tulerit, trahe, sive deorsum;
Ut radius tandem feriat visorius album.

Plurima sed quoniam possunt divertere pulsum:
Nimirum obliquus pendet si currus, & æqua
Non sint mole rotæ: si lamina densior, aut si
Vertice plus justo clavus protuberet extra.
Idcirco solers curato impensius, illa
Ut vigil excutias è jactu incommoda. recta
Quin & libella tormenti utramque necesse est
Sic librare aurem, ut sese super æquore tollant
In longum hinc, illinc æqualibus intervallis.
His super, ignivomis quoniam vibrata caminis
Ferrea glans, duplici diffindit inane volatu:
Nimirum recto, Vulcani percita pulsu,
Obliquoque, suas cùm sensim tempore vires
Impetus, externo qui fit motore, remittit;
Et nativa gravis vis prævalet; inque deorsum
Paulatim genio naturæ fertur: & ultrà
Quo magis excurrit, primo magis impete presso,
Inclinatur; erit postquàm consumptus & omnis,
In terras recto descendit tramite ferrum.
Quæ cum sic habeant, positum, Librator, in album
Sexcentos intra passus si dirigis ictum
(Scilicet à Vesta quantum vis indita durat)
In fixum tormenta scopum converte dioptra.
Longius at signum si sit, tum surrige supra
Æra scopum: cursu sic declinante deorsum,
In signum pila directùm contorta tonabit.
At quoniam obliquo dum persecat aëra ductu,
Mille, & bis centum nitro pila fervida passus
Tempore non longo percurrit (quidquid enim ultra
Progreditur, languente vigor vix impete restat)
Idcircò spatii pro conditione, tremenda
Dispones tormenta scopo plus, aut minus alta.
Verùm hæc percurrens dumeta haud vatibus æqua,
Ad jactus quæ multa tibi conferre, Magister,

Librandos hostem contrà, vel mœnia possunt,
Exsequar, invitæ quamvis ad carmina Musæ
Per salebras veniant istas, inamœnaque Tempe.
In primis, quæ fauce pari tormenta patescunt,
Quæ sunt longa magis, longè magis ejiciunt æs.
Scilicet accensus majori tramite pulvis
Dum ruit inclusus, prorumpere nisus ad auras,
Vi pariter majore globum jaculatur: & ille
Longiùs, ingenti protusus ab impete, currit.
Quin etiam, quæ longa magis, magis illa metallo
Ditia; plus igitur luctantur pondere vasto:
Sic virtus & tota globum Vulcania pellit.
Præterea vastæ quæ molis ahena, rotatu
Emittunt majore pilas; quia fortiter illa
Erumpentem ignem graviori mole morantur:
Sicque olli major, quà pervolet, imprimitur vis.
Non secus ac torrens, sepes quem plurima tardat,
Amne ruit valido, cum tandem vincula rupit.
Hinc etiam quæ densa magis tormenta, flagranti
Vulcano obsistunt nisu majore, globumque
Explodunt longo tractu. Pila major eodem
Ex ære vibrata volat longissima, magno
Pondere, quam minor, & quamvis sit plurima; quando
Illa magis grandi obluctatur corpore nimbo:
Occluditque simul totum interposta meatum;
Succensus ne quà pulvis prorumpat: & ipsa
Vim portentifero non tantam sumat ab igni.
Hinc globus è plumbo foret aptior: at minor ictus;
Cedit enim mollis. Sed quis fugientia tardat
Fulmina tormentis excussa tonantibus? antro
Missus ab Æolio pennis pernicibus Eurus,
Non equidem, non fallor, erat qui flamine tantum
Posset opus tentare. suo ciet aëra motu;
Atque globum in latus obliquat, vel tardat euntem.

Ve-

Verùm id præcipuè, medio ſublata quadrante
Cum ſunt ora; pilæ quoniam tum ſemita jactæ
Eſt obliqua magis, ſub curſum & pigra ſupremum.
Diſce, lacus etiam pigri, turpeſque paludes,
Fluminaque, & vivi fontes tardare pilarum
Pernices potuere fugas: nam plurimus undis
Aſſurgens vapor ex illis, circum aëra denſum,
Et multo pariter gravitantem pondere reddit.
Craſſior ille globo venienti obſiſtit: & ingens
Indita ſit quamquam vis ſulphure, ſe tamen illa
Aëre tardari ſpiſſo, & torpente vapore
Sentiet: ut volucres etiam, ventumque, vaporemque
Ut contra nitantur, agunt ſe lentiùs: at cùm
Aëra pacatum nimbis, nebuliſque vacantem
Percurrunt, per inane volant pernicibus alis.
Inſuper, è pelago ſi ſit Catapulta ſub oram
Exploſa, eſt ictus vehementior: in mare contra
Litore ab undoſo reboet, minus incitus: idem
Aër cum ſit, idem & ſpatium, quod currit uterque.
Diverſi tamen effectus, diverſa petenda eſt
Cauſſa, per ignotos dum calles, perque repoſta
Naturæ vigili ſpeculatum mente vagamur.
Illam, ſi quidquam poſt carmina, poſtque figuras,
Rebus in his valet ingenium, tibi reddere Vates
(Naturæ qui ſæpè petunt penetralia Myſtæ,
Atque omnes rerum cauſſas rimantur, & ortus)
Enitar paucis: nam me divertere clivo
Haud operoſa ſinunt ſuſcepti munera belli.
Et quando ſtudiis verſatus, & arte Minervæ,
O precor, ò adſis Vati dux, inclyte Thoma,
Inque abſconſa viam Naturæ limina pande.
Eſt levius quoniam ſabuloſo in litore cœlum,
Denſius at pelagi medio, minus ictibus aër
Idcircò obſiſtit ſub litora: & ignea nitri

Vis minor in primo calet impete: cùmque recurrit
Sub finem nebulis vapidam Thetin, & cadit ille
Paulatim vigor ignigena, obluctatur eunti
Tùm spissum occurrens cœlum, cursumque retardat:
Marcescuntque globi vires, & pulsus hebescit.
E mediis ast æra pilas dum litus in altum
Ejaculantur aquis, nimium densissimus aër
Deluctatur: & idcircò succenditur omnis
Extemplo pulvis: vis crescit flammea primo
Erumpens motu, servatque in fine tenorem:
Namque olli minus obsistit tenuissimus æther.
Hic neque prætercam, majori verberet ictu
Cur pila marmoreas turres, quàm mœnia querna,
Per liquidos latè Nerei currentia campos:
Saxea nimirum obluctantur, pinea cedunt
Mœnia. sic pariter venientes verbere pinus
Ærea prævalido pulsant tormenta: velut qui
Obvius occurrens vehementius excipit ictum.
Cùmque fuga se proripiunt, catapulta minori
Percutit abiegnas vi turres: ensis acuti
Ceu quis, dum celeri saltu se subtrahit, imis
Haud ferrum bibit in fibris. Sed flectere Musæ
Insueta cursum coguntur ab arce Minervæ.
At non Parnassi, vel amœna invisere Pindi
Concessum juga, Pieridum lustrata choreis,
Nec sacras umbras nemorum, jucundaq. Tempe.
Aspera stat cursu conscendere montis, & oras
Hactenus intactas, gressus quò nulla priorum
Intulit Aonidum, quamvis animosa, sororum.
Quare agite, ò Musæ, Bellorum munera quando
Tractatis, radiique juvant, & circinus, artem
Tradite, Librator valeat qua vertere in hostem
Pro vario tormenta situ: nam non ego cuncta,
Ni vestram præbetis opem, percurrere possum.
Tu-

Tuque adeò, præclare, veni mihi Phœbus, Aquinas,
Atque tuo vires trepidanti suffice Vati:
Quandoquidem sub mente tenes, quæcumq. Magister
Arte Syracosius mira monstravit: & orbem
Terrarum, radioque fretum metiris, & astra.
E nuce sublustri primùm, cuprove tabellam,
Nonaginta cui sua per discrimina partes
Hinc, inde inscriptæ minio, vel cuspide acuta
Insculptæ, facito. lateri mox regula summo,
Quæ parte ex una quadrati longius extet,
Glutine sit rectà, radiove adnexa tenaci.
E medio (centrum Geometres nomine dicit)
Suspensus filo solidus dependeat orbis
Plumbeus, aut cupro fusus: quibus arte paratis,
Accipe, librandis qui sit nunc pulsibus usus.
Et primùm, bombarda tibi si recta locanda,
Ut Finitorem discrimine semper eodem
Emissus per inane globus percurrat, in ora
Regula tormenti mittatur aperta, quadrati
Ut latùs extensum plano superincubet æris:
Hinc tollenda tibi, vel demittenda, subactis
Hac, illac cuneis, aut si res postulat, illis
Subductis; ut recta suo cum linea plumbo,
Congruat in medium circi. sic angulus ille,
Virgula quem faciunt quadrati, & pendula fila,
Rectus erit: pulsusque simul rectissimus ibit.
At verò obliquo si sit gravis ære rotatu
Per certas sursum partes pila, sive deorsum
Flammivomis vibranda tubis, stet virga quadrati,
Ut modo te docui, stridentis in ore metalli.
Mox est solicitis, cuneoque, & vecte ministris
Inclinanda solo, sive attollenda sub altum
Machina vasta, cadens ut filum desuper, arcum
Sic secet, ut partes inter virgamque, globumque

Pendentem filo, tot ſint, quot juſſus habere
Angulus, obliquo qui raucum dirigit ictu
Tormentum. ratio cùm ſit clariſſima facti,
Quæ meliora ſequar, Martiſque aptantur ad uſum.
Et cur fulmineis ratio non ictibus una
Principio expediam. Dum ſtant erecta ſub altum
Æra coruſca; ferit turres violentior ictus.
Namque ſuo globus obluctatur pondere curſu
In ſublime: capit majores igneus ardor
Idcircò vires: creſcitque reſiſtere niſus.
At cùm prona ſolo jaculatur ahenea fulmen
Machina, tum genio naturæ fertur: & igni
Vix globus obſiſtit gravitate; hinc illa tremendi,
Oppugnante cadit nullo, vis pulveris: ictus
Et minor eſt. recta ſed dum bombarda remugit,
Tunc modica virtute quatit pila concita muros.
At quia, quam celeri findit via recta, volatu
Longa minus; validis idcircò pulſibus arces
Ut ferias, tormenta illis propiora locato.
Jamq. cavenda tibi (neq. fas tranſmittere, acerbam
Quæ vitare queunt ſtragem, vitamque tueri)
Quæ ſint; ne vitio catapulta effracta per auras
Diſſiliat: medium Spyche producta metallum
Ni teneat ſpatiis æqualibus: inter utrumque
Semper ut æqua latus ſint intervalla: camino
Ne globus egrediens obliquum incurſet: & ipſa
Diſrumpat tormenta. cavæ ſi forte lacunæ
Per mediam fuerint Spychen, perfringere poſſunt
Bombardas, ſolido conſtent licet ære. ſub illis
Quin etiam perſæpe latet ſcintilla cavernis:
Quæ, cùm tormenti in gremium portentiferum ſal
Conditur, accendat momento: & deflagret ignis.
His ſuper, hæc caſu poſſunt difflare Ophiunchum:
Cornutus ſi forte globus ſubit ora, ſub imum

Vel

Vel cadat obliquus: nam ſic depellier illo
Nulla vi quibit; pulviſque accenſus, iniquo
Objice diſcluſus, quod reſtat, disjiciet vas.
Quin etiam exiguus fuerit ſi forte lapillus
Æs, interque pilam; nam ſic Vulcanius illac,
Diſrumpet, pulvis aditu intercluſus, ahenum.
Quæ cum ſic habeant, cautè obſervare memento,
Si ſit fuſa fabris perfecta machina forma:
Si globus æqualem fuerit tornatus in orbem:
Et ne tormenti mittantur in ora lapilli.
Sed jam flamma vocat tormenta: evertere nimbo
Fulmineo turres certum eſt, inimicaque caſtra.
Ergo age, nitrata valeas qua reſte metallum
Arte foco admota ſuccendere, percipe noſtro
Carmine, Librator: ſtans dextra in parte locati
Inſtructus, dextraque tui ſimul æra reflexi
Aſpiciant humeri: dextraque interritus ignem
Sulphurea, & pilo præfixa in reſte teneto:
Ipſa ſed aſtantem proſpectent ora magiſtrum;
Ut ſimul accipere, atque accepta faceſſere juſſa
Continuò poſſis. Si præcipit ille, favillas
Excuſſo de fune foco da protinus: & te
Ilicet, incumbens lævo pede, ſubtrahe ſaltu;
Ne lædant tormenta, retrò dum pulſa recedunt.
Nam globus, ut primùm protruſus pulvere curſum
Arripit, atque cavi perrumpit clauſtra meatus:
Continuò pariter refluo pede pulſa tremenda
Æra retrocedunt: fugientes impete eodem
In diverſa globus, curruſque moventur eodem
Momento pariter. Verùm quæ cura magiſtro;
Ut famulos jubeat pulſu calefacta frequenti
Martia frigidulis tormenta remittere guttis
Præſcribam. Velut æſtivo ſub Sole viator,
Cum motu incaluit multo, torrente calorem

Tem-

Temperat epoto, calidosque refrigerat artus.
Ignea, ni faciat, misero ferventia tabes
Corripiet membra, & febri tabescet acuta.
Fervida non aliter crebrò Bombarda rotatu,
Est opus, ut nimios hausto torrente calores
Temperet; immenso ne disrumpatur ab æstu.
Idcircò denis quoniam, non amplius, hora
Ictibus ingenti resonat clangore; volantes
Ut triginta globos, ceu fulmina, torsit: & horas
Tres Sol exhausit, cœlo currente quadriga,
Viscera fluminibus sic tu calefacta remittes:
Claude focum digito: clausoque per ora refunde
Irriguos fontes. quos, ut tepefacta parumper
Illa fuere, cavo fac egerat ore minister.
Proderit, & capri ferventia pellibus æra
Integere, egelidis latè rorantibus undis.
Sed cura, ut fervens involuat vellus ahenum,
Ut penitus bibat humorem. Verùm aptius ullum est
Quod fervescentes Ophiunchi attemperet æstus,
Quàm quod vel montes diffindere quivit acetum:
Illius ergo duas famulos miscere metretas
Najadis egelidæ, Librator, præcipe ternis:
Inque sinum calidi tormenti infunde liquorem.
At mihi vos, Divæ, quæ regna umbrosa tenetis
Ditis inaccessi, tacitisque erratis Avernis,
Dicite, qui primus furvo Cyclopas in antro
Hæc nova bellorum fusis tormenta metallis
Cudere perdocuit? quique usus primus in hostes
Re super insueta attonitos direxit: & ipsum
Audax è terris in cœlum fulmina torsit?
Dicite, quandoquidem vobis hæc cognita, Divæ,
Qui pro falcatis, currus dedit ære tonantes,
Fulmina pennata pro cuspide: proque bicorni
Ariete, & ærato muris pro vecte ruendis,

Per-

Pernices per inane globos, & fulmineam vim ?
Namque hæc irarum cùm ſint inventa, ferique
Inſtrumenta odii, multo ſaturanda cruore ,
Veſtra quidem, Divæ ſunt munera . vos ea vati ,
Non obſcura ævo (namque hæc inſania priſcos
Haud equidem pervaſit avos: fuit illa minorum
Quippe ruit ſenio in pejus Natura labaſcens)
Tradite, ut heroo valeat depromere cantu .

Tempeſtate illa, ſummo qua chara Tonanti
Auſonia ardebat bellis civilibus, & qua
Alecto furiis agitata nocentibus , ignem
Spargebat face Tartarea : Stygiiſque miniſtris
Latè odiis populorum animos urgebat , & iris :
Clarus AQUINIADUM heroo è ſanguine cretus ,
Rex fuit, Ænariæ qui regna uberrima Baccho ,
Vernantemque jugis Prochyten, Neſimque tenebat :
Totque minas inter bellorum, interque tumultus ,
Tota quibus jactata mari, terraque fremebat
Italia, infandaſque neces , ſtrageſque ſuorum ,
Et triſtes ignominias , & funera flebat .
Unus at ipſe ſuis diſcluſis æquore terris
Palladis egregias artes , & amica ſecutus
Otia Muſarum, tranquilla in pace ſedebat .
Non ſecus horrendæ cùm turbavere procellæ
Æquora , & immenſi montes voluuntur aquarum ;
Hac, illac nimbis, & tempeſtatibus actæ ,
Velivolæ in vaſto jactantur gurgite puppes .
Auditur longè nautarum clamor: & omnia
Undique luctiſono reſonant permixta tumultu.
Si qui tum ſedet in ſcopulo, non prenſus ab unda ;
Naufragii vacat ille metu: tutuſque ſub antro ,
Aſtræos ridet vertentes cærula fratres .
At quoniam nihil invidiam livore maligno
Accendit magis, & ſtimulo vehementiùs urget ;

Quàm miseros inter cùm quis feliciter annos
Ducit, & ignavos fama supereminet; & cùm
Secura statione sedens immunis ab armis,
Gaudet pace : alios dum vexant horrida bella.
Qui non arma capit, reliquis pugnantibus, hostis
Ducitur, & mores qui non sectatur iniquos,
Et sapit, una omnes quando dementia cœpit,
Improbus hic est, hic hominum contemptor habetur,
Contemptor legum: nam quod commune, nefandum
Sit quamvis, licitum facit usus: & hic modo lex est.
Invidiæ stimulis igitur liventis, & acri
Ira, odioque furens, qui proxima regna tenebat
Cumarum, & Baulos, & olentes sulphure Bajas,
Hæc secum dedit Eumenius (hoc nomen iniquo,
Ut perhibent, regi fuit: & cognomine dictus
Est etiam populis Grajo sermone Manetes :
Nimirum furiis quia sæpè tumebat, & ira)
Ergo ne tot cædes inter, tot funera nostra
Unus in Ænariæ securus litore AQUINAS
Confidat, tantisque freto resonante procellis,
Ipse quietus agat? cunctos irrideat ipse?
Haud equidem per me liceat. vel nostra sequatur
Arma, vel hæc eadem contraria sentiat. omnes
In bellum Campana tenent qui rura, movebo:
Quique colunt populos Pennina cacumina, quique
Hinc Picentinos discindunt vomere campos,
Illinc Minturnas habitant, atque Anxuris oras.
Nec putet, abruptis quod rupibus incolat arces,
Idcircò secura metu sua regna manere.
Est hic Phlegra mihi, cujus sub rupe camini
Sulphure perpetuò fumant, nitroque tonanti.
Hos centum Cyclopes habent, quibus igne metalla
Fundere cura, novis & conformare figuris.
Et ni falsa mihi modò rettulit ipse Pyracmon,
In-

Ingens tormentum multis meditantur ab annis:
Quod tonitru ingenti reboans, flammaque relucens,
Ferrea deque sinu contorquens fulmina, gentes
Territet attonitas, atque ipsas territet arces.
Hæc ubi, Phlegræos graveolentes sulphure campos
Ingreditur, penitique subit loca fumida montis;
Exiguus quà callis iter sub rupe cavatus,
Ambages inter cœcas, flexusque recludit.
Utque specus ventum est imum, quà fornice magno
Concava Phlegrææ curvantur viscera rupis,
Obvius ipse viro Vulcanus, & ilicet omnis
Turba venit Cyclopum, ære, & fornace relicta:
Et quæ caussa, rogat, Phlegræas visere sedes
Impulerit. Contra tali sermone Manetes
Vulcanum aggreditur (cujus Cyclopes ab ore
Solliciti pendent, dederit quæ jussa parati
Protinus explere, & nullum vitare laborem)
Huc opis ipse tuæ venit, Vulcane, Manetes
Indigus: & vestram poscit Cyclopes: & illam
Ferte citi; nostris quando considere in arvis
Sorte datum, & nostra, quæcumque est, utier arce.
Est hic Inarimes, cui regna feracia parent,
Et dives Prochyte, Nesisque umbrosa viretis:
Ausoniæ infensus toti: mihi semper & uni
Æmulus: oblatam toties qui munere nostram
Sprevit amicitiam: & fastu, dictisque superbis
Fœdera nostra sequi renuit, quæ tota secuta est
Italia: atque inter motus populorum, & prælia tanta;
Unus in Ænaria sperat se posse serena
Pace frui: tantisque procul requiescere ab undis.
Scilicet abruptis, quæ jactat, oppida saxis,
Quæ pulsare aries, quæ machina rumpere belli
Nulla valet, tantos animos, viresque ministrant.
Quare age (namq; modo dabitur quocumq; superbum
Stat

Stat fixum, immotumque animis ulcisceier hostem)
Divina præstas si quidquam, Mulciber, arte,
Fac tormenta, ipsas quæ scindant fulmine rupes,
Et totas imis evertant sedibus urbes:
Quæque ab rege graves sumant ultricia pænas.
Dixerat: & contrà sic fatur Mulciber olli:
Jam Sol, Eumenie, (has quando descendere in oras
Es dignatus, opem, quæcumque, exposcere nostram)
Bis sex Signiferum lustravit cursibus, ex quo
Hac ignota tenus nostris tormenta caminis,
Vasta, horrenda, sinu quæ magnis fulmina bombis,
Et cuneos vibrent flammarum, authore Gradivo
(Ille etenim primus formidandam extudit artem)
Et cura, & magno meditamur fingere sumptu.
Nulla in perniciem mundi fabricata sub antris
Machina Tartareis hac est feralior unquam.
Illa tonat, flammas, & ferrum fulminis instar
Intorquet gremio: nec pulsu sola virorum
Corpora mille uno discerpit: at ipsa quadrato
Marmore sint quamquam, dejectat mœnia; tanto
Impete vasta jacit pyrii vi pulveris æra.
Namque sinus pyrio repletur pulvere: & illo
Accenso, strepit horrendùm, flammaque relucet:
Et quatit attonitas intorto fulmine gentes.
Ceu Pater Omnipotens cùm summa iratus ab arce,
Et tonitrus ciet horrificos, & fulgure flagrans
Assiduo, trifidos è nubibus evibrat ignes.
His uti poteris meditata in prælia; quando
Omnipotens Fortuna, & Mars tibi destinat illa.
Hæc ubi dicta, virum Phlegræ in penetralia ducit,
Plurimus arcano quà fumat ab igne caminus.
Namque hic materies, dictu mirabile! nulla,
Nulla vel arsuris præbentur pabula flammis:
Nec Cyclopes alunt torpentem follibus ignem.

Ve-

Verùm perpetuò gremio telluris ab imo
Per cœcos, vi facta, aditus erumpit in auras.
Quod mirum & magis est, non flamma absumit edaci:
Cuncta licet tacito serpens fervore perurat.
Est etenim miseros idem, qui Dite ministro,
Horrendùm sontes sub opacis torquet Avernis.
Huc ubi perventum, cœcas absistere flammas
Vulcanus jubet: & densum subsidere fumum
Tartara sub tenebrosa: gravemque expellit odorem
Sulphuris. Eumenio mox curru imposta tonanti
Ostendit tormenta. oculis sitientibus ille
Insolitum miratur opus, operisque laborem:
Et cœlata novo miratur signa metallo.
Namq. omnem in medio Campanam Mulciber oram
Sculpserat: & longa totum Cratera corona
Curvarat, vitreasque sinu cælaverat undas.
Mirum opus: & dextra dignum, ingenioque magistri.
Hic medius gemino surgebat vertice in auras
Vesbius, hoc circùm sylvis redimitus, & illo
Horrida sub cælum flammis incendia ructans.
Hinc Pompejanum, veteres per & Herculis arces
Cernere erat subita trepidas formidine gentes
Errare: & refugo nonnunquam visere montem
Obtutu: subitoque oculos avertere flammis.
Non longè dextrà præcinctus arundine glauca
Per campos leni currebat murmure Sarnus.
Illinc & Stabias, & amœna in colle vireta,
Et Vicum, & semper lætum felicibus umbris
Surrentum, & propter Campestria pinxerat arva.
Hic virides inter scopulos, & opaca phaseli.
Antra videbantur vitreos diffindere fluctus.
Et qui forte sinu Colomelidis otia Vates
(Urbis, & ingrati pertæsus jurgia circi)
Dulcia captabat muscoso in vertice ad umbram

Con-

Confidens: Zephyrique afflatus mollibus auris,
Difficiles artes, & prælia dura canebat.
Ingenui circùm pueri, pulchræque Camœnæ
Murmure plaudebant læto, sertumque parabant.
Candidus & supra nive mons surgebat: ab illa
Dictus & indigenis mons est Lactarius. illi
Inque globos, cumulosque nivem stipare videbas
Cura homines multa, magnasque implere lacunas.
Mox opere expleto mensas ornare: famemque
Jam tosto sedare bove, ardentique Lyæo.
Inde sinus Polli, Grajæque insculpta Minervæ
Delubra: & colles venator plurimus inter
Apricos cælatus erat, perque uda vireta.
Ille coturnicem prævestigante canum vi
Balista, aut sclopo demissa glande petebat.
Collibus in summis expanso hic rete, canoram
Ille & ficedulam signabat in arbore: nitroque
Ilicet accenso cedebat missile plumbo.
Vertice sed summo falconem Vespolus arte
Captabat mira: & socii clamore favebant.
Hic & olivifero non longè à litore, musco
Præcinctum caput attollebat ad æthera Vervex.
Plurima quem propter piscoso in gurgite cymba.
Contrà æstu modico præterlabente remotæ,
Spumoso Capreæ canebant undique fluctu.
Parte alia extento vernabant æquore campi,
Per quos, vicino veniens à fonte Labullæ,
Irriguis Sebethus aquis cratera petebat.
Hic virides circùm ripas, muscosaque stagna,
Plurimus herbosis olitor cursabat in hortis.
Hic olera, hic nitidos flores, hic poma legebat:
Hic ducebat aquam, & sitientia prata rigabat.
Ille maritabat vites solertior. altam
Hic vertebat humum. viridi sub tegmine fagi

Ille jacens servabat oves, & inertia dulci
Otia fallebat cantu, calamoque canoro.
Hinc, ubi vitiferi molli consurgere clivo
Incipiunt colles, regales sculpserat ædes,
Marmoraque, & fontes, vitreasque in fontibus undas:
Et picturatos signis effinxerat arcus.
Hinc quæ Sirenis via longa inducit ad urbem,
Arboribus circùm præcincta, & mollibus umbris,
Fontibus & poterat liquidis ornata videri.
Post ipsos longo colles curvaverat orbe
Mulciber: ipsa velut picto Thaumantias arcu
Versicolor, cœlo sese decircinat Iris.
Horum in declivi, pandique è more theatri,
Pulchram Parthenopen, pulchro cælaverat arcu:
Atque omnem solers hic ille impenderat artem.
Cunctas quippe vias sua per divortia, & omnes
Illarum flexus, palatia singula, & ædes,
Et fora porticibus circùm redimita superbis:
Et turres, atque alta tholis delubra deorum,
Et nitidos fontes, & marmora: perque plateas
Hac, illac poteras errantes cernere gentes.
Quin etiam portu naves effinxerat: ipsum
Molibus & magnis, jactisque in gurgite pilis,
Extructum mediis portum formaverat undis.
Cujus in extremo surgens altissima cœlo,
Nocte pharos nitidam spargebat flammea lucem.
Hinc Megaræ turres vitreo præcinxerat æstu:
Et Lucullanos juxtà depinxerat hortos.
Ora videbatur posthinc & Olympis, ad auras
Felices Zephyri, Solisque cubilia currens:
Atque diem versa in medium, quà læta salubri
Temperie, & molli Tyrrhenæ Doridos unda est.
Collibus ad dextram latè obvallatur apricis:
Et gelidos Boreæ flatus, & frigora nescit.

Litore sed medio, quæ se longissima ad usque
Pausilypi extendit colles, antrumque Dicarchi,
Amplaque latescit quadrato semita saxo,
Arboreis præcincta comis, & plurima fonte
Exornata: novo fulgebat viva metallo.
Magni clara animi mansura in secula semper,
CERDIADE * monumenta tui, cui regia Siren
Parthenope, pro tanti operis molimine, grates,
Persolvet memor, atque æternos reddet honores.
Hic etiam mira cælaverat arte quadrigas;
In quibus invecti proceres, patresque togati,
Captabant placidas Zephyrorum, & Vesperis auras.
Illius extremo sub monte incisa patebat
Crypta, Dicarcheam via quà deducit ad urbem.
Magnũ opus, & veterũ, ut perhibẽt, monumẽta Pelasgum.
Cujus in ingressu dextra de parte sepulchrum
Vatis Mantoi, laurumque insculpserat. illam
Sponte ferunt tumulo innatam; qua nempe superbi
Præcingi cineres possent, Manesque Maronis.
Hinc se curvabat medium projectus in æquor
Pausilypus: semperque jugo peramœnus, & unda.
Illius incurvo quæ litore plurima surgunt,
Magnifico luxu fabricata palatia: & Acti
Fecerat aprico sub vertice Mergillinam.
Quin etiam querulo meditantem carmina plectro,
Retia dum socii ad litus piscosa trahebant,
Alta infelicem finxit sub rupe Lyconem.
Cernere erat liquidis in fluctibus uda secundùm
Litora depictos auro, minioque phaselos,
In quibus heroes ducebant otia, & auras
Captabant: reliquum sterni per litora vulgus.
Pausilypum juxta Nesis frondosa virebat,
Cognita Pellæis & quondam Euplæa carinis.

Inde

* *Aloysius la Cerda Methymnæ dux, Neap. Prætor.*

Inde Dicarcheos nitido cælaverat ære
Egregia Deus arte sinus, urbemque Dicarchi.
Desuper intano fumantem vertice Phlegram,
Vulcanique Forum præcinctum rupe: minister
Multus ubi nitrum, sal, sulphura viva coquebat.
Vitibus & Gauri juga læta: & valle reposta
Hinc fluctus, Aniane, tuos, fontemque salubrem:
Atque vaporantem vicino è colle mephitin.
Parte alia Bajas, & aprica cacumina montis
Miseni, & Baulos, piscosaque stagna Lucrini.
Non longè Elysios, & opaca effictor Averna
Fecerat, & Phœbi delubra, ædesque Sibyllæ.
Quin & Romani quæ circùm plurima quondam
Venturo monumenta ævo posuere superbi.
Et vastas medio fabricatas gurgite pilas:
Ac varios quotquot medicantur balnea morbos.
Post urbs, Chalcidicis quondam præclara colonis,
Tyrrheni propter fluctus, & colle feraci:
Atque Pithecusæ Cumarum ab litore quondam
Ingenti, ut perhibent, motu telluris in altum
Projectæ: Prochyte propior, formosa viretis,
Longior Inarime, Baccho lætissima: cælo
E cujus gremio turritus surgit Epopeus;
Atque indignantem premit alto monte Tiphœum.
Præterea geminas insculpserat æquore classes,
Quæ totum, quamvis latum, Cratera replebant.
Navibus, & pugnam magno fervore ciebant.
Surgentem ad Solem quæ pugnatura, locarat
Se, bombo ingenti resonabat: & igne corusco
Sæpius ardebat: vibrare & fulmina in hostem
Crebra videbatur, cœlumque obtexere fumo.
Altera, in Occasum longo sinuata sub arcu,
Quæ gemino sese cornu tendebat, iniquo
Marte premi, proras & jam torquere refractas:

Fulmine nimirum, nimboque oppressa tonanti.
Inque illam cuneos flammarum ventus agebat.
Præscius has classes venturi Mulciber ævi,
Finxerat. Eumenio miranti prælia, & artem,
Et jamjam cupido Fatorum arcana tenere,
Sic fatur: Tempus veniet, cùm Maurica pubes,
Trinacriæ spoliis, palmaque insignis Ibera,
Invadet dominam signis victricibus urbem:
Et premet obsidio: triplici tum fœdere gentes,
Auxilium Romæ laturæ, in bella coibunt.
Nimirum quæ Parthenopes nova mœnia, & arces
Incoluere: tenent quæ claram pyxide Amalphim:
Quæque tuos, Cajeta, sinus, portumque frequentant.
Parthenopeus erit dux classis. & ille fecores
Aspice, Centauro ut vectus, premat ignibus Afros:
Atque novis totam tormentis undique classem
Disjiciat: quot rostra volant diffracta per auras:
Quotque rates pelago merguntur, & igniferum sal
Quot vasta in mediis incendia suscitat undis!
Et tot victorem populorum, totque superbum,
Oceano latè partis, terraque triumphis,
Prædatorem Arabum, atq; ingenti classem potentem,
Tres tantùm vicere armis socialibus urbes.
Nempe tot Ausoniæ sunt in certamina vires,
Unus amor socio cùm gentes fœdere jungit.
Quin etiam & tempus veniet (sic voluere Parcas
Accepi) quando sola hæc concordia priscum
Restituet decus. Imperium Romanus habebit:
Et leges iterum dabit Orbi Roma subacto.

FINIS.

BELLICORUM

LIBER VII.

AST agite, & trepidas Vulcanum quæ ſuper urbes
Æra vomunt, pyrioq; involuunt omnia nimbo,
Protinus, invitæ quamvis, exponite, Muſæ.
Nam nec Pierides, nec carminis author Apollo,
Ipſa nec, horrifica quamquam fremat ægide, Pallas
Inſtrumenta volens tam barbara dicere poſſet.
Hæc decet Eumenides infanda docere, maligna
Quarum ope Tartareis nuper fabricata cavernis,
Perniciem in mundi, ſuperas venere ſub auras.
Ergone mortales tanto exſaturata veneno
Corda gerunt? mites ſic ſenſus exuit omnes
Natura, & tantùm furiis torquetur iniquis?
Manibus à Stygiis ut vix adhibenda ſub Orco
In miſeros ſontes tam dira inventa dolorum,
Luce ſub hac Solis furiata exerceat? O quæ
Tam fera degeneres pepererunt ſecula gentes!
Et quæ monſtra hominum mitiſſima corda, ferarum
Tam ſubito in ſævos potuerunt vertere mores?
Scilicet ambitio regnandi, & fervidus ira
Vindictæ ſtimulus, ſtimuluſque inſanus habendi,
Immites fecere animos, & barbara corda:
Et cultus valuere omnes evertere divum.
Nonne ſatis fuerat hoſtilia mœnia nimbo
Fulmineo excutere, obſeſſamque aperire ſub arcem

Ære tonante viam, vallumque excindere flammis?
Desuper ut diris etiam per inania missis
Pyrobolis, latè Stygium spargentibus imbrem,
Non tantùm insignes ipsis cum civibus ædes,
Atque intacta ævo veterum monumenta parentum,
Ex imo placuit convelli cardine, & atros
Ilicet in cineres, Vulcano ardente, resolvi:
Verum etiam Superùm templa intemerata Deorum
(Horresco referens) scelerato absumier igne.
Id non alterius tentasset barbara mundi
Edere gens, quamvis pascatur lacte ferino:
Quamquam exlex, nullumq. colat sub sydere numen.
Quin & Tartarei tam facta horrenda fuissent
Haud equidem Manes ausi; licet acribus illi
Ardescant odiis, rabieque agitentur, & ira.
Barbara sed quamvis sint hæc, immania, dira,
At toleranda tamen, si illorum patcior esset
Usus, ubi adversæ urbes osidione premuntur.
Ut validæ dedant sese obsessoribus arces,
Sint non æqua licet, quæcumque adhibere juvabit,
Quæ fortes valeant animos evincere. sed cùm
Obsidione urbes non justa incingimus, illas
Nec spes ulla nitet capiendi; evertere nimbo
Dusuper immisso Vulcani ardentis, & atro
Effusæ picis, urentisque bituminis imbre:
Nempe hosti ut tantùm noceas, rabidumque furorem
Vindictæ satures, non barbara? dicite vos, ò
Quos rabies insana tenet: qui mollia quondam
Pectora, degeneres, fecistis saxea, quique
Ejurastis avùm pietatem, & jura deorum.
Fors erit, ut similes vindex natura creabit,
Promeritos qui dura pati vos talia cogant.
Non status est idem Fortunæ semper: & una
Non semper facies rebus manet: itque, reditque

Al-

Alternatque vices hominum variabile Fatum.
Tùm vos pæniteat, tam cruda exempla dedisse,
Atque hæc perniciem in vestram scelerata nocendi
Instrumenta Orbi primùm monstrasse pigebit.
Interea (solum mihi quod pro tempore restat)
Et tempestates vobis, & fœta procellis
Æquora navifragis, imbresque, & fulmina, ventosque
Imprecor adversos, adversaque sydera, & undas.
Et quos perfugium jactatis gurgite vasto,
Litore sub curvo posuit natura carinis,
Vos tuti fugiant portus: & sola patescant
Saxa, quibus meritæ solvantur sanguine pœnæ.
Ast insueta furor qui nunc per carmina Musas
Abripuit, Diris ut se miscere profanis,
Sint ausæ, & purum tenebris obducere lumen?
Vertite non solito cursum de colle, Camœnæ:
Vos placidæ sedes, vos Pindi mollior ora
Accipiat reduces ab iniquo vertice: nullis
Promereant quamvis, sint noxia munera vestra.
Et quoniam monitu Divorum, & numine Phœbi,
Bellipotentis avi durum percurritis æquor,
Mitia non quamquam, quæ mox tractanda sequuntur,
Attamen illa, deæ, præstat si tradere cantu,
Dicite, pacatis animis, nullaque calentes
Ira, quæ tantùm mortales ingravat, & quæ
Virtutem potis, & magnum corrumpere honorem.
At vos, quos patriæ dextris bellacibus olim
Antiquum asserere imperium, & proferre per Orbem,
Destinat omnipotens Fortuna, & Juppiter æquus,
Parciùs ista pii tormenta explodite in hostem:
Romanum minus illa decent nomenque, decusque.
Sed Phlegethontæi tormentum Ditis, & usum
Difficilem, & forma jubeas qua fingier illud,
Accipe, AQUINIADÙM Dux præclarissime; quando

Hæc tibi Romuleus committet ahenea Mavors
Tormenta, & rapidos volitantes aëre nimbos,
Horrida in obsessos qui secum incendia portant.
Et quoniam præcelsi animos munimina valli
Subdit adhuc, & vana tenet fiducia Thraces
Subsidii, flammis ardentibus, & tonitru vi
Terrifica, mentes actutum frange superbas.
Ut sic victorem, clarumque è Thrace triumphum
Ducentem victo, accipiat te patria Siren:
Et merito exornet plausu, atque heroibus æquet.
Hæc sic forma: velut curto mortaria trunco,
Ærea consurgunt, fuso tormenta metallo;
Idcircò tali donantur nomine nostris.
Latius os pede conflatur non amplius uno.
Olli dimidium superaddat concava longo
Spyche ductu: incurvum erit ultima flexa per orbem
Pars, ubi latescat digitos tres ore caminus:
Sitque novem longus. postremo in tergore, flammas
Qui focus accipiat, radio terebratur acuto.
Sex latus cardo, septemque extentus uterque:
Sit solida anterior binos, sitque altera ternos
Pars vasis. Currus sed quæ structura, docebo.
Impete missa volat quoniam pila, vique refringit
Sæpius instructus; idcircò ex abiete fiant
Annosa, & firma coëant compagine partes:
Perge, nuce, è summo quam vertice Sila ministrat,
Sive ulmo potius (gratissima curribus ulmus)
Fac geminum latus: extensumque recurrat utrumque
Quinque pedes, digitosque decem: pede largius uno:
Crassities septem unciolis, non pluribus, ampla.
Transversis quatuor mox connectantur & ambo
Asseribus latera, & radiis firmentur acutis.
Vectis & inseritur curru; versarier illo
Ut facilè evaleat, certoque explodier ictu.

De-

Desuper incurva, & clavo confixa tenaci
Brachia tormenti constringat ferrea lamna.
Quattuor & totulis solido de robore factis,
Instructus belli succedat currus ad usum.
Sed subit ignivomus magno clangore per auras
Ære globus gravido torquendus, & omnia flammis
Correpturus: agit latè quia murmura bombo
Prævalido, cum scissus hiat, cognomine primi
Artifices tali dixere: ast horrida cives,
Attonitis qui primùm animis incendia passi,
Tartareas phyalas; Cocytia vasa, nocente
Fœta Styge, & summi nova vindicis arma Tonantis:
Et Ditis furias appellavere volantes.
Quales ignivomo per proxima rura Vesevo
Ire solent, cùm vasta Gigas incendia ructans,
Ingenti latè villas formidine replet.
Ceu pila fusori curvandus flammifer orbis:
Quamvis interdum formetur more cylindri,
Aut etiam velut ova: cui pede sit minor uno
Linea, quæ medium circi secat: ora metalli
Ut facilis subeat, facilisque erumpat: & unum
Sit digitum supra solidus. tribuatur & ipsi
Quæ pariter mensura foco. quem ferrea circùm
Addita erit duplex hinc, illinc ansula: quales
Nonnunquam æratis mos est imponier ollis.
Crassities sit & æqua globi: nullisque laboret
Rimis: æqualem non inferet ille ruinam
Si secus. è rimis nam famma erumpit acuta.
Præterea tubus è ligno, spissave papyro,
Conus uti fiat, mittendus in ora tonantis
Pyroboli: digitoque basim strictissimus infra
Quadret; & extremo pertusus culmine fiat:
Vasis ut in gremium valeat transmittier ignis.
Namque tubus pingui completur pulvere, lento

Ut

Ut motu irrepat medium Vulcanus in orbem.
At quibus immixtis, certa ratione, creatur
Hic pulvis lentore tenax, en accipe: paucis
Expediam; teneris res est ingrata Camœnis.
Attriti Libras, Onerator, pulveris octo
Accipies, nitrique duas, & sulphuris unam:
Camphora, quam trunci desudant montibus Indis,
Dimidium tibi det libræ, vinoque solutum:
(At bis guttatim vinum prius igne recoctum)
Tantundem pariter det lutea Chrysocolla.
Uncia & his ustæ silicis miscetur: & inde,
Trita ut permixtim, cribrentur: denique multo
Massa tibi lentore tenax reddetur, in illam
Si super infundas largè greveolens petrelæum.
Sulphure sed pyrio superest mortaria tandem,
Flammiferisque onerare globis, & mittere in urbes.
Et primùm, quoniam tormenti mole caminus
Longior est, rauci quàm nitri copia poscat,
Quæ sat pyrobolos per inane explodere (quando
Vel geminos poterunt, vel tres vibrare per auras
Ferrea vasa) cavi ligno pars altera aheni
Est opplenda: sinu sed respondere metalli
Ut valeat, torno, fiat, radente, cylindrus.
Sic etiam majore ruet vi pulvis (& ipsa
Hinc est cur longo formetur corpore fornax)
Eminus atque pilas jaculatur, & impete magno.
Plurimus hic autem in promptu, Librator, habendus:
Quique suum quando sibi postulat ictus: & omnes
Mole pares facito, & trunco tornentur eodem.
Si secus, incerto ferient mortaria pulsu.
Non eadem semper quia se vis objicit igni.
Sed tormenta modum, quo sint gravidāda, teneto,
Tres, geminasve cavo libras include canali
Pulveris integri, pactique in grana minuta:
In-

Insuper & lignum vi subiice: totaque tergi,
Quæ vacua exsuperat, pars est complenda subacto
Cespite. Raucisonum sed jam trudendus in orbem
Est globus: ast illum sic tu prius arte parato.
Sulphureo totum repleto pulvere: & ori
Inde tubum stupa vestitum adnecte tenaci
Glutine: stetque focum digito super altior uno.
Granaque pertusus contingat flammea vertex.
Hac ut compositum tibi vas ratione, metallo
Confestim in medio libratum impone: neque ullum
In latus inclinet sese; circùm ingere arenam,
Cespite & idcirco totum super intege: tantùm
Funiculo hausturus flammam tubus extet ab igneo.
Sed jam majus opus, nisu majore, movendum
Subsequitur, certo nimirum vertere pulsu
Urbem in præcinctam, & præcelsa palatia nimbum
Horrisonum, & vastam tectis inferre ruinam.
Quadrantem circi primùm (qui Martis ad usum
In promptu tibi semper erit, Librator) habeto:
E medioque globus filo dependeat æreus.
Mox latus inferius rectè fac congruat ori
Æris fulminei, quod tu convertere in ædes
Obsessas meditaris, & igni absumere edaci.
Tum recta è medio dependens linea plumbo,
Cum latere adverso quot partes colligit, arcus
Directionis erunt: totidem simul angulus, alta
Quo Finitorem supra mortaria surgunt.
At quia dimidium cùm plumbum intersecat arcum
Tum tormentorum longissimus effugit ictus;
Hic modus idcircò librandis pulsibus esto:
Præfixam in metam mortaria dirige: sursum
Tolle & tot partes, quot perrumpenda videntur
Poscere tecta tibi; posituque explode sub illo.
Exploso brevior si sit, magis erige: longus

Si nimium posito fuerit, demitte parumper.
Sic quem quæris, erit geminato verbere notus
Angulus, æra scopum quem perfractura tenebunt.
At quadragenas si partes angulus ultra
Iverit: & brevior rauci tamen ictus aheni;
Tum quia difficilè attolluntur in aëra; pulvis
Idcircò major tum ductu impostus in arcto
Longinquum in spatium mittet jaculabile ferrum.
Longior at jactus si sit, nec deprimere æra
Inferius possis, tum nitro detrahe: pulsus
Namque minore globus sic impete curret: & ipsas
Dejectabit humum surgentes cominus ædes.
Sed quid plura moror? librato protinus ære
Ignivomo, fartoque pilis, & sulphure, flammam
Tempus ut accipiat. cum reste accede corusca:
Quam teneas utraque manu: mox impiger ipsi
Dextra, ubi signa, pilæ, data sunt, ignemque sinistra
Tormento admoveas: teque in secura repentè
Per loca pernici saltu. Verùm altera cœpti
Pars vatem vocat, & longè reboat Pyloclastrum.
Quo nulla est intercipiendis arcibus apta
Machina, quæque tuos felicior adjuvet ausus,
Illa etenim portæ franguntur, & invia septa,
Tutaque munitas via clàm reseratur ad arces.
Nam tractanda dolo tibi machina: sæpiùs urbes
Quæ nobis validas sine sumptu, & cæde subegit.
Quare age, tormenti quæ sit nova forma parandi,
Accipe: Non una surgit ceu cantharus ansa
Armatum, pede non majus: crassumque novenis
Os circa radiis; totidemque in tergore densum.
Octonis super os digitis, sed quinque patescat
Fac tergus, tergumque intus faber arte caminet:
Et patulum in medio faciat de more foramen.
Quo tubus inseritur, flammas hausturus, agi rem
Tem-

Tempus ubi, summique petunt mandata magistri.
His animadversis, quadretur mensula, lamna
Ferrea quam totam circumtegat: inque tabella
Incisus media circus formetur, aheni
Ora excepturus. sed quo sit pondere moles
Conficienda, simul quæ sint miscenda metalla:
Sexaginta super gravitabit machina libras.
Verùm ne superet, dux, octoginta caveto.
Secius illa viris ferri, vertique duobus
Magna mole nequit, nec cæcæ accommoda fraudi est.
At quibus admixtis conflctur massa, docere
Jam, Fusor: rubri his senas accipe libras
Æris: & his unam nitidi junges Oricalchi,
Semissem stamni: formando aptissima fiet
Ex his materies tormento. Disce, minister,
Sed jam raucisono Pyloclastrum sulphure ad astus
Tendendos onerare: labor nec plurimus: illum
Pulvere, qui reliquos inter præstantior, imple.
Gausapa dura nitrum super adde: os inque rotundum,
Atque æquum è ligno tegumen mox insere, summum.
Quod superest, glavea totum circumline cera,
Vel pice: cui nomen quondam fecere Pelasgi.
Tandem cerata totum circumtege tela.
Mensæque adnectes strictissimus: inde paratum
Ante tubum suppone foco. qui pulvere fartus
Vulcanum accipiat, jaciatque in viscera vasis.
Sed flammam injicere, & clausas disrumpere portas,
Septa vel arbutea, exploso diffringere ferro,
Jam tempus: Fortuna vocat, Mars annuit ausis.
Si locus accessu facilis, Pyloclasta repandos
Secum uncos, terebrasque ferat, quibus annulus insit
Pro capulo: incurvo cui vas appenditur unco.
Hinc ubi sub valvas ventum est, aut lignea claustra,
Clàm terebram subitus, radiumque infigat acutum:
Ocyus

Ocyus & fixis Pyloclastrum appendeat illis;
Cardinibus super, ut lignum super incubet æquè.
Hæc ubi complevit, submittat fomite flammam.
At sit inaccessus locus ille, infringere portam
Cujus opus, fossæque interfint, persilis & pons:
Et pontem cautus per noctem subtulit hostis.
Tunc hasta, aut longo, Pyloclastes, utere trunco:
Ferrea cui cuspis, quæ portæ affixa, tenebit
Tormentumque, trabemq. ipsamq. in vertice restim.
Hasta citis imposta rotis, unaque feratur
Machina, quæ trabis, aut hastæ in cervice locata
Ore petat gravido valvas, & congruat ollis.
Postica pariter fit parte manubrium: & illo
Hac, illacque ferat librator sedulus hastam:
Utque infixa loco, restim det protinus igni.
Si trabs ista tuum minus apta videtur ad usum:
Mobilis, & circùm tibi pons versatilis esto.
Vertice qui binis radiis armetur acutis:
Queis infringendis præfigat cardinibus se.
Inter & hos ipsa Pyloclastrum in fronte locetur.
Pontis in extrema geminæ, quibus ille feratur,
Insint parte rotæ: lignis pariterque duobus,
Quæ super instratus pons est, impone tigillum
Erectum, geminumque: asser transversus & illis
Hæreat adnexus: his machina circumfertur,
In quoscumque velit Pyloclastes impiger, usus.
Qui super incedens potis est accendere flammas,
Dejicere & pontes, portasque, urbemque tenere.
At verò ut vigiles murorum fallat, in illos
Clandestinus agat tormentum: & cuncta silendo,
Cunctaque festinus peragat: mora parva nocebit;
Rumor & exiguus res interrumpere, & ipsos,
Quibit in authores structas convertere fraudes.
Nam licet humanis in rebus grandia cœpta,

Nu-

Numina post Divûm præsentia, sola secundant
Dextera prompta operi, cautæque industria mentis:
Attamen in dubio Martis plus æquore possunt.
Maxima nonnunquam rerum molimina, totis
Viribus haud unquam forti speranda magistro,
Unius interdum consulta audacia, nullo
Sanguine, nec sumptu multo feliciter egit.
Non procul, egelidis Arabo quà fluctibus altum
Danubium ingreditur, sedet arx, cui nomina circùm
Interfusus aquis dedit, & munimina rivus.
Mœnia consurgunt usu fabricata recenti,
Aggeribus solidis; & propugnacula acuta,
Quadrato è saxo sua per discrimina facta.
Ampla patet fossa, & via loricata per omnem
Circuitum nexu vallorum instructa tenaci:
Et prætenturis munita, & forcipe multa.
At quia non vallum, non urbes saxeus agger,
Plurima nec turris potis est cuneata tueri:
Non acres animi, non robora dura lacertorum,
Atra fames, quando (qua nulla potentior urbes
Vis inimica quatit) validos non ariete muros,
Non igni, aut ferro, non fulmine: sed fera molli
Languore, & macie pallescens irruit: & se,
Tardando licet, insinuat moribunda sub arces.
Fortia quæque domat, petit ardua: quæque recludit
Occlusa, & contra licet obsistentia frangit.
Omnipotens dea dira Fames! pugnante tyranno
Hac pro Threicio, & nequicquam obstante juventa
Austriadûm, tandem Scythicis urbs dedita signis.
Tanta sed hęc Divus non est dispendia passus,
Cui sacri tutela loci. mora nulla silenti
Austriacum sub nocte ducem convenit: & illum
Talibus affatur: sic molles ducere somnos
Sub casu poteris tanto? jam barbarus arcem

Victor habet: toti quæ propugnacula regno
Tuta dabat: qua spes capta nunc excidit omnis.
Nec miseros tantùm præsens jactura flagellat
Pannonas, at vicina simul gemit Austria, & ipsa
Infrænis quamqam trepidat Germania casu.
Haud equidē hæc longùm toleranda incōmoda: tantū
Non Thrax ibit ovans: tanta securus in urbe
Non speret sedisse diu. mihi debita posco
Mœnia: quæque meæ jamdudum credita curæ.
Ergo, age, & Odrysiam depelle ex aggere pubem.
At sine Romano tibi cedat ut ille cruore,
Hac ignota tenus tormenta, usumque docebo:
Queis facili valeas nunc fraude potirier arce.
Hinc perrumpendis quæ fit nova machina portis,
Qua fiat simul arte docet, quique usus in hostem:
Et quibus insidiis, quo tempore, quaque ministri
Cura: ut successu sic res operosa secundo
Eveniat, palmam nec spes frustretur amicam.
Hæc postquam deus effatus, somno excutit artus
Magnanimi ducis: & subitus se reddidit astris;
Insuetam linquens per opaca cubilia lucem.
Ille ut de strato se corripit, undique circùm
Divinam fulgere facem prospectat, amicum
Præsentit numen: nec vana ostensa deorum
Visa sibi: memori quæ cuncta in mente tenebat.
Ergo genu supplex sibi præsens numen adorat,
Et meritas solvit grates: atque inclyta divo
Vota vovet; victi exuvias, atque arma tyranni.
Mox solers, lætùsque operi se accingit agendo.
Ut sibi sopito per noctem ostensa, ministros
Arma parare jubet. fit machina: fictor & ipse
Præcipuus: simul ipse onerat nitroque, tuboque:
Et jubet amissæ deduci ad mœnia turris.
Ipse sed electas vicina in valle cohortes

Ad-

Abdidit, opperiens, si quando machina portas,
Ignea vi nitri, perfregerit. æquore ab alto
Aurora in radiis consurgens lutea primis,
Et latè nebulis aër obsessus opacis,
Consulis egregiis ausis, fraudique favebant.
Densa igitur tectus nube, & ferrugine prima,
Transmisit vallum Pyloclasta, dolosaque valvis
Admovit tormenta. Vigil, qui forte propinqua
In statione sedens, servabat mœnia, miles,
Hoc astu capitur: simulatæ conscius artis
Transfuga sub vallum succedit: & ore salutat
Threicio Thracem, mentitus verba, habitumque,
Et simul Ammericis fumantem frondibus offert
Barbarico calamum pro more: libenter & ille
Excipit, ignatus fraudis: cœpitque rogare
Multa super bello. sicque hi dum mutua miscent
Colloquia, ipse foco Pylocastes admovet ignem.
Nec mora, terribili tonitru convulsa per auras
Porta volat: multumque fugax emensa viatum,
Custodis stetit ante Dei, mirabile dictu!
Olli sacra velut donaria debita templo.
Ductor, ut ingenti sonitu patefacta metallo
Limina cognovit, vicina è valle citatis
Fertur equis: turbo veluti, qui sæpè coortus
E sylva venit, & subito tegit aëra nimbo.
Ilicet irrumpunt diffracta per ostia: & urbem
Vi nulla extemplo capiunt, cedentibus ultrò
Fraude nova attonitis, contra nec agentibus arma
Thracibus. Incautos nonnunquam machina belli,
Non perspecta prius, exarmat, & occupat hostes.
Dux ubi Bistonidum spoliis, atque urbe potitus
Divi templa petit custodis: & illius aram
Promissis onerat donis, & vota resolvit.
Proque novo belli invento, proque arce recepta,

Innumeras flexo persolvit poplite grates.
Usque adeò superi manifesto numine Divi
Fortunant pia bella. Labor sed protinus alter,
Et vatem nova cura premit. proh quanta nocendi.
Ignibus orta seges! rabidi data quanta furori
Pabula! Ceu Proteus, si vera est fama, figuras
Vertitur in varias, astusque eludit inanes:
Non secus in formas versutus Mulciber igne
Sese mille, nova semper ratione, modoque
Vertit, agens, quodcumque venit, stragemq. ruinamq.
Et duros obitus, & non reparabile damnum.
Dum, veluti fulmen, tormento erumpit aheno,
Dejectat vallum, dejectat mœnia, & arces.
Ac, violentus uti torrens, qui flammeus undat:
Eructat quoties disruptis Ætna caminis:
Permixtimque virùm, turmasque absumit equorum.
Subter humum conclusus, ubi succensus in auras
Plurimus emittit vi se, refugitque cuniclo,
Evulsas imis projectat sedibus urbes:
Cunctaque fert secum vi turbinis, & vorat atrox.
Insuper, alato cùm persecat aëra cursu,
Vectus pyrobolis, & terrificis Carcassis:
Et super horrendo cùm grandine depluit arces,
Omnia proculcat, premit, involat omnia nimbo
Flammivomo, & rupto vi distrahit omnia ferro.
Punica, præclaro gaudens cognomine, mutat
Nũc se in mala: mali sed quantum nomine in illo est.
Illa, ubi se pandunt jam mitia, pulchra remittunt
Grana, quibus miseris nihil est jucundius ægris.
Mala sed hæc Stygio fundunt rubefacta colore
Grana, neces quæ dura ferunt per vulnera mille.
Nunc Stygias se agit in pluvias liquidissimus, & nunc
In solidas guttas concreto grandinat imbre.
Perniciem & quantam sic bellatoribus affert!

Sed

Sed quis cuncta queat complecti carmine damna,
Quæ variam in formam mutatus procreat ignis?
Quamvis lingua foret mihi ferrea, pectus ahenum,
Et mens cruda, malis quæ non horrefceret illis,
Haud equidem possem cantando cuncta referre.
Pauca tamen, nostris quæ jam bellantibus usu
Esse solent, versu contendam. Punica mala
E ferro gravitante pilæ, gremioque cavatæ:
Queis focus: inque foco fomes cum reste repostus.
Concava sulphureo replentur pulvere: flammam
Qui cùm concipiet succenso è fomite, ferrum
Ilicet infringet centum in segmenta minuta:
Ictibus & centum stragem pugnantibus infert.
Illorum idcircò creber conflictibus usus.
Nempè ut contineat se à vallo longiùs hostis:
Vel conferta suo pellatur ab aggere pubes:
Fragminibusque, ferox cùm muro insultat hianti
Agglomerata manus, certatque irrumpere in arcem.
Sed qua nunc bolides bellator torqueat arte,
Quoque situ, ut jaciat creberque, & plurimus illas,
Cùm ruit in pugnam, dicamus: Rectus utrisque
Cruribus insistens, convertat tergus ad hostem:
Inque latus vertens mox se, Vulcania vibret
Poma manu: positu persistens corporis isto,
Momento, motuque globus vibrabitur uno.
Ast hæc militibus sit cura impensior, ignem
Concipiant ne mala prius, quam pulsa lacerto
Confertos inter descendant illa maniplos.
At verò, ut densum possit jaculator in agmen
Plurimus intorquere, sinistra pendeat olli
Mantica plena pilis bellacibus. At tibi mentem
Hostiles si forte furor succendere turres
Acrior instimulat, quæ sint adhibenda, teneto;
E terra primùm facies vas fictile cocta,

(Igniferas ollas nostri dixere: Pelasgi
Illa olim docti vocitassent ignea chytra)
Insuper & bolidem, cui non sit fomes in ore.
Accipiat quam chytra: nigro quæ pulvere tota
Mox replenda, bolisque nitro simul ipsa tegatur.
Pergamea post pelle operi, coriove tremendum
Vas totum', & gemina religato reste; favillas
Ut cito concipiat: simul ansa è restibus jisdem,
Qua capiatur, erit, mediosque vibretur in hostes.
Vibrata, ò Superi! quantos feret illa dolores?
Quam latè? & quantum confestim conciet ignem
Luctificum miseris? Sed flammea protinus urna
Mavortis sequitur: juvat ignibus usque tremendis
Propulsare hostes; atque insultare feroces.
E vitro phyalas, vel testea sumito vasa:
Inque illis vivæ tantum demittito calcis
(Sit contrita velut pollen) sat tertia quantum
Pars queat impleri: reliquum sal occupet ater:
Contege & orbiculo, cartha, lignove parato;
Plurimus & pyrio tegmen per colla revinci,
Perque ansas fune accenso. flammantia ubi mox
Vasa cadunt vibrata, crepant: & cominus ignem
Accendunt restes: confestim plurima circùm
Flamma micat nebulas inter densissima: & ingens
E calce accensa latè inficit aëra nidor:
Et pubem nidore gravi, fumoque maligno;
Et Stygio necat igne. Volans per opaca tremendùm
Flammifera è nervo stridet demissa sagitta:
Detectura dolos sub noctem lumine: quæque
Sint opera, obsessor quæ circùm mœnia ducit.
Ova rotunda velut, non longè à cuspide teli
E stupa circùm glomur convolve: sed illud
Sit prius infusum cera, aut liquida Terebintho.
Sulphureus quibus immixtus sit pulvis: in unum
Ut-

Utque coire queant, petrelæum infunde: nitratus
Funis, & è ſtupa factus, nectatur eadem
Hinc, atque inde; faces jaculo ſub nocte daturus.
Baliſtaque illum, aut robuſta projice dextra.
Inſuper, igniferi faſces aptantur ad uſum
Bellorum, quoties teſtudo, aut vimina texta
Aggeris incendenda. nova illos undique cera,
Et pice perlinies, quam Sila, aut Gargara mittunt.
Et quem pinguis habet Colophone plurima, ſucco.
Mox jace. Moliri ſed jam ſtat cura cylindrum,
Inſultantem hoſtem qui proterat, inter hiatum
Dum muri ruit, ingreſſumque affectat in arcem.
Concavus è ligno, præcinctus & orbibus æreis,
Fingitur, & nigro ſaturatur pulvere: & ingens
Sive lapillorum, ſeu plumbi miſſilis intrò
Copia miſcetur nitro. Sic hoſtibus ille
Inferet horrendam geminato vulnere cladem.
Proderit hamatis interdum armare ſagittis,
Queis miſeros hoſtes tranſverberet; ignis ut illum
Disjicit accenſus. nonnunquam miſſilis olla
Illius in gremio ſtipatur, quidquid & atri
Nidore, & nebulis incendia ſuſcitat. O quæ
Depluit in terras tempeſtas ignea cælo?
An ruit in præceps deflexo è tramite curru
Phœbus: & Heliades Phaëthontis iniqua ſorores
Rurſus fata gemunt? fallor: ſunt hæc quoque Martis
Inventa, ut totas perdat cum civibus urbes.
Igneo & imbre pluens, flammiſque voracibus omnia
Abſumat: rabies eſt olli tanta nocendi.
Noxius ardentes ſed Mars, queis excitet, imbres,
Diſcite, ſæva placent quibus hæc incendia, gentes.
Accenſa ſubter pruna lentiſſimus olla
In vitrea (de more prius quam perline creta)
Viginti quatuor, Stygius ſi plurimus imber

Vis, pluat in terras, tenuato sulphuris asses:
Bisque octo adjicias nitri. dum solvitur atra
Materia, attrius spargatur pulvis; in unum
Illa ut conspirent. olla mox igne remota,
Infundes asses integri pulveris octo.
Hinc ubi materies concreta est frigore, frange
In segmenta, nuci quæ sint æqualia: & illa
Ignea stupa tegat circum glomerata. coruscus
Desuper & pollen nitri conspergitur atri.
His actis, ignita globus fragmenta cavatus
E ligno accipiat: dein flammea grana camino
Occludes, restimque foco, quæ suscitet ignem.
Cùm vibrata tubis pila pendet in aëre, rupta
Impete tum nitri, lethalem depluet imbrem:
Qui Phlegethontæis latè involet omnia flammis.
At si materiem, quæ ferrea vincula rumpat,
Forte velis, miscere tuos fac ista ministros:
Nimirum libras sex sulphuris, & salis octo,
Fossilis & stibii geminas, pyriique quaternas
Pulveris: inque unum coëant contrita, jubeto.
Hinc gluten vulgare liqua, gummique, Sabæi
Quod mittunt, cerasusque, aut prunus plurima sudat.
Glutine & infuso, vel gummi, confice massam:
Totque illà efficito globulos, quot suppetit ipsa
Materies compacta. Quis ò, quis verberat aures
Insolitus clamor? nova quæ tormenta tremendo
Inclamant bombo, ructantque incendia vasta
Urbibus excidium miseris latura supremum?
Audio (cuncta patent vati, cùm Phœbus Apollo
Mentem agit, & sacræ veniunt ad plectra sorores)
Alpibus extremis, Ligurumque è finibus orti
Terrifici reboant ictus, queis tota remugit
Ausonia, & pulsi colles, & litora plangunt.
Regalem, augustam, portuque, & colle superbam:
At-

Atque palatinas attollentem ad ſydera moles
Urbem proſpicio tetris ardere favillis.
Proh dolor! haud oculi ſpectare incendia tanta,
Nec mens ferre poteſt illius flebile funus:
Auſonias inter quæ formoſiſſima fulget
Gemma velut: noſtrique nitet maris alter ocellus.
Proh ſuperi! ignivomæ quæ dira incendia naves
Eructant? quanti ſpatioſo ex ære retorti
Ingenti ſub mole globi dant horrida curſu
Sibila fulmineo, dum ſcindunt aëra, ſurſum
Impulſi: & quantam dum per declivia flexi
Mox recidunt, ædes ſupra, ſupraque deorum
Templa intacta ſacris, & relligione parentum,
In ſegmenta creant rupti, ſtragemque, necemque
Civibus, & quantam tectis, muriſque ruinam,
Igne ferunt? latè circùm ruit undique flamma:
Et cuneus crebrò prorumpens ſydera lambit.
Nil tutum, vacat igne nihil: tenet omnia ſerpens
Vulcanus. nitidis nunc flammis tota relucet,
Totaque fumifero tegitur nunc obruta nimbo.
Non tantam unquam tempeſtatem Veſbius atram
Subjectos latè in campos effudit: & ignem.
Non tantum fundo in cælum jaculatus ab imo eſt.
Fervidus Oromedon cùm nitro, & ſulphure, tollit
Impatiens caput, & circùm quatit undique montem.
Et cùm horrenda vomit hæc ille incendia, nulla
Ars contrà tantis potis eſt obſiſtere nimbis.
Ignea vis artem ſuperat, dextramque, animumque.
Sic portentiferi Ligures novitate metalli
Attoniti, & vaſto oppreſſi torrente, quid olli
Opponant: quæ tuta petant loca, quoſve receſſus,
Ignorant. ſpes una fuga ſubducere tanto
Excidio ſeſe, monteſque aſcendere in altos.
At vos tanta truces quæ nunc inſania, gentes,

Occupat? & Furiis, quæ tantum torquet Averni
Mentem incredibilis rabies, præcepsque nocendi
Ira, modum supra stimulis agitata malignis?
Non vos pulchra movent divùm delubra? superbæ
Non ædes tantæ flectunt, & marmora signis
Egregiis insculpta: tholique, & perlita multo
Auroque, argentoque, æquata palatia cælo?
Non & opes nitidæ, non picta aulæa Britannis?
Non pietas hominum, matresque, & virgineus flos?
Scilicet ut rabies saturetur, & ira nocendi
Vindictæ studio, pereant quæcumque, neque ulli
Parcatur, permixta trahat cuncta una ruina.
Ast agite, immites si tanta ferocia mentes
Invasit, tantumque placent incendia, & ignes:
Vertite flammivomas Afrorum ad litora puppes:
Cæsaris inque Albam, Tripolimque, urbemq; Tunetis,
Tot secura annis Mauri prædonis asyla,
Fulminibus petite, & vastis incendite flammis.
Verùm magnanimum si tangit gloria pectus:
Imperii si tantus amor, properate sub Ortum:
Inque Scytham immanem tantum exercete furorem.
Non hæc in populos, nexu quos una sacrato
Relligio jungit, fas intentare: futura
Nulla quibus vobis laus est. Si talia Mauri,
Si Numidæ crudi facerent, si barbarus oræ
Threiciæ regnator: alit vel Caucasus horrens,
Hircanæque suo quos tigres ubere lactant:
Credo equidem (mites non toto è pectore sensus,
Nec pietas animis tota excidit) illa fluentes
Sponte sua vestro lacrymas ex ore cierent.
Inque Arabem cuncti immitem, immitemq. tyrannum
Auroræ, incensi stimulis iretis acutis.
At nunc vos ipsi facitis cum talia, nullus
Inficiet rubor ora? premet nec pectora sensus.

Sed

Sed quisnam inventi primus fabricator iniqui,
Dicite? barbaricum quis morem induxit in oras
Excultas populorum, & mitia pectora quondam
In fera convertit, docuitque rigescere sensus?
Quisquis enim fuit ille, hominum nō sanguine cretus,
Nec certè humano lac suxit ab ubere: duris
Aut illum Rhodope sub rupibus, aut fera vastis
Africa desertis genuit, & sanguine pastus
Tigridis Odryssæ, vel lacte Libystidis ursæ.
Illum Tarterei Manes docuere, carinas
Igniferas solido fabricare è robore quercus:
E quibus immenso mortaria fusa metallo,
Mole globos vasta jacerent ad sydera: Galli
Authores vocitant portentiferas Carcassas.
Magna quibus moles, sed forma est instar olivi.
Quæ sint larga licet mortaria, non tamen illa
Tota implent: sed magna super pars eminet ora.
Copia fulminei quapropter pulveris ingens
Occulitur gremio tormenti, & fœta tremendis
Massa bituminibus: mox cùm focus emicat, igne
Accenso, volat ardentes pila vasta per auras,
Turbine flammarum tam magno, & murmure tanto,
Ut credas, vasto subter jaculante Typhœo,
Inarimen ima volitare à sede revulsam:
Aut iterum mediis Vulcanum erumpere ab undis.
Nec miseræ tantùm Italiæ, Siculisque propinquis,
Verùm etiam toti minitari incendia mundo.
Ast ubi descendens sese disruperit, ædes
Non unas tantùm, aut turrim, mirabile dictu!
Totam sola potest momento diruere urbem.
Sed quibus excidia, atque incendia tanta parentur
Dicamus. Quò me rapuit furor efferus? & quò
Hactenus innocuæ properant succedere Musæ?
Hæc Manes Stygii tam cruda, & barbara tradant?

Hunc & Avernalem
Eumenides, quibus i
Mens est Parthenia
Commisisse nefas: r
Inficiet versus: siqu
Per me venturos tar
Degeneres quibus,

F

BELLICORUM
LIBER VIII.

JAm quæ delectæ sit disciplina juventæ,
Qui mores animi, qui cultus corporis, & quæ
Militiæ sint jura, quibus parere suescat,
Cominus aggredior. Cœptorum hanc tu quoque partẽ.
Aspice, CARDENIDE, duce te, Mavortia quando,
Post humiles artes haurimus prælia, & altum
Herois numeris Helicona, tubaque ciemus.
Nam tibi tot regum, quorum alto à sanguine utramq.
Clara per Hesperiam diffunditur & tribus, & gens
CARDENIA, insignis titulis, & fasce superbo,
Egregiis palmis bellorum debita laurus.
Et quoniam facilis vultu dignaris amico
Carmina, Partheniæ texunt quæcumque Camœnæ;
Gratia Parthenio pariter tua debita vati.
Quare age, majori mecum nunc bella cothurno
Prosequere, & Martis campo bellare patenti.
Utq. soles, animos mihi suffice. Quæ nova rerum
Offert se facies? atræ quæ signa cupressi
Aspicio? lætas quis tristat nuncius aures?
Ah miser! ah! teneo, quid deferat illa. recessus
Nempè in Sirenum, Boreæ torpentibus alis
Leucopetræ devecta venit de litore, noster
Inter ubi patrios degebat CAROLUS hortos.
Heu periit, nostræ decus immortale Camœnæ,

Ma-

Magnus CARDENIDES! Parcis tantumne superbis
Concessum? tantum crudelia Fata tulerunt?
Immites Parcæ, non æqua & Fata. decori
Non ætas matura viri, non regia avorum
Majestas, nivei mores, & amica benigni
Vis animi, mens alta, omnesque exculta per artes,
Evaluit sævis obsistere, quin data vitæ
Protinus immani truncarent stamina dextra?
Credo equidem, tantum nobis fortuna decorem
Invidit. nec scæva diu tulit, auspice tanto,
Per mare Parthenias, per terras ire Camœnas
Securas palmæ, & plausus: vulgique favorem
Instabilem, & variæ arbitrium contemnere sortis.
Hei mihi! gnara mali mens hoc prævidit, ubi atra
Tristitia immergi visa est. nec fallor, & ipsæ
Præsensere suo divino numine Musæ,
Dum tristes nemus accelerant penetrare repostum:
Nec consueta queunt revocari ad carmina: amœnas
Spreverunt sedes agrorum, atque otia læta:
Et molles sprevere undas, & rupis opacæ
Gratam umbram, Zephyrique leves sprevere susurros.
Quis lusus ageret? quisnam cantaret, Apollo
Cùm nitidos fusca crines ferrugine mersit?
Quid facient posthac sine te? quo præside tutæ
Per sacros Pimplæ lucos, per & hospita Tempe
Errabunt, hilares vel ducent otia? tantùm
Nunc flebunt tua fata: suis & cuncta replebunt
Questibus umbrosi loca Pindi, & Phocidos arva:
Litora & hæc blanda, & placidam Colomelidos oram.
Atque hæc singultus inter, gemitusque sonabunt:
Ite procul calami, cytharæ procul ite loquaces,
Atque tubæ, atque lyræ, nervique, & consona fila;
Blandiloqui procul ite modi, procul ite sonoris
Carmina cum numeris: unum, quod restat, agendũ est,
Sci-

Scilicet in lacrymas, in fletus ire: querelis
Et nemus, & colles pulsare, & litora; quando
CARDENIDES Fato nobis ereptus acerbo est.
Sed quid mæsta queror? si tu cælestia victor
Regna tenes, divisque agitas felicibus ævum:
Nec te solicitis vexant mortalia curis.
Quare age, si nostræ bellacia carmina Musæ
Auspiciis cœpere tuis, da grandia cœpta,
Da tua jussa (nihil nam te non auspice quondam,
Tentatum) Vati tandem complere cothurno
Mantoo, & merita crines incingere lauro.
Tuque adeo, tanti qui nunc mihi Principis instar,
Author AQUINIADE, meditata in prælia læto
Omine succedis, par mente, & viribus olli,
Par magnis animis, heroa ad cœpta præito.
Non tibi cura minor, quam quæ fuit ante, adhibēda,
Delectam, Proconsul, erit formare juventam:
Et quæ militiæ lex sit servanda, monere
Quam dociles figant animis, versentque tenaces.
Nam pubem res nulla magis conflictibus aptam,
Terribilemque hosti reddit, certamque triumphi,
Integra militiæ quàm disciplina. secundos
Una hæc eventus rerum parit: una superbo
Hæc nitidas potis est palmas de Thrace referre.
Nam quid Majores (non extra exempla petenda)
Tot validas contra gentes, populosque feroces
Armavit? fortes totque in certamina fecit?
Quid tantas magna populorum laude relatas
Promeruit palmas, quàm disciplina? severus
Quam Consul pubem docuit servare: neque unquam
Militis arbitrio permissa licentia castris.
Hæc par Gallorum numero, frænare superbas
Evaluit gentes: Pœnorum hæc una dolosos,
Queis tantùm valuere, astus evicit: & una

Hæc

Hæc Germanorum ſe vaſtæ opponere moli,
Bellaces animas & debellare. remotos
Trans magnum Oceanum velis audacibus auſa
Quærere, Hyperboreo ſepoſtos axe, Britannos:
Europæque ſimul, regnoque adjunxit. & una
Indomitos victrix toties ſubmiſit Iberos,
Continuitque jugo indociles. Numidaſque feroces,
Fidentemque fugæ Parthum, Maurumque ſubegit,
Getuloſque, Arabeſque, atque effrænos Garamantas.
Luſit & hæc artes Græcorum, ipſamque phalangem,
Hactenus invictam, Macedùm perrupit: & omnem
Terrarum, victis domuit cum gentibus, Orbem.
Ergo cùm tanti ſit diſciplina, Latino
Et tantum imperio potuit prodeſſe parando;
Illius idcircò magnam tu ſuſcipe curam.
Semper & ut vigeat, conabere; caſtra juventus,
Seu teneat, ſeu carpat iter, Brumave rigente,
Hibernis ſedeat, ſive arcibus excubet altis.
Nunquam diſſimules, indulgens, crimina: nunquam
Gliſcere permittas vitium: citus inque nocentes
Lege age, crimen ubi ſe prodidit, & patet author.
Sic pubes effræna licet, formidine pœnæ,
Atque metu rigidi Prætoris, jura ſeveræ
Militiæ ſervabit, eritque ad juſſa Magiſtri
Prompta animis, & prompta manu, faſceſque ſubibit
Impigra, nec ſanctas auſit contemnere leges.
At deſes contra ſi caſtigare juventam
Negligis, aut facilis veniam concedis; in omnes
Continuò ſerpit vitium: ſeſeque remittit
Paulatim rigor: & fractis audacia caſtris,
Irrumpit tandem, regnatque licentia victrix.
At leges, & jura novæ tradenda juventæ,
Hæc ſint: Relligio cunctis Romana colatur,
Antiquo Patrum ritu, veneranda Supremi

Ma-

Majestas Genitoris erit, Natique, duobus
Quæque ex his, Sacræ, ſpirat per mutua, Flammæ.
Numen idem, mens una tribus, tribus una voluntas,
Vis una Omnipotens, ævumque in ſæcla perenne.
Dein veteri pariter Superi de more colantur
Quotquot ſumma tenent Divi faſtigia Olympi.
Atque ipſa inprimis Virgo veneranda, Tonantem
Quæ cæli peperit; lucemque, & gaudia mundo.
Quin etiam, quæcumque dabit ſervanda Quirinus
Jura Pater, cuncti teneant. procul omnis abeſto
Impius è caſtris miles: Pietate merendum eſt.
Nempe pios fauſto ſequitur Victoria vultu.
Illa etenim cœlo mortalibus ab Jove ſummo
Laurigeris volat in terras ſubvecta quadrigis;
Illius inſigni nobis demiſſa favore.
At favor hic illis conceditur, alma frequenti,
Qui prece conciliant, & cultu Numina: quique
Sancta ſacro ritu, & legis præcepta faceſſunt.
Idcircò è caſtris perjuria cuncta, nefaſque
Arceto, rigidæ, Conſul, formidine pœnæ.
Si Divos igitur quis verbo inceſſit iniquo,
Neve aris aſtat, ſacra vel ſolemnia ſpernit,
Ille tibi, læſa pro majeſtate Deorum,
Morte luat merita pœnas: plectatur eadem
Qui ſtupro infami caſtorum numina Divûm
Irritat, quo caſtra ſtupro temerata relinquant:
Vnius ob noxam nonnumquam, Numine læſo,
Cæſus ab imbelli eſt ingens exercitus hoſte.
His ſuper, imperio miles parere Magiſtri
Condiſcat: quæque ille dabit mandata, repentè
Audaci arripiat niſu, nullamque requirat
Præcepti cauſſam: rapidis licet ignibus illum
Objiciat, certæque neci: licet inde futura
Nulla ſalus genti videatur, lucraque nulla.

Nam

Nam Prætoris erit jussi perpendere caussam,
Militis actutum dicto parere: futurum
Cui decus egregium, mandata explesse jubentis.
Utque jubenda duces animo versare sagaci,
Cuncta gerendarum & momenta expendere rerum,
Sæpius ante decet: sic, sint quæcumque, juventam
In data pugnaci nisu descendere jussa.
Et quod mente illi meditati, protinus ipsa
Egregiis curet factis, dextraque valenti.
Qui ducis imperio renuet parere supremi,
Cùm gravis in medio res est, luat ille securi,
Quisquis erit, tanto meritas pro crimine pœnas.
Si secus, expungi satis est, trudive sub umbras.
At non supremo tantùm parere Magistro
Assuescant prompti juvenes ad jussa: sed ipsos
Addiscant etiam faciles audire Tribunos.
Et quæ Centurio, quæ dant præcepta Decani,
Quæque Instructores, studeant implere: neq. unquam
Mandata in medium revocet, quæcumque, juventus:
Illius quando conducta est dextera, non mens.
Namque suo haud poterit fungi dux munere; miles
Perpendens ubi jussa animo, inquirensque fututum
Utile si certum popolo, non debita præstat
Impiger obsequia. idcircò curate severi,
In transversa ferat sua ne sententia pubem.
Parendo juvenum stat disciplina; secundo
Qua sola eventu devincimus ardua bella.
Re super hac nobis præclara exempla dederunt
Spartani, multa qui quamquam laude superbi
Bellorum, tamen una fuit, laus maxima gentis,
Præfectis parere suis: humilesque Magistri
Imperium, quodcumque ollis jussisset, obire.
Hic quoque Persarum fertur mos aureus: atque hoc
Tantum gentis honos, regnique potentia crevit.

Id-

Idcircò summis Chrysantum Cyrus ad astra
Laudibus evexit, magnoque ornavit honore.
Nam simul ac litui signum fecere, rubentem
Hostili è jugulo revocavit fervidus ensem.
Nempe Duci potius duxit parere jubenti,
Quàm calidas saturare iras, palmamque referre.
Non tamen unus erit miles cogendus, ut alti
Consulis accipiat mandata, & fortibus ausis
Expleat extemplò: sed compellendus & ipse
Legatus, reliquique duces ad jussa. severus
Dura licet dederit, licet ardua Consul, obite
Vos ea: militiæ sic disciplina fovetur:
Egregii veniunt sic victo ex hoste triumphi.
Nam vos miles ubi spectaverit ire volentes
In mandata Ducis, se non venisse pudebit.
Nec minus est patriæ damnum, cladesque futura,
Si miles renuat, quàm si parere Tribunus.
Atque hic in medio lubet illud ponere, arena
Quod Martis varia non rarò occurrit: utrimque
Æqua lance juvat strictim perpendere; summo
A duce nonnunquam positis discedere jussis
Si fas legato: nova quando scilicet offert
Se rerum facies: ratio seù temporis urget
Altera mutati, præsensve occasio, vel Sors
Improvisa petit fieri contraria. tantam
Sit quamvis certò litem decernere multum:
Ingeniumque ducum varium: Mars mille repentè
In vultus se convertit: ceu gurgite Proteus
Mutat in instabili momento mille figuras.
Attamen hæc vobis dederim præcepta, secutus
Observata ducum varia, & monumenta priorum:
Ingenio durus si sit, rigidusque Magister,
Ut precibus flecti nequeat: ceu Manlius olim,
Posthumiusque fuit; data jussa capessere præstat

Legatum, reliquosque duces: mutare neque ausint
Quidquam: neve suum jussis prævertere sensum.
Quamquam aliud, variata vices, Fortuna reposcat:
Inque sinu stet certa novo victoria casu.
Namque mali dabitur, quod tum committitur, olli.
Verùm laurigeris si se Victoria pennis
Inclinat tua signa super certissima: & unà
Libertas patriæ ex illa, gentisque futura
Tota salus: faxis si secius omnis in omne
Perdita res ævum, & gens libera turpe subibit
Servitium: Patriæ pro libertate decorum
Devovisse animam cum sit, populique saluti
Consuluisse sua; si se res offerat, hostem
Irrue in adversum, & felicibus utere Fatis:
Jusserit ante tibi quamquam contraria Consul.
Nam rigidus licet ille neci te dedat, ob ausum
Egregium, gemina quo te donare corona
Debuerat: tamen æterna te laude sub astra
Gens servata feret, meritosque indicet honores.
Mitis at ingenio si sit Proconsul: & aurem
Dat precibus facilem, & rationem flexilis audit;
Fac, Legate, tibi quod sors oblata repentè,
Quodque novi casus, & res data postulat. æquus
Laudabit Prætor factum: quod talibus ipse
Auspiciis, rerumque statu fecisset in illo.
Haud equidem casus omnes, atque omnia rerum,
Concessum momenta prius vidisse Magistro:
Præditus ingenio licet acri: atque acrior usu
Factus, & in Martis multum sudarit arena.
Perpetuò varium Mars, & Fortuna. sed illud
Rectores tota semper vos mente cavete;
Judicii ne sors vestri sine more tenaces,
In præceps vos vestra trahat sententia. casus
Maturate prius, rigidaque expendite lance:

At-

Atque ſemel, rurſuſque animo verſate ſagaci.
Mox conſulta ſequi cautè, lentèque jubebo.
   Non hic præteream noſtro te carmine, Conſul,
Non te, Prætor, erit ſeu dux quicumque, ſupremo
Qui pubi imperio præſit, belloque, monere:
Legati nonnulla ſinas, Equitumque Magiſtri
Arbitrio peragenda: tibi prudentia multa,
Multa ſit & quorum varii experientia belli
Explorata. petit ratio, petit alea Martis
Sic ſemper varians, rerumque reciprocus æſtus.
Hinc tibi quidquid erit, quod mox evenerit, illud
Omnia verſanti Fortunæ Fata dederunt.
Illa, velis, noliſve, tuis tenet ardua in armis
Arbitrium: palmas quo det, quoque auferat uno.
Ille & mortales inter ſtultiſſimus omnes,
Fortunam qui poſſe ſuis conatibus audet,
Vel retinere bonam, vel propulſare malignam.
   Perge, tuus fuerit cùm doctus talia, tiro,
Quod ſequitur, menſis diſcat frugalibus uti:
Et tolerare famem, & nunquam molleſcere luxu.
Quin etiam ſufferre ſitim conſueſcat: & amnem
Naïadum potius, quam fluminis hauriat undam
Virgenei: quo ſæpè ruit mens ebria præceps,
Inſanæ pecudi ſimilis, ſimiliſque furenti.
Largiùs idcircò non vini indulgeat hauſtu:
Neve gulæ ſtudeat miles, ventrique replendo.
Ne nimium gravis, oppreſſuſque à mole ſaginæ,
Latior aut ventrem, & multa pinguedine obeſus,
Non armis, duris non ſit conflictibus aptus.
Nullus enim bello eſt illius corporis uſus,
Cuncta cui abdomen ſunt inter guttur, & inguen.
   Præterea frangunt animos potuſque, cibuſque
Immodici: fractum ſic Pœnum accepimus, & ſic
Perſarum periit, Medùmque potentia: luxu

Res Macedùm cecidit: nobisque accessit: & illa
Et totus Latio terrarum subditus Orbis,
Frugali virtute Patrum, partusque labore est.
Hac & servatum virtute, & numine Divùm,
Romanum stetit Imperium, legesque subactis
Annorum per mille dedit. quod gentis Eoæ
Mox labi luxu paulatim cœpit. at illud
In priscum hac etiam virtute erexit honorem
Carolus; idcircò dictus cognomine Magnus.
Quare olim mos ille fuit majoribus; omnis
Militis ut nostri properantis in arma supellex
Hæc tria sola forent, scyphus unus, & olla, veruque
Unum, cœna quibus fieret parcissima: & illi
Cespite fas tantùm textis discumbere mensis.
Quin etiam galea rivos haurire fluentes,
Atque in procinctu stantes consumere quadras,
Assuevere duces ipsi, primique Tribuni,
Et trabea insignis Consul, lauroque decorus.
Quin immò primis Persarum regibus illa
Lex fuit, & populis sanctè servata; subactam
Ut saxo Cererem, subitoque ex igne calentem,
Nonnisi frugali sociarent cardama mensa.
Cardama quippe, ferunt, torporē expellere membris,
Et vires animi, & frigentia corda fovere.
In primis igitur Baccho indulgere juventus
Immodicè, abstineat jussu Prætoris: & illum
Nonnisi cùm sitiunt, vel cùm jam classica clamant,
Parcius epotent: nimirum cordibus ardor
Martius incaleat, crescantque in prælia vires.
Nam si vina modum superent, crateribus amplis
Hausta, gulæ studio, confestim fortia quæque
Pectora, bellacesque animos, viresque remittunt:
Quin & degeneres, mollesque epota per artus
Insinuant Venerem: qua nulla nocentior unquam
In-

Invasit vel castra lues, vel sævior hostis.
Lac Veneris vinum est, quo nutrimenta libido,
Et molles capiunt ludi, luxusque, jocique
Et ludos inter rixæ, cœcique tumultus.
Quin & hebes mens inde venit, tardumque creatur
Ingenium: perduntque suum vinosa vigorem
Pectora: nec trepidis sua constant robora membris.
Idcircò, qui mente, duces, certamina Martis
Consilio, & pubem regitis, vos ipse monebo
(Credite Phœbus agit vatem) indulgere Lyæo
Solertes, juxtà majorum exempla, cavete.
Cernite Fabricios, Deciosque, acresque Catones:
Quàm consulta fuit mens illis sobria? quantum
Ingenio valuere? cibo, potuque remoto,
Quàm fortes acie in media, invictique fuerunt?
Hic ego non validum Theuti genus, & genus acre
Laudarim Lechi, cùm tot convivia toto
Concelebrant prolata die: centumque Lyæi
Pocula Pannonici libant, totidemque Mosellæ.
Qui Martem sequitur, laurique affectat honorem,
Fonte sitim poto levet, & jejunia quadris:
Atque assis tantùm, ceu mos Heroibus olim,
Viscere nudato tauri, caprive bicornis
Vescantur: subitas & dent cava tympana mensas.
Consilio sic semper erunt, armisque parati
In casus, quoscumque vocet Fortuna. Sed alter
Jam subit, è forti pellendus milite morbus;
Nimirum Veneris nunquam saturanda libido.
Nulla quidem vobis hac defendenda, Magistri,
Est castris, pubique magis, quamquam fera, pestis.
Quippè lues hæc una potens prædura virorum
Pectora, magnanimas confestim & frangere mentes.
Hæc etenim enervat vires, roburque decori
Corporis, in tenerumque animos emollit amorem.

Quin etiam Heroum fortissima facta, secundis
Incœpta auspiciis, & magnum perdere honorem
Sortis, & insigni partos virtute triumphos,
Atque immortales potis est corrumpere lauros.
Namque imbelle licet, tenerumq. & molle, voluptas:
Ardua, dura, tamen castrorum septa, profundumque
Exsuperat vallum: & victrix regina sine armis,
In castris, victisque viris dominatur. in ipsa
Mœnia quin etiam, validis instructa metallis,
Ac solidis circùm aggeribus præcincta, subintrat
Illecebris subnixa suis. his illa superbos
Arietat in muros: cuneata his dejicit armis
Propugnacla, feroxque altas pervadit in arces.
Quin imò malesana Venus, virosa voluptas,
Ingenerat pallorem animis, atrumque timorem:
Qui sæpè armatas cogunt dare terga phalanges;
Atque ignominias, & turpia funera portant.
Nec te decipiant vatum commenta, vetustos
Heroas qui sæpè canunt, Martemque ferocem
Illecebris mulsisse animum: Venerique, suoque
Interdum curis bellorum, armisque repostis,
Ingenio indulsisse: ipsumque per ardua qui tot
Alcidem, fera monstra manu victrice cecidit:
Quique simul tantos magna virtute labores
Perpessus vario terrarum cardine, duros
Complexu nonnunquam animos laxasse: sinuque
Deianira, tuo clavam posuisse tremendam:
Qua quondam victor Lernæam fregerat Hydram:
Et qua custodem Hesperidum, monstrumq; Erimanthi
Straverat insigni palma: parilique triumpho
Vicerat Antæum cum Naupactæo Acheloo.
Nam sint vera licet; tamen hinc cognoscere fas est,
Bellaci quantum virtuti noxia mollis
Sit Venus, & quanto vires languore remittant

Fœmineæ illecebræ, tenerique Cupidinis arcus:
Et quàm sæpè acri demessam pollice laurum,
Atque unà insignes deturpavere triumphos.
Aspice comprensum Vulcani rete Gradivum,
Ludibrio patuisse Deùm; multaque furentem
Alcidem rabie media flagrasse sub Oeta:
Mollibus atque dolis captum cecidisse superbum
Peliden; clarosque alios Heroas in armis,
Martia quos virtus, quos Sors evexerat alta
Astra super, Divisque pares effecerat ipsis,
Fraudibus Idaliis periisse: & amoribus almum
Amisisse decus, concessaque munera Sorte.
Scorta igitur, Consul, tenerosque arcere cynædos,
Et quidquid turpes natum est accendere flammas,
Viribus & cunctis, & lata enitere lege.
Qui miles contra sectatur turpia, signis
Turpiter expunctus, spoliisque exutus abito.
Tuque vel in primis animos servare pudicos,
Proconsul, conare: tuo sic cætera turba
Exemplo, facilis virtutis ad ardua durum
Corripiet, salebrosa licet sit semita, cursum:
Si faxis secus ipse, ruens per lubrica; frustra
Difficilem à molli virtutem milite posces.
Quam tu lege probas lata, pœnisque severus
Exigis, exemplo verùm mollissimus illam
Deteriore simul damnas, legemque refigis.
Aspice, Scipiades quanta virtute refulsit:
Nec tantùm Hesperidum spoliis, palmisque superbus,
Quàm quod continuit captiva à virgine vultus.
Virgine, qua cunctas formosior inter Iberas
Nulla fuit, placido nec gratior ore puellas.
Quæ sola ingentes poterat succendere flammas:
Et tenerum in sensum fortissima flectere corda.
Disce, pudicitiam sequitur comes altera, tiro

Qua tibi formandus, demissa modestia: linquam
Quæ primùm, & vitæ cultum, moresque gubernat.
Idcircò, Prætor, his legibus instrue pubem:
Elati ut fastus, jactantiaque absit ab illa.
Nã velut hæc tumidos animos pugnã ante ministrant,
Sic timidos ipso mox in certamine reddunt.
Non verbo audaci, sed facto Martis alumni
Egregiièque manu veniunt, non ore triumphi.
Quin etiam caveant convicia spargere; rixæ
Accendi quibus, & diri suevere tumultus.
Plus audire viro forti, quàm dicere præstat.
Promptus & ad dextræ, non ad certamina linguæ
Sit miles: bello veniet sic utilis, & sic
Victrici poterit redimiri tempora fronde.
Pax, amor, & socias foveat concordia gentes:
Inque hostes vertant ipsos convicia, & iras.
At verò in primis Patrum capitale cavendum
Consulto, ne quis juvenum nimis efferus unquam
In summos probrosa duces convicia jactet:
Neve joco carpat scurrili, neve cachinno.
Namque hinc seditio nonnunquam exorta, necesque
Illatæ, & totis immissa licentia castris.
Idcircò ut pestem evellas radicitus omnem,
Supplicio plecti jubeas, quicumque supremos
Carpere Rectores verbo temerarius ausit,
Quo turbæ exciri poterunt; sic tuta manebit
Majestas sacrata ducis, sic vivida castris
Disciplina. Duces pueri, ceu sacra colunto
Numina: post divos illis honor alter habendus.
Non tamen argutos ausim damnare severa
Lege sales, lepidosque jocos: queis fallere pubes
Otia longa queat, bellique levare labores.
Spartanos olim sic, permittente Lycurgo,
Consuevisse ferunt: quos omnis Græcia, & omnis
An-

Antiquo in Latio pubes Romana secuta est.
Quin etiam ingenium, & doctæ facundia linguæ
Accrescit, dum ex ore sales sparguntur acuto,
Redduntur que vices dictorum, & mente feraci
Jacta retorquentur dicteria. Qui fera Martis
Vexilla, & Sortis variantia fata sequuntur,
Sint acres opus ingenio, & sermone potentes.
At sine dente sales, & nulli noxia verba,
Sint & amœna viris dicteria missa: lepore
Defessos relevent animos; non bile maligna
Excrucient, iris nec nutrimenta ministrent.
Quin & Romanis olim mos ille, triumphos
Ornare argutis salibus: verbisque jocosis
Victores sociare duces: qui fronte serena
Pacatisque animis mordacia dicta ferebant.
Sæpe duces etiam turbati militis iram
Placarunt verbo lepido: magnosque tumultus
Sedavere animo præsenti, atque ore faceto.
Hinc & digressus, pubi qui cultus habendus
Corporis, & quali deceat se incingere amictu,
Expediam. Veteres ibant in prælia tonsi:
Sed felis de more, pilis hinc, inde retortis,
Labra super, barbam, caussa terroris, alebant.
Nonnulli, velut Æthiopes, durique Agathyrsi,
Et qui Sarmatiæ coluere extrema Geloni,
Corpora pingebant gypso, minioque rubenti.
Verum cæruleo quondam sua membra colore
Tingebant glasto: summaque in pelle figuras
Barbarico horribiles sculpebant more Britanni.
Ut nunc Ammericæ faciunt gens barbara, & Indi,
Ditia qui gemmis habitant tua litora, Ganges:
Quique colunt sparsas Eoa per æquora terras.
Gestabant nigros alii in certamina vultus:
Tartarei veluti Manes: nempe hostibus ipse

Ter-

Terribilis foret aspectus: fractosque pavore
Ilicet opprimerent armis victricibus. Afri
Idcircò pariter depicta pelle colubri
Induti, in pugnam, & magno clamore, ruebant.
At fulvis galeam exuviis fecisse luporum,
Volscosque, Rutulosque ferunt, Marsosque vetustos.
Horrida sed Scythiæ gens cultu, & barbara ritu,
Hostili ornabat sese cute: quadrupedumque,
Ceu phaleris, illa collumque, armosque tegebat.
Et quamquam Epirotæ equites, & sæva juventus,
Illyrici quæ regna tenent, & signa sequuntur
Othomanùm, Hircanos gestent pro casside rictus,
Et sese Libyci præcingant pelle Leonis:
Attamen haud nostro tales è milite cultus
Exposcam. immanes habeat gens barbara mores,
Humanos Romana colat. nam protinus ille
E visu illatus vanescit terror: & hostis
Contemptus sequitur, viresque in prælia crescunt.
Non igitur tonsus, sed quem natura capillum
Cuique dedit, gestare grave, & depectere nulli,
Ast altam nutrire comam, atque aspergere nimbo
Pulveris Idalii, caveat quicumque Gradivi
Castra tenet, palmamque cupit cum laude referre.
Sed neque barbarico luxu, cultuque profano
Ascitam capiti externo de vertice pompam
Admoveat, niteatve suo non crine juventus.
Hic animos sensim emollit, Venerique ministrat
Cultus opem, validis & viribus officit: acris
Quo virtus paulatim, ardorque ad bella tepescat.
Sit rigidus cultu bellator, ut acer in armis.
Idcircò Patres veteri de more, senatus
Consulto caveant, ne plebs ventura Quiritum
Æmula barbaricos luxus, cultusque sequatur.
Romanum quippe est, aliis imponere morem,
Non

Non verò accipere:& populis dat jura:neque unquam
Roma petit. faxit qui fecius, ille parentum
Degenerat ritu, & foboles aliena putanda eft.
Atque hinc infignes veftes, auroque nitentes,
Et tunicas jubeo manicatas, more vetufto
Perfarum, è caftris removeri: quæque virile
Nil referunt: potiufque animis muliebribus aptæ.
Indumenta, fagum, tunicæque è vellere textæ,
Sint pubi conceffa: quibus non textilis ulla
Victa, nec ex imo dependens fimbria limbo.
E panno fiant femoralia: longaque crurum
Tegmina goffypio, vel lino intexta retorto.
Quod fi pelliceis fagulis veftire juventam,
Et thorace levi corio, & feminalibus; ictus
Hoftiles contra placeat, non ipfe teneri
Hunc morem renuo: poterunt fic frigora ferre,
Atque æftus tolerare. fimulque è more parentum
Pelliceis contra caligis, imbrefque, lutumque,
Atque nives munire. Sed intingenda colore,
Quo veftis, fequitur: morem, Romane, Lycurgi
Sectatus, fac puniceo fucetur: ut olim
Ipfi etiam fuevere Libes, prifcique Latini:
Queis veftis ruffata fuit pugnantibus ufu.
Nam color hic fufum valet occultare cruorem:
Atque virùm color eft:animofque ad vulnera reddit
Affuetos tinctura. fagum, tunicamque colore,
Qui cineri fimilis, nonnulli intingere malunt.
Namque infecta tegit,maculafque,imitatus: abundat
Plurima queis paffim in caftris ignava juventus.
Threicii pullas: niveas, mirabile dictu!
Æthiopes: varias Samnites, & fimul aureas:
Virgatas verò Galli feciffe feruntur.
His fuper, incincta, & caligata ad munia femper
Sit pubes: fit munda habitu, femperque nitefcat.

Cui

Cui contra immundæ tunicæ, laceræque dehiscunt,
Plectito: sordescunt animi, cùm sordida vestis.
Sed nunc qui Ducibus, summo qui Consule dignus
Sit cultus, Vati dicendum: pulsibus æra
Jam me rauca vocant: jam pectus & ægide Pallas
Muniit. Auratis tunicis vestirier illos,
Textilibusque sagis, gemmaque nitente coruscis,
Ductile & argento, & multo fulgentibus auro:
Incingique simul fulvo velamine Serum:
Et clamyde exornari humeros, quam læta Tarenti
Purpureo tinxere suo conchylia succo,
Sive suo imbutam misit Sidonius ostro,
Haud equidem abnuerim: supremos quippè Magistros
Ornatus decet ille: Ducumque excelsa decoro
Majestas cultu sese comendat: & illo
Conciliat vulgi obsequium, meritos & honores.
Nempe ipsum, teneo, fama, factisque per omnes
Terrarum fines, perque omnia secula notum,
Sic regem in medios solitum procedere campos,
Inque suas hostem Pellæum urgere phalanges.
Bucephalo sublimis (erat pulcherrimus omnes,
Rex velut, inter equos, pugnax, generosus, & acer)
Fræna cui, & phaleræ gemmis, auroque nitebant:
Plurima & ex auro, argentoque, & vellere texta,
Tænia Seriadum latis pendebat ab armis.
Et cui acu Phrygia variatum, & nobile gemmis,
Impositum lato dorso fulgebat ephippium.
Aurea quo pendens radiabat stapes utrimque,
Encausto picta, & nitidis distincta lapillis.
Ipse renidenti galea, cui plumeus, ingens
Conus erat, tunicisque nitens squalentibus auro:
Et multo thoraca gerens adamante coruscum:
Totus & in gemmis præfulgens, totus in ostro,
Ibat in adversas acies, pugnamque ferebat.

Ipse

Ipſe & Romano magnus de ſanguine Conſul,
Robora qui primus Ponti, regemque ſuperbum,
Dux idem primùm, & miles ſuperavit: & egit
Egregium ex illo, Roma plaudente, triumphum,
Lucullus, veſte aurata, & fulgentibus armis,
Ceu nitidum flamma fulmen, tendebat in hoſtem.
Quæ quamquam noſtris laudarim verſibus, ipſe
Vulgarem tamen ornatum Prætoris amabo.
Sit ſimplex thorax, nullis & penula gemmis
Præfulgens: medius quam nec tranſmiſſus ocellos
Ex auro globus adjungat, ſed Serica tantùm
Tænia connectat nodo. ſic ſimplice cultu
Conciliare animos poterit, plebiſque favorem.
Nunquam majori dux majeſtate refulget,
Quam cùm dimittit ſeſe, ſimilemque videri
Affectat reliquis, & faſtus odit inanes.
Ceu Sol è mediis cùm nubibus emicat, & cùm
E pluvia emergit victor, craſſoque vapore.
Atque hinc non auro, argentoque nitentia tela,
Ditia nec multis laudarim cingula gemmis.
Sit ferrum, ferrique acies mucrone coruſca.
Sint haſtæ ſolidæ, longæque, & cuſpis acuta.
Sint calybe effictà è nitido, ſintque ære polito,
Fiſtulaque, ſclopique, & glandiferæ catapultæ.
Sit valida & nitri vis ignea. nobilis hoſte
His etenim victo victoria contigit: illa
Cuncta ſed hoſtili ſervantur præda furori.
Præcipies igitur, meliora ſecutus, ut enſes
Sint ſemper nitidi, & Samiati cuſpide acuta,
Fulmineæque vacent nigra rubigine cannæ.
Sit ſiccus pulvis, ſit fomes & aridus, illo
Admoto, ut ſubitus, cùm res petit, emicet ignis.
At verò ut tetra purgent rubigine ſcoplos,
Illiniant olea aſſiduè, ſmyrioque lapillo

Sæpè

Sæpè fricent: sic illa novo fulgore corusca
Semper erunt; Martisque feris aptissima pugnis.
Magna sed insequitur jam lex dicenda juventæ,
Scilicet ut furto abstineat, turpique rapina.
Et quamvis, ut fama refert, mandante Lycurgo,
Sparta suis quondam permisit furta; feroci
Prima rudimenta ut pubi, & tentamina belli
Prima forent, stimulique acres ad maxima rerum.
Nam fures noctu vigilent, & frigora, & imbres
Est opus assiduè durent: æstusque nocentes
Sole ferant medio, & multo sudore madescant.
Nunc cauti insidias ponant, atque invia lustrent:
Explorentque viarum aditus, saltusque fugaci
Transmittant cursu, & nudo pede flumina tranent:
Atque fami, & duro consuescant membra labori.
Sic & per similes casus, similemque per artem,
Paulatim docti veniunt ad munera belli.
Theutones hunc etiam morem, Francique secuti,
Eque impacati venientes tergore Iberi.
Quem tamen haud equidem prisci tenuere Latini:
Invictam nec, Roma, tuam decet ille juventam,
Neve Patrum mores: quorum virtute paratum,
Tot stetit imperium seclis, stabitque per ævum.
Jure igitur scripto, Proconsul, præcipe, nequis
Seu clam, sive palam quidquam furetur ab agro,
Urbe vel è socia: nullique injurius unquam
Vim propter furtum violentis inferat armis.
Quisquis erit, qui jus contra temerarius ausit,
Plectatur. Pœna sed qua, dicamus: ab agro
Si socio leve subripuit, citò reddere raptum,
Aut par præcipies: virgisque è more vetusto
Vapulet ab lictore tot ictibus, ipsa reposcit
Quot furti moles. verùm si plurima rapta
Res fuerit, sociisque illata injuria, pœna
Ple-

Plecte gravi. rigidus nonnunquam Consul, ab horto
Sublegit quia miles olus, vel vite racemum
Decerpsit, dextram præcidi jussit; ut omnes
Tam rigido moniti documento, furta caverent.
Et licet interdum expediant exempla severa;
Ut lapsi mores, & multa licentia castris,
Ex vitio, vel desidia Prætoris oborta,
Protinus expellatur: obest mora rebus in istis.
Inque dies sensim crescit gravis alea: tandem
Non ordo poterit, non disciplina teneri.
Non crudum tamen ingenium, non ferrea jura
Laudarim semper: sensus Natura benignos
Est homini largita: virorum & pectora flectent
Blanditiæ potius, quam dura, & tristia jussa.
Plus, Consul, leni verbo, quàm fascibus ipsis
Extorquere potes. tamen est tibi semper habenda
Temporis oblati ratio, ingeniique virorum.
Quandoquidem nunc verba malū blandissima possunt
Propulsare: gravi nunc pœna, & fascibus uti
Expedit: hunc blandi monitus Prætoris, at illum
Terrificæ cohibere minæ, lictorque valebunt.
Idcircò facies medica ceu nobilis arte
Olim Amythaonius fertur fecisse Melampus.
Caustica nunc adhibet, durumque ad vulnera ferrum,
Morbus ubi validus furit, immissumque venenum
Pestiferum latè in venas, visque effera fervet.
Nunc contracta lues fuerit cùm mitior, illam
Blanda per unguenta, & per mollia balsama curat.
At non hostiles latè prædarier agros,
Atque armenta rapi simul, & frumenta vetabo.
Attamen illi abeant prædatum rura, supremo
Ab Duce qui lecti: nimirum ut castra paratu
Annonæ omnigeno, & proventu vitis abundent.
At gravis hostiles presset penuria campos.

Plu-

Plurimus & gentes timor occupet: omnia crebris
Dum ſata frænigeræ vaſtant excurſibus alæ.
Nam non ingenio prædæ, vel amore rapinæ,
Sanguinis aut ſitiens, prorumpat miles, & igni,
Atque ferox ferro corrumpat cuncta. nefandum
Ut prædas abigas, & vaſtes omnia flammis,
Bella movere: Scythæ veluti, gens effera, Ponti
Quæ deſerta tenet, Tanaimque epotat aquoſum.
Idcircò injuſſus ſi quis perrupit in agrum
Hoſtilem, furti damnatum crimine plecte.
Et licet interdum prædæ inſaturata libido
Audentem faciat quæcumque pericula pubem:
At virtutis amor, meritæque in ſecula laudis,
Unus ſit noſtræ ſtimulus, dos una juventæ.
Nam fortes facit hic animos, & pectus ahenum.
At qui dives erit gemmarum, & fulſerit auro,
Poſſeſſas ne perdat opes, non ibit in hoſtem
Promptus, habens animum ſuperare pericula certum.
Verùm Martis ubi, gravis ingruit alea, retro
Vertet terga; timens auro citò ſubtrahet & ſe.
Dis uti, qui Divûm quoniam ditiſſimus, omnes
Sic etiam divos inter timidiſſimus ille eſt.
At quem pauperies, & dura in rebus egeſtas
Armat, & in pugnam nihil eſt, quod tardet euntem,
Ille audax, animoſus init certamen, & ille
Securus referet proſtrato ex hoſte triumphum.
Non magis egregii factis, palmiſque ſuperbi,
Nec fortes magis, infractique fuere Quirites,
Quàm cùm pauperie miſcebant prælia tuti.
Nec plus Roma potens viſa eſt, Orbique timenda,
Quàm cùm non auro, ſed ferro armata refulſit.

Has ubi jam tiro leges edoctus, in illam
Intendat virtutem animos, mentemque colendam,
Maxima quæ virtus, ſocialis & unica vitæ.

Hæc & amicitia eſt, qua non præſtantius ullum,
Utile neve magis, Dii conceſſere benigni,
Dona licet nobis largiti plurima: ſolum
Vincit amicitiæ munus, quæcumque dederunt.
Quandoquidem hoc uno munimine tota beatæ
Fulcitur vitæ ratio, ceu cardine nixa.
Nam quiſquis cupit in terris, ubi mille pericla,
Ærumnæ, & morbi mille, & variabile Fatum,
Tranquillam facili curſu traducere vitam,
Ille ſibi fidum, comemque exquirat amicum:
Aurei cui mores, cui mens ſit candida, mite
Ingenium, prudens animus, præcordia nullos
Nectere nata dolos, nullique obnoxia fraudi:
Et ſit temperie ſimilis, genioque, animoque,
Conditione ſimul vitæ, ſit moribus jiſdem.
Sic ſanctum ambobus ſemper, firmumque manebit
Fœdus: erit ſemper ſic & mens una duobus.
Ille tibi vitæ cuſtos erit: ille futurus,
Si doleas, curas qui conſoletur amaras:
Si plores, vultu lacrymas qui tergeat: & qui
Sublevet, oppreſſus multo ſi faſce labores.
Qui tibi in dubio verſanti, protinus acri
Conſilio occurrat, brevibuſque educat iniquis.
Cumque gravis duro ſuperimminet alea ab hoſte,
Ilicet auxilium qui deferat, atque pericli
In partem veniat: redeas ſi victor arena,
Qui tibi gratetur palmam, exornetque triumphum,
Lætitiam, & læto cumulet. ò ſi mihi talem
Quis bonus è cœlo demittat divus amicum!
Hæc igitur cùm ſic habeant, vi nitere ſumma
Omnem, dux, operam, ſimul omnem impendere curã,
Ut ſancta in mediis vigeat concordia caſtris.
Sit ſocialis amor, ſit pubem mutuus inter
Nexus amicitiæ. quo latis agmina campis

Pulchrius effulgent instructa, hostique tremenda.
Hoc & tuta magis munimine castra, profundo
Quàm circùm vallo præcincta, atque aggere longo,
Hoc arces nexu, sunt hoc firmissima vinclo
Mœnia, prævalido quamvis de marmore surgant,
Et prætenturis munita, & milite multo.
Hoc est ipsa simul pubes fortissima nexu.
Nam conjuncta magis quò pectora, eò magis horrida
Acrius unanimi, & sociali prælia dextra
Miscebunt, contra luctantem,& tutius hostem
Prosternent, unà obnixi, palmamque merebunt.
Non secus ac gemini, si junctis fluctibus amnes
Descendant, socioque tumescant agmine aquarum:
Non agger, sepesque valent, objectaque contra
Saxa, trabesque altæ, venientum avertere vim vi.
Sed sepes, scopulosque trahunt divulsa: refusis
Perrumpunt & cuncta vadis,cuncta undique perdunt.
Præterea quamquam sociis concordia vinclis
Omnem opus adnectat gentem, licet ipse paratus
Diversis fuerit terrarum exercitus oris:
Quæque tamen legio bellantum, quique maniplus
Præcipuos servet nexus, & federa: cunctis
Unus amor, lex una, sit & mos unus, & idem
Sit genius: victus ratio sitque omnibus una.
In medium collecta ferant: serventque fideles,
Est quibus à Prætore datum. mox venit ubi usus
Illorum, nullo cunctis discrimine curent
Per capita æquali partiri lance decani.
Quin etiam totam, dux, per tentoria gentem
Distribues denos per singula: Præstes & illis
Unus erit, qui lege data moderabitur omnes.
Hos inter nexus vigeat strictissimus; inter
Ut sic centurias omnes, omnesque cohortes,
Atque inter totam regnet concordia pubem.

At

At quoniam res nulla magis ſocialia ſolvit
Vincula, quàm ludi: pariunt & jurgia, rixaſque,
Atque odia,atq. iras: nonnunquam & funera portant;
Idcircò tota ludos depelle juventa.
Sic etiam mala furta, & ſic perjuria caſtris
Defendes: quæ damna unis naſcuntur ab illis.
Sic ſocialis amor, nexuſque fovebitur. omnes
Non tamen hic ludos auſim damnare, ſevera
Lege, nimis rigidus: ne fors pejora ſequantur:
Nimirum deſes labatur in otia pubes.
Quæ molles faciunt animos, Venerique miniſtrant
Nutrimenta: malum removendum nequius illo.
Non igitur pubi luſus permittere honeſtos,
Proconſul, renuo: reliqui, velut alea, tali
Arceantur: non fraude vacant, rixiſque cruentis.
Et decoctorem faciunt, diviſque nefaſtum
Qui ſine more illis, claudus ceu ſutor inhæret,
Vel genii vitio, impulſuſve cupidine lucri:
Seu ſpe lactatus redimendi perdita. luſit
Quæ mala ſpes multos, & mercede exuit omni.
Hos igitur permitte, quibus longa otia fallant
In caſtris juvenes: latronum prælia primò
Ludere fas: luſus nam bellatoribus iſte
Convenit: ipſa etiam ſic acres otia pugnæ
Semper erunt: facientque animos,Martemq;fovebũt.
Bis ſenis etiam ſit honeſtum ludere ſcrupis:
Nam ſpeciem levioris habet certaminis: aptus
Et rudibus magis eſt: pariterque pilaris honeſtus
Malleus, & trudes. quibus & motamus inertes
Corpora, uti crudum vitalis decoquat humorem
Ignis, & accreſcant vires. pariterque licebit
Ludere par, impar, digitiſque micare: duobus
Verùm his abſtineant, humiles ſunt quippe,Magiſtri:
Quos graviora decet ſectari, & ſeria ſemper.

Sed nobis ultra non fas est lud
Jam lustrat,pugnæque simul sese a
Arma igitur, positis, capiamus M

F I N I

CORUM

ER IX.

ſtructam, cannisque nitentem
uca tonās Mars provocat: & jam
maturo Vere relictis,
nque arva patentia mittant :
ugnamque ciere parati.
lux formoſiſſima regni,
e jubar memorabile ſecli,
patriis inſignis in armis,
uvenis generoſe, ſub æquor,
anet ſeges aurea palmæ.
dytis, dum Martis ab æde
es horrentia bella:
s ad tanta canendum:
a fac indole dignum.
ui ſummi Nuncius iſti
m: dio quo numine Patres
concorde crearunt
ludum qui carmine dictus
Rex, Cæſarque futurus.
læta inter murmura Patrum,
que inſigne Latini,
errer victor in oras,
uam, Fidei vexilla dediſti;

F. Solimene In. P. 181. A. Magliar Sc.

BELLICORUM

LIBER IX.

SEd pubem bello instructam, cannisque nitentem
Fulmineis, jam rauca tonãs Mars provocat: & jam
Tempus, ut hybernis maturo Vere relictis,
Cogant signa duces, inque arva patentia mittant:
Et conferre manus, pugnamque ciere parati.
Quare age, Romani lux formosissima regni,
Et columen, nostrique jubar memorabile secli,
Huc ades, & mecum patriis insignis in armis,
Descende optatum, Juvenis generose, sub æquor,
Ditis ubi carpenda manet seges aurea palmæ.
Et dum Bellonæ ex adytis, dum Martis ab æde
Te docet arcana Vates horrentia bella:
Suffice tu contra vires ad tanta canendum:
Heroaque tua carmen fac indole dignum.
At tu, Pontificis qui summi Nuncius isti
Concilium in magnum: dio quo numine Patres
Afflati, voto Regem concorde crearunt
AUSTRIADEN: sacro dudum qui carmine dictus
Romuleus fuerat jam Rex, Cæsarque futurus.
Tuque illum primus, læta inter murmura Patrum,
Voce salutasti: regnique insigne Latini,
Et quæ Threicias inferret victor in oras,
Atque Asiam in magnam, Fidei vexilla dedisti;

Huc adſis * CANTELME: tuoque ad Carmina vati
(Cantantem quem ſæpè ſoles audire benignus)
O precor, ò facilis quoque vires ſuffice : & auras
Pierias bonus auſpiciis melioribus, affla.
Chriſtiadum ut cunctas ſacra in certamina gentes
Inſtruat; inque Scythen ſocialia conciat arma.
Conſilio ut quondam, dictiſque potentibus, acres
Lechiadis animos fecisti in prælia; pulchræ
Ut tibi tot palmæ referantur, & alma trophæa.
Ergo age, Mæonios ſubmitte in pectora ſenſus:
Quando etiam Latio præfulges clarus in oſtro:
Et factis ſimul egregiis, & mente capaci,
Spes alis ingentes Orbis, Sanctique Senatus.
Tuque adeò magnam Vati mentemque, animumq;
LOIOLA, inſpira, dius Pater: inque repoſtum
Caſtalidum penetrare nemus, Cyrrhæque receſſus:
Et ſine Parnaſſi niveo per culmina ferri
Subvectum curru, fonteſque haurire beatos
Pieridum, ut ſacro repletus Numine, poſſit
Belligeras animare tubas, & martia bella
Dicere, pulſa quibus ſacri faſtigia Pindi
Bella ſonent, totuſque Helicon clamore reſultet:
Horrida & imbelles accendant prælia Muſæ.
Forſitan heroam ſi myrto adnectere laurum
Arbitrio populi liceat, plauſuque theatri,
Tum te, Dive canam: toto tunc ore ſonandum:
Et tua Mantoa clariſſima geſta per Orbem
Conabor proferre tuba. te Seres, & Indi,
Te ſimul Ammerici, & gemino gens ſi qua ſub axe
Reſtat adhuc ignota, ſacris te Numen in aris
Imponet venerata: tuos cantabit honores;
Et ſupplex tibi vota feret, precibuſque vocabit.
Intereà juvat inſtructo duo marmora templo

Fi-

* *Jacobus Cantelmus S. R. E. Cardinalis Archiep. Neap.*

Figere, primitias belli tibi, dive, futura,
Hinc, atque hinc: medio fulgens ſpirabis in auro
Ipſe laborato, radiiſque incinctus, & oſtro:
Qualis in aſtrigero conſidis victor Olympo:
Sub pedibuſque undas, & terras arduus omnes
Deſpectas: Parioque inſculpam talia ſaxo:
Et primùm læva quod Fani in parte locabo,
Vulnere te glandis fractum, thalamoque jacentem
Incidam, & palmas Divorum, & facta legentem.
Adjiciam ſummo viſum de culmine cœlum
Expandi, nitidiſque chorum deſcendere pennis
Aligerum: quos inter erat dux primus Olympi,
Claudere cui terris cœlum, & reſerare poteſtas.
Illum ſyderio depingam rore medentem
Saucia crura: novos & dio flamine ſenſus
Infundentem animis. dubia ſub luce colorum
Præruptos faciam montes, & vertice templum
Virginis, inque genu te pronum, araſque tenentem,
Et galeam, ſcutumque Deæ, gladiumque ſacrantem;
Spes & fortunæ ingentes, tituloſque ſuperbos.
Non procul incurva ſub rupe inſculptus in antro
Squalenti barba, vilique indutus amictu,
Atque fame, & nimio ſtabis vexatus ab æſtu,
Frigoreque, & rigidis diſciſſus terga flagellis.
Dura rudimenta, at ſacri felicia belli
Principia: hinc lauri centum, palmæque relatæ:
Hinc illa egregii fluxit ſeges ampla triumphi.
Marmore quæ ſignis dextro ſpirantibus addam.
   Hic te delectos cogentem ad ſigna maniplos,
Militiæque novæ leges, & prima locantem
Fundamenta; ſacer terris uti creſceret ordo,
Excidium extremum vitiis laturus, & Orco:
Verùm pacato Saturnia ſecula Mundo.
Illuſtres ſculpam Heroas te patre creatos;

Saberiden, cladem Stygiùm, Ditique tremendum
Borgiaden. geminos hunc juxta plurimus arte
Appingam Juvenes, quos lilia cana coronant.
Quos & olorinis tranantes aera pennis,
Puraque membra, nivis ritu canentia, pingam.
Ponè ſequens rutilo fulgens Antonius oſtro,
Ibit ovans: ſocium cui ſe Mavortius addet
Marcellus: patria miſſus Sirenis ab ora
Trans magnum Oceanum, primique cubilia Solis,
Seras ad extremos, & Iaponis ultima regna.
Ibit & ille, ſuo qui te cognomine reddet,
Agmine laurigero heroum ſtipatus ovantum.
Et tu, quem comitem mox ſunt habitura Deorum
Concilia, immixtus tantis heroibus ibis,
Carole, teque chorus lauro comitabitur omnis.
Ibitis, & terno conjuncti fœdere, vos ò,
Primitias Latio Patri quos mittit Iapon.
Atque alii: parvo ſi fas concludere ſaxo
Tot magnas Heroum animas, qui vulnera paſſi
Pro re Romana, ſignis meruere beatis
Adſcribi: & ſacri quotquot docuere Magiſtri
Romuleos gentes ritus, legèſque ſacrorum.
Non tamen inſignes ſaxo ſuperaddere palmas
Preteream: magnarum & tot miracula rerum.
Hic miris elementa modis parere: fugatis
Æquora nimirum pacari, atque aëra nimbis:
Stare amnes: trepidare ſinum telluris: & ignem
Nunc pronum obſequio flammarum, & luce coruſca:
Impete nunc preſſo, in rores abiiſſe tepentes:
Atque gelu, friguſque ſuum domuiſſe rigorem:
Devictaſque acies morborum, & peſtiferam vim.
His addam è tumulis educta cadavera, mortemque
Horribilem, indomitam, formidandamque ſubactam.
Illic Eumenides diſciſſo crine jacentes,

At-

Atque triumphatum Stygia cum gente tyrannum,
Tetrum, indignantem, flammasque ex ore vomentem:
Attonitumque vadis stãtem Phlegethonta reflexis,
Insculpam: geminoque hæc scribam carmina saxo:
De Mundo, & Luxu, victoque Acheronte trophæa
Partheniæ hæc Patri Magno posuere Camœnæ.
Hæc tibi nunc templo figam donaria: campum
Tu jam miles adi, mecumque accende canoro
Ære animos, ducibusque præi bellator in arma.
Jam fera bella sonant Capitolia, jamque bifrontis
Fana dei reserantur: & alto à vertice totis
Montibus assurgunt Alpes clamore secundo,
Tyrrhenæque fremunt sulcatæ classibus undæ.
Responsant longè cava litora, & arma reclamant
Pulsati colles, & totus detonat æther.
Lucida cùm Taurus surgens bellator Olympi,
Cornua verticibus terris ostendit ab altis,
Cogat ab hybernis acies Proconsul in unum;
Inque locum, dictumque diem, lustrarier omnes
Jussit ubi peditum turmas, equitumque Senatus.
Atque hic imprimis iterans, iteransque monebo:
Vos animo memores, res est non parva, tenete:
Tempestate nova primi procedere in armis
Festinate, duces, hostemque ad cœpta præite.
Tempestivus erit campi quicumque Magister
Possessor, hic victor erit: qui serus, abibit
Re sæpè infecta, positisque inglorius armis.
Commoda præterea primus majora referre
E vacuis potis est agris, melioraque castris
Designare loca, & validas submittere turres,
Auxilium prius obsessis quàm deferat hostis.
Quin etiam primis jacitur qui terror ab armis,
Ocyus irrepit, timidosque præoccupet: illos
Hinc segnes facit, atque ad Martia munia tardat.

Qua,

Quapropter damnate moras, quicumque, subactis
Hostibus, egregium lauri affectatis honorem.
Sed qui lustrando melior locus: urbs tibi magna,
Et munita, frequens, rivoque imposta fluenti,
Designanda: cavis sic ferri annona carinis,
Et poterunt facilè arma simul, bellique paratus,
Atque ipsæ juvenum vectari classe cohortes.
Sitque aditu facilis, quò se collecta juventus
Non multis valeat castris deducere: & illam
Læti intercurrant colles, campique patentes;
Qui loca sufficiant metando commoda: quique
Sint Cerere, & Baccho dites, & pinguia equorum
Pascua progignant. nec longè frondeat alta,
Plurima materiem metanti, sylva datura.
Temperie sit & illa soli, terræque salubris.
Insuper extremo non longè à limite surgat
Imperii, præcox ut sit pervadere in agros
Hostiles, cursuque brevi tua castra ferantur.
Attamen haud regni sedeat pro finibus; acer
Ne pubi insultet crebris excursibus hostis.
Ut properè hyberna veniunt statione cohortes,
Castra locent urbem juxta, rivosque fluentes:
Aut sparsas habitent villas, vicinaque rura.
Atque hic te, dux, admoneo, ne mœnia pubem
Intus adire sinas, urbemque errare per omnem.
Militiæ in media leges ne fortè severæ
Urbe labent, luxuque animi civile tepescant:
Aut ne fervescant rixæ cum civibus ortæ,
Cùm merces venit, vel cùm deducitur hospes.
Militis ingenium violentum semper, & audax.
Nonnullos tamen ire feras, qui à civibus, ære
Cuncta sibi, sociisque petant alimenta, soluto.
Præterea, quamquam longo discrimine distet
Hostis, ut excursus non sit metuendus, aperta

At-

Attamen haud miles ſtatione inſidat. acutum
Singula quæque dato vallum pro tempore caſtra
Accipiant, portamque vigil cuſtodia ſervet:
Atque unà armatæ ſtent intervalla per æqua
Excubiæ. procul omnis erit ſocordia caſtris.
Sed poſtquam cunctæ, legiones mœnia propter
Conſedere, dies luſtrando & dicta refulſit:
Spumanti ſubvectus equo, tùm Conſul in alto
Inſiſtat tumulo ſublimis: & ære comanti,
Purpureaque nitens zona, gemmiſque coruſcis,
Inſigniſque armis, & majeſtate decora,
Fulgeat heroes inter ſpectabilis omnes.
Qui mox ſubjecti ſpatioſa per æquora campi,
Quæque ſuis legio diſtincta cohortibus, arma,
Signaque certa gerens, procedat ut ordine, virga
Præcipiat: ſimul ipſe alto de vertice ſpectans,
Interea numeros bellantum, & ſingula luſtret
Agmina, ſigna, duces, cunctorum & nomina diſcat.
Magnanimos & luſtret equos, & robora noſcat:
Singula & arma, graves ſclopos, haſtilia, & enſes.
Quos alacri greſſu, nitidiſque incedere telis,
Atque juga, & verſus ſervantes conſpicit, illos
Egregiis ornet dictis, & munere donet.
At ſi qui ſegnes ibunt, atque agminis æquas
Non ſervant leges, nec fulgent ære polito,
Increpet. interdum ſi quem conſpexerit arma
Non benè tractantem, verſuque errare ſoluto,
Expungi jubeat ſignis, vileſque reponi
Calones inter: rigido ſic cætera pubes
Induet exemplo ſolers, & honeſtior arma.
Ut jam belligeras luſtravit ab aggere turmas,
Cenſuit & numeros, & robora magnanimus dux,
Se ſua confeſtim in prætoria reddat. & omni
Concilium indicat præconis voce Senatu,

Ven-

Ventura mox luce, viæ de rebus habendum.
Ergo ubi jam roseo præfulsit craſtinus ortu
Titan, atque duces reliqui venere vocati
Concilium in magnum, ſolio tum Conſul eburno
Conſidas, vultu facilis, facundus & ore.
At reliqui circùm teneant ſubſellia Patres.
Inde via ſuper, & qua ſit ratione tenenda,
Diſceſſuque roga, quæ ſit ſententia cuique:
Quæ primæ properent turmæ, quæ deinde ſequantur.
Quæ media incedat acie: ſolertia quæque,
Inter ut hoſtiles gradiens exercitus oras,
Tutus eat, tutòque illi frumenta ferantur.
Ut quæ viſa ſibi, Rectores verba dedere
Re ſuper in medio poſita, tum callidus ipſe
Singula ſub tacito perpendens pectore tecum,
Quæ potior multis ſedit ſententia menti,
Amplectenda tibi: ſic omnes cautior ibis
In caſus, quoſcumque ferat Fortuna. ſequentur
Nam mox bellorum ſi proſpera, laude decora
Cum ducibus ſimul ipſe tuis ornabere: contra
Si forſan rerum venient adverſa, vacabis
Crimine, & ipſa tibi dabitur prudentia laudi.
Arbitrio res nulla tuo tractetur: & uni
Ne tibi confidas. nam prudentiſſimus ille eſt,
Qui delectorum ſequitur conſulta virorum,
Non quæ viſa ſibi. Ducibus tentoria miſſis,
Caſtra diem poſita qua ſint ratione movenda,
Indicat toti præconis voce juventæ.

At prius, hoſtiles armis quàm rumpimus agros,
Eſt opus, ut vires, & robora cuncta Magiſter,
Quæ ſua perpendat, memorique in mente reponat:
Et juvenum, quæ certa Scythæ ſit copia, diſcat.
Per quæ procedens loca moverit, aut quibus ille
Sedibus inſidat: vel ſi qua valle latentes

Stru-

Struxerit insidias, vel lucos inter opacos.
Id verò, ut certò teneat, sincerus in hostes
Explorator eat sibi plurimus: omnia cautus
Qui loca rimetur, latebras speculetur & omnes:
Quæque acies, quæ signa, quibus vel subdola sylvis
Occultentur, agant & quos in bella paratus.
Qui populos inter rumor, quæ fama feratur
Crebrior, & trepidi quæ sit sententia vulgi,
Centum oculis vigil accipiat, centum auribus: & quæ
Explorata duci referat fidissimus. ille
Concilio accito, in medium pensanda reponet.
Quin etiam, varii quæ vestigata tulere
Exploratores missi, conferre juvabit.
Observata magis quæ consentire videntur,
Certa magis ducenda Duci, cunctoque senatu:
Illa & consilio pariter potiore tenenda.
Verum quippe, refert quod plurimus author ad aures.
Præterea fidos inimica è gente ministros,
Conductos auri magna mercede supremus
Dux habeat, qui cuncta sibi secreta recludant.
Quæ sint consilia, & fraudes Ductoris opertæ
Adversi retegant, scytalis transcripta Lacænis.
Quæ non posterior solertia habenda: secundi
Sæpè hinc successus cepere exordia: multo
Et sine conatu, sine sanguine, palma sagaci
Est ducis ingenio parta, & spolia ampla relata.
Verùm quanta sibi commissæ robora gentis,
Explorare, duci labor est non multus, in albo
Si primùm numeros legionum, & nomina signet
Cuncta ducum, & junctæ quot sunt legionibus alæ:
Quot simul & legio bellantum quæque cohortes
Complectatur: equùm turmas quot & ala sonantum.
Et quot quæq; cohors peditum, quot turma equitantũ
Corpora habet: sic notus erit numerusque, ducesque
Pu-

Pugnacesque viri, totusque exercitus: omnem
Rite tibi summam si docta effecerit arte
Subductor. multam, dux, hic impendere curam
Imprimis conare. virùm nam cognita turba
Cuncta tibi, in certas si sit divisa cohortes,
Ordine quo miles sit deducendus in hostem,
Noveris, & primo quot fortes agmine turmæ,
Agmine quot medio, quot posteriore locandæ:
Instruere in campis aciem, & committere pugnam.
His super incinctos equites levioribus armis
Præmitte, ut colles, aditusque, & cuncta viarum
Explorent: montes nimirum, abruptaque saxa
Si superanda, cavæ seu valles, sive repostæ
Sint sylvæ, aut raucus torrens, vel flumina lata,
Sive lacus veniant pigri, effusæque paludes:
In quibus insidias struere, & comprendere turmas
Ilicet erumpens valeat subitaneus hostis.
Vel si planities campis felicibus æqua
Occurset, facilesque aditus, tutique recessus.
His super, illa prius, studioque impensior omni
Cura adhibenda, viæ quam se committat, & arma
Undique in hostiles agros, & prælia portet,
Solertem legisse virum, qui semper ab urbe
Supplementa novis mittat delectibus, & qui
Continuò castris alimenta, aurumque ministret.
Quæ si fors desint, servari tempore longo
Integer haud equidem, validisque exercitus alis,
Inque hostem nec bella geri felicia possunt.
Milite sed veteri sensim morboque, fameque,
Et crebrò simul amisso certamine, totus
Labetur fato tandem. tibi maxima cura
Idcircò, dux, semper erit servare juventam,
Annona assiduè, tutoque in castra relata;
Atque novo semper delectu ad signa vocato,

Attri-

Attritam reparare lue,& certamine pubem.
His animadverſis, ubi jam ſtatione movendum
Caſtra duci,inq. hoſtes bellum deducere certum eſt,
Ære cavo acciri totam ad Prætoria gentem
Imperet. utque ſuis omnes è ſedibus unà
Convenere, thoro tunc ipſe exorſus ab alto,
Talibus accendat bellantum pectora dictis:
O pubes generoſa, piis quæ nomina ſignis,
Sub duce Romano, ſacrata in bella dediſtis
(Nam non ambitio regnorum, aurique cupido
Torquet, agens animos in prælia: ſola Latini,
Relligio patris, & ſuperi tutela Tonantis
Nos armat) toties optatum ſupplice voto
Tempus adeſt, quo ſacra Scythæ ſunt arma ferenda,
Numine divino (monuerunt Numina quando)
Auſpice ſed tanto gerimus ſi bella, ſecundas
Res ſperate, viri, certumque ex hoſte triumphum.
Quid non præſenti ſperandum Numine? ab illo
Inſignes uno veniunt poſt prælia palmæ.
Præterea, ſi laudis amor (laude inclyta fervent
Pectora) magnanimis tangit præcordia curis,
Hinc vobis ventura ſeges largiſſima laudis,
Quæ merito nomen plauſu, famamque perennet.
Nam qui partus honor virtute, & fortibus auſis,
Immortale parit, magnumque in ſecula nomen.
Inſuper, egregio quià munera ſemper opima
Victori debentur, erunt ampliſſima veſtræ
Præmia virtuti, juvenes, opulenta tyranni
Armaque, divitiæque, auroque nitentia vaſa,
Et torques gemmis deſtincti, & divite pulchri
Penna, & lucifero inſignes adamante galeri:
Et ſcuta, & galeæ, ſtelliſque ardentibus enſes.
Præmia quin etiam vobis ſtant fertilis Hebri
Florentes campi, & felices Strimonis agri,

Ru-

Ruraque Macedonum læta, & viridantia Tempe
Æmoniæ: vobis quæ jam Victoria donat.
Quare agite, ò juvenes, Latii fortissima regni
Robora, spes patriæ meritò firmissima vestræ,
Ite alacres, audete animis, præsumite magnam
Spem belli, memores regni, & virtutis avitæ.
Spondeo læta: dabunt nobis Di læta secundi.
Haud equidem vobis longùm expectare: futura
Lux tempus dabit optatum, quo castra movenda.
Omine nunc læto, jam certis corpora rebus
Procurate viri, & splendentia tela parate.
Hæc postquam magna cum majestate profatus,
Et nitida ornatus clamyde, & fulgentibus armis,
Concilium dimittat, & in regalia sese
Magnifico incedens gressu tentoria ducat.
Majestas veneranda ducis, gressusque decori,
Et nitidi simul ornatus, & regia vestis,
Conciliant animos, atque addunt pondera dictis.
Ast ubi clara dies roseo præfulsit Eoo,
Et matutinus jam Lucifer occulit astra,
In sua signa citi pedites, equitesque recurrant,
Vestibus ornati nitidis, armisque coruscis;
Instructor quà quisque suum vagus explicat agmen.
Centurio hinc, facto incœptet procedere, signo,
Prætor ubi totam legionem stare jubebit
Instructam lato in campo, quo castra movenda.
Singula sub propriis postquam digesta Tribunis
Agmina: calones & jam tentoria cuncta
Convellere, citi lixæ & sua vasa ligarunt:
Tardigradis & cuncta simul composta quadrigis
Tormenta, & nitrum, cistæque, & plurimus uncus:
Castrorum summus tum dux, cui facta potestas
A Prætore, manus ceù collaturus, apertis
Explicet in campis acies. Fiducia nunquam
Vos

Vos teneat quæcumque, Duces; semperque cavendum,
Neglecto incedat ne pubes ordine, quamquam
Per tutos sociorum agros decurrat, ubi omnis
Est hostis formido procul; tamen ordine Martio
Agmen eat; semper consuescat ut ordine pubes.
Sed tandem, jubare exorto, cunctisque paratis,
Carpere ductor iter, sua per divortia, turmas
Imperet: ordinibus verò quibus agmina in armis
Procedant, paucis, animos adverte, docebo.
Si vobis extensa agris, & aperta secanda
Planities, hac lege phalanx iter omnis inibit:
In medio binæ peditum stent agmine partes,
Instructæ in turmas, bellatricesque cohortes:
A dextra, lævaque suis tormenta ferantur
Curribus, & cuncti propter tormenta ministri
Incedant; quos lecta manus comitetur euntes.
At geminas alas hinc illinc occupet, æquas
In partes divisus eques tibi totus: & ille
Sit pariter geminas utrinque instructus in alas.
Tertia pars peditum postremum terminet agmen;
Totaque turmatim longis terat arva maniplis.
Frænigeras inter turmas, aciesque pedestres,
Materies belli, victus, castrensia vasa,
Atque minora rotis simul æra imposta ferantur.
At verò, ut facilis via sit tendentibus, ante
Quàm castra è prima moveat statione juventus,
Præcipe, fossor uti cum lignatore recurrat
Plurimus: & truncos hic ab radice securi
Cædat, humum rigidis ast ille ligonibus æquet.
Ne qua virùm, currumque citis mora cursibus obstet.
Ast age, si campum collectis viribus hostis
Occupet, incœptum tibi vi, vel subdolus astu
Turbaturus iter, denso magis agmine, Prætor,
Præcipe tum gentem procedere: perque quadratas

Ire manus peditem. medioque ſub agmine: & omnis
Ignivomi hac illac ſtet machina Martis, & ipſa
Impedimenta: latus quorum ſtipentur utrumque
Hinc, atque hinc, gemino verſu, fortiſſima pubes.
Aſt equitum numerum quatuor partitus in alas,
Fac gemina hinc geminæ tutentur cornua frontis:
Hinc totidem firment tergus. ſed jam via campo
Corripienda, tubæque inclamant ære canoro.
At Solis nimii quoniam gradientibus æſtus
Sæpe nocent, generantque lues, febreſque malignas;
Idcircò juvenes ſub iniquo faſce, Magiſter,
Non multum jubeas ſpatii perſolvere; aperti
Bis ſex mille tibi paſſus ſint æquoris æqua
Intervalla, die quæ pubes hauriat uno.
At verò obſeſſis fuerint ſi forte ferenda
Auxilia, aut ſociis comprenſis valle ſub alta:
Sive ut perveniens non expectatus ad hoſtem,
Ilicet incautum, dux, aggrediare, ſub uno
Viginti lapides bellator currere Sole,
Non durus renuat. labor improbus omnia vincit,
Cùm patriæ, cùm laudis amor, vel ſancta repoſcunt
Fœdera. Sed major ſequitur cura, inter opacum
Cùm nemus, aut montes, vel crebræ concava vallis
Anguſtum metiris iter, ſaltuſque repoſtos,
Et labiryntheis erroribus abdita luſtras.
Si via per montes tibi ſit carpenda malignos,
Seu per declives, & præcipites convalles,
Tum juga curſores jubeas ſuprema ſubire;
Ut vigiles alto proſpectent culmine, circùm
Quæ loca, qui pateant aditus, cœcive receſſus:
Quique homines habeant: & ſi quis delitet inter
Confraga, vel nemorum ſaltus inimicus opacos:
Sollicitique oculis ſimul omnia circumſpectent.
Quique ſitus pariter referant, poſituſque locorum.

Den-

Densa sed arboribus si sylva occurrat, acuto
Fac lignatores ferro rescindere lucos:
Atque aditus aperire; suis instructa maniplis
Per quos tota cohors tutò procedat. & illos
Ante dies quàm, dux, moveas, præmittito ternos;
Ut tempestivè valeant absolvere cœptum;
Agminis arreptos cursus mora ne qua retardet.
Utque fabri densas securi cædere sylvas
Evaleant, illos equitum tutarier alas
Delectas, hostemque jube depellere saltu.
Sed postquam via facta, leves præcedere turmæ
Incipiant equitum: celeres quas ponè sequantur
Bellaces peditum, juga per stipata, cohortes.
Inde suis sociata ruant tormenta ministris,
Currusque, & totum succedat protinus agmen:
At postrema sequens equitatus cætera claudat.
Exuperanda jugis loca si prærupta rigescant,
Inter & angustas pateat vix semita valles:
At tibi si fasces tamen, & tormenta necesse
Devehere; in longum tum circumflectere cursum
Æqua per & spatia, & non difficiles convalles,
Stat, Prætor: multum nec te perferre laborem
Pæniteat, longasque moras tolerare viarum.
Atque illud vellem te, commeminisse frequenter:
Illa brevis, facilisque magis via semper habenda,
Qua securus eas, veniasque ad mœnia tandem,
Quæ petis, & tutò valeas offendere in hostem.
His & sylvarum spatiis digressus iniquis,
Non melior via per valles, & culmina montium
Alipede est magnis stimulis superanda citato:
Quæque inimicus habet, servatque angusta viarum.
Cura igitur sit prima, equites præmittere fortes
Sub duce delecto, qui primi expellere ab ipso
Contendant hostes aditu, saltusque recludant.

Mox ubi, vi facta, secura est semita, miles
Protinus incipiat densis properare maniplis:
Paulatim dextra veniens distractus ab ala.
Intereà,ut vallis per confraga tuta juventus
Incedat, validæ teneant fastigia summa
Centuriæ, & circùm sclopis stipentur ahenis:
Inque imis aliæ densentur vallibus, alto
Ne forte armatus de culmine fulminet hostis,
Missilibus crebris, sternatque in valle catervas.
Aut improvisus veniens è faucibus arctis,
Occupet, & medio comprensos funere plectat:
Sive ignominias, & tristia jussa subire,
Non benè depositis cogat violentior armis.
Ut quondam culpa (fama est notissima facti)
Incauti Prætoris, inexpertique locorum,
Hanc ignominiam vitare Latina juventus
Caudinas nequit ad Furcas: ubi sub juga missa,
Romanum jubar æterna caligine tinxit.
Vos igitur cauti, per sylvas ire, cavete,
Implexas, vallesque: & per prærupta jugorum:
Ni prius in summis densatus miles in armis
Verticibus sidat, vel valles occupet arctas:
Tutaturus iter sociis, hostemque ruentem
Culmine de summo, seu depulsurus ab ima
Valle, loci fretus munimine, atque sua vi.
Sed quæ planitie in lata, post invia lustra,
Duraque difficili saltu conscensa locorum,
Occurrunt, nectuntque moram properantibus? alta,
Nosco equidem, cœptos remorantur flumina cursus.
Qua largos igitur valeas trasmittere rivos,
Arte canam: facilis nec cura est ista Magistro.
Præcipies pontem primùm compingier. illum
Pluribus è ratibus pueri componere certent.
Atque rates fundet gravis anchora. strataque cymbas

Mox

Mox tabulata super facient longissima pontem.
Qui tibi sit latus, solidoque è robore; totus
Ut tutò valeat transire exercitus illo.
Fac & latescat tanto discrimine, quantum
Est sat, ut instructis bis deni incedere possint
Ordinibus, junctique adversam invadere ripam.
Ponte igitur vasto fluvii super æquore strato,
Per sua signa, manusque, omnis transmissa juventus,
Ingrediatur agrum, & villa excipiatur amica.
Vespere nam facto, placidæ ruit hora quieti
Commoda: fessa gravi curandum & membra labore
Et victu vires fas instaurare labantes.
Hæc si Romani sit fœderis, acrior hostis
Nullus & incursu subito vicinia vastet,
Membra fatigatæ pubi, dux, parce: coruscis
Attamen assiduè villam circumdata telis,
Vestibulo vigil in primo custodia servet.
Ast inimica colat si gens confinia, vallo
Tunc aditus pagi cunctos munire memento.
Atque ipsi in medio currus, & cuncta reposta
Martia vasa, dabunt subitum pro tempore vallum.
At verò adversam fluvii si plurimus oram
Hostis habet, pueros interclusurus ab alveo:
Tum pontem instruere, & latum superare fluentum
Difficilis res est, & magni plena pericli;
Ut tamen evincas, quæ sint tentanda, docebo.
Quippe nihil quod vi, quod non vincamus & arte.
Præcipies igitur, disploso sæpius ære,
Hostes adverso depelli è margine: turmæ
Interea lectorum equitum, mora nulla, patentem
Mittere se in fluvium, subitoque tenere natatu
Conentur ripam adversam, stantemque sub illa
Conficiant hostem: & tota vi fonte potiti,
Insternant tutò pontem: rivoque remenso,

Ilicet objecto ripæ se margine vallent.

Atque hic sæpe malum latos tranantibus amnes
Ingruit illud, agens nocitura pericula; primæ
Ne fors adversam cùm jam tenuere cohortes
Transmissæ ripam, confestim plurimus hostis
Incumbat super, & magnam ferat undique stragem,
Nam cùm ponte uno nequeant transducier omnes
Continuò turmæ, sociis discrimine in illo
Laturæ auxilium, non æquo Marte priores
Pugnantes, cladem accipient. dux talibus ergo,
Curato studiis instanti occurrere pesti:
Pluribus instratis primò superare fluenta
Pontibus, atque amplis adnitere: plurimus illis
Miles in objectas ripas, atque ocyus ibit.
Præterea multis etiam pontonibus uti,
Et lembis poteris, patiens si rivus: & illos
Saxobolis, sclopisque jube majoribus, alta
Præfixis prora, munirier: intus & acrem,
Imponique omni delectam è pube juventam.
Nam sic fulmineis, crebròque tonantibus, hostes
Tormentis poterunt pulsi de margine ripæ
Discludi, tutòque exponi in litore miles.
Confestim texto qui vimine, quique ligone
Plurimus effossa tellure, & cespite multo
Extruat attollens vallum: munimine quo se
Protegat objecto: reliquæ dum flumina turmæ
Trajicient. Validus sed ripas occupet hostis,
Et stricto ferus ense, cavo tutetur & ære,
Assiduè exploso, chytrisque in flumina jactis,
Virtute ut nulla fluvium superare juventus,
Arte queat nulla: tum fraudes callidus ipse
Instructas adhibe. quæ vis non obtinet, astus
Sæpe dabit. Variis in partibus amnis aquosi
Confinges te velle vadum transire sonorum.

Sic

Sic distractus ubi diversa recurret, ibi ipse,
Quà via visa tibi facilis, citus ingrue totis
Viribus, objectæque potire crepidine ripæ.
Sed ruit intereà nox humida, clarus & alto
Lucifer Oceano surgens, lucemque, laboremque
Advehit, & somnos mortalibus excutit ægris.
Itur in hostiles agros: loca cuncta bipenni
Vastantur: prædasque ferunt è ruribus alæ
Emissorum equitum, & terroribus omnia complent.
At si forte velis, vallo circumdare castra,
Instantem opperiens hostem, ratione locanda
Qua sint, quoque loco, posituque (gravissima quando
Hæc sunt) non paucis, aures adverte, docebo.
Imprimis ratio (res tota hoc pendet ab uno)
Captandi tibi multa loci sit semper habenda.
Ergo age, qui melior metandis accipe: clivo
Est locus in facili, vel aprico colle legendus,
Temperieque poli lætus, terræque benigna:
Ne noceat pubi gravis aer, & mala tellus.
At non vicinus consurgens altior alter
Immineat collis, raucis ferus unde metallis,
In tua castra frequens, & pubem fulminet hostis.
Vitreus & juxtà decurrat rivus; aquari
Ut tua gens omni valeat secura periclo.
At putres, glaucique lacus, & inertia longè
Sẽper erunt tibi stagna; quibus gravis humor ad auras
Expirat, nebulisque obfuscat sydera densis.
Commoda prætereà statio, si flumina propter
Magna fluant, queis cuncta cavis alimenta carinis
Convectentur. erit tamen illud rite cavendum,
Imbribus è cœlo ne forsan flumina lapsis,
Aucta ruant ripam suprà, camposque patentes
Undique fusa tegant, & castra furentibus undis
Invadant, unàque viris tentoria vertant.

At quia colle valet tutari castra juventus
Et secura magis, & fortius, illa supino
Idcircò figenda duci sunt colle: patentes
Cui campi subsint. placeat si ponere clivo
Illa in demisso, summum custodia montem
Delecta è primis juvenum defendat: ahena
Sint summo tormenta jugo vallata profundis
Aggeribus, texto factis de vimine. propter
Cæduus assurgat lucus, lignarier illo
Ut facilè evaleant lixæ, castrisque locandis
Materiem vectent. propiùs ne plurimus adsit,
Impensè caveas; ne circumtectus opacis
Instruat insidias sylvis inimicus. aperti
Vndique sint campi circùm, & florentia rura.
Non minor intereà victu stravisse ferendo
Securam sub castra viam, manet altera cura.
Nam secus ex illis cogeris abire; propinquus
Hostis ubi jam terga premit: vel cuncta necesse
Agmina dispereant tristi morboque, fameque.
Idcircò tanti cùm sit res ista, sagaci
Ingenio studeas lectis angusta viarum
Præsidiis firmare, ferant quà tuta catervæ
Belligeræ frumenta, boves, & dulcia Bacchi
Dona. simul longo conjunges flumina ponte.
Turris & impositæ firma munimine pontem,
Sint quoque non longè præcinctæ mœnibus arces;
Intus ubi è villis, agrisque hostilibus omnis
Servetur collecta Ceres, laticesque Lyæi.
His animadversis, actutum figere castra
Solicitus labor insequitur: vallate, Magistri,
Pugnaces confestim acies munimine longo
Castrorum, subitis pateant ne forte periclis.
Ergo age, qua forma potius metabere, disce.
Et primùm quadrata loca, si commoda sedes

Qua-

Quadrato sit visa loci. qui longior una
Excurrat si parte, oblonga attollere, Tecton,
Ne pigeat: nunquam verò metare rotunda;
Quamvis arva petant; neve illa triangula fiant:
Antiquis quamquam ducibus hac sæpe figura
Prò campi metata situ. non aggere vallum
Attollas recto, veterum de more: sed illum
Dentato facies, sua per discrimina, ductu.
Ut latere è gemino, objectaque à fronte petatur
Missilibus crebris inimicus, ut agmine castra
Aggreditur denso veniens. fac, angulus instar
Sit propugnacli: cui frons extenta, duoque
Sint latera, & medio facies sit plana: propingui
Aggeris inque latus tantum producta, canoro
Quantum ex ære fugit protrusum missile plumbum.
Quin etiam, nimium si frons hæc longa, frequentes
Turriculas medio faciei attollere quadris
Profuit aggeribus, raucisque armare metallis.
Præterea, positis quadruplex sit janua castris:
Auroræ in roseos spectet Prætoria vultus,
Sive hostem contra, vel quà carpenda per æquor
Est via: prætento firmetur & aggere porta.
E facie adversa pateat decumana: feruntur
Quà miseri ad pænam sontes. sitque una sinistro
In latere, in dextro sit & altera: largaque tantum
Porta sit, armato quantum satis esse maniplo
Ducitur. Adverso si non sit terror ab hoste
Plurimus, è cæsis viridi tellure bipenni
Agger cespitibus, ceu murus tollitur, altus
Qui pedibus surgat ternis: sitque ante recisus
Cespes ubi, facili, subitoque instructa labore
Fossa, pedes tibi lata novem, septemque profunda;
Acrior at magni si vis superimminet hostis,
Legitima vallum tum fossa ambire necesse est.

Fiat

Fiat & ampla pedes bis ſenos, altaque ſubter
Sit murum illa novem: quatuor ſed murus in altum
Surgat: ab aggeſto, ceu ſepes, ceſpite factus.
Margine in extremo foſſæ defigere circùm
Præcipies altos, & acuta cuſpide palos:
Qui venientem hoſtem objecto munimine tardent.
At verò ut ſubiti calones caſtra reponant,
Inſtrumenta ferant agreſtia, raſtra, ligones,
Atque uncum, & palam, textoſque è vimine qualos.
At non difficili vallari caſtra labore,
Cùm propè nemo premit nos adverſarius: at cùm
Jam ruit incumbens, res ardua. tum citus ipſe
Dux equitum turmas omnes, peditumque valentes
Inſtruat, hoſtilem vim propulſurus aperto
Æquore: ſed certam vitet committere pugnam.
Interea reliqui pedites, moderante Magiſtro
Caſtrorum, faciant congeſto è ceſpite vallum.
Utque opus eſt tandem completum, protinus omnes
Seſe in caſtra acies inducant, ordine quo tum
Paulatim, ſigno facto, concedere Prætor
Juſſerit. aſt illud caveant, ne forte ſequendo
Hoſtis terga premat, mixtuſque ruentibus intret
Caſtra, acieſq: omnes actutum impune trucidat.
Nunc age, vallatis longo munimine caſtris,
Ordinibus figenda quibus tentoria campo,
Expediam. medio caſtrorum pone ſupremi
Prætoris ſedem: circùmque aſtare cohortem,
Cui commiſſa ducis cuſtodia præcipe. cuncti
Diſpoſiti & ſint papiliones ordine quadro.
Sitque Forum hinc dextra, atq. illinc Prætoria læva.
Ordine quo reliqui pariter tollantur: & æquis
Inter ſe ſpatiis diſtent, diſcrimine recto.
Sint & ſtructa equites juxta præſepia equorum;
Prompta miniſteria ut ſint quadrupedantibus: illis
Pa-

Pabula ſeu dantur, ſeu deducuntur aquari.
Ante ſuas etiam turmas ſtent fixa Tribunorum
Alta tabernacla: atque duci vicina ſupremo
Legati teneant, data juſſa capeſſere prompti.
Unius in medio lateris tentoria lixæ,
Et ſua calones ponant: curruſque locentur
Juxta omnes; alimenta quibus, nitrumque repoſtum,
Plumbatæque graves, atque omnis copia Martis.
Hic pariter, ſi viſa tibi ſit commoda ſedes,
Turriculam vice ſtellarum, turriſve quadratæ,
Attolli actutum jubeas: tormenta locari
Ænea qua poſſint, ſervari & milite multo.
In primum quà verſa patet Prætoria Solem
Porta, ſit extentus latè æquore campus aperto;
Poſſit ut omnis eo, inſtructis exercitus alis,
Stare hoſtem contra, ſi ſint tibi dura gerenda
Prælia, vel ſit iter ſpatioſa per arva ſecandum.
Nunc age, quæ facilis hac tempeſtate locandis
Sit caſtris ratio, ſi ſint mox illa movenda,
Dicamus. triplici diſponas ordine totas,
Dux, acies: primo quadrato tramite turmæ
Confidant, acie inſtructa quæ frontis honorem
Acciperent, meritum palmis, & fortibus auſis.
Quique acie in media propugnant, ſtare ſecundo
Ordine fac, Prætor: poſt hos qui Marte calente,
Suppetias ſociis laturi extrema tenerent.
Hac ſint lege tamen tentoria fixa, cohortes
Stent mediæ peditum, geminaque equitatus in ala.
At turmas inter peditum tormenta reponi
Præcipio: pulvis dextra Vulcanius, inter
Poſtremam, mediamque aciem plumbumque locetur,
At currus, victuſque omnis, lixæque ſiniſtra.
Hæc juga lata inter recto via tramite currens
Biſcentum ſit quæque patens ampliſſima paſſus.

Ter

Paulus de Matteis In. p. 205 *Andreas Magliar Scul.*

BELLICORUM

LIBER X.

HActenus in levibus pugnæ prælusimus armis:
Viribus at totis, toto nunc Marte ciendum
Hostem in prætentum campo certamen aperto,
Et quoniam suprema dies jam cominus instat,
Tentanda incerti conflictus alea summa est.
At tibi non, Flos AUSTRIADUM, regnoque paterno,
Sub dubio trepidans nutu, Victoria pendet:
Certa manet, quamvis interdum sera moretur.
Namque tui, & patrii cœlo custodia regni.
Quare age, disce, statu quo rerum pugna ferenda,
Tempore quo, quibus in campis, quaq. arte magistra;
Ut certam valeas palmam, laudemque referre.
Et quoniã AUSTRIACUM in bellũ comitabere Regem,
In partem ut plausus venias, partemque triumphi,
Huc age, AQUINIADE, mentem converte sagacem:
Quæque notanda super pugna, jam suscipe nostro
Carmine, victrici niteas uti tempora fronde:
Majores qua sæpe tui micuere superbi,
In sacra dum patrios sociarunt prælia Reges.
At vos, bellorum præsentia Numina, Vati
Ferte, precor, vires, dubiisque in rebus adeste:
Tu, qui Romulidum primus diis additus, alme
Flaviade, cœlique inter felicior astra,
Latius imperio Romano, & latius Orbe

Ter-

Terrarum toto regnas: Tu Carole, tanto
Non impar genitore: pares virtutibus ambo,
Atque armis, gestisque pares ingentibus ambo:
Di similes, ipsoque æquales nomine Magni.
Discordes quamvis uno· nempè ille sub Ortum
Transtulit Imperii sedem, solıumque locavit
Auroræ in gremio periturum: victor at ipse
Rursus in occiduas, Fatis melioribus, oras
Vexisti: cœpere novi, te Consule, fasti.
O agite, & Vati concordi numine carmen
Inspirate animis; pariterque horrenda futuri
Præsenti regite auspicio certamina Martis:
Et generi palmas vestro, laurosque parate.
Quandoquidem vestro juvenis de sanguine cretus,
Vos animo, vultuque refert: vos fortibus ausis,
Et magnis referet factis: primusque sub Ortum
Romanas Aquilas victricibus inferet armis:
Atque redux Augusta domus sua tecta reviset
Flavia: mutato quæ nunc cognomine fertur
AUSTRIA, Cæsaribus centum, centumque superba
Consulibus, totoque domus clarissima Mundo.
Ite duces igitur belli, nutuque favete
Unanimi, generique dii succurrite vestro.
Principio, ante aciem quàm latis instruis arvis,
Quæ caussæ, rerumque status, qui prælia poscat,
Accipe: Regna petis si barbara, sceptraque gemmis
Affectas ornare novis, & plurima lectæ
Robora sint pubis, certam committere aperto
Ne dubites campo pugnam, & te fidere Sorti.
Pro spe quæsiti jacienda est alea regni:
Cunctaque Fortunæ ab nutu pendere licebit.
Una dabit tibi pugna, dabit victoria regnum
Una; triumphales decernet & una curules.
Ter nitidis devecta rotis Victoria ab alto

Pel-

Pelleo totum Regi concessit habendum
Asidis imperium magnæ: dedit illa Latinis,
Æmilio ductore, semel de lapsa nitenti
Æthere, res Macedûm: Libyæque ingentia regna,
Altaque Carthago, classesque, atque æquoris omne
Arbitrium, unius Romæ data præmia pugnæ.
Solus Pharsaliæ campus: solique Philippi
Cæsaribus Mundi imperium peperere duobus:
Una etiam pugna Romanum Flavius Orbem
Promeruit. quid plura sequor? quando varians Sors
Momento reges, & regna potentia versat.
At sit ab externo si vis illata tyranno,
Quem tibi, quem populo, & regno defendis avito:
Ne præceps jactu ex uno pendere salutem
Ausis communem, & regni irreparabile damnum.
Longas necte moras: nimirùm sæpe morando
Vincitur: & vires quos non domuere, neque arma,
Prudenti durata duci patientia fregit.
Sic tantis olim pugnis concisa sinistris,
Cunctatore stetit Fabio, Romana: sed ingens,
Cunctante actutum nullo, res Persica lapsa est;
Mille supra steterat, quæ clara, immobilis annos.
At verò Imperii si propugnacula prima,
Munimen populi quibus, & spes nititur omnis,
Aspicies dura circùm obsidione teneri:
Atque laborantem jam jam discrimine pubem
Extremo; dubiæ pugnam committere Sorti
Ne renuas. Dubiæ interdùm se credere Sortis
Arbitrio juvat: & spe animosa sæpe merendum est.
Non secus & ferro stat decertare, paratam
In manibus laurum dum prospicis, ipsaque dat res.
Re semper caveas concessa segnius uti.
Momento quoniam rerum momenta feruntur:
Inque alias mutata vices Fortuna recurrit.

Non

[illegible]

[illegible] marcescere [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

mnia perpendat rerum momenta: futuræ
erta manet palmæ si spes: si militis ardor
e responsurus voto: si commoda pugnæ
sa sibi sedes: si tempus, & aura secundet
ortunam belli; fuerit fraus si qua timenda;
t tandem damno si sit victoria major.
amque instructus ubi descenderit, haud potis inde
etrectare aciem, & tuta cum laude reverti.
At si de summa rerum decernere visum est,
ræ tibi quæ cura multa, studioque videnda
int prius, horrisono quàm pulses tympana cantu,
xpediam. Summo quoniam Victoria munus
b Jove demissum cœlo mortalibus ægris;
dcircò precibus multis, & supplice voto
Conciliandus erit Superum favor: inque cruento
In primis Agno Patri de more litato,
Præsentem tibi opem, totique merebere pubi.
Incœptum si ritè, operis pars altera facta est.
Nec ritè incœptum ni sint exordia ab alto.
Ergo sacerdotes patrio de more Latini
Vestibus induti nitidis, ostroque decori,
Inque habitu, gressuque, & majestate verendi
Procedant: illosque pii comitentur ephebi,
Insignes albis; Phrygio queis fimbria textu,
Atque auro niteat; bini simul ordine: & ipsi
Incedant gressu, palmis, vultuque modesti.
Mox populo coram sacris operentur ad aras,
Votaque pro Re concipiant, gentisque salute.
Æterno Patri, Gnatoque, Auræque Supernæ,
Omnibus atque sui Superis dicantur honores.
Inque deinde genu flexi, divosque, deasque,
Auxilio properare pios, & adesse secundos
Ritè petant, ipsi primum, plebs tota sequatur:
Unà omnes humili repetentes carmina voce.

O In-

Non tibi, Pœne, favens Sors defuit, ipse virentem
Passus mollitie deses marcescere laurum.
At si gentis honos, servandaque gloria regni,
Et famæ gestis partæ, & felicibus armis,
Consulere est opus: irritat Mavortia quando
Acrior hic stimulus bellantum pectora, Martem
Magnanimo tentare duci, pubique licebit.
Namque cadant quamvis adverso numine, vincent.
Talia quandoquidem volventes facta minores,
Virtuti pugnasse dabunt, sed cætera Fato.
O vos insignes animæ, præclaraque Romæ
Lumina, quæ sancto Patriæ pro nomine, Pyrrho
Non terga ignavi, sed pectora dura dedistis,
Vincere securi: quoniam Victoria vobis
Fama erat, ætates victrix victura per omnes.
Sunt alii rerum casus, quibus ire patenti
Certatum campo præstat, totisque catervis:
Qui qua Consulibus fuerint ratione notandi,
Interdum res ipsa, atque observata docebunt.
At quicumque sibi casus deposcat aperta
Prælia, consilio numquam miscenda Magistro
Illa repentino: verùm sunt mente sub alta
Maturè volvenda diu, peragendaque cautè.
Ac veluti, ludo indulget qui plurimus, auri
Captus amore, sibi concessas sorte, figuras
Sedulus inspectat, quæ sint, quæ commoda ferre
Possint: quas primò jaciat, quas deinde secundò:
Nec prius exponit mensa, quàm singula penset
Momenta, & casus qui sunt post inde futuri.
Et legit, & relegit: nam si semel alea jacta est;
Haud iterum nobis illam revocare potestas.
Non aliter (minimis si fas conferre suprema)
Qui ludit varia Martis bellator arena,
Regnaque, & insignes sunt pro mercede triumphi:
Omnia

Omnia perpendat rerum momenta: futuræ
Certa manet palmæ si spes: si militis ardor
Sit responsurus voto: si commoda pugnæ
Visa sibi sedes: si tempus, & aura secundet
Fortunam belli; fuerit fraus si qua timenda;
Et tandem damno si sit victoria major.
Namque instructus ubi descenderit, haud potis inde
Detrectare aciem, & tuta cum laude reverti.
At si de summa rerum decernere visum est,
Præ tibi quæ cura multa, studioque videnda
Sint prius, horrisono quàm pulses tympana cantu,
Expediam. Summo quoniam Victoria munus
Ab Jove demissum cœlo mortalibus ægris;
Idcircò precibus multis, & supplice voto
Conciliandus erit Superum favor: inque cruento
In primis Agno Patri de more litato,
Præsentem tibi opem, totique merebere pubi.
Incœptum si ritè, operis pars altera facta est.
Nec ritè incœptum ni sint exordia ab alto.
Ergo sacerdotes patrio de more Latini
Vestibus induti nitidis, ostroque decori,
Inque habitu, gressuque, & majestate verendi
Procedant: illosque pii comitentur ephebi,
Insignes albis; Phrygio queis fimbria textu,
Atque auro niteat; bini simul ordine: & ipsi
Incedant gressu, palmis, vultuque modesti.
Mox populo coram sacris operentur ad aras,
Votaque pro Re concipiant, gentisque salute.
Æterno Patri, Gnatoque, Auræque Supernæ,
Omnibus atque sui Superis dicantur honores.
Inque deinde genu flexi, divosque, deasque;
Auxilio properare pios, & adesse secundos
Ritè petant, ipsi primum, plebs tota sequatur:
Unà omnes humili repetentes carmina voce.

Inde tibi, reliquis quæ cura impensior, omnis
Antiquo de more Patrum lustranda juventus.
Sic etiam nobis Di conciliantur amico
Fœdere, sic faciles venient ad vota vocati.
Numina qui bello præsentia flagitat, ille
More piet patrio pietatem, & crimina fletu
Diluat, atque animum divino carmine purget.
Et quoniam exemplo trahitur gens tota Magistri,
Illius & cunctis mos est lex unica: & ipsa
Facta magis suevere animos, quàm verba movere;
Idcircò prior ipse palam, spectante senatu,
Atque unà populo, sacram prostratus ad aram,
Quæ tristant animum, turpantque piamine noxas,
Numen & aversum faciunt, purgare studeto.
Corpora mox, animos, & mentem purus, & ora,
Accumbens mensis, Agno vescere sacrato.
Hoc & rite duces omnes, hoc cætera pubes
Continuò faciet, Rectorum exempla secuta.
Sic Superum favor, & belli secura petuntur
Auxilia. Haud equidem poterit ductoribus istis,
Non properè è summo labi Victoria Cœlo.
Vicisti geminos replicata clade tyrannos,
Flaviade, & toto victor simul Orbe potitus:
Sed pia signa sequens, labaris victricibus Æther
Præfulsit, primumque intorsit fulmen in hostem.
Vicisti, numero pariter tu, Carole, divùm
Additus, & palmas retulisti, Henrice, superbas,
Divus & ipse: polo sed tum Victoria ab alto
Promerita insigni pietate allapsa resedit
Vestra super signa: ipsique in certamina divi
E cælo venere pii, pia castra secuti.
Sic animis igitur verbo lustrale piatis,
Arbitriumque Dei meritus, securior acrem
Venturæ mentem converte ad cætera pugnæ.

Et

Et primus labor eſt, quid de certamine miles
Sentiat, explorare: manus conferre paratus
Si ſit, ſive aliquis pertentet pectora terror.
Non opus & multis hoc internoſcere; triſtis
Formido quoniam verbo ſe prodit, & ore:
Et patet ex ipſo pariter fiducia vultu.
Si miles facie pallet, ſi frigidus ore
Verba ſonat, timor invaſit trepidantia corda.
Ignea ſi facies ardet, ſi provocat hoſtem,
Increpitatque minax, verbiſque audacibus urget,
Nulla timet, Martiſque feroci a bella repoſcit.
Sed ne tironis vultu capiare ſereno.
Dulcis in experto tironi pugna: ſed inſtat
Hoſtis ubi propior, ſtridetque volatile plumbum,
Territus extemplo dat terga fugacia: & illum
Non juſſu, monituque queunt retinere magiſtri,
Nec trahere exemplo ſocii in certamina poſſunt.
Si metuant igitur Veterani, prælia, Conſul,
Maturè differre juvat, ſi vincere cordi eſt.
Atque hic te cautè admoneo, monituſque memento:
Intempeſtivè caveas committere pugnam:
Nec celer affectes victricis præmia lauri.
Feſtinate Duces lentè: Victoria ſeris
Serta optata ferens deſcendit ab æthere bigis.
   Inſuper his, quoniam mortalibus indita cunctis
Formido, in campo dum ſtant certare parati:
Atque ipſi in primo trepidant certamine fortes.
Hinc, illinc acies inſtructæ, horrorque tubarum,
Æris & exploſi ſtridor, fremituſque pilarum
Grandinis in morem ſupra capita ipſa volantum,
Nimbiferique ignes, & terrifici reboatus,
Magnanimas etiam pulſant formidine mentes.
Idcircò primùm te tanto opponere morbo
Nitere ſic: alto prius ipſe in vertice collis,

Unde tui possint juvenes dignoscere vultus
Hostiles, illisque simul consuescere discant,
Belligeras certo dispones ordine turmas.
Et levia interdum miscentes prælia, dedant
Corpora multa neci, cogantque capessere turpem
Multa fugam: sic arma, viros, moresque tenebunt:
Sic veniet tiro è primis audacior ausis.
Nec trepidabit, ubi jam Mavors fulminat, & jam
Conflictu in medio fervent stragesque, necesque.
Horrida namque minus, veniant si crebra sub usum,
Perturbant terrore animum, mentemque fatigant.
Præterea sermone ducis, velut humor ab igne,
Fervet amor pugnæ, juvenumque accenditur ardor,
Et virtus, animique, & fiducia plurima crescit;
Præsertim palmæ si spem præsumere certam
Audebunt alacres: idcircò Prætor ab alto
Accendat dictis animos, & pectora firmet.
Sed quæ commemoret, sint hæc: ignavia, & error.
Sic & in expertos belli contemnere miles
Audeat; ignavos petat & fidentior hostes.
At si acie quondam victi, domitique fuère,
Facundo canat eloquio: generosaque corda
Irritare novi stimulo conetur honoris.
Fortis honor stimulus, cùm primùm quæritur: at cùm
Possessus servandus erit, fortissimus ille est.
Quin etiam dicenda, valent quæ protinus ira
Inflammare animos, odiisque urgere calentes.
Acrior ardenti ruit inflammatus ab ira
Miles in adversos hostes: odiisque furorem
Concipit: atque animis robur furor efferus addit.
Quin cùm præcipiti fertur, mens cœca furore,
Nil timet, atque ultrò Martem, mortemque lacessit.
Et quoscumque odio nos insectamur acerbo,
Acrius aggredimur. Fervescat plurimus ira:

Plu-

Plurimus atque odiis ruat in certamina miles.
Insuper, ingenti quoniam mortalia corda
Auri sacra fames vi torquet, & ardor habendi
Sopitos potis est animos accendere; Consul
Plurimus idcircò bellanti præmia pubi
Spondeat, & lætos campos, & pinguia rura:
Et sua quæ quisquis pugnando effecerit armis.
His accensi animi, jam jam feralia poscunt
Prælia; quadrupedumque unà micat æmula virtus.
Haud mora, dux acies in campis explicet. æquum
Sed primum legisse locum, quo pugna ferenda est,
Sedulus insudet. sperati magna triumphi
Pars locus. idcircò colles, clivique supini
Captandi: quoniam vehementius acta volabunt
Tela in subjectos, & vulnera certa reponent.
Impete quin etiam nixi majore repellent
Hostes in summa clivi statione locati.
At clivo adverso veniens qui nititur, idem
Cumque loco, fortique simul confligere pube
Cogitur: & frustra nonnumquam spicula torquet.
At si te pedites multi comitentur, & hostis
Acer equis instet; pete semper summa locorum,
Asperaque, latèque jugo discissa frequenti.
Contra si pedites inimici vincere gestis,
Editiora quidem, sed quærere plana memento.
Non sylvæ circùm, caligantesque recessus,
Neve lacus sparsi fuerint, mollesque paludes.
Cretosique tibi vitanda est glarea ruris.
His super, editior si sit locus, æra locato
Illic flammigera, & glandes emittere in hostem
Assiduè jubeas (tota hinc Victoria pendet
Interdum) firmaque locum tutare cohorte.
At si præveniens festinus vertice sedit
Hostis, & invectis stat machina firma metallis:

Eſt juvenum virtute jugo pellendus ab alto
Ante tibi; tuto ſi vis decernere Marte.
Si ſecus haud aciem tentes producere. Numquam,
Prætor, inæquali pugnæ diſcrimine fortem
Credere ſe pubem, vel iniquo Marte jubebis.
Perge, nigri ſaltus ſi ſint, & flumina, lata
Flumina habere, fugæ Fatis ne forte ſiniſtris,
Opponant ſeſe, cautus vitare memento.
At poterunt firmare latus; ne fortior hoſtis
In latus irrumpat: pariter tutetur utrumque
Sylva latus, primo verùm cuſtodia luco
Firma ſit; inſidiæ latebris ne ſubter opacis
Occultentur: erit ſemper via tuta receptu,
Si campi pateant, & propugnacula retrò.
Sed jam raucisono ſtrepitantia tympana cantu,
Stridulus & fracti fragor æris, & horrida Martem
Cornua pulſa ſonant, hoſtemque, & prælia poſcunt.
Quare age, bellator Juvenis, generoſa propago
Magnanimùm heroum, & bella ad victricia natus,
Parthenopæus adeſt quando, frænumque remordet
Ornatu inſigni ſonipes, & ephippio aureo,
Jamque ferox ſaltu te bellatoris in armos
Mitte agili: mecumque aciem dux inſtrue campis.
Sed prius, armatas quàm juſſeris ire cohortes,
Prænoſcenda tibi ſunt hæc, quæ plurima poſſunt
Conferre ad palmas pugnaci ex hoſte ferendas:
Converſa ad Solem ne ſit frons agminis; igneo
Lumina ne radio tranſverberet Annibal aſtu
Romanos tali deceptos vicit acerba
Ad Cannas pugna. maduiſtis ſanguine Cannæ
Romuleo; quoniam perſtricti luce maligna
In Pœnos juvenes telum torquere nequibant.
At Cimbros aſtu Marius devicit eodem.
Infeſti quoniam Cimbris lux Solis, & æſtus
Præ-

Præsidio, & palmæ authores venere Latinis.
Est etiam ille malus cautè bellantibus error
Evitandus, in ora ruat ne ventus, & unà
Pulvis in adversos oculos, ictuque fatiget.
Aut nebulæ, pluviisque effusis incidat imber.
Quid quod Romuleo defluxit sanguine campus
Claudius, & Cimbri primùm vicere, domandi
Consule mox illo, quo primùm, Marte secundo,
Signa potiti, iterum magno reddenda triumpho?
Scilicet in Latios inopino turbine Cimber,
Ventosum nactus Solem, nebulamque nigrantem,
Irruit, inque plagas acies instruxit Eoas.
Continuò ventus, ventoque impulsus in ora
Pulvis, & obductus terra caligine turbo
Decidit: & roseo radii fulgore, corusco
Ære repercussi, cælum succendere visi.
Territa quo pubes casu, nimboque laborans
Pulvereo, solitis non viribus ire feroces
In Cimbros potuit: cessit Victoria & hosti.
Quin etiam adverso propulsæ flamine glandes,
Vim perdunt, & tela: secundis ocyus auris
Icta volant contra; penetratque potentior ictus.
At si nocte sedet, vel res confligere poscat,
Imprimis Lunæ rationem semper habendam
Præcipio, Magni exemplo, qui Pontica fregit
Agmina, nocturnis inimicum aggressus in umbris.
Nam sic ille aciem campo direxit, ut hosti
Ignibus adversis splenderet lucida Phœbe,
At contra radiis pulsaret terga suorum.
Hinc illa è pelago niveis surgente quadrigis,
Romani anticas spargebant corporis umbras:
Ponticus umbrarum falsa sub imagine captus,
In spectra incassum mittebat inania tela.
Quo casu insignis Magno Victoria parta est.

Verùm hæc, in pugna quæ ſunt vitanda magiſtro,
Non operis multi fuerit cognoſcere, quando
Congreſſuræ acies lato extenduntur in arvo.
At verò ſolertis erit ducis, ante futura
Illa eadem vidiſſe, die ne forte ruente,
Vertigo noceat Solis mutata reflexi.
Tempore vel certo Corus de cardine ſurgens,
Pulvereamque trahens nubem, pugnantibus obſit.
Ille mihi doctus dicetur navita, ventos
Qui ſcit, & horrendas præcognoviſſe procellas.
At non qui tantùm præſentia flamina novit.
Idcircò, bello qui præſidet, ille peritus
Sit cœli, Lunæ vultus, & ſydera norit,
Atque vices anni varias, Soliſque rotatus;
Nubila uti, & varios poſſit prædiſcere ventos.
His animadverſis, Acies (ſic nomine noſtris
Dicitur inſtructus geminis exercitus alis)
Ordinibus certis campo, ſpatiiſque locanda
Jam tibi, magnanimum ſi Martis adorea pectus
Tangit, & optati ſtimulat te cura triumphi.
Ordinis & ſemper ſtatuendi, prima ſupremi
Cura ducis: Juſto ſi fortes ordine turmæ
Bellantum campo ſteterint, Victoria certa eſt:
Si ſecus, egregii quamquam, frangentur ab hoſte.
At quoniàm gente in magna, non fortibus omnes
Inſignes animis, non arte, & viribus æqui:
Idcircò lecti juvenes, qui plurima bello
Præmia, qui plures & promeruere triumphos,
Semper erunt prima ſtatuendi in fronte; futuræ
Hoc pugnæ momenta, innixaque vertitur omnis
Cardine res: fortique volat Victoria fronte.
Inſuper, extrema pariter virtute locandi
Bellaces acie juvenes, qui Marte ſiniſtro
Subſidio acturum properent, pugnamque feroces

In-

Instaurent: his sæpè datum meruisse trophœum.
Robora prima, duces, juvenumque ferocia Marti
Corda laboranti servate, speique supremæ.
Sed ne te celer, atque instructis viribus, hostis
Præveniat (serò producere signa caveto.
Primus adi campũ,atq. aciem campo instrue primus)
Tempus, ut armatas exponas ordine turmas.
At tibi qui modus, & quæ, dux, adhibenda podismi
Sit ratio melior hac tempestate, docebo.
Et primò quoniam pubes tibi tota pedestris
Cognita, in æquales illam partire cohortes:
Inque pares etiam turmas, mox divide totum
Cornipedum numerum. Quiq. hinc emersit equorum
Frenigerùm pariter numerus, pariterque cohortum,
Tres æque in partes, si gens sit multa secetur.
Si secus, in partes non æquas divide: quarum
Sit postrema minor media, sit maxima prima.
His actis, primo statuatur in ordine prima.
Hæc olim Frons dicta, Acies & prima Latinis:
Ast Italis Antica modò Custodia fertur.
Inde jugum in medium, jubeas properare secundam;
Quam mediam veteres Aciem dixere vocantes
Romulei: pugnæ quæ nunc de nomine nomen
Accepit; totum quoniam certamen in illa est.
Ordine succedens tandem stet tertia terno,
Romanis postrema Acies, tergusque vocata,
Certaque subsidia in casus ventura sinistros.
Postica est Italis quæ nunc Custodia, primæ
Si parti par illa: secus spes ultima pugnæ
Jamque laboranti Manus Asservata juventæ.
At juga certa inter quæ sit distantia: passus
A primo centum, Prætor, distare secundum:
Eque jugo hoc jubeas bis centum abscedere ternum.
Namque agri sic justa tibi data copia, turmas,

Mar-

Marte sub adverso victæ si forte recedant,
Protinus instruere, instructasque in prælia rursus
Mittere, & amissum cofestim acquirere campum.
Quod superest, Aciem sic pones ordine primam:
Quadratæ in media peditum statione cohortes
Tot stabunt, subducta dedit quot summa. sonantum
Alipedum hinc, illinc pariles, duo cornua turmæ
Belligeræ tuteantur: erunt fortissima quæque
Robora, quæ validis defendant viribus alas:
Et geminum latus hoste tegant, transversa ruente.
Verùm inter turmas equitum, peditumque cohortes
Tantundem spatii teneat sectura, quadrati
In longum quantum frons ipsa extensa patescit;
Ut medio instructæ quæ perstant agmine turmæ,
Auxilia actutum properantes, agmine verso,
Secturas implere queant, pugnamque labantem
Instaurare, locumque unà præbere recussis.
Idcircò (properè ingreditur pars altera) cætus
Sic acie in media juvenum sit cura locare,
Secturas contra ut primi extendantur in unguem.
Non aliter medii secturas agminis ipsæ
Postremi aspiciant turmæ, sed tergora primi.
Sic etiam poterunt latum per inane ruentes,
Subsidio properare acies, versasque suorum
Sustentare manus, Martemque accendere rursus.
Intervalla juvat nonnumquam explere maniplis
Nonnullis equitum; qui si certamine primo
Sclopiferi fundant, turbatis versibus, hostem,
Ocyus irrumpant; subitoque horrore labantes
Latè interturbent acies, cedantque sequendo.
At contra, sociæ si fors formidine captæ,
Ordinibus cœptent versis nutare catervæ,
Accurrant alacres ipsi, trepidasque phalanges
Sustineant, hostemque novo conamine sistant.
Non

Non secus ac subitis cùm torrens imbribus auctus,
Arietat in ripas, & victor vincula rumpit,
Impiger accurrens, si admotam protinus addit
Fossor humum, reparatque novo molimine ripas;
Vertit aquas, redimitque vadis jam naufraga rura.
Atque hic admoneo nostro te carmine, Prætor,
Fortia post aciem veterano è milite lecto
Subsidia ad socios, cùm res, ventura juvandos,
Pellendumque hostem, Spartano è more locare.
Subsidia hæc primi, si vera est fama, Lacones
Disposuere: Tyri quos mox imitata juventus:
Et tandem Patres servarunt ritè Latini.
Hi pariter primi poterunt accendere pugnam,
Immotaque acie, & perstantibus ordine eodem
Agminibus cunctis, inimicum irrumpere cornu.
Aut circumventos à tergo urgere valebunt.
At tibi nulla retrò si sint servata, Magister,
Subsidia: in turmas si forte irruperit hostis,
Et sternat, cædatque; jugo tùm mittere ab ipso
Cogère auxilia: atque acies tenuata fatiscet.
Solertes laxare acies, & inane cavete,
Rectores; spatiis namque his si providus hostis
Ingreditur, certæque neces, stragesque sequentur.
Quin etiam, turmas inter manus illa reposta,
Veles erit miles, simul & Rorarius, imbrem
Qui tenuem primò spargens, exordia pugnæ
Prima facit, Martisque explorat Fata futuri.
Creber & hic primo pariter stet in ordine Veles,
Stet quoque multus ibi Rorarius, impete primo
Qui roris ritu jactans per inania glandes,
Martem ineat, tentetque levi certamine pugnam.
Ergo ubi jam campis acies instructa refulsit,
Inque suæ steterunt legionis fronte Tribuni;
Ipse acie in media Consul, tumuloque residat:

Ut ſic cuncta queat pugnæ momenta futuræ,
Obſervare, omnemque aciem luſtrare patentem.
Illius & geminus cornu Legatus utroque
In medio inſiſtat verſu, geminaſque gubernent
Alas. & juvenum Prætorem plurima circùm
Stipetur manus: inque omnem percurrere partem
Prompta animis, unàque ducis mandata referre,
Et quæcumque duci mittent reſponſa miniſtri.
At Martis conceſſa cui tormenta, Magiſter
Suggeſtu vigil incumbat: curetque ſagaci
Ingenio adverſum flammantia vertere in hoſtem
Æra: & continuò, cum res, explodier ictu.
At mihi vos, divæ, priſci quæ temporis acta,
Et veterum meminiſtis adhuc monumenta virorum,
Dicite, tantorum vati ſub fine laborum,
Quis Deus (inventi quoniam mirabilis author,
Haud fallor, deus ille fuit) bellacia certo
Ordine qui primus diſtentis agmina campis
Explicuit, legeſque dedit certaminis æquas,
Dicite: quandoquidem memores ea facta tenetis.
Tuque adeo Bellona, tua (nam credere dignum eſt)
Ille inſtructus ope egregias mortalibus artes
Extudit, & ritu gentes ratione potentes
Humano docuit confligere: cætera quando
Ordine permixtim pugnant animalia nullo.
Pan Deus Arcadiæ delectam ad prælia pubem
Ægregiæ laudis, regnique cupidine captus
Euphratem ſupra rapidum, Tigrimque ſonantem,
Regna ſub Eoa, & felices duxerat Indos.
Et jam Cappadoces, Galataſque, & rura feracis
Armeniæ, mollemque Syrum, ditemque Niphatem,
Imbelleſque acies Perſarum, extremaque Bactra
Vicerat, & leges dederat, moremque ſubactis.
Hinc faſce inſignis palmarum, ſpeque futuri

Ela-

Elatus certa (fuerat quæ prima cupido)
Tandem ſigna rubros victricia movit ad Indos.
Hic ubi diverſo fluvii ſub litore vidit
Innumeros latè populos; quot millia cœlo
Denſa locuſtarum volitant examina, & omnem
Eripiunt lucem terris, noctemque reducunt:
Conſtitit attonitus: totuſque exercitus unà
Aſpectu tantorum hominum conterritus hæſit.
Et jam victores Aſiæ dare terga parabant
Parrhaſii juvenes, ipſo trepidante magiſtro.
Conditur interea Titan, & cœca ruens nox
Latè umbra cœlum, terraſque involuit opaca,
Arcadis atque fugam: ſummo deſcendere Olympo
Parrhaſio conſpecta Deo Bellona, comanti
Inſignis galea, & pectus thorace nitenti.
Fortia crura ocreis circùm ſuccincta coruſcis.
Ægida & horrenda cælatam Gorgone læva,
Æratam verò geſtabat dextera pinum.
Terribilis, virgo quamquam pulcherrima viſu.
Atque ferox ingreſſa, Deo ſic ore locuta eſt:
Quis novus invictos animos timor occupat? ecquæ
Imbelli dare terga hoſti dementia cogit?
Quò mens, quòve animi, tantiſque exercita bellis
Nunc virtus, validæque abjerunt robora dextræ,
Plurima quæ læto demiſit corpora, quæque
Rettulit inſignes Aſiæ de gente triumphos?
Anne nova inſuetæ terrent formidine gentes?
Sed non majores animi, non major & illis
Vis eſt, quàm victis inerat Perſiſque, Syriſque.
An mentem numerus populorum perculit ingens?
Aſt acie numero non vincitur: ordine vires
Inſtructæ, bello invictæ, numeroſaque plebis
Agmina debellare valent, ſi legibus æquis
Conſiſtant campo pueri, ferventque, magiſter

Quos

Quos dederit, certo positos discrimine versus.
Quare age, quique tuis sit dandus gentibus ordo,
Innumeri Indorum populi cùm prælia poscent,
Accipe: confusas acies, mixtimque ruentes
Insternet campo domitas Mavortius ordo:
Et te victorem Nysæ ad capitolia mittet.
Quin etiam inventi venies Deus author: & alta
Posthac venturi bellacia cornua fronte,
Pro facti laude, imponent monumenta nepotes.
Hæc ubi dia modum, quo campis explicet agmen,
Edocet: & certo numero, spatioque cohortes
Instruit: in medio qui sint, qui fronte locandi.
Hinc dextrum jubet, hinc lævum decedere cornu.
Quæque renidenti fulgentes ære catervæ
Hinc peditum latus, atque illinc tuentur equorum.
Et quæ subsidia in tergo servanda, sinistra
In pugna turmas instauratura labantes.
Quin aciem populi totam, cunctasqve cohortes
Versantis Rhombi in morem, moremque jugantis
Ire datis jubet ordinibus: nam legibus illis
Instructam, fore victricem, indomitamq. phalangem,
Prædicit Bellona, suo & rem numine firmat.
Mox & diva docet Panem curvare cohortem:
Nunc cuneum, & rostrum versu formare juganti;
Et modo versanti. turmas nunc ire quadrato
Ordine: lunatas acies nunc explicat; & nunc
Implicat inflexas: ovi nunc circinat instar.
Implexas Dea mox reddit, mox curvat easdem.
Hinc ut parte phalanx geminetur longior una:
Et transversa modo quo sit facienda, recludit.
Hæc ubi, terribilem dextra Dea protinus hastam
Direxit, densosque ferox intorsit ad Indos.
Haud dubio, palmæ præsagia certa futuræ.
Omine & ancipitem firmavit Pana secundo.

Mox

Mox cita sydereo gressum deflexit Olympo.
Et latè horrendum fugiens dedit æthere bombum.
Pan sonitu excitus tanto, lætoque repentè
Omine firmatus, gentem citus ære canoro
Imperat acciri: concurrunt undique facto
Extemplo populi signo, & tentoria regis
Densantur circa trepidi: tumulo Deus alto
Assurgens, tali plebem sermone locutus,
Aggreditur: Faciles aures adhibete Magistro,
Flos lectus juvenum, Martisque potentis alumni:
Læta fero, divina, Deæque ostensa tremendæ.
Quare agite, & tristes animo deponite curas:
Indorum vos regna manent ditissima: vester
Indus erit rutilus gemmis, & flavus arena
Purpurea Ganges, & Tethys gemmea conchis.
Ipsi etiam nitido montes adamante rigentes,
Et virtutis erunt vestræ tot præmia gentes.
Nunc etenim mihi visa loqui dea Martia, duris
Quæ bellis regina potens, & præsidet armis:
Erexitque animos, & spem præsumere jussit.
Exin bellaces docuit me diva catervas
Instruere ordinibus certis, quibus acrius hostem
Innumerum exciperent: pecudumq. è more ruentem
Turmatim in jugulum, missoque in pectora ferro,
Bruta velut, cunctos æquali sorte necarent.
Quare agite, ò lecti juvenes, atque agminis æquam
Jam legem accipite, & monitis parete volentes
Virginis horrendæ. Vix hæc cum lætus ovantum
Exortus clamor, festique ad sydera plausus:
Atque deam belli dominam gens tota salutat.
Circum festivo responsant murmure colles:
Visus & ex imis assurgere fluctibus Indus.
Hinc Deus accepto pugnaces ordine turmas
Explicat: & sæva in certamina provocat Indos.

P. di Matteis. Sc. P. 225. A. Magliar Sc.

BELLICORUM

LIBER XI.

AST age, bellatrix quando nitet utraque latis
Instructa in campis acies, & quæque superbum
Opperiens hostem stat pugnatura: tremendam
Jamque hastam Bellona quatit, jam detonat ære
Fulmineo, & magna circumtegit ægide pectus.
Ipsaque laurigeris hac illac desuper alis
Æqua volat, neutrique favens Victoria pendet:
Jam tempus precibus Divam, & virtute mereri.
Ergo ubi jam signum Prætor dedit ære tonanti,
Protinus in terram deflexi, supplice voto,
Numina adesse petant præsentia: semper ab alto
Eventus rerum felix poscendus Olympo est.
Hinc pugnam ordiri Dux imperet: ilicet illi,
Sors quibus est primi tentare pericula Martis,
Agmen in adversum properent, roraria plenis
E pateris postquam de more hausere vetusto.
Sunt, qui principio magnis clamoribus hostem
Invadunt, animosque ingenti murmure tollunt.
Vasta feras veluti cùm per deserta petivit,
Rugitu sonat immani vis dira leonum.
Ast alii ferro taciti, non voce lacessunt
Hostiles acies, dubiique in prælia Martis
Irritant animos rauco stridore tubarum.
Hunc nostri morem teneant: clamore fugaces

Aſtra Scythæ pulſent, & barbarus incola Ponti.
Quamvis ingenti juvat addere voce timorem
Nonnumquam trepidis; nutans horrore pericli,
Obruitur tandem mens perturbata tumultu.
Non ſecus, ut perhibent, Liber Nyſæus ad Indum
Attonitas fudit gentes: primuſque Gygantes
Altiſono conchæ Triton clangore fugavit.
Inſuper, adverſum properatis paſſibus hoſtem
Nonnulli invadunt primi, primique reponunt
Vulnera: at immoti venientes, impete preſſo,
Excipiunt hoſtes alii, feſſoſque trucidant.
Aſt illi modico prima in certamina greſſu
Succedunt: celerantque gradum, ut Fortuna dedit ſe.
Et quamquam celeri curſu bellator in hoſtem
Cùm ruit, audaces animi fervore caleſcant,
Nec certum videat mens irritata periclum:
At quoniam primus cùm deficit impetus, unà
Lenteſcit vigor ille animi, vireſque labaſcunt,
Omnis & interdum turbatur Martius ordo;
Idcircò greſſu non miles in arma citato,
Neve ruat ſegni: ſed juſtis paſſibus hoſtem
Aggrediatur, agit ſi rem pedes: arduus alto
At ſi vectus equo ruit in certamina, fulmen
Excuſſum de nube velut, prorumpat: equorum
Ignea vis magno ferveſcit concita motu.
At tutis inſtructa locis ſi forte, Magiſter,
Eſt acies, numeroque potens ſuper ingruat hoſtis,
Tùm bellatores ipſa in ſtatione jubeto
Expectare: locis ſic luctabuntur iniquis,
Et ſimul excipient hoſtes tua vulnera feſſi.
Verùm ubi jam primum ſparſit Rorarius imbrem
Grandinis horriſonæ, retroque adverſa fugavit
Agmina, continuò motis ſuccedere ſignis
Præcipies aciem pugnæ, Martemque ciere.

Pri-

Prima tibi dextrum, ni ſors contraria poſcat,
Incœptet de more Patrum certamina cornu.
Mox & cornipedum ſua lævum pectora acutis
Solicitet ſtimulis, pugnæque, hoſtique propinquet.
Hinc pedites inter bellacia cornua equorum
Extenti, totis accendant prælia turmis.
Verùm illud cura, Prætor, ſolerte caveto,
Ne pueri explodant Vulcania tela, priuſquam
Intervalla petant; fruſtra ne concidat ictus,
Atque errore tuo captum te te occupet hoſtis.
Viceni ut paſſus, non amplius, inter utramque
Interſunt aciem, tùm tempus ahenea flammas
Concipere, & celeres gremio detrudere glandes.
  Ergo ubi jam totis certari viribus, armiſque
Incœptum, dubio eventu, paribuſque periclis,
Dux magnum referens animum, mentemq. per omnes
Se vertat rerum caſus, & ſingula penſet.
Ut ſi quà vultu tùm ſe Fortuna benigno
Obtulerit, mora nullla, ſequi, & felicibus uti
Auſpiciis, ventoque expandere vela ſecundo.
At contra incipiat ſi triſtior ora videri,
Adverſis citus occurrat, damnumque futurum
Conſilio avertat præſenti, & fortibus auſis.
Nam licet humanis in rebus plurima poſſit
Inſtabili Fortuna rota: tamen æquore Martis
Una regit belli curſus, una omnia verſat.
Fulguris in morem, nunc lumine fulget amico,
Spem facit & magnam palmarum: aſt ilicet illam
Ni teneas animoſus, it & quà Diva, ſequaris;
Indignata fugam ſubitò molitur, & aufert,
Quam dederat tibi, ſpem. Vultu ſi forte maligno
Fulſerit averſata: minas ſi pectore duro
Suſtineas, placeſque Deam conamine forti,
Mutabit placata vices: teque omine dextro

Protinus egregiam in laudem, palmamque vocabit.
Hoc quæ momento ridet Fortuna, sequenti
Se tristem dabit: & momento flexilis uno
Dat palmas, adimitque, & cuncta fugax citò vertit.
Præterea multi casus, inopinaque rerum,
Nec prævisa Duci facies, prodesse merendas
Ad palmas poterunt, concessis impiger uti
Si valeat, tristi vel tùm se opponere Sorti:
Si secus, illa eadem venient nocitura triumphis.
Panicus invasit si mentes terror, & ingens
Si turbo aversus surgat, si rumor inanis
Spargitur in vulgus: dederis quæ jussa, minister
Si malè percipiens, contraria rettulit: & si
Cæca superstitio tenuit trepidantia corda,
Ingentes poterunt clades afferre, repente
Ni tu consilio occurras, ortuque sub ipso,
Ne crescat latè serpens, confeceris hydram.
Quæ mala principio si castra hostilia turbent
Insperata, nimis poterunt coferre secundis
Successis, Sortem si tu promptissimus, ultrò
Oblatam, accipies, & quà via panditur, instes.
Sæpè levi casu, quem dextra excepit amica,
Ingens solerti victoria parta Magistro est.
At qui despiciens, animo neglexit inerti,
Et tristes ignominias, & funera passus.
Idcircò lecta Consul comitante cohorte,
Scipiadæ magni exemplo, stet promptus in omnem
Ire aciem. dubii quò postulat alea Fati,
Consilio, & dextra cunctis succurrere: & arte
Plurimus insudans, nunc hos, nunc temperet illos.
Ast illud te te moneo, creberque monebo,
Ne primo, Prætor, dum jam certamine Mavors
Ardet amans stragis, ferventque, ictusque, necesque,
Palmarum, & nimia laudis dulcedine captus,

Vi-

Viribus & fidens, te in aperta pericula mittas.
Nam cæso Ductore, cadet spes omnis: & ingens
Tum gentem timor invadet, cædesque sequetur.
Idque mali pariter metuendum, tardus acerbo
Vulnere si pugna decedere cogitur, illo
Dum trepidis opus est, dum perturbata laborant
Agmina, & ingenti jam res casura ruina est.
Ceu moles immensa, gravi quæ nixa columnæ,
Illius solo in fundamine tuta recumbit,
Si casu ruat hæc subito, vitiove fatiscat,
Decidet & moles unà. sibi consulat ergo,
Et pubi Prætor, seque ad meliora reservet.
Proderit (arte viri quoniam bellamur, & astu)
Interdum juvenum fortissima corpora, dulcis
Quos auri cepit, vel honoris amica cupido,
Delegisse, Ducem qui densa per agmina quærant
Hostilem, sævoque inventum vulnere cædant,
Vel captum referant: magnis si faverit ausis
Sors, lætum pugnæ statuens imponere finem.
Nam velut amisso pereunt rectore carinæ:
Sic acies, Duce sublato, dispergitur omnis.
At si dum multo fervescit sanguine Mavors,
Permixtæque cadunt equitum, peditumque catervæ,
Obvius occurrens venit adversarius, & te
Provocet, haud illo renuas certare duello,
Par ætate tibi si sit, par viribus; æquo
Ut valeas pugnæ sortem decernere Marte.
Si secus, & lucta sese subducere honestum,
Fas erit occursum tibi tùm vitare: decorum
Si minus id fuerit, famæ, gestisque peractis
Consule, & incertæ vitam committito Sorti.
Teque hic admoneo: cùm decertare paratæ
Stant campis acies, & jam Mars igneus ardet,
Audaces aliquot nonnumquam ex hostibus æquor

In medium armati insiliunt, totidemque tuorum,
Quos laudis tangat stimulus, clamore lacessunt.
Has tu sed luctas, nec conductura duella
Consultò caveas: nam tristia sæpè futuri
Hinc solet auspicia ignavum desumere vulgus:
Eque levi interdum casu certaminis omnem
Arguit eventum, & rerum momenta rependit.
Quin etiam egregii frustrà conflictibus istis
Sæpè cadunt, quorum poterat virtute referri
Rebus in extremis victoria: plurima fortis
Unius quæ sæpè viri cõnamine parta est.
At si de summa rerum certare Tyranni
Forte velint, Martique caput sacrarier unum,
Haud renuo. Quo fonte fluunt mala semina belli,
Atque odia, atque iræ, regnique insana cupido,
Fonte fluat pariter, fas est, ut sanguis eodem.
Authores belli pereant: innoxia turba
Servetur populorum, & pace fruatur amica.
Verùm si monitu Superùm, jussuque Deorum,
Dum res accisæ, nec spes jam restat in armis,
Barbarus & victor verbis insultat amaris,
Numine vir plenus sese offerat ire duello
Certatum, & meritas ex hoste resumere pœnas,
Ne prohibe: si Fata vocant, pede Fata secundo
In pugnam venient, palmamque è sydere mittent.
Non uno infracti jam se certamine castris
Abdiderant trepidi Isacidæ, tristique tumultu
Jam certam Patriæ cladem, & sua funera flebant.
Ante Phylisthæus stans vallum immanis, & atrox,
Terrorem miseris, nec quidquam audentibus addit,
Horrendùm ferro minitans, dictisque superbis.
Quæ vos nunc latebræ, vel quæ spelæa ferarum
Ima tenent, leporum timidissima turba? neque ullus
Vos laudis tangit stimulus? non mortis honestæ
Glo-

Gloria magnanimis pulſat præcordia curis?
O ſi fœmineum genus inter, ineptaque Marti
Pectora, vir ſaltem fuerit generoſior unus,
Ilicet in campum mecum certare duello
Deſcendat, pulchramque petat per funera laudem.
Nam pereat quamvis (neq. enim ſe vincere quiſquam
Me ſperet pugnante) tamen laus, & decus olli
Hac noſtra cecidiſſe manu. ſic mole tremenda,
Aſpectuque Gyges horrendo, & voce minatur,
Et cùm luce diem fert Sol, conditque relatum.
Hiſce minis pulſi colles, valleſque reſultant.
Horrendùmque ſonans trepidas vox territat aures
Iſacidùm, caſtris qui ſe, valloque tenentes,
Supplicibus tantùm votis pia Numina poſcunt.
Hæc cùm Bethlæos paſcens armenta per agros,
Acciperet paſtor Jeſſæus (illa citatis
Undique Fama volans jam pervulgaverat alis)
Indignans animo, generoſa incanduit ira:
Atque hæc flammato ſimul ore effatur (& illum
Attonitis audit grex auribus, & ſtupet omnis
Inſolitam accipiens vocem, impacata canum vis)
Quiſne hic contemptor Divumq. hominumq. ſuperba
Talia qui noſtræ genti, faſtuque Tonanti
Exprobat? an fruſtra Omnipotentis numen adorent
Iſacidæ, fruſtraque aris ſua thura reponant?
Eſt equidem, eſt Deus in nobis, quo fretus in hoſtem,
Bellacem quamvis, vaſtaque in mole timendum,
Ibo alacer, populi vindex, vindexque Deorum.
Haud equidem noſtra factum virtute, ferocem
Quod manus hæc urſum diſcerpſit, quodque leonem
Horrificum, ingentem laceravit: ab æthere vires
Largitus puero Deus eſt: dabit ille ſuperbum
Ante Phyliſthæas acies, ante ora ſuorum,
Hac noſtra pariter dextra ſuperare Gigantem.

Hæc ubi, jam cæsi præcinctus pelle leonis,
Et pastorali armatus, fundaque, pedoque
(Nam non ille gravi galeæ, tunicæque trilici,
Non hastæ, ferrove, armis nec fidit ahenis,
Sed tantùm Superis) it pugnaturus arenam.
Ut pastor vallem Terebinthi venit opacam,
Castra Phylisthæi qua dextra in parte tenebant,
In læva Isacidæ, magnum, mora nulla, Gygantem
Provocat in campum, solumque in prælia poscit.
Ille sed immensa consurgens mole sub auras
Altæ instar pini, instar & aëriæ cyparissi,
Ingreditur, nubesque ingenti vertice lambit.
Prægrandis galeæ, solidoque ex ære nitentis,
Palma velut, conus cui fluctuat orbe comanti.
Ingens ambit opus caput ingens: pectora thorax
E calybe investit latissima: latus & ipse,
Et gravis ære, duplex: quem non fregisset acuto
Alcides ferro, non Pelias hasta. politæ,
Et grandes ocreæ succingunt grandia crura,
Fulgentique nitent electro, auroque recocto.
Læva tenet clypeum gyro septemplice textum.
Magnus & orbis erat, nitidoque ex ære coruscus,
Ceu rota Phebæi currus: medioque renidet
Ex auro totus solido grandissimus umbo.
Immensam magno gravitantem pondere pinum,
Cui libras centum pendebat ferrea cuspis,
Dextra quatit minitans. illi non impare cingit
Ense latus: clavus quem circùm argenteus ornat
Plurimus, è duroque acies adamante rigescit.
His fidens armis, Superosque, hominesque lacessit
Barbarus, & palmæ, infelix! spem pascit inanem.
At verò, ut juvenem venientem spectat ab alto
Cum pastorali pera, fundaque, pedoque,
Pastoris ritu armatum, sed cætera inermem;

Hæc

Hæc inter risum indignans, interque furorem,
Altius intonuit: Quæ te dementia cepit,
Infelix puer, ut mecum certare duello,
Bellatore viro, atque armis tentaveris istis?
An canis ipse, petas quem saxo, aut fuste latratem?
I puer, i miser, & sanam jam concipe mentem.
Quam tua non meruit præsens insania, vitam
Largior. indignum puero certasse, feroces
Cui solitum domuisse viros. Haud illa meretur
Quæ non de forti venit victoria, laudem.
Barbarus hæc: breviter quem sic Jesseïus heros
Excipit: Haud equidem tua te sententia fallit.
Ceu rabidus canis oblatras, hominumque, Deùmque
Contemptor: meritis te idcirò, perfide, telis
Aggredior: rumpamque gravi tua tempora saxo.
Hæc simul, & lapidem pera deducit: & illum
Imponit funda: Divisque in vota vocatis,
Prævalido torquet nisu. volat ille per auras
Excussus funda pernicibus ocyor Euris,
Inque Phylistæi toto ruit impete frontem:
Irrumpitque imam cervicem, hauritque cerebrum.
Protinus, icta velut contorto fulmine pinus,
Aut turris terræmotu concussa repenti,
Procumbit, magnamque trahit clamore ruinam.
Ut cecidit, puer insistens Jesseïus ensem
Hostili educit vagina, & crine præhenso,
Prostratro deforme caput præcidit: & illud
Confestim medios victor demittit in hostes.
Hi trepidi extemplo fugiunt, rectore perempto,
Non benè depositis armis, castrisque relictis.
Instant Isacidæ, & fugientes, undique cædunt.
Unius & pugna cunctis victoria parta est.
Ipse Phylistæum fulgentibus exuit armis
Isacides, quærcuque affigens lætus in alta,

Vi-

Victori Divo Terebinthi in valle sacravit.
Usque adeo, ductore Deo, felicia bella.
Undique ferventi sed jam se reddere pugnæ
Tempus, & incœptum Martis decurrere campum.
Quare age, cornipedum si cornua belligerantum
Hostiles equitum proturbavere catervas,
Attritas cæde ingenti, longèque fugarint,
Præcipe tunc equitem, conversis ordine signis,
In peditum latus hinc, illinc irrumpere utrumque.
Qui fido sociùm nudati robore equorum,
Et latere è gemino, simul ipsa à fronte petiti,
Haud equidem poterunt non æqui pondera Martis
Sustinuisse diu, quamvis generosa juventus,
Et quamvis toto non justa ad prælia nisu
Consurgat. positis, vel se victoribus, armis,
Confestim dedent, vel retrò signa reflectent,
Præcipitique fuga quæret sibi quisque salutem.
Atque hic solerti cura, Proconsul, oportet
Invigiles, peditum ne dum victricibus alæ
Perturbant armis aciem, pugnamque secundis
Conficiunt cœptis, & Sorte utuntur amica,
Instauratum equitem, signisque, animisque repentè
Adversarius acer agat, laxumque tuorum
In latus incurset, turbatoque impete versu,
Profliget, cædemque parem pro cæde reponat.
Idcircò è toto delectas agmine turmas
Bellatorum equitum servato insistere campo
Ordine præcipies; ut si certamina rursus
Instauret, sortemque velit tentare secundò,
Principio depulsus eques, non dispare casu
Extemplo prompti accipiant, iterumque repellant.
Interea reliquæ festinent prælia, & omnem
Nitantur lato peditem prosternere campo.
At si fortè tuæ, numeroque, & viribus alæ
Ho-

Hostibus æquales non sint, convertier illas
Ordinibus nexis in pugnam præcipe cunctas.
Inque pedes peditem toto conamine surgat.
Ast eques effusis si longè effugit habenis,
Turbatusque omnis distractis versibus ordo,
Et sint cuncta metu, & trepido permixta tumultu,
Tunc omnem ruere in peditē vim præcipe equorum.
Sed cave, ne cœptis nimium capiare secundis,
Plurima nec teneat tum te fiducia: Numquam
Victori stat certa Duci victoria, tota,
Hoste trucidato, fuerit ni pugna peracta.
Insuper his, cautis etiam ductoribus illud,
Prævidisse prius, & præcavisse necesse est:
Ne turbata ruunt dum signa hostilia, prædas
Se super effundant, versu, signisque solutis,
Agmina: nec cœptam properent decerpere laurum.
Nulla lues damnosa magis victoribus umquam
Obfuit, in prædas quàm cùm solvuntur avari,
Ordinibus latè ruptis, atque impete fracto
Felicis cursus pugnæ, & bellantum animorum.
Sic ausis rerum primis blandita, refugit,
Inque citis alios Victoria decidit alis.
Quæ cùm sic habeant, vultu, jussuque severo,
Præcipe, ne prædam sibi quisquam vindicet, omnis
Deletus campo fuerit ni funditus hostis.
Ni faciant, meritas dederint tibi sanguine pœnas.
Quin ut militibus serventur jussa supremi
Consulis, æquali pænà curare Tribuni,
Ductoresque ipsi signorum, ipsique Decani,
Atque omnis pariter Subftes jubeatur, & Astes.
Perge, triumphales si jam Victoria lauros
Decrevit, vultu te, Dux, dignata benigno:
Ut pedites duro tandem certamine fracti,
Atque acie victus tota tibi cesserit hostis

Si-

Signa, precans veniam, rauco tunc ære receptum
Tibicen canat extemplo, quo signa reducat
In sua se miles, positisque ferocibus armis,
Exuvias sibi quisque petat; quas, hoste perempto,
Et virtus sua promeruit cuique, & sua dextra.
At quoniam (removenda lues hæc altera) sæpè
Victores inter surgunt, rixæque, necesque,
Arbitrio dum quisque suo non dividit æquè:
Idcircò jubeas, æquata lance Tribunos
Partiri prædam, merito pro munere, cuique.
Præterea juvenes, pugnæ jam fine peracto,
Imperet acciri sua sub tentoria Consul:
Et donis oneret fortes, & laudibus ornet.
Et si qui reliquos inter virtute præibunt,
Fortibus & quorum parta est victoria factis,
Illos insigni pariter redimire corona,
More Patrum studeat, titulisque & torquibus aureis;
Ut virtus, animique, & facta illustria poscunt.
Non tu muneribus parcas, non laudibus: ingens
Crescit amor belli, donis, & laude relatis.
His animadversis, quæ sunt graviora monebo.
Dum tibi promeritam fera post certamina laurum
Fractus eques fugiens adverso Marte reliquit:
Præcipio ne terga premas fugientis: & illum
Extremam in rabiem, desperatamque salutem
Ne violentus agas: sic palmas sæpè feroces
Amisere Duces, manibusque elapsa repentè,
Non justis Fortuna modis corrupta, refugit,
Namque ubi dempta fugæ spes est, & ponitur unis
Tota salus armis, animique, & robora crescunt:
Nec magis effræni, quàm cùm sperare salutem
Non nisi pugnando persuaserit ira, furorque;
Idcircò palmæ quoniam, non funera laudi
Magnanimo dantur victori, amplissima, victus

Dum

Dum fugit è campo, pateat via, largus & ultro,
Ne mora, sternatur per te Pons ilicet hosti.
Sint & qui sociis acceptæ nuncia cladis,
Atque tuæ reduces narrent præconia palmæ.
  Quin & cùm victi dedunt se, Marte sinistro,
Depositis armis, palmasque ad sidera tollunt,
Orantes veniam, patrio de more subactis
Parce pius, dextramque extende precantibus: ultra
Victricem in miseros pubem sævire vetato.
Fortunæ memor humanæ, Sortisque caducæ,
Fac spem supplicibus, verbisque affare benignis.
Nam res nulla magis Heroibus, & magnis Diis
Nos similes facit, & paribus cum laudibus æquat,
Quam legem dare supplicibus, & parcere victis.
Quin etiam tecum reputes (mortalia quando
Cuncta vices sortita suas: nec semper eodem,
Magna licet, Fortuna loco secura quiescit)
Quod modò quam victo veniam concedis, eandem
Victor & ille tibi forsan non tempore longo
Restituet, memor acceptæ. Qui plurimus alta
Mente viget, casusque animis, & fata rependit,
Quam vellet sibi concedi, poscentibus ultrò
Dat veniam. Tibi præterea sit maxima, Prætor,
Cura, triumphali rorantem sanguine pubem
Pæoniis succis, doctaque Machaonis arte,
Schipaniden seù scitum aliquem, Redumve mederi.
Namque illis tanto te, dux, impensius æquum est
Consulere, insignis quantum victoria factis
Illorum egregiis, & fuso sanguine parta est.
Sic magnas reliqui capient in prælia vires:
Vulnere & obducto, & revocatis viribus, illi
Acrius in Martem venient, pugnamque subibunt.
Quæ tibi solicito pariter solertia habenda est,
Dum medias inter pugnas fortissima passim

Cor-

Corpora cæſa cadunt, aut vulnere tarda morantur.
Si ſecus, illâ virùm præſtantia robora, bellum
Dum reparare velis, ventura in prælia deerunt.
Hæc impenſa tuis, ut jam pia cura, jacentes
In campo pariter hoſtes curare memento.
Sic pietas, Patrumque fides ſic priſca repoſcit.
Quin etiam poteris (neque erit damnabile lucrum)
Hoſtiles tali populos ratione mereri,
Ut te victorem, & victricia ſigna ſequantur.
His actis, ubi ſe tandem tentoria palma
Cum parta, & turba Conſul ſtipante recepit,
Numinibus, quorum dono venere triumphi,
Gratia multa pio ritu referatur, & ipſi
More Sacerdotes decantent carmina ſacro.
Interea gens tota preces, clamore ſecundo,
Et tormentorum ſtrepitu comitetur ovañti:
Cornuaque, lituique, & tympana pulſa reclament.
Quæ Superis operoſa inter certamina vota
Concepit, patriæ pro re, gentiſque ſalute,
Impiger, & Latio faciens de more reſolvat.
Nam ſic inſigni culti pietate, futuris
Præſentes aderunt pugnis, & amica juvabunt
Agmina: ſæpè Duces victores reddidit una
Relligio, & claros Pietas dedit una triumphos.
Atque hæc cùm ſacro fuerint tibi reddita ritu,
Inſequitur pars major, uti victricibus armis,
Et benè re geſta valeas feliciter uti:
Scilicet obſidio confeſtim cingere fortes,
Ut properes arces, & propugnacula regni.
Namque tuis armis, & territa clade ſuorum,
Se facilè arbitrio dedent victoris, & ultrò
Expandent portas venienti, & juſſa volentes
Accipient. Armis acceptam ſicubi cladem
Inſtaurare novis hoſtes conentur, in illos

Si-

Signa move: inque ipsis conatibus opprime primis.
Nam si cunctando consumes tempus, inerti
Oppressus luxu, aut nimium felicibus armis
Confisus: primo terror, qui major in ortu
Esse solet, cursu sensim tenuatur: & ipsa
Principiò ingentes retulit quæ Fama triumphos,
Paulatim Ducis ingenio, vitioque tepescet.
Hinc magis accrescunt animi, sociisque vocatis,
Delectuque novo reparatis viribus, hostis
Infert se campo, & conamina tarda supini
Frangere vel potis est, vel perturbare Magistri.
Dum viret, & juveni fervet Victoria palma,
Prostratique jacent animis, & viribus hostes,
Utere sorte data, cœptisque insiste secundis.
Odit enim Fortuna moras, quæ præpete semper
Itque, reditque rota, & nescit consistere eodem.

Hæc, ut pugna Ducis successit prospera votis,
Palmaque non magno venit sudata labore:
Nunc cùm difficiles patiuntur prælia casus,
Et tibi fata Deùm, & Sors aversata repugnat.
Atque hic adversis, quæ sit fiducia rebus,
Ingeniumque, animique, & quantæ Consulis artes,
Clariùs elucet. Nam si Fortuna secundet
Eventum pugnæ, & facilis Mars annuit ausis,
Quisque valet palmas, ut sit virtute, mereri.
At verò, ut lævo refugit Victoria vultu,
Et Mars difficilis, nimboque refugit opaco,
Horrendùmque tonat Cælo non Juppiter æquo:
Audaces instant hostes, tua signa laborant,
Ordinibus versis, & sensim territa inani
Iam referunt terrore pedem, trepida omnia nutant,
Vicisse, aut certam saltem vitasse ruinam,
Id Ducis est magni, varii cui plurima belli
Cognitio, mens alta, omnique interrita casu,

At-

Atque animi nunquam frangendi, & pectus ahenum;
Ut sciat ingenio, possitque audacibus ausis
Obvius adversis properare, & vincere Fata.
Non secus, ac placido ridet cùm marmore Nereus,
Et lenes spirant auræ, cursumque secundant,
Quisquis erit rector, moderari puppis habenas,
Et tuto tandem poterit succedere portu.
At cùm turbato fremit imò à gurgite pontus,
Ingentesque ruunt revoluti ad litora fluctus,
Albescunt altæ rupes, & pulsa reclamant
Æquora, crebrescunt nimbique, atræque procellæ,
Et velum diversa ferunt: ipsique repugnant
Discordes intus nautæ, trepidique pavorem
Vectores addunt, suntque omnia mista tumultu:
Qui tantis, cælique minis, pelagique procellis,
Et clavum versare, & sævo occurrere vento:
Et quod majus opus, discordes flectere mentes,
Addere spem pavidis, unus non territus ipse,
Hic est magnanimus, hic pollet plurimus arte.
Quare age, difficiles quando Sors invida casus
Apparat, & multo despondet sanguine palmam,
Ingenio, magnisque animis, & viribus acres
Nutantem in pugnam, & dubii rem Martis eamus.
Si cùm prima ineunt equites certamina, pulsi
Forte fugam capient, actutum occurre labanti
Conflictu; & validas è versu emitte secundo
Suppetias: subito quæ, motis ordine signis,
Insultantem hostem, & fugientum terga prementem,
Densato frænent cuneo, laxisque vagantem
Ordinibus cædant: & non felicia cœpta
In melius vertant, & Fata obstantia vincant.
Interea excussos trepida formidine dictis
Sistere magnanimis, stimuloque accendere honoris,
Speque animos revocare nova conabere. versus
Ut-

Utque iterum celeres instauravere Magistri,
Præcipe in adversos subitò convertier hostes;
Ut damnum pugna acceptum reparare, decusque
Amissum certent auso renovare recenti.
Hæc inter, melior cornu fortuna sinistri
Si fluat, incœptum peragat generosa juventus,
Dat clarum qua parte decus Sors, & sua dextra.
Tunc læva ex ala poteris, res prospera quando,
In dextrum fortes aliquot demittere cornu
Bellatorum equitum turmas, qui pulsa suorum
Agmina sustineant, primamque evincere Sortem,
Omnibus adnisi conentur viribus. ala
Sed cave ne intereà nimium tenuata fatiscat:
Ne qua parte acies absolvit prælia victrix,
Consulis ignavi culpa, vincatur eadem.
Præstat enim simili, atque alterna clade mereri
Æqualem pugnæ palmam: totius inani
Quam spe deceptum, concessam amittere partem,
Quam certam in manibus, cœlo donante, tenebas.
Præterea æquato pugnant dum Marte cohortes,
Quæque obnixa loco non cedere, quæque ferocem,
Luctantemque hostem, confertaque signa tenentem,
Vi conata loco depellere: non tamen illi,
Non isti cedunt: Gemini velut aëre venti,
Cùm paribus pugnant animis, & viribus æquis,
Stant ipsi obnixi, stant nubila, stat mare pulsum.
Illinc cuncta necis metuendæ, & cuncta triumphi
Sperandi, pendent quando momenta, Magister
Se major super assurgat dextraque, animoque,
Major & ingenio; ut valeat sic vincere Sortem
Æqualis Fati, & palmam extorquere morantem.
Idcircò electis juvenum stipatus, in ipsum
Irrumpat latus, effusis, ceù fulmen, habenis
Præcipitans sese rhombo versante supra hostes.

Hoc neque si possit turbatum fundere nimbo
Insistentem hostem statione, atque ære tonantem,
Suggestu ex alto, aut vicino è colle, jubebit,
Contra illum crebrò tormenta explodier ictu.
Et si quà, assiduo laceratus fulmine, cedat,
Ilicet invadant, & quà via strata, subintrent.
Aut nemore è denso, vel culmine montis opaci
Delectorum Equitum jubeat descendere turmas
Ingenti strepitu, & magno clangore tubarum,
Majorem, ut simulent numerum, viresque recentes.
Sique hostes subita capti formidine, versa
Nutabunt acie: flectentes signa juventus
Confestim cædant, & versus undique turbent.
Insuper adversis, dum pugnant agmina signis:
Et velut alterno pelagus fervescit ab æstu,
Nunc hi, nunc illi veniunt ad litora fluctus,
Obnixique petunt scopulos, fractique retrorsum,
Impete mox presso, nisuque feruntur inani.
Sic cùm sanguineis campo Mars æstuat undis,
Hæc modò prorumpens acies ruit, & modò cedit:
Instat & illa premens: mox & propulsa recedit.
Itque, reditque, vices & Mars sortitur easdem:
Et volat incertùm, & nulli Victoria versis
Inclinat sese pennis: tunc maxima, Prætor,
Aurea magnanimum si tangit adorea pectus,
Cura sit, ut retrò majore relabitur æstu
Pulsa acies, illam preme tunc majoribus ipse
Viribus; ut toto tandem ruat agmine victa.
Non secus ac, magnæ cùm turbavere procellæ
Æquora, & immensi montes voluuntur aquarum,
Spumosæ incolumem tunc puppim advertere ripæ,
Si quis rector amat, vigili stat mente, ruentes
Observans fluctus à gurgite, cùmque recessit
Unda minax, deno post acta volumine, & instat
Non

Non tanto refluens æstu placatior, ipse
Tunc nisu ingenti ruit ocyor, & tenet oram.
Si secus, & segni diverberat æquora remo,
Ilicet à tergo magnus procumbet aquæ mons.
His super (interdum neutri Fortuna secundat)
Tempore si longo pugnatum viribus æquis,
Cladibus æquatæ clades: insignia signis,
Et fuerint paria arma armis amissa relatis:
Candida spes nulli niteat, nigra immineat nox,
Aut pluvia, aut magno descendat turbine ventus:
Tunc præstat (parti quando Mars æqúus utrique est)
Defessam pugna sub castra reducere pubem.
Te, præco, mandante, cavo canat ære receptum;
Ut facto redeat pugnandi fine juventus.
Hic tamen arte, Duces, monitisque cavete severis,
Ne perturbato decedant ordine turmæ,
Versibus & versis, gressuque ad castra citato.
Ne vigil observans hostis citus ingruat: & quam
Non potis ille sua palmam virtute tulisse,
Sponte tuo tandem concessa errore fruatur.
At si quæ multo vitare incommoda nisu
Invigilas, eadem non prævidisse supinos
Aspicies hostes, quam dat sub fine laborum
Sors laurum, totis confestim amplectere palmis;
Neve piger tantum, Prætor, corrumpe favorem,
Maxima sed semper fuerit tibi cura receptus:
Ardua quandoquidem res est, & plena periclis:
Et magnos petit illa Duces, qui plurima bella
Experti, plures & qui retulere triumphos.
At si principio res inclinata fatiscit,
Ulla nec optatæ spes palmæ fulget; aperto
Sed tutum campo sit se subducere, cauti
Extemplò celerem vicina in castra receptum
Maturate. velut quando per cærula rector

Vela dedit, dubiique secat maris æquor: ab alto
Si forte horrendo tempestas turbine surgat,
Naufragium, mortemque minans: nec surgere contra
Arte, manuque valet, rapidosque evincere nimbos:
At verò in portus iterum penetrare relictos
Si datur, extemplo vertit sub litora cursum:
Et durat ventos, tempestatesque sonoras.
Nam juvat interdum longùm differre morando
Fortunam pugnæ, & Sortem superare ferendo.
Nec pudeat campos hosti cessisse superbo;
Tutus enim, docta properatus & arte receptus
Instar erit magna parti cum laude triumphi.
Nec minor extremo cives servasse periclo
Gloria, pugnando quàm sit vicisse. Faventis
Hoc datur arbitrio nonnunquam Sortis: at illud
Magnum opus ingenii versuti, artisque magistræ.
Præterea rursus servatis civibus, ire
Pugnatum campo poteris, palmamque referre,
Cùm melior tibi spes, occasio dedita cùm sit.
Ast acie victus, si gentem amiseris omnem,
Haud facilis reparare labor: res perdita, & actum est
De veteri Patrum imperio, Patriæque salute.
Sed te qua pubem campo, quaque arte reducas
Bellica vasa, animos, mentemque adverte, docebo.
Quæ reliquis equitum veterano robore turmæ
Præcellunt, hosti oppones, vallumque receptu.
Qui statione data venientem fortiter hostem
Obnixi teneant, & longùm prælia ducant.
Interea tormenta rotis imposita citatis,
In tutum duci jubeas, bellique paratum
Omnem, solicitis devectum curribus: & quæ
Militibus variumque cibum, potumque ministrant.
Cætera mox solers referat sua vasa juventus.
At celeres currus, Vulcaniaque æra jubeto
Hinc

Hinc illinc fortes juvenum stipare maniplos.
Sed prius in clivum, quò tuto castra receptu
Deducis, geminas peditum præmitte cohortes,
Quæ teneant collem, & si res, tutentur ab hoste.
Castraque metentur: subitumque ligonibus omnes
Calones, lixæque altum sustollere vallum
Concertent, circùmque citi munimina ponant.
His actis, sensim pedites sua signa reducant,
Inque nova ordinibus nexis se castra receptent.
Mox equites, pulchro revolutis ordine signis,
Nimirum rhombo versante, simulque jugante,
Postremi è campo decedant, tutaque cursu
Pernici loca, quò socii venere priores,
Accipient tandem, defessaque corpora curent.
At si quæ fuerint, quæ non sine sanguine multo
Martia vasa locis educat miles iniquis:
Multum cunctando poterunt, & obesse, libenter
Desere: nec tanti tibi sarcina vilis ematur.
Sæpè levis damni, tenui vel honoris inanem
Jacturam vitare tenax, damnoque, probroque,
Dux majore simul palmam, & rem perdidit omnem.
Quin immo, valeant si plaustra relicta morari
Irrumpentem hostem, & defendere terga tuorum,
Illa volens hosti objicias, ultroque relinquas.
Nam tibi materiem, qua belli machina fiat,
Plurima sylva ferax semper præbebit, & æra
Montis inexhausti submittent viscera: fortes
Non semper juvenes urbes, & rura ministrant.
Verùm si clades hominum manifesta sequatur:
Nec nisi pugnando restat spes ulla salutis,
Assurgas animis major, majore periclo.
Quamque aversa negat Fortuna, tibi tua dextra
Concedat palmam, vel famam mortis honestæ.
Qui dedit effuso generosam sanguine vitam,

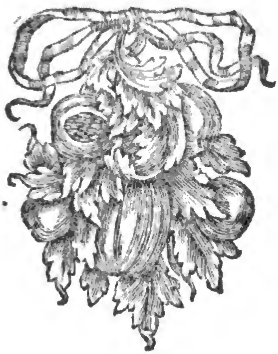
Casibus extremis pugnando fortiter, ille
Egregia non laude vacat. Si vincere ferro
Non hostes potuit, se vicit, & ardua vicit.
Ergo ubi jam fractis Acies antica maniplis
Terga dedit: Mediæ jam casus, & imminet idem.
Cùm tota ad fortes res acta Giraspidas, & cùm
Spem facit ipse sua virtute Triarius unus:
Hos, Prætor, sermone brevi, qui pectora possit
Optatam in palmam, aut mortem inflāmare decoram,
Hortatus voce impavida, vultuque sereno,
Hostem in victorem, ritu torrentis aquosi,
Duc ipse ordinibus densis, dextraque saluti
Pande viam forti: quam stratam pone sequantur
Fortuna meliore tui. Casuque repente
Si perculsa pedem referant contraria signa,
Urge, instans armis victricibus: inque labantem
Incumbant acies hostem, turbentque, necentque,
Magnanimis his sæpè ausis via facta saluti,
Et decus immortale Duci, partique triumphi.
At neque si tantis faveat, factisque, animisque
Invida sors: Fatisque tuis hostilia Fata
Obsistant contra: neque sit revocabile terris
Consilio, virtute, suo quod Juppiter ante,
Prospiciens casus hominum, decrevit Olympo:
Ut spes, utque acies campo prostrata patenti
Tota jacet: cessitque hosti Victoria, cessit
Res omnis, currus, insignia, victaque castra:
Consilio meliore cito, dextroque receptu,
Subtrahe te pugna, & Patriæ ad meliora reserva.
Nec pigeat cessisse, viri cùm cætera fortis
Præstiteris magnis animis, atque arte magistra.
Nam decus egregiæ mortis, per & alta petitæ,
Posthabuisse rei Patriæ, populique saluti,
Dignum equidem summis est laudibus. Arcis amicæ
Ut

Ut muros tandem tenuisti, & viribus artus
Defessos lucta reparasti, & cursibus haustos,
Relliquias omnes pugnæ infelicis in unum
Colligere extemplo cures; ne victor apertos
Per campos latè palantes opprimat hostis.
Ast ut relliquiæ tuta sunt arce receptæ
(Quod sequitur) bellique novos conare paratus,
Delectus & habere novos: simul undique coges
Auxilia : & multo replebis milite turres ,
Victor ne obsidio circumdet, & occupet hostis.
Ast ubi jam vires reparatæ,i rursus in æquor.
Et levibus pugnis, quidnam valeat nova pubes,
Experiare. favens & si Fortuna sequatur ,
Ne dubites totis iterum confligere signis.
Acceptas clades, & tristia funera quondam
Pensabit tibi parta nova Victoria palma.
Sed quæcumque fero tempestas Martia nimbo
Te, Dux, verset agens, res & quicumque maligni
In transversa ferant casus, ne tristibus umquam
Successis frangare, aut Fato oppressus acerbo
Desperes: magnas sed magnis concipe semper
Spes animis, & Sorte assurge excelsior omni.
Fata vices patiuntur: habet Fortuna regressum.
Quæ solet adversis in rebus sæpè supremos
Exercere viros,non plectere: quosque periclis
Instruit, ad claros jam destinat illa triumphos.

FINIS.

artis
acri
n,
:
ati
is,
na
)b-

Paulus de Mattei In. P. 249. Andrea Magliar Sc.

BELLICORUM

LIBER XII.

MAgnanimæ quicquid virtutis, quicquid & artis
Bellatricis erat, pugnando explevimus: acri
Nunc est ingenio certandum, astuque sagaci.
Nam quos arte Duci, dextraque referre, negatum,
Insignes astu fas extorquere triumphos,
Quandoquidem frustrà non junxit viribus altum
Ingenium Natura homini, mentemque capacem:
Nempe dolis etiam, atque instructis fraudibus uti
Posset, & ingenio vires pensare, potentum
Et facilè adversos sic interrumpere nisus.
Quin etiam brutis versutas provida fraudes
Elargita, licet rationis dona negarit.
Ut quæ non vires illis, non arma dedissent,
Commoda seu vitæ vellent perquirere, tutum
Sive hostem contra munimen habere, dolosæ
Sufficerent artes, vafræque astutia mentis.
Nonne vides, mediis ut Progne abscondita dumis,
Accipitrem vitet? densatos frigore rivos
Aspice quærentem properatis cursibus Alcen,
Martius adversum quoties lupus irruit. illa
Sit quamvis animo timidissima, sæva duella
Non renuit secura loco: namque ungue bisulca
Firma gelu insistit: quo non vestigia ponit
Tuta lupus. viden adventantem, ut remige penna

Ob-

Obverso expectet Falconem interrita rostro
Ardea, quo longa veluti procul arceat hasta?
Cuspide & obversa Pelicanus in æthera, somnum
Carpit humi; jaceat nimirum tutus, inermem
Neve illum incautum adversarius occupet, alis
In pugnam subitis cùm se demittit ab alto.
Aspice, ut aërio sub nigra cubilia saltu
Insiliat lepus, intactamque relinquat arenam:
Scilicet ille solo sua ne vestigia retrò
Deserat; indicio ne fors sint illa sequenti
Arrepti cursus. vafer, inspice, lustra subintret
Ursus ut aversus veniens: sicque ille reposta
Se cavea egressum simulat. fortissimus ipse
Sæpè leo fraudes adhibet: vestigia gressu
Imprimit, & subitus dispersa delet arena.
Ut sua, versutus veluti dux, hostibus abdat
Consilia, exploret contra quæque ille peregit.
Sed quid plura? suus cunctis animantibus astus
Natura concessus; agant quo longius hostem
Prævalidum, vitamque sibi tutentur amicam.
Quæ cùm sic habeant sese, te plurimus artes
Arcanas, Prætor, bellorum, & furta docebo.
Et quamquam nostro complecti singula versu,
Quæ sua cuique duci mens suggeret acris, & ipsa
Per Martis durata dabit prudentia casus,
Difficilè: & cunctis ratio non gentibus una est.
Ingeniosa tamen veterum commenta Magistrûm,
Plurima quæque dedit varii experientia belli,
Expediam. quibus ipse, tibi cùm dedita poscet
Res, uti valeas: collataque facta rependens,
Persimiles possis, Dux, commentarier astus:
Insignique frui sine clade, & sanguine palma:
Nomen, & egregium magna cùm laude mereri,
Cuncta triumphali victurum in secula fama.

Di-

Disce igitur doctæ simulatam Palladis artem,
Inque imis astuta animis inventa repone.
Principio, valida si res cùm gente geratur,
Vincere quam vires nequeunt, astutia frangat.
Bellaces veluti Gabios versutia Sexti
Edomuit. multo percussum verbere natum
Ire jubet Gabios. habitus hic transfuga genti,
Inque patrem magnis odiis accensus iniquum.
Ira fidem mentita facit. dat credula turba
Imperium belli puero. sic illa suasu
Ut facili capta est, facili quoque ducta triumpho.
Non & dissimili Cyrus Babilone potitus
Consilio: toto discissum turpiter ore
Fraudis in ignaros dimittit Zopyron hostes.
Ut miserum indecori turpatum vulnere pubes
Aspicit Assyria, & lacrymas, tristesque querelas
Audit in immanem, & gaudentem cæde tyrannum,
Hospitio miserata virum suscepit. & ille
Iram dissimulans, ipsum per tela, per hostes,
Cùm Cyrum adversus peteret; pro talibus ausis,
Proque odio in regem bello præfectus, & urbi.
Quam mox, exutus mentita veste, tyranno
Tradidit, & regnum pariter Babilone receptum est.
Ne faciles hosti, ne credite: nulla adhibenda
Est odiis, iræque fides: latet abditus illis
Sæpè dolus. Credat quis posthac amplius ulli?
Si vel mollis amor dura sub veste furoris
Occulitur: fervetque suis non ignibus ardens.
Præterea non cura minor, Proconsul, opima
Adversi Ducis ingenio mercede potiri.
Quod si fortè tibi successerit, aurea laurum
Vis dabit optatam, ferroque & sanguine parces.
Et ferro, & pubis parcendum sanguine semper.
Hoc astu Pericles, auroque Cleandride capto,
At-

Attiacis olim Megarenses finibus egit.
Ille etenim caussas prætexens fictor, ab illis
Prætorem hortatus victricia castra movere,
Inque Corinthiacos lætos inducere campos.
At si fortè animus nequeat mollescere donis;
Ut reddas hosti suspectum nitere, magni
Regis ad exemplum Pellei: qui licet armis
Cuncta metu victor Persarum regna repleret,
Non fraude indignum Fortunæ urgere favorem
Duxit. ut oblatis accepit Mæmnona donis
Haud equidem potuisse capi, prædantibus, agris
Parcere Mæmnoniis tantùm præcepit; ut illo
Mæmnona suspectum indicio Darius haberet.
Quid non ingenio, quid non conatus & arte
Villius, ut tota eximeret formidine Romam:
Quæ numquam secura metu, & pacata fuisset,
Annibale incolumi, & rursus nova bella parante?
Ergo Asiæ regi, cui bella suaserat author,
Corruptis procerum primis, auroque coëmptis,
(Nec multum fuit id: factis heroa superbum,
Externumque virum, fretumque favore tyranni
Invidia, atque odiis insectabantur acerbis)
Suspectum facit Antiocho: quia scilicet hosti,
In Pœnos flagrans odiis, patriamque, favebat.
Sed properè insequitur versuti Consulis alter
Astus, ut ignavum fallat feliciter hostem.
Si via, qua pubes castris ducenda refixis,
Angusta, & crebris passim sit rupibus aspera,
Illius & multo stipatæ milite fauces;
Ut vel difficilis, nimioque cruore petenda
Illa tibi, vi sive sit impenetrabilis omni;
Tunc quam dextra nequit ferro, mens pandat acuto
Invento: promota viam tua castra secare
Finge aliam. subitus tua cùm conamina sensit

Ho-

Hoſtis, & antiqua venit ſtatione relicta;
Inſeditque, aditus interclusurus; ibi ipſe
Poſtremas acies, converſis ordine ſignis,
Præcipe ſolicito properare ſub ardua greſſu.
Perque vias aſtu miles procedat apertas.
Hæc ſed major erit ſolertia, vallibus altis
Si fors deprehenſum te circumvenerit hoſtis.
Qualem fama refert olim oſtendiſſe Periclen.
Cùm per præruptas, horrenda cacumina, rupes,
Aviaque invitus poſuiſſet confraga caſtra,
Undique & adverſo premeretur milite, foſſam
Ingentem ducit, quo ſe defendere vallo
Diſſimulat: ponteſque parat, quibus ilicet illa
Tranſmitti potuiſſet. adit mox æqua, fugamque
Mentitur: celeres illuc ſe protinus hoſtes,
Agmine deducunt denſo, prohibere parati
Vi, feroque viam. ſtratis tunc pontibus ille,
Quà non crediderant inimici, elabitur: & ſe,
Servatoſque ſuos tuta in campeſtria ducit.
Quis non exciſos præruptæ in montibus Oetæ,
Pelleo mandante, gradus audivit: & illis
Macedonum totam demiſſam ab rege phalangem,
Talia confieri numquam vi poſſe putantes
Oppreſſiſſe hoſtes, & Theſſala rura petiſſe?
Et cui contextæ ſylveſtri è vite Veſevi,
Qua riget hîc ſcopulis, non dictæ in vertice ſcalæ;
Demiſiſſe quibus Romanum Clodius agmen
Fertur, & attonitos hoſtes, audacibus auſis,
Perdomuiſſe? ferox quæ non audacia, & aſtus
Intentare valent, anguſto & preſſa loco mens.
Prætereà, juvat interdum de parte tumultum
Exciri dextra, lituis, atque ære ſonante;
Hoſtis ut accitus veniat quà rumor: & ipſe
Interea è læva populum in ſecura reduces.

Hunc

Hunc olim Hippicrates imitandum tradidit aſtum.
Quin etiam de nocte tibi ſi caſtra movenda,
Cùm validus premit adverſarius, omnia flammis
Illa micent: ſintque excubiæ ſtatione frequentes;
Ut vigili cura ſciat hoſtis cuncta teneri.
Interea tacitæ deducant ſigna cohortes.
Cumque loco miles ſecuro inſedit, & ipſa
Vaſa ſimul, curruſque leves, tùm denique noſcat
Hoſtis ab incenſis caſtris te tuta petiſſe.
  Perge, minoris erit, Prætor, ſuperare laboris
Quos ſegnes, vel parta recens victoria fecit,
Sive aliquis felix caſus diſtraxit ab armis.
Eſt ea quippè hominum, rebus natura ſecundis,
Sortis ut immemores variæ, immemoreſque pericli,
Deſidi[illegible] facilè in mollem labantur inertes.
Qui[illegible] magnificis victoria læta triumphis
Ce[illegible]pides olim reſides, urbemque Minervæ
Per[illegible]dit? heu miſeras fecerunt gaudia gentes!
Lætitia effuſos populos ut vidit, Eoi
Victor Alexander, Peparethi ad litora claſſem
Apparat, & celerem citat ad Piræea curſum.
Hic fractos luxu populos, & amica putantes
Signa, repentinus victricibus occupat armis.
Aſtus, & hic fregit Rhodios, Carumque ſuperbam
Servavit magnis cùm laudibus heroinam.
Claſſibus hæc Rodiis terra præcincta, marique,
Cumque pari poſſet non vi ſperare ſalutem,
Fœminea major mente, ingenioque virili,
Martis in arcanas artes confugit, & aſtus.
Seſe quiſque ſupra deprenſus ſurgit in arcto:
Quaſque negat natura, dat ipſa anguſtia vires.
Obſeſſæ gemini longo diſcrimine portus
Urbis erant, parteſque duæ ſimul urbis: & illas
Secreta obliquo jungebat tramite foſſa,

Ege-

E geminis alter multa cùm merce relictus
Hostis in arbitrio portus, pars altera & urbis.
Hic deses spoliis inhiat dum victor opimis,
Et trepida fugisse putat formidine Cares,
Egregias juvenum ductans regina cohortes,
Callis erat secretus ubi, prorumpit: & hostes
Intentos spoliis super, & nil tale timentes
Occupat, & victrix ingenti clade trucidat.
Et quoniam cœptis dum Sors audacibus, & res
Annuit, actutum felici insistere cursu
Præstat, & extremam benè cœpti attingere metam;
Classe sua, & captis Rhodiorum navibus, altum
Corripuit pelagus victrix regina: Rhodumque
Appellit, cursu præcurrens præpete famam.
Ut tenuit, læti venere ad litora cives
Gratari sociis victoribus. ipsa suorum
Signa dabant mentita fidem. Regina propinquum
Ut litus cepit, confestim milite in oram
Navibus exposito, prima inter prælia inermem
Oppressit civem: portuque, atque urbe potita est.
Usque adeò celerant præsentia facta triumphos.
 Est etiam secura tibi victoria, Consul,
Si tùm, cum totis invadas viribus hostem,
Cùm te sopitum, nec pugnas mente, neque arma
Versantem credit. dedit hæc versutia regi
Persarum, Scythica clarum de gente triumphum.
Militibus paucis, ægrisque ad castra relictis,
Pluribus, atque onagris media in statione locatis:
Hi dum raucisonos tollunt de nocte ruditus,
Accensis illi collustrant omnia flammis,
Versari ludo Persas, atque otia castris
Ducere, non astus meditari, & prælia suadent.
Parte alia instructis legionibus, ille Scytharum
Aggreditur castra, & crudeli funere plectit.

Uti-

Utilis ille etiam ſemper pugnantibus aſtus
Eſſe ſolet; ſeſe commiſſa fingere pugna
Victorem, aut plures quàm ſint prætendere vires:
Infractoſque ſuos pacem depoſcere: longæ
Hac nam fraude moræ nectuntur: & Ardua ſæpè
Exigua res parta mora: vitataque magna
Eſt populi clades, urbeſque & regna recepta.
Talia majorum ſi forte exempla requires,
Accipe: Navali à Pœnis certamine victus
Claudius, audaci reliquas tutiſſimus aſtu
Adverſo incolumes ſervavit Marte carinas.
Cùm per præſidia intendendus Punica curſus.
Victrici proras juſſit redimire corona,
Et læto juvenes incumbere murmure remis.
Et quia victores cuncti veneramur, eunti,
Quamquam eſſent plures, non auſi occurrere Pœni.
Et ſimul integrum victoris imagine capti
Amiſere decus. ſervatis civibus, ille
Promeritam populo retulit plaudente coronam.
Uſque adeò intrepidi fraus ingenioſa Magiſtri,
Et victis cùm laude poteſt prodeſſe ſaluti.
Perge, triumphato documenta ex hoſte teneto.
Inſigni Patrum fractus virtute Philippus,
Ut ſe cùm reliquis ſervaret, tempus humandis
Defunctis pugna petiit, quo cæde peracta,
Jure dari, poſcique poteſt nil ſanctius unquam.
Se vafer ille pio prætextu, more Pelaſgo,
Subduxit campo, & noſtros pietate fefellit.
Ne faciles hoſtis pietati credite, vivis
Conſulere eſt olli ſtudium, non lumine caſſis.
Ut neque tu pacem credas, fœduſque petenti,
Hæc dabit incautus Siculorum exempla tyrannus:
Vicerat hic Pœnos, cæſoque Magone, ſuperbos
Finibus è Siculis hoſtes ejecerat. illi

Actu-

Acturi, inducias poscunt, de pace: frequentes
Dum veniunt, redeuntque, & longùm tempora ducunt,
Classe nova, vires instaurant: bellaque rursus
Indicunt, vincuntque dolo, qui vicerat armis.
Ne tempus speret, cui stat benè tempus agendi.
Quin etiam ad palmas inimica attollere signa
Proderit: alma velut Carum regina solebat.
Sic etenim falsa deceptus imagine signi,
Vitatur tutè adversarius, atque saluti
Consulitur. quin parta dolis his plurima parvo
Sanguine nonnunquam victoria. verus & ille
Haud inimicus erit, qui non se fingit amicum:
Et virtus fraus est, peperit quæ Martia palmam.
Præterea solertis erit Prætoris, opacis
Interdum nebulis uti, fumoque, geluque:
Tempore dum certo densi è tellure vapores
Emergunt, ingensque volat sub sydera fumus,
Accensis latè sylvis: deducere pubem
Hoc tectus vallo poterit, vel milite lecto
Tutius insidias ductor molirier hosti.
Non hic ipse tuos sileam, fortissime Cæsar,
Bellaces astus (ars hæc tibi plurima) Gallo
Queis Alpes olim niveæ rubuere cruore.
Vicino quoniam densæ de flumine nubes
Surgebant, Aurora mari cùm surgeret, ille
Has inter tenebras absconditus, ardua multis
Militibus juga conscendens, super imminet hosti.
Hinc magno clamore, cui mox illicet omnes
Vallibus ex imis socii assensere, jacentes
Invadunt hostes, subitum ceu fulmen: ibi acer,
Haud mora, non ferro, sed magno exterritus auso
Gallus terga fugæ dat protinus. & nece victor
Insequitur Cæsar, domitas & præterit Alpes.
Sed vos hic Vatem, Musæ, quibus ardua Martis

Prælia sunt cordi, palmæque, & clara trophæa,
Numine defessum vestro, cantuque juvate.
Magna quidem dicenda, ducisque exempla supremi
Laudibus æternis ornanda, & carmine sacro.
Ergo agite, heroo concedite digna cothurno,
Ut cœlo meritis æquetur cantibus heros.
Bellaces inter fraudes, & Martia furta,
Sæpè quibus fortes animis, & mente capaces
Ductores magnis Bellorum in casibus usi,
Hæc fuit, egregiis sed vix tentanda maniplis:
Ardua nimirum conari, & fortia, numquam
Tentari quæ posse sibi persuadeat hostis.
Sic res improvisa, reique ingentis imago
Attonitos reddet, Martisque ad munia segnes.
Et quamquam præclara ducum monumenta priorum
Plurima sint, ævo non desunt & sua nostro,
Tempore quæ quamquam, non sunt virtute secunda.
Non longè, Sicorim propter quà surgit Ilerda,
Hesperias urbes inter non ultima, magnus
Dux * CANTELMIADES pietate insignis, & armis,
Scottorum soboles & præclarissima regum,
Imparibus quamvis armis (exercitus olli
Millia vix septem numerabat lecta virorum
Corpora, viginti sed millia Francus habebat)
Arte sed egregia pugnam commiserat acrem:
Et magnis animis, magna virtute, minorem
Pensabat numerum, factis & Fata vocabat.
Nec mora turbati convertunt tergora Galli,
Inque fugam effusi sese dant: protinus ingens
Fit cædes: prostrata jacent immixta cruentis
Arma viris, Sicorisque tumescit flumine major,
Et se purpureum sine more immiscet Ibero.
Læta triumphali jam se victoria lauro
Ob-

* *Andreas Cantelmus Catalauniæ Prætor.*

Obtulerat blandita Duci. proh Fata Deorum!
Quam non felicem Fortunam, & prospera rerum,
Invidia livens animus, cœcoque furore
Percitus, evaluit corrumpere? maxima summo
Dejectare potest de culmine, lætaque verso
Ordine fatorum subitò mutare sinistris.
Ergo equitum renuens mandata facessere ductor,
Invidiæ tetro flagrans livore (supremo
Invidet insignem palmam, laudemque Magistro)
E statione data decedit, & hostibus æquor,
Conversis ultrò signis, concedit habendum.
Versaque sors pugnæ: invitusque recedere campo
Non hostis virtute, mala sed fraude suorum,
Cogitur: & paucis equitum comitatus in arcem
Vicinam recipit sese. mora nulla, feroces
Incumbunt hostes, & cirùm mœnia cingunt.
Obsidione peti cùm se CANTELMUS, & arcem
Aspicit, ingenti major virtute, animisque
Se super assurgit, magnam & vim concipit armis.
Ac velut inclusum, magna cingente corona,
Cùm leo, venantum, se prospicit, æstuat ira
Plurimus, horrendùmque fremit, rabieque remugit,
Rauca sonans, vallo impatiens, armisque teneri.
Hac, illac sese versat: totisque repentè
Rugitu immani collectis viribus, Euris
Ocyior alatis, irrumpit, & ungue rapaci,
Vique viam, magno venantum sanguine, pandit.
Non secus hostili vallo conclusus, in iram
Magnanimam totus surgit CANTELMUS, & ingens
Vique, animoque micat, vultuque interritus igneo.
Nunc hac, nunc illac se mente, & corpore voluit.
Nil humile, abjectumque nihil, sed magna, sed alta,
Et præclara agitat, quæ non felicia pugnæ
Compensare novis possint insignibus ausis,

Proh dolor! his tandem prorumpit, in æquore victor
Non virtute sua, sed proditione meorum,
Mœnibus his Gallus concluso illudat? adempta
Invidia si palma mihi, non mens, animique,
Non hæc dextra potens erepta, & Martius ardor.
Ille ego, qui toties Gallorum sanguine victor,
Et Batavo toties madui, totiesque Sicambro.
Versus & ad socios simul hæc: Fortissima bello
Pectora, totque olim magnis experta periclis,
Nunc tempus solitis virtutem accendere flammis,
Et decus antiquum, & partos reparare triumphos,
Et cumulare novis. per vos, per fortia facta,
Per ducis, & vestri nomen, devictaque bella,
Fidite ne muris: ferro per castra, per hostes,
Quod minimè rentur, via stat rumpenda. patescet,
Hostibus invitis, virtuti, credite, vestræ.
Magna quidem, socii, vos in certamina rerum,
Hortor, & objicio, fateor, sunt maxima; vobis
Æqua tamen, sunt illa duce, & dignissima vestro.
Non CANTELMUS ego? non vos CANTELMIA pubes?
Addite, magna petit Mars, & Fortuna: faventque
Numine concordi magnis conatibus ambo.
Hæc ubi, dat signum, portæ panduntur: & illis
Ceu leo diffracto de carcere, currit apertum
In campum, sequiturque ducem densissima turba,
Ore omnes igneo, nudo omnes ense feroces,
Spirantes Martemque animis, & terrificam vim.
Ut procul adventare globum videre sonori
Fulminis in morem, perculsi protinus hostes
Re mira, insueta, plenaque audacibus ausis,
Attonitis stupuere animis: cecidere trementi
Arma manu: nec sese opponere fortibus ausi.
Res nimirum audax, & non prævisa, vel ipsos
Mole sua fortes exarmat, & opprimit ultrò,
Evi-

Evictis horrore suo, & cedentibus illis
Sponte sua Gallis aditum, & jam limine fracto
Castrorum, antevolat CANTELMUS victor, & astu
Magnanimo servat socios, hostique decorum
Eripit è manibus magna cum laude triumphum.
Nuncius intereà Franci rectoris ad aures
It subitus, trepidaque refert formidine, densi
CANTELMUS clausa erumpens vice turbinis arce,
Victrici ut dextra fregit victricia castra.
Ille hæc attonitis dum percipit auribus, hæret
Immotus, nec quemquam aggressum talia credit.
Mox superata videt dum castra, necemque suorum
Indoluit, simul hæc fatur: Jam credimus, ipsi
Nostram ignominiam quando, cædemque videmus.
Ast unus CANTELMUS erat, qui fortibus armis
Hoc tantum tentaret opus: non æqua sinistri
Vincere, cui Fati arbitria, & meditarier alta
Insigni virtute datum, laudemque mereri,
Mente acri, magnisque animis, & robore forti.
  At quoniam patrui tangit te cura, decoræ
Æmulus, & laudis data per vestigia Martis
Jam campo graderis pugnator, & ardua nisu
Ingenti conaris, & adorea plurima cordi est,
Huc, * CANTELMIADE, propera, præclaraque gesta
Aspice, quæ valeant magnis accendere flammis
Bellaces animos, & maxima quæque parantes:
Acer enim stimulus magnorum facta parentum.
Fors erit, ut tua Partheniæ felicia Musæ
Bella canant, cantuque almis heroibus æquent.
Intereà vati bellaces suffice vires,
Instrue & insuetum pugnæ bellator in arma.
  Ergo agite, ò Musæ, tanti dum principis aura

* *Restainus Cantelmus Populi Dux, Summus Tormentorum Præfectus.*

Implet vela favens, per apertum currite campum
Martis, & egregiam pugnando carpite laurum.
Ergo tibi, Prætor, si cum tirone gerendum
Prælia, ne subitum fervens certamen inito.
Sed præstat differre: rudem, insuetumque laborum
Tutius, & plebis sine sanguine frange morando.
Namque ubi defessos æstu, infractosque labore,
Invades, facili poteris devincere pugna.
Sic olim indociles magni juga ferrè Quirini,
Samnites Fabius domuit, Gallosque feroces
Submisit: victorque astu Lucullus eodem
Pugnacem fregit Mitridatem, & Pontica signa.
Est etiam fraus illa rei cum laude gerendæ
Opportuna, petas geminis si è partibus hostem.
Qui sentit se fronte peti, tergoque suevit
Turbari facilè, & versis decedere signis.
Id, Mario pugnante, truces didicere Sicambri,
Et magna Cimbri deleti clade, ferique
Theutones: Alpinæ fluxerunt sanguine valles
Barbarico, doctæque suo tot funere gentes
Italiam frustrà tentari viribus, una
Publica cum toti res est, & præsidet unus.
Felicem tamen hanc sortem, quam numine, & acri
Majores virtute sibi peperere, secuti
Non post degeneres illis meruere nepotes.
Tristia quid repeto? sed me ventura levabunt
Fata deùm meliora: vices Fortuna rependet
Mitior. Interdum facili victoria voto
Insequitur, hostes tibi si diversa petantur.
Nam velut ingenti cùm crevit flumine torrens,
Objice si ripæ rupto, violentior una
Parte ruit, magni non est reparare laboris,
Aggere consuto, fluctusque tenere ruentes.
At si multiplici ruptus descendat hiatu,

Diffi-

Difficilis ſarcire labor, curſumque morari.
Hàc ſi fortè tenes, ruit illàc plurimus, & vi
Exſuperat, ſtragemque ſatis, campiſque minatur.
Non ſecus armorum pleno cùm flumine in hoſtem
Irrumpis, diverſa petens, nequit ille ruinæ
Impar ſufficere, atque omni ſe opponere parti,
Hanc ſi forte velit defendere, latius illa
Obruitur victus, ceditque potentibus armis.
Hac noſtros olim majores Annibal arte
Aggreſſus, varias clades, ſtrageſque creavit.
Robur & hac contra Macedùm, regemque Philippum
Quintius edomuit, Græcoſque redemit iniquo
Servitio, magna Patrum cum laude; ſuperbos
Quorum hoſtes domuiſſe fuit, non æqua petentes:
Et ſociùm leges, libertatemque tueri.
At non diſſimilis ſequitur fraus altera Martis:
Scilicet in patrios cùm fines irruit hoſtis,
Cuncta igni, ferroque vorans, perdenſque rapinis:
Tum, Prætor, Curii exemplo dimitte cohortes
Hoſtilem in terram, quæ flammis omnia vaſtent,
Atque pares olli ſtrages, & furta reponant.
Italiæ gremio tot victor inhæſerat annis,
Excidium Romæ minitans, rebuſque Latinis,
Annibal, & ſpoliis, & noſtra clade ſuperbus
Et neque Conſulibus tantis, tantiſque repelli
Agminibus poterat: ſerpens per viſcera pe[illegible]is
Altiùs in fibris radicem fixerat, & jam
Cuncta minabatur fatali evertere caſu.
Hæc dum ſolicita verſat cum plebe Sen[illegible]us,
Et varios diverſa tenet ſententia Patres
Confeſtim media procerum, populiqu[illegible] corona
Scipiades ſurgit, ſicque incipit ore pr[illegible]ari:
Si quæ dicentis ſpectatis facta, Quir[illegible]es,
Haud equidem veſtras aures, veſt[illegible]mque favorem

Promereor: verùm ſi tot præclara meorum
Aſpicere eſt animus, poſſem mihi jure, Quirites,
Et veſtros, Patres, animos, menteſque mereri.
Quodque magis cupio (patriæ ventura ſalutis
Spes illo, nec vana quidem, modò Juppiter adſit)
Conciliare fidem dictis: via tutior una
Et brevis, & veſtræ patet opportuna ſaluti:
Africa nimirum vobis, & Punica regna,
Ipſaque Carthago Romana claſſe petenda.
Nam ſic ſponte ſua noſtris è finibus hoſtis
Diſcedet, Romamque metu, ſocioſque levabit.
Ardua & hæc, fateor. verùm via ſola ſaluti eſt.
Virtutem decet & noſtram: Fortiſſima quando
Et facere, atque pati, Romanum. Dixerat ille:
Et magnam dictis, læto & ſpem fecerat ore.
Continuò feſta plaudentes voce Quirites,
Et Patres unà fremitu aſſenſere ſecundo.
Decernunt bellum: belli dux ipſe creatur.
Africa & in votis cunctorum, & Punica regna.
Jam finis belli, jam viſus & Annibal omni
Italia infeſtis Pœnorum excedere ſignis.
Nec ſpes falſa fuit, Pœni revocare coacti
Annibalem, victique acie, bellumque peractum eſt.
Hinc totas belli molem divertere in hoſtem
Diſcite, qui patriam cupitis, regnumque tueri.
Vincere præterea ſi vis tutiſſimus hoſtem,
Qui vallo fidens caſtris ſe continet, armis
Finge fugam verſis, raptimque abſcedere campo,
Bellica vaſa tamen nonnulla, & ditia quæque
Hoſtibus ad prædam, pariterque alimenta relinque.
Nonnullos quoque deſertoris imagine mittes,
Teque fugam, cele[illegible]nte metu, cepiſſe reportent.
His etenim indiciis deceptus, caſtra relicta
Hoſtis ut ingreditur [illegible]ſim, nullo ordine, & armis
De-

Depositis, spoliisque inhians dispergitur, ipse
Ilicet aggredere, & præda citus opprime onustum.
Hoc olim versuta dolo regina superbum
Vicit Amazonidum tota cùm gente tyrannum
Persarum, & cædem nati tot millibus ulta est.
Quique fugam simulans, armis victricibus, olim
Messagetas domuit, fuit astu victus eodem.
Scilicet incautos interdum perdidit astus,
Qui modò servavit, peperitque ex hoste triumphum.
Hic ego vos moneo: memores mea dicta tenete
Vos cauti sub mente, Duces, fugientibus ultrò
Ne faciles semper, ne credite; non fuga, fraus est.
Qui sua cùm posset tutò deducere, campo
Deseruit, fecisse dolo censendus. Amico,
Sentio, nunc aures mihi numine vellit Apollo:
Ne tu prætereas LOTHARI præclara trophæa
Admonet, atque novo mentem mihi concitat œstro.
Stat monitis parere Dei, totumque ciere
Parnassum, & cunctas revocare ad carmina Musas.

Post cladem Thracum insignem, socialibus armis
Illatam, rursus reparatis viribus urbem
Barbarus obsidio vallarat: & ærea muros
Machina continuò pulsu perfregerat: & jam
Obsessis erat extremam illatura ruinam.
Egregiam simul ac tali discrimine pubem,
Atque urbem pariter versari accepit amicam,
Accurrit LOTHARUS, delecto milite, promptam
Conclusis laturus opem. Sed castra teneri
Præsidio ut vidit valido, valloque profundo:
Velle neque his fidentem hostem concurrere aperto:
Insidias meditatur, agi certamine quando,
Vique nequit Fortuna. citis decedere signis,
Atque fugam simulare suos jubet: inque fidelem
Castra inimica virum dimittit, cedere qui se

Con-

Confestim trepida captum formidine dicat.
Incautus dicto credit dux barbarus, astu
Falsus, & è castris acies educit, ut hostem
Irruat in pavidum, cædatque impunè fugacem.
Vix aciem campo explicuit, cùm CAROLUS agmen
Versibus instructum paribus jubet ire reflexum:
Et quoniam pugnæ data copia, cominus hostem
Fulmine raucisono, nudoque invadere ferro.
Nec mora, frustrati voto, cessere repentè
Turbati Thraces: positisque inglorius armis,
Ipse fugam primus dux arripit: almaque summo
Descendens cœlo nitidis Victoria pennis
Austriacos placidè super inclinata recumbit:
Virtutis data dona tuæ, clarissima regum
Gloria, & AUSTRIADUM columen, regnique Latini,
CAROLE; qui primus docuisti posse superbum
Othomanum vinci, totoque Oriente repelli.
Sed proh Fata Deùm, & numquam sors certa! repentè
Quis te nunc cursu è medio, & felicibus orsis
Eripuit turbo, & tecum spes abstulit omnes?
Quæ varians tantùm rebus Fortuna secundis
Invidit, vertitque retrò victricia cœpta?
Te Duce, per populos victor jam Cæsar Eoos
Jura daret, cœptique novi, te Consule, fasti.
Nam te collegam, populo plaudente, creasset,
Et tecum insignes duxisset in urbe triumphos.
Sed quid mesta queror? summo jam victor Olympo
Cælestes agitas meliori sorte triumphos.
Et quando maiora potes, age sydere ab alto
Aspice nos, rebusque favens, precor, annue nostris.
Et si dum terris vitam mortalis agebas,
AUSTRIADUM tibi cura fuit non ultima, cœlo
Dum sidis, tutare domum tibi, divus, amicam.
 Sed jam difficiles properata ad bella labores,

Et

Et postrema vocant me munera, cùmque doloso
Milite certandum: levior quæ pugna peractis
Haud equidem ducenda. Sagax conaberis ergo,
Explorator uti varius prodatur: & illum
Infami plectes merita pro crimine pœna.
Maxima sæpè dolis exploratoris iniqui
Interrupta Ducum molimina, versaque retrò
Fortuna, & certi è manibus cecidere triumphi:
Totius & gentis magna cum clade ruina
Unius ob fraudes nonnumquam parta. nocenti
Huic ergo vigil incumbas te opponere pesti.
At verò ut certis occultam agnoscere signis
Contagem valeas, paucis, attende, docebo.
Sedula castrorum servet custodia portas:
Neve ullum sinat elabi, prius omnia certò
Ni Præfectorum doceat cognomina, & ipsa
Cui scriptus recitet certissima signa cohortis,
Astitis, atque sui nomen: manifesta referre
Quandoquidem quicumque nequit memorata, tibi ille
Explorator erit. castris versutus acerbam
Hoc pepulisse Chares contagem dicitur astu.
Præcipies cunctos etiam ad sua signa reduci,
Et versus explere suos: quicumque vagatur,
Aut superest, suspectus erit. Juvat omnibus unum
Præposuisse virum hospitibus, cui nomina cuncta
Cognita sint juvenum, minioque notata papyro.
Sic intermixtus si qui sit proditor, olli
Notus erit: studioque id cura impensius omni,
Cunctaque signa virûm crebrò, & capita omnia cense.
Præterea, caveas, ne creber transfuga ad hostem
Transeat, atque tuæ quæ vires, quæque reportet
Consilia, & noto cùm desertore remissis
Ultrò, citroque scytalis commercia jungat.
Id calles crebrò, & divortia nota viarum

Per-

Perlustrans, duce sub fido, custodia quibit
Propulsare malum, scriptasque cavere latebras.
Quin etiam certos homines, Proconsul, habeto,
Qui clam permixti per castra frequentia oberrent:
Et juvenum observent nutus, & singula verba:
Quæ collata dolos poterunt aperire latentes.
Insuper his (præstat cùm fraude occurrere fraudi)
Hos adversa jube per castra errare frequentes;
Ut fraudes hostis retegant, fraudesque tuorum.
Consilii fures, venatoresque dolorum
Ut, Prætor, plures habeas, ne plurimus auro,
Ne parcas. numquam tibi tanti impenditur aurum,
Quàm cùm structa tibi fraus est retegenda, vel ipse
Cùm fraudem instruere incautũ meditaris in hostem.
Nonnumquam tanta in bellis momenta retecti
Ferre doli potuere, Duces ut sæpius ipsi,
Atque ipsi interdum mentita veste tyranni
Exploratum, in terram, inimicaque castra profecti.
Rex velut Ægypti perhibetur barbarus olim
Vesperis in fines, Nilo venisse relicto,
Consilia Europæ scrutatum, & robora regum.
Ipse & Pannoniæ factis, famaque superbus
Rex, quondam agrestis non dedignatus equiso
Castra sub Othomanum (quis talia crederet?) ipsa
Ordea convectare, per & tentoria circùm
Distrahere, & pretium repetens affarier hostem.
Sic & consilia, & cunctas dignoscere vires,
Castrorumque situm potuit metirier ipsum.
Omnia mox hosti quæ cùm transcriberet, ille
Percussus trepida formidine, castra refigit,
Et palmam insidiis partam concedit, & ausis.
At Proceres inter primos si proditor, illo
Magna ut seditio si post ventura, necato;
Tunc blandis agere officiis, & fingere oportet,

Mar-

Marcelli ducis exemplo; victricia primus
Agmina qui fregit Pœnorum, & posse ferocem
Annibalem vinci docuit, speque extulit acri
Fortunam Romæ: dignis hic Bactea pœnis
Cùm sine nobilium motu, populique tumultu,
Plectere non posset, simulat pro tempore: & illum
Ad sese jubet acciri, vultuque benigno
Excipit accitum, magnis & laudibus ornat:
Atque fidem pariter multis commendat, & acri
Donat equo, sociumque sibi subsistere castris
Imperat. officiis Marcellus talibus usus
Bactea non solum, verùm sibi quotquot & illo
Nolanos inter cives Pæno ante favebant,
Conciliat. Juvat interdum clementia victrix
In desertorem: quem si punire severo
Supplicio nequeas pro crimine, flecte rebellem
Blanditiis animum, atque oblato munere firma.
Plurimus, interdum prodest, si perfuga ad hostem
Transeat è castris simulatus, & instruat olli
Callidus insidias, crebròque in prælia ductans
Occultas agat in casses, fraudemque paratam.
Illud & hinc pariter capies, dux, utile; vero
Ut desertori credat non amplius hostis.
Hac vafer in Gallis retinendis usus Amilcar
Est arte, & voto eventus successit. Iniqui
Si desertores multi tua signa relinquant,
Ne desertores illos patiere vocari,
Corpora sed juvenum fortissima, quæ tua jussa
Explentes, ficta sub proditione dolosos
Se structuri astus, inimica ad castra tulerunt.
Idque exploratore suo cùm noverit hostis,
Accipiet pro te scelerato à sanguine pœnas,
His super, haud minor adversis constantia rebus,
Quam promptum ducis ingenium confingere fraudes.

Sci-

Scilicet his valeat tum confirmare suorum
Nutantes animos, sociùmque tenere labantem
Per mentita fidem commenta, istructaque miris
Verba dolis: quæ sæpè cadentem restituunt rem.
Plurima majores præclara exempla dedere
Re super hac, nobis imitanda, reposcerit ipsa
Cùm sors, sivè idem recidens ad prælia casus.
Vejentes mixto dùm jam certamine Tullus
Acrior urget equo, se Albani protinus omnes
Eripiunt pugna, tumulosque feruntur in altos.
Res nova Romulidum turbavit pectora. at ille
Ilicet insigni occurrit promptissimus astu:
Ne, socii, trepidate: meo petiere supremos
Consilio Albani tumulos, quibus, impete facto,
In circumventum descendant ocyus hostem.
Credita res vulgò, & Romanis additus ardor,
Hostibus at timor, & res instaurata repentè est.
Non minus insignis quondam, & felicior astus
Luculli: stabat dum campo instructa patenti
Pugnam acies initura, leves levioribus armis,
Macedones subitò consensu signa relinquunt.
Cominus id Consul tumulo cùm vidit ab alto,
Confestim canere ingenti jubet omnia signum,
Tympanaque, lituosque, & cornua cuncta: citusque
Delecta immittit geminas virtute cohortes,
Quæ desertorum fugientia terga sequantur.
Barbarus, ut pugnæ percepit signa, simulque
Adventare globum prima in certamina vidit;
Macedones contra ruit efferus, atque repentè
Imbre sagittarum denso latè aëra texit.
Ergo ut Macedones se non admittier hoste,
Atque premi post terga vident, meliora capessunt
Consilia; inque hostem, cuneo densante, phalangem
Irrumpunt, deduntque neci, veniamque merentur

Fa-

Facta per egregia, & palmam virtute relatam.
Cuncta adversa tibi cedent feliciter, acri
Ingenio si, dux, & aheno pectore præstes.
Sed neque si toto descendens numine Phœbus,
In mentem toto pariter se infunderet œstro,
Bellaces cantu fraudes, & furta valerem
Omnia complecti: seges est amplissima, & ingens
Campus ad insidias hosti cum laude parandas.
Multa dabit quæsita Duci experientia, casus
Per varios belli, perque alternantia Martis
Arbitria: atque acris prænoscere multa sibi mens
Suggeret opportuna: dabunt sed plurima prisci
Annales, quibus acta Ducum descripta priorum.
Idcircò quicumque Ducis cognomina Magni,
Et laudem egregiam, æternumque affectat honorem,
Plurimus assiduè majorum facta parentum
Discat ab antiquis annalibus, atque sub alta
Mente memor, fuerint quæcumque imitanda, reponat.
Nec minor Heroum fortissima facta doceri,
Virtutemque animi insignem, verumque laborem,
Cura duci: vivis expressa coloribus olim
Munere quæ sacro afflati pinxere Poëtæ:
Quatenus illa forent ævo monumenta futuro
Inclyta majorum, stimulique nepotibus acres
Ad similes simili palmas virtute merendas.
Magnus Alexander, lecto sed magnus Homero.
Mœonio quoniam succensus carmine, Achillis
Æmulus evasit: viresque ad fortia, & artes
Heroas belli monstrante accepit ab illo.
Et quamquam multi volventes gesta priorum
Egregii venere duces, tamen omnibus unus
Præ multa Lucullus erit cum laude ferendus.
Qui non in varia Martis pugnator arena,
Nec fremitus inter lituorum, ardentiaque arma,

Sed

Sed mutas inter tabulas, & carmina vatum,
Martia, tranquilla veluti pacatus in umbra,
Felici tantum ſucceſſu prælia doctus;
Ut regem indomitum, populiſque, auroque potentem,
Verſatumque dolis bellorum, & fortibus armis,
Ipſe ſua inſigni Mitridatem fregerit arte.
Solertes igitur monumenta ediſcite priſca,
Magnanimi Heroes, devotaque pectora laudi,
Difficile, & durum Martis qui curritis æquor.
Vos, & Partheniæ quæ dant præcepta Camœnæ,
Ex adytis Cyrrhæ ſacris, Pindique receſſu,
Bellorum ſuper arte, animis verſate frequentes:
Hac iter ad laudes, immortaleſque triumphos.

FINIS.

F. de Matteis In. p. 273. A. Magliar Sc.

BELLICORUM

LIBER XIII.

HActenus extento collatis æquore signis,
Certatum cum Thrace; subit nunc altera duri
Pars operis, vallo præcinctas scilicet alto
Expugnare, quibus jam victus clauditur, arces.
Ergo age, quæ propriæ capiendis urbibus artes,
Quàm variæ, & docti solertia quanta Magistri
Molibus objectis, operisque irrumpere muros,
Dicamus. Cœpti pariter hanc aspice partem,
Et mecum obsessas victor quate fulmine turres,
Magnus AQUINIADIS gentis decor, & novus almæ
Euboicæ Sirenis honos, atque inclyta Martis,
Gloria: quæque tuo venit de munere Vati,
Dùm cantu exercet magnos heroas in armis,
Serpere victricem da per tua tempora laurum.
Teque novo AUSTRIACUS dum Rex dignatur honore,
Inter & Hispanæ Magnates excipit aulæ,
Tu pariter decus adde novum, Vatique, operique.
Principiò vallata prius quàm mœnia cingas,
Illa tibi pensanda, situs si scilicet arcis,
Et si præsidia, atque ea sint munimina muri,
Ut tandem validis cessura assultibus, ante
Quàm regno è toto collectis viribus, hostis
Auxilio properet, teque ipso in fine laborum
Defessum, pube attrita morboque, fameque

Opprimat, aut saltem cogat desistere ab auso.
Insuper, annonæ si suffectura paratæ
Copia sit genti, Martisque horrenda supellex.
Et si è vicinis via tuta ad castra patescat
Urbibus, ut pueri possint vectare recentes
Suppetias, & quæque satis prædantur ab arvis.
Nec minus, obsidio fuerit si commoda cœli
Temperies, annique vices variantis: iniquus
Nam plures aër, quàm barbarus abstulit ensis.
Non & subsidia, aut tantùm juvere profundæ
Obsessos fossæ, lunataque cornua, quantùm
Dispersi in vulgus morbi, febresque malignæ.
Et quoniam (juvat hæc crebrò meminisse) sinistra
Unius interdum obsidii Fortuna peracti,
Magnarum subito casu, variantibus astris,
Interrupit iter rerum, famæque secundæ,
Qua sola gentes nonnunquam, & regna subacta:
Idcircò vos cuncta prius perpendite cauti,
Felici eventu quæ conductura putantur,
Hostiles quàm castra urbes metata coronent.
His animadversis, sequitur labor arduus, arcem
Expugnare. dolos primos adhibere ministros
Ne pudeat: quando simulata tutius arte
Vincitur. idcircò vario tege plurimus astu
Consilium: turres, quas obsessurus, acuti
Sit licet ingenii, nunquam prænoverit hostis.
Hàc iter, atque illac te carpere velle, refixis
Sæpius & finges diversùm excurrere castris:
Ut videare urbes nunc has, nunc tendere ad illas.
Ut vagus ignaro, dubioque illuserit hosti,
Quam non prævidit cingendam, & milite raro
Muniit, actutum signis, atque agmine flexo,
Aggredere, atque suo deceptum errore teneto.
At lento primùm dum gressu castra moventur,
Non-

Nonnullas equitum turmas, ductore sagaci,
Præmittes: ferro, & flammis quæ mœnia circùm
Evertant, quæcumque hosti prodesse videntur,
At nocitura tibi. nam quæ conducere possunt,
Defendes igni,& ferro. semperque caveto,
Ne sacras violes ædes, & templa Deorum.
Illa etenim servata juvant, excisa nocebunt.
Si tamen antiquas præstat subvertere sedes,
Sacratos primùm lapides, & lipsana Divùm
Præcipe solemni pompa, sacroque ministris
Tranferri de more aliò, & meliora voveto.
Sic illi faciles aderunt, armisque favebunt.
 Hæc præcursores ut perfecere, Magister
Delecto juvenum cœtu stipatus, apertum
In campum veniet, latè loca singula, & arcem
Visurus, densis quam circumplectier armis
Apparat: & fossas, & propugnacula, & altam
Aggeris objecti molem, prætentaque muris
Castella observet, cum forcipibus dentatis.
 His jam perspectis, certa metanda figura
Castra tibi, & varia miles statione locandus.
Irriguos circa fontes, & curva secundùm
Flumina bellaces equitum considere turmas
Præcipe, & in pictis herboso gramine campis.
At pedites clivos, & apricos visere colles,
Commoda ubi sedes, loca tuta, patetque benignus
Aer, subjectique patent clementius agri.
Quique magis dorso consurgit, & imminet urbi,
Opportunus erit, primùmque tenendus. at imæ
Non placeant valles, non confraga: fraudibus illa
Objecta, & sedes non apta imponitur inter
Præruptos apices, & per devexa maligna.
Ne tamen hæc fraudi pateant, solertior arctas
Delectorum equitum servet custodia fauces.

Sed quæ metandi ratio, quæ certa, docebo,
Intervalla. tenet centum quæ corpora turma
Belligerorum equitum, biſcentum poſtulat agri
In latus emenſi, ſed prima in fronte notatos
Septuaginta pedes: ſpatiis quibus alta miniſtri
Diſtincta in quatuor figent tentoria verſus.
In mediis ſtabulentur equi, juveneſque tenebunt
Ultima: lata octo, bis ſenos ſingula longa.
Quadrupedumque inter ſedes, ſedeſque virorum
Ampla pedes octo ſit ſemita. fronte ſub ipſa
Rectoris ſtatio figenda ampliſſima: & illam,
Atque inter primo præfixas ordine ſcenas,
Vicenos lateſcat iter. poſt tergora lixæ
Extento varias attollant fune tabernas.
Non ſecus & reliquæ ponent tentoria turmæ:
Et paſſus quatuor ſeſe inter ſingula diſtent.
At ſi centuriæ ſtatio ponenda pedeſtri,
Quinquaginta pedes, & ſex frons latior arvi
Dimenſi pateat: biſcentum excurrat utrumque
Hac, illac latus: & verſu diviſa quaterno
Milite pro gemino facies tentoria quadra.
Octonoſque pedes lateſcat ſemita, & illa.
Ipſe tabernaclum prima ſub fronte locabit
Centurio, ſociuſque olli vicina tenebit:
Ultima lixarum capiant ignobile vulgus.
Cuncta ubi multiplici circùm ſtatione repoſta
Mœnia gens (rauci ſit & extra fulminis ictum
Lecta tibi ſedes) docto vallanda magiſtro
Jam ſunt caſtra, ſuis & per diſcrimina certa
Turriculis firmanda; timor ſi certus ab Euro
Venturum obſeſſis Thracem ſuccurrere: & altis
Aggeribus circùm, & foſſa cingenda profunda.
Si ſecus, haud tantus labor impendendus. at ipſum
Qua potiore ſtruas vallum ratione, modoque,

Di-

Dicamus. Niveo Geometres cortice primùm
Urbem omnem, & muros, & propugnacula plumbo,
Vel minio inſcribat: quæque hoſtica mœnia propter
Circumſtant, campi, & valles, colleſque ſupini,
Ædeſque, & mediis labentia flumina villis.
Ut deſcripta locis ſua per diſcrimina certis
Omnia ſunt, vallum caſtrorum ſignet eodem,
Turriculis firmet rivos, & pontibus illos
Conjungat, longo quos nexis ordine cymbis
Componat: caſtella ſtruat, quibus æra locentur,
Sulphuraque, rigidæque pilæ, igniferique lebetes.
Urbis ut exemplar, valliquc, & cuncta locorum
Intervalla, ſuis menſuris ſcripta papyro,
Ipſe Duci ſpectanda ferat, doceatque magiſter,
Qui ſitus, & ſpatia, & valli quæ forma locati.
Hic ego ſed vellem, (ſic res felicior iret)
Arcis ut hoſtilis tibi plurima ſemper imago,
Dux, foret in promptu, certò ſic cernere poſſes
Omnia: nimirùm quà nexis faſcibus agger
Vallaris ducendus erit, quà turris, & urbis
Quæ munita minus pars perrumpenda: ſupremus
Qui primùm armato firmandus milite collis:
Excubet & dubia ſub qua cuſtodia valle.
Aſt operi ut Tecton faciendo incumbat, & acres
Ad data, jam tempus, foſſores juſſa repoſcat.
Ipſe igitur, poſtquam Patres exempla probarunt,
Figat humi vallos loca per ſignata, reductum
Perque illos funem extendat, pariterque notatis
Turriculas ſtruat in ſpatiis. Cumque omnia campo
Deſcripſit, depicta velut jam cortice, durus
Tùm palis foſſor, pannisque ligonibus altam
Excavet aſſiduè foſſam. cui plurimus ipſe
Incumbat miles: quin & verſare refoſſam
Laurigeris terram manibus non Maximus ipſe

Dictator, Patres non dedignentur & ipsi.
Crescit amor operis: vulgi vis æmula crescit,
Inclyta dùm primi præbent exempla magistri.
Effosso è sabulo deducitur agger: & altus
Quinque pedes extra, sex intùs, largus & octo:
Interiore gradus sub calce adnectitur: illum
Sclopifer ascendet, glandem missurus in hostem.
Firmior utque agger consistat, vimine torto,
Structa vel arboreo prætexes mœnia fasce.
Ac veluti obliquo ductu præcingimus arces,
Et rectas facies, & propugnacula acuta,
Interdùm, & portæ parmam prætendimus, ipsa
Sic & castrorum moles facienda: profundæ
Quam propter, lato ducantur tramite fossæ.
Ast obvallatis si plurima turribus insint
Præsidia, ut crebris possint insultibus ipsas
In juvenum sedes, & aperta irrumpere castra,
Altera vallaris ducenda est linea, contrà
Quæ muros objecta, ruentes arceat hostes.
Ergo age, sunt gemino postquam circundata vallo
Castra, nec insultus utraque ex parte timendi,
Tempus ut accingas operi te, Prætor, agendo.
Concilio tamen in medio prius ipse require,
Expugnanda fame si sint, aut mœnia ferro.
Nam licet hoc ævo non arx, validissima quamquam,
Quæ possit secura diu consistere: muros,
Muniti quamvis sint arte, situque, nocendo
Ingeniosa nimis hominum solertia rumpit.
Attamen interdùm prærupto in vertice turres
Impositæ, cinctæque mari, non fulmine aheno,
Non & vi facili superantur; tutius illas
Idcircò obsidione, fameque domabis acuta.
Ergò omnem impendes operam, te opponere victu:
Nimirùm obsessas ne quid vectetur ad urbes.
Ast

Aſt exercitibus magnis ſi victor aperto,
Hoſte procul pulſo, dominaris in æquore, turres
Has largo obſidio potius, nulloque labore,
Expugnabis, hyems rigido dùm plurima nimbo
Contriſtat cœlum, & victum negat arida tellus.
Urbes, quidquid adhùc populatis reſtat in arvis
Hoſtiles circùm, ferro vaſtetur, & igni.
Atque vias omnes, quæ inimica ad mœnia ducunt,
Et cæcos aditus, & latos occupet amnes
Plurimus, in telis ſtipatus miles: & acres
Circùm excurſores latè loca ſingula curſent,
Ne quà ſubſidia occluſas mittantur ad arces.
Sic Thrax amiſit Regalem barbarus Albam,
Sic & inacceſſis circùm præcincta lacunis,
Dedita Cæſareis Caniſia, & invia ſtagno
Ingenti circùm Sigethia, dedita colle
Agria in abrupto, & prætentis ardua muris:
Aſt age, tormentis ſi viſum evertere turres,
Quæ tibi principio pars oppugnanda, teneto.
Saxeus obſeſſæ minus eſt qui firmior agger,
Scilicet obliquus quoniam, vel acutior exit,
Nec firmatus humo, nec tectus ab obiice parmæ,
Ille tibi tentandus erit. Cognoſcere primùm
Id Tecton poterit, forti ſi milite ſeptus,
Urbis ad hoſtilis ſpeculatum mœnia pergat,
Intentoque animo proſpectet ſingula: quæque
Tuta minus ſunt viſa, petat. Samniticus olim
Ceu lupus, ingenti ſtimulo irritatus edendi,
Per caulas agilis decurrit, & omnia luſtrat:
Et ſi quà ſepem minus altam proſpicit, illàc
Cominus irrumpit, vi facta, hædiſque potitur.
At prius obliquo repetas quàm mœnia ductu,
Inſtrumenta tibi, quæ, Tecton, ante paranda,
Præmoneo. Si molle ſolum, ſit plurima pala,

Prælongique simul vectes, curvique ligones.
At si dura silex, contexto è vimine cistæ,
Suffertique una sacci, fascesque parentur.
Lignea præterea tibi sint farcimina, arena
Et dolia ingesta, corbesque, & mobile septum,
Cui Batavus primùm inventor cognomina fecit.
His, terræ varia pro conditione, repostis,
Tempus opus tentare. at non quæ patribus olim
Machina, nunc eadem subigendis arcibus; idem
Non modus idcircò, non ars manet: altera majór,
Et præclara petunt doctos inventa magistros.
Ilicet in muros protecti corpora scuto,
Denso irrumpebant cuneo, propiùsque ferebant
Tormenta, & subter densa testudine tuti
Ariete ferrato, vel prævalidis balistis,
Mœnia vertebant iterato exilia pulsu.
Turribus interdum quernis, multoque rotarum
Ordine transvectis, instabant cominus urbi,
Plurima deque Phalis contorta phalarica, cives
Spiculaque, radiique, & grandia saxa necabant.
Quin, & demisso nonnunquam ponte, suprema
E turri in clausas intrabant desuper arces.
Nunc quoniam solidos defendunt ignea muros
Tormenta, & flammas, & ferrea fulmina vibrant:
Quæque Phalas licet ingentes, licet ærea scuta,
Diffringunt violenta, virosque ad sidera jactant.
Altera quapropter hac tempestate tenenda,
Et diversa quidem nobis via: tramite tecto
Præstat ad hostiles paulatim accedere turres,
Pulsibus & crates, mollemque opponere arenam.
Sic etenim, cedente solo, cadit irritus æris
Ictus fulminei. retrò discrimine parvo
Vimineæ sepis, stat fossor, & aggeris altum
Securus molitur opus, seque urget ad arcem.

Et

Et primùm sit cura locum captare, struendi
Aggeris incipiant quo duci exordia: jactum
Sit pyrobalistæ situs extra; ut tuta juventus
Ocyus insistat cœpto, & sine sanguine. ahena
Si majora operi poterunt explosa nocere,
Tunc pubes longè incipiat majoris ab ictu
Tormenti, vallum castrense aperire. juvabit
Ordiri pariter, quà moles, quàve ruinæ,
Aut sepes: his namque tegit sua corpora miles.
Ut sedes delecta, operis primordia ponant
Fossores furva sub nocte (accommoda vallo
Ducendo semper nox est; nàm cuncta tenebris
Tunc obducta latent, ictusque incertus oberrat)
In genua acclines fossam deducere ductu
Obliquo incipiant (sic rauco emissa metallo)
Fulmina vitabunt) descendat quinque sub imum,
Bis denos sit larga pedes. quæque inde ligone
Eggeritur tellus, congesta crepidine in ipsa
Anteriore, citò vallum factura, locetur.
Sic vario accessus dùm serpit itu, redituque,
Paulatim veniet præcincta ad mœnia: & unà
Succedet pubes vallare sub aggere recta.
At tellus si dura, graves longo ordine corbes,
Seù dolia, aut denso suffertæ pulvere telæ,
Extendantur: erit mox, jam calonibus agger
Impositus, circùm aggesta firmandus arena.
Per noctem vallo dùm fossor plurimus instat,
Illum lecta cohors juxtà consistat equorum,
Defensura, manus si fors ruat hostica ab urbe,
Latè opus, occisis, interruptura, ministris.
At minor, ut labor, & citiùs vallaris ad arcem
Agger eat, crebrò nè serpat tramite: rectus
Attamen ille nimis fac ne procurrat; acuto
Ne pateant igni juvenes. Arcere ruentes

E' val-

E vallo ut valeas hostes, discrimine certo
Turriculas facies texto de vimine quadras:
Arbuteo & septo, & fossa præcinge cavata ,
Vel crate: & tanto distent discrimine, quantùm
Sat visum, ut sibi opem possint per mutua ferre
Auxilia. At propior quia mœnibus imminet agger,
Suggestu actutum structo,tormenta locemus.
Est autem triplex pulsoria machina: prima
Alta stat in tumulis, & munimenta supernè
Fulminat: hæc simplex cognomine dicta, sub *ipsa*
Aptatur tellure humilis: Depressior imam
Tertia subter humum struitur: nostrique Sepultam
Idcircò vocitant: insultus utraque frænat
Hostis, & æra rotis deturbat, & aggere ab alto
Murorum expellit juvenes, atque omnia nudat.
Si simplex facienda tibi, communior usus
Cujus in obsidio, biscentum passibus arce
Obsessa procul, & ducti post tergora valli ,
Turriculam propter statues: pila torta metallo
Aggeris objecti loricam rumpet, & æra
Hostica diffringet. si longiùs illa reposta ,
Tum globus immenso volitans per inania tractu,
Impete consumpto, deperdet fulmineam vim.
Utque loco certo data machina, protinus illùc
Clàm, tacitique ferant fossores vimina texta ,
Et quidquid visum est operis castrensibus aptum.
Utque hostem lateant calones, finge tumultum
Parte alia, vertat quò se citus hostis : & illùc
Explodat tormenta, assultum & tentet inanem.
Intereà pueris fabricatur machina, tantùm
Longa , sibi quantùm venientia plaustra requirunt.
Viginti, binosque pedes sibi singula poscunt ,
Armamenta : decem palmos latescat hiatus ,
Per quem flammivomum tonat os , murumq. lacessit.
Et

Et magis extrorſum pateat, minus intus; in arcem
Ut facile hac, illac verſetur machina, & ipſe
Tutior adverſo maneat librator ab ictu.
Quadrato poſtquàm præcincta eſt aggere, in illam
Suffultus vectentur equis : ponantur & ipſa
Oſtiola ut contra proſpectent ora metalli .
Non ſecus in tumulis, & aprico machina colle
Inſtruitur: quæ tuta loco, minus indiget arte .
Sic & ſuggeſtus facies tellure ſepultos :
Æraque diſtabunt ſeſe inter paſſibus iiſdem .
Aſt agger tormenta tegens , erit ipſe refoſſi
Finitor campi . Geminæ ſi forte locandæ
Machinæ in adverſæ duo propugnacula turris ,
Tùm foſſa acceſſus inter caſtrenſis agenda ,
Mutua quæ pubis commercia jungat: & illa
Eſt etiam turri firmanda, aut forcipe acuta .
Nàm ſic ſclopiferi poterunt ſibi ferre viciſſim
Auxilia , è clauſis cùm mœnibus emicat hoſtis .
Ergo ubi tormentis munita eſt machina, muros
Verberet aſſiduè , & violento diruat ictu .
Sugeſtu in medio pariter mortaria pones
Ignea: protuſi quibus in ſublime ferantur
Pyroboli, obſeſſis tempeſtas urbibus horrida .
Hoc pyrio cives nimbo, ardentique procella ,
Oppreſſi, fractique animo cogentur, ut arcem ,
Et ſeſe arbitrio tradant victoris. At ictu
Intereà aſſiduo dùm detonat ignis, & ore
Vulcanum toto revomunt, ceu Vesbius , æra ,
Stat prætenturas, ſi fors præcingitur illis
Arx inimica, manu delecta invadere; muros
Ut facilè his primùm captis perrumpere poſſis :
Nàm ſecus incaſſum conaberis. At prius illas
Quo ſubito ſuperare queas conamine, dicam .
In cuneata tonent alto de pegmate ahena

Propugnacla, globoque intus latus undique quà fſecat;
Illo ut diffracto, cædes non una feratur.
Hæc inter, lecti juvenes, quibus ardua rerum
Prætentare datum, ſuccincti pectora lævi
Lorica, galeaque caput, dextramque coruſco
Armati ferro: quos centum pone ſequantur
Qui bolides jaciant in ſaxea ſepta: ſed ante
Incedant ſcalas alii poſt terga ferentes.
In foſſam hi primi inſiliant, gradibuſque repentè
Admotis muro, ſcandant: nudoque feroces
Enſe petant, auſi quotquot ſe opponere. mala
Exarſura alii ſub vallum ignea jactent;
Donec ſigna ferant victricia. Milite parma
Plurima ſi turri, aut portæ prætenta, tenetur;
Quique ferox Vulcanum ipſum, Martemque laceſſat,
Tunc opere inſtructo pubes frangenda ſuperba.
Eſt igitur recto vallaris linea ductu
In munimentum celeri ducenda miniſtro.
Ut verò valeat ſe à tempeſtate tueri
Grandinis ignivomæ, tunicas vallantibus aptas,
Objectam aut cratem lateri prætendat, & ori.
Ut tali acceſſu fuerit via tecta ſubacta,
Inque ipſam ventum eſt foſſam, Vulcania ſubter
Mœnia continuò tibi machina ritè paretur.
Atque ubi ſucceNſus murum in ſublime cuniclus
Projecit, per ſaxa, patet quà largus hiatus,
Exanimes tonitru, & correptos ignibus hoſtes
Cominus aggredere, & cornu potiere revulſo.
At tibi victori cùm ceſſit parma, periclum
Arcendum eſt illud, cæco nè fortè camino
(Struxit in extremos quem caſus providus hoſtis)
Flammeus in cœlum erumpens Vulcanus apertum
Horrendam pubi ſtragem ſubito igne reponat.
Idcircò, ut magnis inimicus viribus alta

Cor-

Cornua propugnavit, agens, cædemque, necemque,
Deserit extemplò, simulatque recedere, cautus
Ne credas: latet astus: amat te ferre paratas
Insidias inter, celerique absumere flamma.
Ergò ubi jam cornu fueris lunare potitus,
Ne lætus dulci palma resequare fugacem,
Ni consternatus subitò terrore refugit.
Sed tantùm primo subsiste in limine, quantùm
Sat cæcæ ut pateant, succenso fomite, fraudes.
Fascibus aggestis, acie tollatur acuta
Intereà vallus, quo miles, utrimque tegatur.
Ignea nec pueri cessent immittere chytra;
Ut tota tandem convulsa è parte coronæ
Decedant hostes: simul ipsi cuspide in illa
(Qui locus occulto solet esse immunis ab igne)
Sclopiferi actutum multo se vimine certent
Obsepire, simulque tubis explodere glandes.
At si compertum sulphur tellure latere,
Munimenta tenent qui primi, protinus illud
Effosso retegant sabulo, vitentque ruinam.
At si errore suo falsus, vel sortis iniquæ
Arbitrio, fraudem miles non vidit: & illum
Abripuit cita flamma, ferens tumulumque, necemque:
Præcipe tùm lectos juvenes, qui prima sequuntur
Signa, sub abruptum succedere, & ense corusco,
Fistula, & adversos arcere; atque aggere facto,
Tuta loco capta statio figatur in arce.
Verum hæc difficili postquàm superata labore,
Altera subsequitur, nec erit minus ardua cura:
Nempè erumpentem subitis insultibus hostem
Frenare, instructisque operis defendere flammam.
Accessus igitur vallares undique propter,
Inque locis, imposta quibus stat machina, & urbem
Fulminat, egregiæ solers custodia pubis

Ex-

Excubet: occurſans quæ fortibus ilicet auſis
Accipiat venientem inimicum, & funere plectat.
Interea ut ſignum cuſtos dedit ære, cohortes
Sors quibus auxilium ſociis deferre, citato
Approperent curſu, atque inſtaurent prælia fortes:
Avertantque citi violenta incendia vallo.
Et quoniam (juvat hæc olim meminiſſe) ſiniſter
Unius interdum inſultus ſucceſſus ademit
Spes omnes ſubito caſu, indecoreſque coegit
Prætores operi tandem deſiſtere cœpto:
Idcircò magno ſemper conabere niſu,
Impete ab hoſtili vallum, pubemque tueri.
Id verò ut facilè obtineas, conſiſtere in armis
Præcipe continuò, vigilemque ſub aggere turmam,
Inque ipſos oculos, animoſque intendere muros,
Si fortè obſeſſi veniant. quæ maxima habenda eſt
Cura tibi, juvenum cùm magno occluſa tenentur
Oppida præſidio, qui crebrò erumpere aperto,
Pluribus & valeant evertere viribus omnia.
Inſuper his, quoniam per amica ſilentia *Lunæ*
Vigilia mos eſt prima, ſeù vertice Olympi
Cùm paribus libratur equis Sol altus, ab arce
Tentari inſultus, his ergò pervigil horis
Queis valli commiſſa, viri, cuſtodia, curſent.
Aſt ubi nequidquam tantis aggreſſibus hoſtis
Obſtitit incœpto, & foſſæ confinia ventum eſt;
Protinus acclini figenda crepidine ſedes.
Illius exterior mox & lorica, nocente
Porticus à plumbo quà circum tuta recurſat,
Confeſtim magno niſu ſuperanda. Sed artem
Accipe. labra tenet gens ut declivia, rectus
Extendatur obex; ſeſe foſſore tegente
Subter crate, rotis ſenſim verſantibus acta.
Hinc ut promotus, ſtructuſque in margine clivi
Ag-

Agger erit: latere hac illàc consurgat utroque,
Inque crucem sepes vallaris cespite facta.
Miles ubi tectus stationem figat: & illic
Si locus, & celeri patitur res facta labore,
Turriculam statues: ex qua pulsoria mures
Machina, & obsessos iterato fulmine pulset.
Atque hæc eventu cum successere secundo,
Loricata tibi tentanda est semita, pubi
Si fidis, longumque piget consumere tempus.
Ut subitò assultu mavis declivia fossæ
Exsuperare, virùm tibi corpora delige lecta.
Qui cuncti telis brevioribus ilicet ut se
Munivere, citi & fossores fascibus adstant:
Cùmque alii fœtis audaces ignibus ollis,
Ipse & scissuram ramalia septa securim
Carpentarius acer agit, tùm luce corusca
Da signum pugnæ: conferti protinus omnes
Invadant hostem, ferroque, & sulphure edaci.
Et loricato vi pellant tramite: vallum
Discindant, flammis dent cuncta: & cominus ipsi
Fossores certent pubem palare, ligone
Effossa actutum tellure, & fasce reposto.
Ut jàm loricam fera post certamina fossæ
Victor habes, statio juvenum, mora nulla, locanda.
Altus & agger ea de parte attollitur, ala
E tecta adversæ stridet quà machina, turris,
Tutius ut miles se contegat. Ast opus ingens
Jàm properè insequitur, fossam superare profundam.
Pergamus, quocumque vocant Mavortia cœpta,
Et trahit effulgens nitidæ spes æmula palmæ.
At prius obsessæ dicam, quæ pars erit urbis
Invadenda, virùm minor ut jactura sequatur.
Inter protentam duo propugnacula muri
Ne faciem oppugnes; quoniam manifesta juventæ,
Ma-

Magnaque nex veniet: nàm sic latus inter utrumque
Præcinctæ turris gens interposta, nocentem
Hinc, indè accipiet glandem, nec pectore tuta est.
Nec propugnacli frontem tentabis: utroque
Adverso frons est lateri subjecta, patetque
Ictibus adversis, quamquam longissima distet,
Non alam; rapido petitur nàm plurima plumbo.
Idcircò facies, qua saxeus eminet agger,
Sola tibi est igni, ferroque petenda: retorto
Nàm parte ex una tantùm vexatur ab ære.
Illius & partem, quæ in frontem vergit acutam,
Aggrediere: minus tormentis illa resistit:
Et lateri adverso minus est obnoxia pubes.
His animadversis, instat descensus in altam
Tentandus fossam: quæ si sit flumine sicca,
Hac poteris multa sinè cæde potirier arte.
Et primùm, ut juvenes descendant tutius, ipso
In loricato statues tormenta recessu,
Queis munimenti facies adversa petatur.
Sic etiam assiduo pulsu reseratur hiatus:
Ut labor hinc facilis fossoribus ire cavatum,
Effossa tellure, focum, quo Vesta locetur.
Exterior mox vecte tibi lorica redunco
Disrumpenda; solumque illinc murale refossum
Accumulet juxta calo; descensus ab alto,
Nàm sic in fossam per & æqua, & mollia fiet.
At verò, ut primùm descenderis, agger in illa
Transversus struitur: faciemque excurrat in ipsam,
Quæ petitur muri, pedibus sex latus, & altus
Quattuor: ille suo sic obteget objice pubem.
Ast ea cura tibi major succedit, ab igne
Desuper injecto juvenes defendere. propter
Aggeris erecti molem tibi vinea fiet,
Aut pluteus, devexa quibus sint tecta, rigentis
In-

Inque innexa vicem ferri quæ plurima lamna
Vestiat, aut cespes, vel quidquid posse furenti
Est visum flammæ, piceoque obsistere nimbo.
Verùm majus opus, replent si flumina fossam,
Surget: at evincat quo tandem industria nisu,
Expediam paucis. stagnat si Nais, aperto,
Vicinum in campum tibi deducenda, canali.
Ast ut constructo de tramite profluat, ipso
Sit ductus valli fundo declivior. agger
Inde, ut præscriptum, puteusque imponitur olli.
At si terrà luto sit lubrica, tùm tibi longo
Reticulo faciendus obex, si flumine vivo
Mœnia torrentes præterlabantur, aquosum
Tunc opera pueros multa divertere rivum,
Præcipies, aliò ut perfosso defluat alveo.
Et quanquam videatur opus conatibus impar:
Est tamen eventu facilis, si plurimus olli
Incumbat fossor, nec dedignentur honestum
Egregii cum pube duces properare laborem.
Nàm nil difficile, & non exsuperabile, quando
Unanimi veniunt consensu ad munia dextræ.
Ast age, per latos fontem diffundere campos
Arduum, & è fundo semper multa emicet unda:
Tum pubem in sylvas, & lustra horrentia mitte:
Quæ valida truncos, & robora dura securi
Plurima succidat: crebro gemat arbutus ictu,
Fagique, platanique, altæque in montibus orni.
Mox cæsos truncos, prædamque in castra virentem,
Vimineosque ferat fasces, & cespite ab imo
Abreptas sepes, ramosque, & quidquid hiantem
Demissum in fossam, poterit replere lacunam.
Cunctaque sub vallum quæ cùm devecta, profundis
Immittantur aquis: longo quibus aggere facto,
Ponte velut strato, ruat alta in mœnia pubes.

Intereà rivum dùm pertransire juventus
Conatur, tecto stationem in tramite miles
Qui tenet, adversum plumbatis fulminet hostem
Assiduè; & laceros non cessent ignea muros
Diruere, & juvenes è vallo arcere metalla.
At rate si properent obsessi rumpere pontem,
Fragmine multiplici fartum, plumboque minuto,
Majus in hostiles tormentum explode carinas.
Ipse cavis etiam lembis invectus in hostem
Irrumpes, totoque ferox prohibebis ab alveo.
At vero è summis immissa incendia muris
Vitabis, si strata super sit vinea ponte,
Quæ flammis superesse queat, picibusque liquatis.
Nulla quibus juvenum cura est, gaudentque feroces
Sanguine: quæque suis possunt obsistere cœptis,
Indociles perferre moras; ubi tuta subacta
Porticus, in fossam subitò descendere pubem
Præcipiunt, magnisque animis succedere muro.
Utque à glandifero valeat latus imbre tueri,
Desuper & caput injectis defendere ab ollis,
Vallari obducunt tunica, vel ductile crate.
Utque hæ Vulcano possint superesse rapaci,
Canenti, tenuique obtexunt ultima ferro.
Verùm hos promeritæ juventutis funere ovantes,
Non ego Prætores ornarim laudibus: ipsi
Nec poterunt laudare Patres, mitesque Quirites.
Præstat sera magis fuso sine sanguine palma,
Quàm cita, sed multo juvenum properata cruore.
Vincere cùm possis servato milite, durum est
Perdere momento, quem vix tibi quinque dederunt
Lustra virum. semper præstantior illa Magistri
Gloria, perdomitos hostes, arcesque receptas
Incolumi cùm pube: magisque irrumpere muros
Ingenio potuisse suo, quàm sanguine, quàm vi.

Præ-

Præterea miles Prætorem semper amabit,
Olli si charam præsenserit esse salutem
Ipse suam. vilem contra si novit haberi,
Despiciet, nec jussa libens violenta facesset.
Barbaricus mos ille fuit, quem dira tyranni
Invexit rabies, Scythica qui primus ab ursa,
Ardua per juga Riphæorum, & Caspia claustra,
Victor agens agmen Furiarum, Orcique ministros,
Europen, Asiamque omnem vastavit, & urbem
Excidit, Eoo leges quæ mille per annos
Dixerat, & prolem cum Cæsare sustolit omnem.
Hic immanis, atrox bello captiva sub arces
Assultu in primo mittebat corpora: & illis
Turmatim occisis, fossas æquabat: & inde
Ponte cadaveribus constrato, armisque suorum,
Mœnia per faciles aditus inimica petebat.
Barbare, quæ primùm Stygiis eduxit ab antris
Te Furias inter Furiarum maxima? quæ te
Bellua progenitum lactavit? ab angue venenum,
Credo equidem, Eumenidum suxisti, perfide, non lac.
Humanum pietas animum, crudele ferinam
Arguit ingenium naturam. Dite sub imo
I nunc, & Furias inter fruere, impie, pœnis
Cæde tua partis, proprio & te sanguine pasce.
Dùm supera nos luce tuum execramur, inique,
Morem atrum, & Diris nomen, famamque sacramus.
Sed quis me furor in pallentia duxit Averni
Tartara, & æterna damnatas nocte latebras?
Non hæc est vatum sedes: non aurea Tempe
Hic sunt Æmoniæ, fortunatique recessus
Parnassi, dulces non Pimplæ, aut flumina Cyrrhæ.
Sed circum loca nigra, nemusque informe, Stygisque,
Et mæsti Phlegethontis aquæ, turpesque paludes.
Sed non me casu sedes vexere profundas

Numina: nosco omen; Vulcania machina, turres
Impete flammarum quæ diruat, inque supremum
Aera cum sonitu ingenti, vastaque ruina
Mœnia de penitis vibret eruta fundamentis,
Nunc mihi Tartareis est educenda cavernis.
Sed quæ tanta hominum cœcas dementia mentes
Corripuit, sua ut immites in viscera Manes
Verteret, & terras laxato Dite moveret?
Scilicet impatiens iræ, irritatus & acri
Vindictæ stimulo, Venerisque cupidine captus,
Non sibi sufficiens animus, sub Tartara Diras
Horrendas adiit, totumque, Acheronte recluso,
Perniciem in mundi movit de sedibus Orcum.
At mihi vos, divæ, sacrum genus, ire per omnes
Concessum quibus est aditus, perque intima terræ
Viscera, & arcanas Erebi penetrare letebras,
Dicite, quisnam hominum tàm barbara pectora primus
Induit, ut rupta terras compage cieret,
Et nitidum cœca tegeret caligine cœlum?
Tempestate illa, qua gens Maurusia apricos
Trinacriæ colles, fæcundaque rura tenebat:
Servitium horrendum, sed gente, & moribus ævi
Illius dignum, quo cuncta impune licebant:
Aurea virgo fuit, regno, quæ læta paterno
Euboicos placida populos in pace regebat.
Una Pelasgiadum cunctas formosa puellas
Inter erat: flavi crines, gena concolor ostro:
Candida colla nivis ritu, placidissima labri
Gratia cui rosei, vis & mollissima fandi,
Et placidi gressus. sed servantissima tantùm
Justitiæ, quantùm pulcherrima: claraque regum
Connubia, & dulces Veneris despexerat artes:
Quamvis illa foret plenis jàm nubilis annis.
Certa pudicitiam nunquàm deponere, nunquàm
Vir-

Virginei niveos animi corrumpere flores.
Caieta, ut memorant, virgo cognomine dicta;
Cajetanæ, ex qua duxere exordia gentes.
Et tu * Nicoleos generis non ultima tanti
Gloria, quo Musæ gaudent, quo Phœbus alumno.
Et seù Nicates venantem vallibus altis,
Alliphæve tenent regnata per arva: ferocem
Seù tu cornipedem cursu, stimuloque fatigas,
Et claros imitatus avos, proludis ad arma,
Hùc adsis, quidquid sit & id, ne despice, munus.
Virginis egregia forma, pulchraque juventa,
Captus rex Arabum, Siculumque, ardebat Jasbes.
Ergò oratores Campana ad litora mittit,
Regia qui poscant connubia, quique decoræ
Dona Pelasgiadum reginæ plurima portent,
Et domini genus edoceant, atque inclyta facta.

Inter Erythræi fluctus, & Persidos undas
Eoum longo tractu prorumpit in æquor
Ingens terra: suo quàm flumine claudit ab Ortu
Euphrates, vastis palmetis finit Idume
Cardine ab occiduo, Libanusque coërcet ab Arcto;
Arabias dixere. patet quæ lata sub Ortum
Inque Syrùm campos, amnemque excurrit aquosum,
Planitie immensa, solis squalescit arenis,
Deserta siti regio. quæ vergit Idumes
Arva in palmiferæ, præruptis ardua surgit
Montibus, & Rubri despectat regna profundi.
Tertia felices campi, collesque beati,
Quos geminique sinus, vastaque amplectitur unda
Oceanus, felix cognomine; quippe deorum
Sacratis adolere focis dat odoriferum thus:
Cinnamaque, & truncis sudantia balsama gignit,

 Gem-

* *Nicolaus Cajetanus Aragonius Laurenzani Ducis, Comitisque Allipharum filius.*

Gemmiferasque imo Thetis educat æquore conchas.
Desertos terræ tractus, montanaque circùm
Barbara gens habitat, Saraceni nomine, dicti.
Qui Nomadum ritu sparsim per sola vagantur,
Camporum spatia, atque greges, & plurima equorum
Armenta, atque larem secum, tectumque ferentes.
Hi scenas, sua regna, virens quà rarus arenas
Pinguia desertas inter dat pascua campus,
Oblitus & limo puteus se pandit aquarum,
Defigunt, subitasque casas, urbesque reponunt.
Ast ubi jàm pastæ viduarunt prata capellæ,
Et jàm siccati potu, pecudumque, hominumque,
Defecere lacus, scenis tellure refixis,
Extemplò vaga castra movent, nova regna petentes.
At dùm grata greges villosi pascua tondent,
Sparsaque fœminei servant tentoria cœtus,
Ipsi tùm Scythico turmatim more pererrant,
Et latos Syriæ campos prædantur, & arva
Læta Palæstinæ, desertaque forte per alta
Quotquot in Ægyptum merces, vel Persida vectant.
Hoc olim infami Saracenùm è sanguine cretus
Vir fuit, & patrio Mahumetes nomine dictus.
Mostrum, horrendum, atrox, quo non crudelior Orco
Erupit pestis, nec erit post dirior ulla,
Ni quæ sub finem mundi ventura supremum
Certa manet divùm oraclis, monituque Sybillæ.
Invisum Superis caput, & mortalibus ipsis:
Cujus erat præcursor Arabs. qui corpore grandi,
Atque sagax fuit ingenio, robustus, & acer,
Inventu solers, versutas fingere fraudes
Doctus, & ire novos semper promptissimus astus:
Mentiri facilis, confidentissimus, audax.
Sed placidos hominum mores, mentemque benignam,
Atque gravem interdùm simulatæ conscius artis
Fin-

Fingebat gressum, majestatemque decoram.
Impubes prima celeres ætate camelos
Per deserta vagus duxit. mox aspera circùm
Arabiæ furiis cœpit genialibus actus
Prædari: & dux impositus prædonibus ipse:
Hoc neque contentus, majorem affectat honorem.
Mentiturque Dei jussu se sydere ab alto
Demissum, nova qui populis arcana referret,
Et nova sacra: quibus mundo felicior omni
Lux parta, & toti data lex mitissima genti.
Capta dolis Arabum assentit vanissima turba.
Nec simulata fidem facerent quæ, plurima deerant
Portenta, & fictis mentita insomnia visis.
Nec mora, fit hominum rex idem, idemque sacerdos.
Ut solio sedit, trabea spectandus, & ostro,
Infula & infames ut crines texit, Avernis,
Eversura omnem pietatem, omnemque pudorem,
Et sacris Divûm æternis contraria sacra
Eduxit latè in gentem, infecitque veneno.
Ignarum capitur vulgus novitate, soluto
Cui fræno mos ire: novosque licentia ritus
Conciliat. circùm momento effusa per omnes
Dira superstio populos, vimque arma dedere.
Utque lues Arabum tractus pervasit, in ipsam
Ægyptum diffusa, Syrûmque amplissima regna.
Hinc Libyam latè in magnam, Getulaque rura,
Et Numidum campos, & Atlantis ad usque nivosi,
Manibus infernis, Furiis & agentibus ipsis,
Culmina pervenit: perque ardua tuta recurrens,
Hactenus innocuos contage invasit averna
Æthiopes, Raptique oras, Garamantiaque arva.
Parte alia bigis Erebi furialibus acta,
Auroræ populos, quos hinc rapidissimus ambit
Euphrates, illinc Ganges nitidissimus auro,

Præruptisque jugis discludit summus ab Arcto
Caucasus, atra lues oppressit: & ilicet ipsa
Montis inaccessi perrupit culmina: & omnes
Axis Hyperborei gentes, Tanaimque nivalem
Corripuit. secura fuit non ipsa veneno
Europe. tanta immani vis indita pesti!
Principiis istis totum diffusa per Orbem
Res Arabum, cœpitque retrò Romana relabi.
Nempe Deus sic ipse suo decreverat axe,
Ut lapsum imperii morem, luxumque nefasque
Illatum sacris, puniret, vindice Mauro.
Discite virtutem, & ritus servare Deorum,
Si gentes amor incolumes, & regna tenere.
Sextus ab infami Mahumete creatus Jasbes,
Afrorum terras, ubi jam Carthaginis altæ
Imperium stetit, & Numidas ditione premebat.
Hinc laudis studio incensus nova bella Sicanis
Intulit, & magna contritos clade subegit.
Sæpiùs Ausoniam frustra tentavit, iniqua
Ter victus pugna, paucis vix ipse carinis
Servatus rediit, magnisque invitus ab ausis
Destitit: atque armis tandem belloque relicto,
In Venerem, mollesque animum transduxit amores.
Et jàm præmissi Reginæ ad limina centum,
Pacem Oratores aderant, & dona ferentes,
Dummodò se regi dignetur jungere Jasbæ.
Cajeta, ut Maurum prætensit amore teneri,
Cui ne conjugio societur sacra, pudorque
Obstabant, animum referens generosa virilem,
His oratores dictis affatur: In oras
Ite iterùm Siculas, regique hæc dicite vestro:
Conjugio tali reginam jungier olli
Virgineus pudor, & superi intemerata Tonantis
Jura vetant: mihi quæ misit, sua dona, remitto.

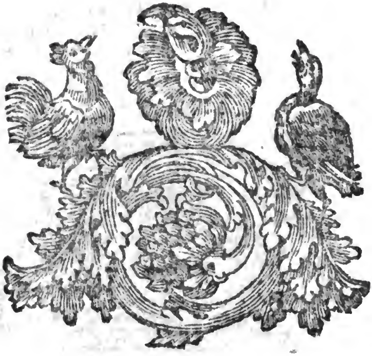
At pacem accipio, si pacis vincula possunt
Servari sine connubio: si secius, arma
Expediat: nostras defendent numina sedes.
Dixerat, in fines illi rediere Sicanos.
Et quæ virgo dedit, referunt responsa tyranno.
Ille iræ impatiens, postquàm connubia sensit
Regia despexisse, retrò & misisse superbam
Munera Reginam, parat arma: novoque furore
Percitus, ac veteri, totam ad sua signa reducit
Trinacriam, Libyamque simul. mox classe parata,
Litus in Ausonium tendit, campanaque rura.
Intereà in Megaræ Virgo confugerat arcem,
Præsidio secura loci, & virtute juventæ.
At magis illa Dei (semper spes certa) potenti
Auxilio confisa: cui pia vota, pudorque
Virgineus cordi: summoque aspectat Olympo
Tutaturque pios. Sed jam Maurusia circùm
Castra fremunt muros: obsessaque cærula classes
Cuncta tenent. Verùm terra præcincta, marique
Arx media assurgit, prærupta in rupe reposta.
Quàm frustrà crebrò pulsoria verberat ictu
Machina: præcisæ quandò latera ardua rupis
Mœnia sunt, duris eluctatura metallis.
Nec vallum lunata audet transmittere pubes:
Usque adeò obnixi turrito in vertice saxi
Urgent Cajetani aditum prohibere sonanti
Grandinis imbre: pluunt latè toto aëre glandes
Lethiferæ, & nigræ tot sunt, quot vulnera mortes.
Barbarus hæc summo, dùm culmine cernit Jasbes,
Infremit, indignans animo: magnoque furore
Exagitur miser, & spumas vomit ore cruento,
Atque hæc è tumido mox pectore ructat: In uno
Una mihi saxo illudit confisa puella?
Anne unum in scopulum tot cursibus usa secundis
Im-

Impiget Fortuna? erit hic victoris Jasbæ
Palmarum limes? cui non Garamantes, & Afri,
Getulusque ferox, Numidùmque effrena juventus:
Non ausi Siculi, & Sardoa obsistere pubes,
Una hæc audebit se nunc opponere virgo?
O genitor, pariterque Deus, Mahumete, supremo
Aspicis hæc cœlo, & pateris tua numina temni
Christiadis? ante nostri jàm nulla fatigat
Cura? Deos nequo si flectere, cuncta ciebo
Tartara. sic fatus vocem vix ore repressit
Igneo. Forte fuit Siculo de sanguine cretus
Auletes senior, qui relligionis avitæ
Desertor, Stygiis dederat sua nomina sacris.
Hic noctu vana scrutari Sydera cura,
Fulgura quid cœli, quid avis portenderet alis,
Aut cantu; quid visa agerent insomnia doctus.
Quin & Thessalicas artes, herbasque nocentes
Noverat, & nigro Manes revocabat ab Orco.
Illum ad se jubet actutum properare tyrannus.
Ut venit, flammante seni sic ore locutus:
Quid cessas, segnesque sinis requiescere Manes?
Infernos i, posce Deos: Cocytia monstra,
Eumenidesque cie, totumque Acheronta moveto;
Tantùm ut præruptum fas illud scandere saxum.
Barbarus hæc: Senior sacris feralibus aras
Pronus adit, adoletque umbris pia thura nefandis.
Et Stygium Ditem, Noctemq;, Erebumque profundum
Consulit. excussa subitò tellure cavernæ
Horrendùm sonuere, retroque fluentibus undis,
Ingemuere vada, & cœlum obtexere tenebræ.
Ilicet ex Orco vox hæc pallente remissa
Mugiit, & dubias rerum perterruit aures:
Subter erit scindenda tibi durissima ferro
Rupes, & cœco reserandus calle cuniclus.

Cum-

Cùmque ſub obſeſſæ, variùm ſerpente meatu,
Mœnia turris erit tandèm deductus, in orbem
Formabis caveam: pyrio quæ pulvere plena,
Ut mox immiſſam nitrato è fomite flammam
Hauriet, extemplò convulſa è ſedibus imis
Arx tota in cœlum exiliet, ſonitumque tremendum
Conciet, atque uno ſecum trahet omnia caſu.
Hæc ubi Tartarei Manes reſponſa dedere,
Conticuit Phlegethon, ſubitoque occluſa vorago eſt.

FINIS.

Pa. de Matteis In. P. 301. A. Magliar Scul.

BELLICORUM

LIBER XIV.

AT Stygiis licet inventis nova machina mundo
Tradita, cœpta tamē juvat illa absolvere: & armis
Ni se confestim dedant victricibus, igne
Fulmineo abrepti pereant cum mœnibus hostes.
Ergò ubi promoto transmissa est agere fossa,
Propugnacla tenes & jàm declivia, subter
Præcipe fossorem cœcos aperire meatus.
At primùm potior, quæ crebrò venit ab usu,
Ars olli nostro tradenda est carmine. terris
Et quoniam diversa subest natura, videndum
An tophus, vel dura silex, argillave mollis,
Glareave, sabulumque insit si mobile: vel si
Stagnet aqua, effossique latescant ante cunicli.
Vulcani quibus incassum succensa cadat vis.
Hæc simul ac perspecta, patent quà rupta metallis
Munimenta, solum subter tibi semita agenda est
Stricta, obliqua, humilis. facili quam ducere nisu
Ut valeas, genua inflexus molire laborem.
Pariete de duro si propugnacula, acuto
Uteris cuneo, saxis & vecte ruendis,
Sivè unco in rectum transverso, sivè securi.
Instrumenta tibi pariter sunt hæc adhibenda,
Si rigeat prædura silex, si mollis arena,

Gla-

Glarea vel levior, pala: si densa, ligone
Illa tibi removenda. cavis quam plurima pubes
Egerat in cistis: rumpenda & mœnia propter
Accumulet; sit pronus uti conscensus in arcem.
Et quamvis iter in rectum producere, multus
Non labor, obliquàm quàm cùm serpente meatu;
Tutius at quoniàm varios per itus, reditusque,
Et voto respondet opus, tibi semita senos
Obliquanda pedes. atque his ambagibus errans,
Ut Mæander aquis refluentibus herbida currit,
In certum ducenda locum, Vulcania poni
Semina ubi visum, solidosque evertere muros.
Quò cùm perventum, superest incidere saxo
Fornice curvato cellam: totque altior illa,
Et tot lata pedes, quot copia postulat atri
Pulveris, accensus qui turrim emittat in altum.
Si terra in molli struitur, ceu tessera, fiat
Cella. juvat supra nonnunquàm incidere conos,
Ut via Vulcano pateat non una tonanti.
At prædura silex si non consentit ad ictus,
Aut uno si Vesta foco succensa, sub astra
Haud multum muri sit projectura, caverna
Plurima tùm rigida fossori in rupe cavanda,
At si durities nullo sudore domari,
Non ferro poterit, serpentes marmore venas,
Mitior ipsa minus quà cautes icta resistit,
Incides, largosque magis protende canales:
Sparsa quibus rapidi concludes semina nitri.
Materiesque cadis, saccove ingesta, cuniclo
Clauditur: & pyriam sic juxtà apponere restim
Curato; flammas ut cùm conceperit, omnes
Corripiat simul illa cados, & totus in illis
Momento pariter sal temporis ardeat uno.
Sulphuris at molem, quæ suffectura ruendis
Mœ-

Mœnibus, haud nostro facilè est describere versu.
Illud enim fossoris erit decernere: & usus
Plurimus, & rerum varia experimenta docebunt.
Hæc,tamen accipito:si vasta à sede movenda
Ingens turris erit, vix nitri mille tonantis
Sufficient libræ: si prætentura, vel agger
Vertendus minor est, tercentum impone. Paratum
Postquàm opus, & posito jàm jàm de fomite flamma
Erùptura; jube fecialem ad mœnia primùm
Pergere, ut obsessis prænunciet omnia flammis
Corripienda, Duci dedant ni cominus urbem.
Si moniti renuant, confestim accendere sulphur
Præcipe fossores: avulsi protinus imo
Cardine prosiliant ipso cum milite muri.
Legibus humanis, & relligione teneri
Hunc tibi præcipio morem. Pietate gerendum
Semper erit bellum. sed jàm flagrante camino,
Ingenti sonitu, ceù cùm strepit aëre fulmen
Excussum, & magno cœlum tonat omne fragore,
Ilicet erumpit vis ignea, lataque multo
Mœnia projectat nisu: rapit omnia magno
Turbine flammarum, fumoque involuit apaco.
Ceù cùm materiam sub vastis Ænta cavernis
Tempore congessit longo, calefactaque flammas
Concepit, rupto confestim viscere montis,
Immensam jacit in cœlum succensa ruinam,
Et tegit horrifica sub tempestate propinqua
Tùm Catane concussa tremit, tremit omnis ab imo
Cardine Trinacria, & circùm Thetis acta remugit.
Ut tandem cecidit fragor, excussusque resedit
Pulvis, & ipsa suo facies jàm reddita cœlo est,
Præcipe in avulsos descendere Tectona muros:
Fragmina qui vigil, & totum rimetur hiatum.
Nimirum pateat via si scandentibus æqua.

Sit

Sit ne capax aditus: surgat si desuper agger
Qui cœptum valeat bellantum sistere cursum.
An lateri adversæ pateant obnoxia turris
Fragmina, suggestu vel si pulsentur ab alto.
His & prospectis, redeat prætoria : & ipsi
Observata duci referat, cunctoque senatu.
Si facilem convulsa aditum dant mœnia, & amplum,
Tempus in assultum generosam immittere pubem.
Ardua si nimis, angustoque patescat hiatu
Semita facta, novo foveam properare labore
Alteram in alterius stat fragmine; larga sub arcem
Majori ut tandem pateat via strata ruina.
At si difficilis tantùm conscensus, ahena
Præcipe continuò tormenta explodier : ictu
Sic æquata dabunt mollem tibi saxa recursum.
At propugnacli si denudata patescant
Jactibus, aut muri sugestu objecta fatiscant,
Vimineo tum fasce latus tege, tela priusquàm
Induat insignis hostem aggressura juventus.
Et quoniam nex magna virùm ventura, revulsæ
Mœnia cùm turris convecta è parte flagellant
Æra, & lethiferi grando volat horrida plumbi.
Idcircò in media, structo prius aggere, fossa,
Ponantur tormenta : illorum & verbere crebrò
Dejicere è plaustris primùm conabere fractis,
E latere objecto stridentia turris ahena.
Interea, dùm consilium de rebus habetur,
Ille cui commissa operis custodia, curet
Ne vallo super instructo se muniat hostis.
Id verò efficiet, si crebrò machina pulsu
Interturbet opus: sique illum missile plumbo
Turricula ex alta juvenes, feriantque, necentque.
At si consilio visum perrumpere in arcem,
Expedienda priùs tibi tela, virique legendi.

Quos

Quos igitur juvenes superandi gloria muri
Victores manet, & muralis dona coronæ,
Loricaque gravi, galeaque armabis, & ense,
Et pilo majore, & raucisona catapulta.
Ast illi, quibus est valli commissa struendi
Cura, ferant fasces, ferroque bicuspide vectes,
Vallares tunicas, pellesque, & vimina texta.
Verùm alii, quibus ut sociis via tuta patescat,
Palique, tribulique, & Frisius asper ephyppio
Evertendus equus, quæque invia plurima sternunt
Aspera, dura, dolis hostes fallacibus usi,
Ferrea rastra ferant, radios fractura, refertos
Pulvere vel saccos, rigidis quibus horrida rostris
Spicula sparsa tegant, & lethiferam tribuli vim.
Sintque manus inter unci, bifidæque secures:
His enim Ericius, & pali scindentur acuti.
Quæ cùm præstiteris, bellantum delige florem,
Attollant qui signa super victricia turres,
At quoniam primis sese objectare periclis,
Inque arcem primum assultum tentare, decorum
Ducitur, & tali quisquis se dignat honore;
Ardua res igitur Prætori incumbit, ab omni
Emeritos tantùm juvenes decerpere cœtu.
Id verò ut præstet, præcellat plurimus æquo
Judicio, & vultus sit majestate severus:
Illo promeritos ad munera destinat, ista
Continet haud gratam passi qui ritè repulsam.
Quapropter, devicta quibus sunt plurima bella,
Elige: sortiri primum muralis honorem
Hos serti decet. egregii quos inde sequantur,
Proxima quique tenent factis, famaque secundi.
At primos inter majorum more memento,
Prætor, eos censere, die quibus aggeris illo
Vallaris fuit, & custodia credita parmæ.

Ut juvenum selecta tibi sunt corpora, cunctos
In ternas, quatuorve manus partire. priori
Quadraginta viri se sistant ordine: ductor
Quos Legatus agat, quos Signifer, & duo fortes
Unà Instructores dextrà, lævàque sequantur.
Hoc major numero succedat ponè secunda,
Quæque animis primam, & præsenti robore firmet.
Inde manus reliquæ veniant, structo agmine, lectæ.

Præterea juvat hos inter (quæ maxima pugnæ
Semper erunt ducenda tibi momenta) decoros
Nobilitate viros, & avito fasce superbos
Adlegisse, sacri quos non ad prælia Martis
Lucra trahunt, pulchri sed provocat ardor honoris.
His sæpè eventu res est confecta secundo.
Acrior est virtus, claræ cùm pabula laudes
Sufficiunt, quàm cùm merces plebeja ministrat.
Atque hic nobilibus, ducibusque ad prælia lectis,
Præcipio ne se nitidis in vestibus ornent,
Auratosve ferant torques, vel gemmea texta.
Vulgari induti tunica, vulgaribus armis
In pugnam properent. Heroas Martia virtus,
Non gemmæ, aut rutilum à vulgo discriminat aurum.
Illud enim persæpe malum deforme timendum,
Ne si forte cadant lethali vulnere pulsi,
Gemmarum turpi miles correptus amore,
Conficiat. proh grande scelus, vix pectore dignum
Barbarico, Stygiisque ipsis damnabile monstris!
Sed quò non avidam per atrocia, & impia mentem
Ducit avarities? licet ipso in crimine sæpè
Deprensus rapto vitam fur ponat in auro.
Verùm si pietas (virtus in milite rara)
Curandos pugna subduci suaserit: iste
Dum pius officio, campo se subtrahit, ille
Distractus prædis inhiat, certaminis acer

De-

Defervet calor, & paulatim pugna labascit.
Ut tandem turbata retrò det terga juventus.
Idcircò pœna capitali præcipe; primis
Ne quis dùm Mavors fervescit cædibus, & dùm
Utrimque in dubio nutans victoria pendet,
Vulnere languentem, quicumque est ille, reducat
Ex acie, aut spoliis denudet lumine cassos.
Ast ubi res confecta, pio tum munere scissos
Missilibus proceres curatum in castra reportent:
Et spoliis, quem dura fames tenet, exaturet se.
His jàm præmonitis, superest tibi cura, feroces
Præclaris animos bellantum accendere dictis:
Sed breviter, subitis noceant ne plurima cœptis.
Magnanimos, quos altus honor, quos gloria tangit,
Sic hortare: Patet, juvenes, via strata sub arcem
Jamdudùm vobis, & votis mille petita,
Egregia stat ubi laurum virtute mereri.
Quàm dabit, & præsens Deus, & sua dextera cuique.
Vestraque jàm video (lætum mens augurat, omen
Et manifesta Dei per somnum visa dedere)
Tempora promerito cingi victricia serto.
Sed frustra currentis equi calcaribus armos
Solicitamus: agunt dum latè incendia flammæ,
Nutrimenta damus frustra: satis impetus ipse
Urget equum: satis ipsa ferunt sua robora flammas.
Ite igitur, quò raptat amor, quò gloria: & alta
Arce super capta victricia figite signa.
At reliquam plebem sociorum, & vulgus avarum,
Quò trahitur, multo inflamma mercedis amore,
Talibus ingressus: Perrupit machina muros,
Qui tot divitias argenti, aurique corusci,
Tantaque vallabant, congestaque tempore longo
Omnibus ex agris Bacchi, & Cerealia dona,
Velligerosque greges, armentaque plurima equorum,

Debita virtuti, & sudori præmia vestro.
Ergò agite, & magno quà stat via facta labore,
Ite alacres, tantis & finem imponite cœptis.
Nec teneam vos ipse: trahit sua quemque cupido:
Et certa in manibus vires jàm præda ministrat.
   Hæc sublimis equo cùm fecit verba Magister,
Majestate gravis, bellaci & flammeus ore
(Ut gestu juvenes ipso, pariterque minaci
Accendat vultu, Martemque inspiret, & arma)
Signa dari jubeat manifesta: dabuntque minaces,
Pyrobolo accenso, flammæ, vel ahena. sed acres
Assultus tentare decet, quo tempore, dicam.
Hostiles noctu caveas invadere muros.
Difficiles sunt nocte viæ per dura, labantque
Saxa per, & tribulos vestigia: nocte latescunt
Insidiæ, & facilè à sociorum insternier ictu.
Luce palàm jubeo generosam ad prælia pubem
Mittere te: fraudes quando, & via luce patescit.
Prætereà, lucente die, micat æmula virtus:
Excitat, & pigros vis æmula: & acritèr urget
Testis in arma animos, magni laudator & ausi.
Plurima sed contra in tenebris ignavia crescit:
Atque fugæ indecores, & inertia facta teguntur.
Lucem, Prætor, ama. Valido sed lucida bombo
Fax micat: irrumpunt juvenes: Mars, undique fervet.
Magnanimos urgete, duces: certamina quando
Ista petunt celeres ausus, & præcipitem vim.
Nàm si dura tibi per fragmina scandere primo
Non datur assultu, trepidaque potirier urbe,
Haud equidem, perstes licet, assequerere secundo.
Idcircò felix succedat ut impetus, arcem
Multiplici tentare loco conabere: ruptus
Non solùm quà murus hiat, sed quà integer, altis
Admotis te velle simul conscendere scalis,

Fin-

Fingito: ſic variis diſtractus partibus impar
Hoſtis erit, verus quà fortiter impetus urget.
Imò ubi neglectum ſervat cuſtodia murum
Rara, ſtat interdûm perrumpere, vique tenere.
Sic ſæpè inſignis parta eſt victoria. cœptis
Si favit Fortuna tuis, primoque repulſi
Aggreſſu ceſſere hoſtes, & mœnia capta:
Quod ſupereſt, multa ſpoliis mercede paratis,
Se gens exornet victrix. ſed cura ſecundis
Non minor in rebus tibi tunc adhibenda; juventam
Luxurie effrenem turpi, necibuſque pudendis,
Ære ſimul prohibere ſacro, faniſque Deorum.
Idcircò in civem nè quis deſæviat ultra,
Nè vim virginibus, vel matribus inferat: auro,
Communi ſimul abſtineat, templiſque, jubeto.
Quin imò; ut nimias prædas, & ſtupra, neceſque
Tutius amoveas, certum decernere tempus
Te moneo: quicumque ultrà vi colligit, illum
Plectito. ſic miti diſcent parere volentes
Victori cives victi. juvat uſque mereri
Devictorum animos, laudemque ex hoſte referre.
Integra quin etiam, ſervato cive, nitebit
Urbs, & ſervatæ major, quàm gloria captæ.
Supplice ſed voto Superis perſolvere grates
Jàm tempus, meritoſque aris incendere honores,
Balſamino ſucco, & Nabathæo thure calentes,
Majorum de more. Dei delubra Latini
Intrabis magna procerum ſtipante corona.
Cernuus hic cœli venerabile pignus adora,
Virginis & ſacræ numen, divoſque, deaſque,
Sunt urbes, ſunt regna quibus commiſſa: triumphi
Et quorum auſpicio veniunt, palmæque decoræ.
Votaque deinde memor perſolves, plurima in altis
Figens dona tholis. perfecto lætus honore,

Victricem pubem in victricia castra reduces.
Hactenus aggressu cùm res confecta secundo.
At propugnacli si te superare cacumen
Subnixi prohibent hostes, tum figere in ipsa
Præcipies stationem acie, subitoque parato
Aggere muniri, glandesque arcere, juventam.
Quin tu cautus, eam non ultrà ascendere partem
Primùm erumpentem jubeas sub mœnia, muris
Dùm manus in summis stat plurima. Tutius arces,
Promoto sensim vallo, per lenta domantur
Obsidia. Insultu nàm si contraria primo
Sors fuit, & juvenum lectissimus occubuit flos,
Solvere tunc decet obsidium, & sine laude reverti.
At si forte fame, & perituram labe juventam,
Atque fuga, certo indicio prævideris, aut si
Non longùm obsessis laturum noveris hostem
Auxilia, assultus non tum tentare negabo
Fortunam primi pariter, pariterque secundi
Marte perire viros spes, palmæ præstat, inerti.
Quàm lue consumi sine lucro, & laude decora.
Insuper, obsidii quando fortuna secundi
Pendet ab imposita, & servata in fragmine sede;
Idcircò totis tutari viribus illam
Nitere: delectæ nec pubi parce: struendo
Insistas, operique vigil. nàm non locus ullus
Insultu patet, aut magis est obnoxius igni.
Hinc jubeas (jactis flammas depellere flammis
Fas quando) assiduè juvenes demittere in hostem
Pyrobolos, ignesque sacros, liquidumque bitumen.
At sibi flammiferos defendere tutius ictus
Ut valeant, dura vallum testudine cingant,
Æratisque simul tunicis sese undique vallent.
Ut statio munita tibi, firmataque forti
Præsidio, decet extemplò superare receptum,
Quem

Quem propugnacli integra in parte locavit
Hostis, & effossa subitus palavit arena.
Inde alium, retrò si fidentissimus illum,
Indomitusque struat; magnas cùm credula vires
Et spes subsidii, numerusque, situsque ministrat.
Quantùm ille objecto spem ponit in aggere, tantùm
Nitere tu contrà perrumpere. Turre sub alta
Quæ vexilla nitent undanti candida lino?
Anne hostes fracti victori tradere muros,
Seque velint? sic est. pacem, veniamque precantes
Audio. securos populorum jure venire
Præcipe legatos sancitum fœdus. eburno
Tu solio, trabeaque illos insignis, & ostro
Excipies, populi pro majestate Latini:
At reliqui hinc, illinc teneant subsellia primi
Densa duces, auroque ipsi, gemmisque nitentes.
Utque oratores tentoria celsa subintrant,
Victrices Aquilas venerentur, & arma Quirini.
Mox humiles, ubi professi se dedere, & arcem,
Tu legem victis impone, & fœdera sanci.
At varia est populis lex perscribenda subactis.
Mitior illa novis, sed dura rebellibus: isti
Sic meritas solvent pœnas, iterùmque cavebunt
Detrectare jugum: placidis sed moribus illi
Accepti in sortem sociorum, nostra volentes
Sub juga descendent, & ovantes jussa capessent.
Verùm quisquis erit, Latiis qui deditur armis,
Sentiat ingenium Romæ, moremque benignum,
Quæ gremio accepit victos, civesque vocavit.
Edomitis legem, Consul, ne durus iniquam
Gentibus imponas: ne fortè ferocius illæ
Rursus in arma ruant. nimium velut ictus acutis
Sævit equus stimulis vehementiùs, & tumet ira.
Corpora certa mori, queis desperatio vires

Sufficit, & solis fiducia restat in armis,
Altus inaccessus, nec vi superabilis agger.
Nonnunquàm rigidi vitio Prætoris ademptæ.
Jàm pene è manibus turres, & regna fuere,
Ingenti sumptu quæsita, & sanguine multo.
At si præsidio regum, queis bella geruntur
Pro sacris, sociisque, urbes firmentur, honestæ
Deditionis erunt leges: ut scilicet urbe
Excedant juvenes armis, vexillaque pansa,
Accensasque ferant restes, & tympana pulsent:
Et secum tormenta aliquot, suaque omnia vectent,
Ac defensa abeant per fragmina, & ordine Martio.
Has quamquam leges mos sit dedentidus urbes
Præscribi: tamen una potest non omnibus esse
Conditio: mihi nec cunctas decernere promptum est.
Nàm sine more tibi si obluctavere feroces,
Connixi rerum tentare extrema, merentur
Vix equidem veniam. verùm clementia prosit
Romula: permixtim sine fasce, armisque recedant.
At si parva manus nullo munimine tuta,
Ausa sit armorum felices sistere cursus,
Præcipe captivos se tradere: solus & uno
Præcinctus ferro liber Præfectus abito.
Indignus tali ni forsan visus honore
Audacem ob fastum. sortem experiantur eandem,
Qui geminæ amisso turris munimine, & omni
Subsidii spe, victori concedere captam
Jàm fermè in manibus turrim noluere, superbis
Tantùm animis sisi, seque in postrema malorum
Dejecere: pati dignum sibi condita dextra
Fata sua Quæcumque tamen lex dicta subactis,
Inque vicem firmata, pattum de more, simulque
Tradita jàm portæ custodia, & obses utrimque,
Castra per, & turris commercia mutua sunto:
Insi-

Insidiæque, dolique mali,& simul omnia cessent
Hostica. sed vigilum tum sit solertia major,
Ne tendat fraudes hostis, fictaque latescant
Deditione doli: tibi semper ab hoste cavendum est.
Impendenda etiam quæ cura, ubi cæde peracta,
Inducias poscunt inimici, & tempus humandis.
Quas pius & concede illis, & posce vicissim.
Hic cassis debetur honos: tumulata quiescant
Pectora, quæ duris mortem oppetiere sub armis.
Mortua non equidem sævire in corpora fas est.
Intereà cautus, dux, observare memento,
Prætextu ne forte pio se muniat ille.
Qui tibi si fraudis fuerit suspectus, amicas
Nec petito inducias, nec tu concede petenti.
Quidquid enim tum peccatur, peccatur ab hoste.
Sed quid cunctamur segnes? stat dedita supra
Mœnia victrices Aquilas attollere. pacta
Phæbus ut optatos devexit luce triumphos,
Præcipe uti campis legio veterana cohortes,
Hinc illinc geminas equitatus & explicet alas.
Ipse sed heroa præcinctus tempora lauro,
Inque alto sublimis equo stes ordine primo.
Et pone insistat nitidis prætoria in armis
Intersusa cohors: juvenumque insignior omnis
Officiosa manus geminum latus ambiat, artes,
Te duce, qui belli varias, & prælia discunt.
Ut signum mox ære datum, sic urbe subactæ
Prodibunt gentes: Equites procedere primi
Incipiant, currusque graves, ægrique sequantur.
Hinc pedites humero gestantes æra quaterni,
Accensasque manu restes, & pelle sonante,
Agmen agant: sua dein insignia signifer auris
Explicet. hastati tandem longissima pila
More ferant: tales pactæ si fœdere leges.

Si

Si secus, hi terris demissa hastilia rettò
Lenta trahant, curvis illi supposta lacertis
Æra minora humiles gestent: collectaque signa
Vexillarius ater agat, lituique silescant.
Post gravibus devecta rotis tormenta trahantur:
Quæ gemini armati stipent hinc, indè manipli.
Postremum subvectus equo complectitur agmen
Præfectus virga insignis, armisque decorus.
Hic propè victorem cùm jam prospexit, ab alto
Acer equo exiliens, pronus veneretur: & arcis
Tradat ei claves: forti quas reddere pulchrum est.
Ast ut præsidio pateat via tuta, jubeto
Delectas illud comitari ponè catervas:
Ne struat insidias, ne vim quisquàm inferat olli.
Utque hostis vacua tandem discessit ab urbe,
Tum victor, dux, ingredere, & delecta juventus
Te comitetur ovans: & læto murmure plausus
Ingeminent tutis explosa timoribus æra.
Sed non successu semper fortuna secundo
Affulget: nàm sæpè lues, febresque malignæ,
Pestifer & vapor, & duri inclementia cœli,
Incœptisque hyemes properæ felicibus obstant.
Ardua sæpè loci munimina, & ipsa juventus
Effera, conatum celerem, aggressumque morantur.
Solvere ut obsidium Prætores sæpè coacti.
Interdùm totis collectis viribus hostis,
Obsessam venit auxilia immissurus in urbem.
Quare age, quid tibi tum vario discrimine agendũ est,
Expediam: tu dicta memor sub mente reconde.
Si pubes tenuata truci contage, labori
Impar, nec numero fuerit par illa tuendis
Aggeribus tantis, latèque ferociat atra
Contago: properent hyemes, imbresque sonantes,
Suppetiæque novæ nullæ mittantur ab urbe:

Nec

Nec quidquam afferri populatis amplius arvis:
Tum, quoniàm sic Fata ferunt humana : neque illa
Unquam mortali concessum evincere cuiquam ;
Cede volens sorti, cæptoque absiste sinistro.
Verùm castra tibi qua tum ratione movenda,
Accipe. Gentem omnem in ternas divide partes:
Prima, minor numero, fasces, & cætera secum
Vasa ferens præcat: lixæ comitentur & illam,
Et quotquot tristi morbo, vel vulnere tardi.
Altera pars major succedat, & ænea vectet
Tormenta, & pyrio mistas cum pulvere glandes.
Quæ postrema venit pars maxima, robur in illa
Pubis erit, totum veterano è milite lectum.
Hi castris igni correptis, ordine certo
Decedant ex arce, cui non terga, sed altam
Ostentent frontem, ne fors audacior hostis
Erumpens, celeri assultu signa ultima carpat.
Sed non parva licet sit summi ea cura Magistri,
Maxima quæ sequitur, magnam mentemq; animumq;
Atque usus belli varios, artemque requirit.
Scilicet obsessæ cùm barbarus appetit urbi
Suppetias multis stipatus ferre catervis.
Quid tibi tum potius pro re sit, Consul, agendum,
Da mentem solers, res est operosa, docebo.
Si circumfundens magnis se viribus hostis
Approperet: pubes tibi contra attrita frequenti
Assultu, & morbo pariter malè sana fatiscat,
Nec spes certa brevi cessuram aggressibus arcem,
Solvere tum decet obsidium, tutumque receptum
Accelerare: ducis quæ non laus ultima magni est.
At si florentes numerosa ad signa phalanges
Cogis adhuc, paribusque potes certare periclis,
Urgendum obsidium, veniens & barbarus Ortu
Expectandus. At intereà tu consule primos
Du-

Ductores, totis si pubem educere castris
Conveniat, latis pugnam & committere campis:
Tutari an potius vallum, atque arcere ruentes.
Sed quæ concilio procerum discrimine tali
Evaleat melior sententia, carmine nostro
Expediam, & magni superaddam exempla Magistri.
Si duplex valido firmet munimine castra
Agger, & impositæ sua per discrimina turres,
Fossarumque moræ latæ, pariterque profundæ,
Et faveat situs, & camporum commoda sedes,
Contineas vallo juvenes, hostemque repelle.
Tutior in dubiis præstat sententia. fossæ
Si minus extentæ, nec sit firmissimus agger,
Castrorum situs obliquus, statioque maligno
Structa loco, multis castella & passibus absint:
Tum tibi, tum ducibus potior sententia primis
Hæc sedeat: latum nimirùm erumpere in arvum,
Atque ultrò pugnam venienti offerre tyranno.
Conclusi intereà ne quid moliriet arce
Obsessa tentent, vallare sub aggere pubem
Egregiam duce cum forti, claroque relinque,
Servet ut accessus, & fragmina, pulset & hostem
Arce erumpentem, sociosque juvare parantem.
Sed ne te falsa capiat sub imagine pugnæ
Barbarus, ut campos acies educta patentes
Cùm tenet, & sua bellator quisque expedit arma,
Per cœcos ipse, incustoditosque recessus,
Furtim subsidia obsessam submittat in urbem.
Sique ausis faveat Fortuna, haud amplius ille
Sortis ad arbitrium pugnam committet: & ipse
Sistere ab incœpto, falsus cogeris ab astu.
Idcircò cœcos multo custode recessus,
Aviaque, latosque amnes, vallesque tuere:
Ne qua dolo pateat via cœca. Quis occupat aures
Fe-

Festinus rumor? clari quæ fama triumphi
Perque urbes Italum, perque arva sonantia Tibri
Invehitur, niveisque volat delata quadrigis?
Audio magnanimum Lothario de sanguine cretum
Victoremque heroa canit, meritisque sub astra
Laudibus attollit, divisque potentibus æquat.
Cujus virtute effectum, promittere nemo
Quod sibi dux, quamquàm confidentissimus, ausus.
Arduum, inaccessum regni munimen Eoi,
Scilicet Austriacis asserta Sicambria signis.
Vos mihi, vos Musæ, quæ fortia facta soletis
Pieria proferre tuba, totumque per Orbem
Heroum insignes cantu celebrare triumphos,
Huc agite: umbrosos Pindi liquisse recessus
Paulisper juvet, & Pimplæi gaudia fontis,
Et tacitas sedes, & amica silentia sylvæ.
Castra sequi placeat, turbasque, & prælia regum,
Et celebres plausus populorum, & ovantia signa.
Sic post bellaces fremitus, Martisque tumultus,
Et vobis rivi, & nemorum sit gratior umbra.
Nec minus, ò magni ductores, inclyta facta
Si vobis conari animus, nitidamque mereri
Laurum, & perpetuum seclis transmittere nomen,
Huc faciles animos advertite, claraque magni
Accipite hæc exempla ducis, linguisque favete
Unanimes: sic par continget gloria vobis
Sorte pari partis post Martia gesta trophæis.
Quarta recurrebat bellis felicibus æstas,
Magnanimos & in arma Duces, pubemque vocabat,
Cùm Cæsar Patrum cogi de more Senatum
Aulai in medium, primos & adesse magistros
Concilium in magnum summis de rebus habendum,
Imperat. acciti replent subsellia Patres,
Atque duces clari bello. Sedet ipse secundus

Ca-

Carolus, Augusto dictus cum Cæsare Consul:
Sub quibus, insigni palma, nitidoque triumpho
Annus erat fastis, Roma plaudente, notandus.
Hinc ubi consedere, rogat, sententia, Cæsar,
Quæ sit cuique ducum de rebus visa futuris.
His aperit mentem LOTHARUS, primusque profatur:
Eventu quamquàm fuerit tentata sinistro
Pannonici sedes regni, tamen illa Latinis
Est armis repetenda iterùm: cadet alta tyranni
Turris, inaccessique patebunt denique muri.
Spem facit & præsens Deus,& flos iste juventæ.
Carolus hæc: reliqui Rectores, Cæsar & ipse
Assensere: Viro tantum stat pondus in uno.
Nec mora, concilium dimittitur; atque potentes
Signa duces cogunt: totisque Sicambria castris
Murmure festivo resonat, atque omine læto.
Namque sub Auroram visum transcurrere fulgur
Cardine ab occiduo, latèque ardescere cœlum.
Quo viso, Eoo portendi funera regno,
Prædixit vates, animisque insedit amicum
Omen; & ingenti jàm spe sua castra movebant.
Prævertuntque fuga ventos, & vota suorum.
Mox ubi sub medio libratus cardine Titan
Constitit, excelso de colle Sicambria visa est.
Ut conspecta, citi tollunt ad sydera voces
Lætitia effusi juvenes, urbemque salutant,
Urbem exoptatam, votis & mille petitam.
Castra locant, vallo præcingunt, turribus agger
Munitur, vastus, constratis pontibus, Ister
Jungitur: accessus vallares mœnia contra
Succedunt: tormenta fremunt, validique labascunt
Assiduè rauco quassati fulmine muri:
Fragminaque, plenæque aditum dant, undique fossæ.
Itur in aggressum: superatur parmula, cæsis
Ho-

Hostibus, obnixis quamquàm non cedere, quāquàm
Torquerent vi multa, animisque ferocibus arma.
Fortibus edomiti fortes: superavit & ingens
Austriadum virtus audacia pectora Thracum.
Virtuti ut palmam devicta superbia cessit,
Undique Cæsareis & prætentura tenetur,
Viribus obnixam sub propugnacula totis
Ire jubet pubem Consul, fossaque potiri.
Intereà magnus resonare à vertice clamor
Incipit, & latè exaudiri classica mille.
Continuò subitus rumor per castra vagatur,
Subsidio properare Scythas, totumque teneri
Præsidio collem, turmasque instare sequaces:
Millia multa virùm, toto quæ barbarus Euro,
Et Tanai è toto, totoque acciverat Austro.
At non Cæsareis tanto timor ullus ab hoste
Illatus, lauri nec spes concepta pependit.
Quisque micat fidens oculis, quisque expedit arma:
Ingeminantque animos, & bella ferocia poscunt.
At varians inter proceres sententia primos
Visa est: in castris, ipsoque sub aggere valli
Expectare hostem pars hæc censebat: at illa
Actutum in campos animosam educere pubem,
Viribus & totis confligere. Consul ab alto
Tum sublimis equo tali sermone juventam
Alloquitur: Sit vestra licet mihi cognita virtus
Tot pugnis, ut certa queam spondere trophæa,
Et Deus hanc certo pariter spem numine firmet:
Attamen hæc potior mihi nunc sententia menti,
Et jam maturata sedet, defendere castra
Tuta situ valido, & duplici circumdata vallo.
Urbis & obsidium simul omni urgere operum vi.
Et dabitur superare, suis dum militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica Divi.

Et quod majus erit, dabitur ſuperare, tyranno
Threiciùm tantis corám ſpectante catervis.
Qui citus Aurora venit, mihi credite, ut eſſet
Virtutis veſtræ teſtis, veſtrique triumphi
Spectator. Præſignis amat victoria teſtes.
Spectatore nitent & pulchrius hoſte triumphi.
Nullo ſuppetias urbi, obſeſſiſque ferente,
Expugnaſſe, quidem, fateor, non ultima palma.
At verò, innumeris cum viribus hoſte propinquo,
Et faciente animos, & opem ſpondente, feroces,
Edomuiſſe viros, & perrupiſſe ſub arcem,
Hoc equidem ſublime decus, hæc gloria ſumma eſt.
Conſul ut hæc, omnes fremitu aſſenſere ſecundo
Auſtriaci, quodque olli viſum ſedet omnibus, ulla
Nec mora, Dux vallum victricia ſigna ſub ipſum
Explicat, opperiens, ſi fortè irrumperet, hoſtem.
Interea peditum lectas virtute cohortes
Sors quibus aggreſſum tentare, & fortia facta
Obvenit, tali breviter ſermone profatus,
Accendit ſtimulis: Hæc eſt, fortiſſima pubes,
Illa dies, veſtrum quæ tollet in æthera nomen:
Laudibus, & ſummis ventura in ſecula mittet.
Quod paucis Fortuna dedit, (quis crederet?) ultro
Contigit en vobis: veſtræ virtutis ut eſſet
Teſtis & ipſe, ſuis & tot cum millibus hoſtis.
Et tacito quamquàm vobis applauderet ore,
Robore ſe veſtro vinci potuiſſe. decoras
Ite igitur forti palmas decerpere dextra;
Quæ vos perpetuis, quæ Romam laudibus ornent.
His flos delectus juvenum ſuccenſus, in arma
Irruit, & muri per fragmen adire ſub arcem
Conatur, magno contra luctamine Thraces
Obſiſtunt, certi non cedere. denſus utrimque
Funera dura ferens torquetur ferreus imber.

Threiciique cadunt passim, mistique Latini.
Fortis Aladinus labat ictus; & acer Alastor,
Ductores Thracum primi: queis tempora glande
Astiades gemina fregit, misitque sub Orcum.
Astiaden contra, divùmque, hominumque Ramartes
Contemptor, cædit, per strata cadavera muros
Scandere conantem, turrimque subire parantem.
Lata venenato perfringens pectora telo.
At Medicæus ovantem cæde Ramartem
In latus intorta trajecit glande: simulque
Occupat objecti latus aggeris: atque ruentem
Vi magna Arminem deturbat. Opertus Alymum
Ense petit, mediumque inter præcordia condit:
Et victor muro sese infert. ah! precor, ausis
Ne tantum, juvenis. plumbi latè obrutus imbri
Decidit, & secum patriæ spes abstulit omnes.
Parte alia turmas inter supereminet almus
Marsorum Dux, egregio qui clarus avorum
Nomine, & insigni titulorum fasce superbus,
Majorem virtute sua affectabat honorem.
At non æqua viro favit Fortuna. ferocem
Nissea dum ferro cædit, dum cædit Orontem,
Et super incumbens durum Cidona trucidat,
Plurima qui dederat fortissima corpora letho,
Fragmine subnixus medio, latus ignea rumpit
Glans olli, siphone cavo quam durus Halesus
Intorsit: tamen ille, leo ceu pulsus, in hostem
Vertitur, & valido discindit Memnona ferro
Per medium: celeres quem non juvere sagittæ,
Non tunicæ auro squalentes, atque ærea scuta.
Sed jam labentem multo præ sanguine dextra
Accipiunt famuli, & sua sub tentoria ducunt.
Hic duros inter stimulos, sævosque dolores
Magnanimus mortem oppetiit. dux inclyte, quantam

Spem tecum rapis. ah! tristi te Fucinus unda,
Te patrii flevere lacus, mœstæque Napææ:
Atque ipsi in Marsis fleverunt montibus ursi.
Sed non impunem passus Mormilis Halesum
Ire diu: subitis congressus passibus illum
Occupat, & valido transverberat ilia pilo.
Mactat & hinc Rœlum, & fulgentibus exuit armis.
Quem manus Odrysium telis stipata coruscis
Ilicet aggreditur, crebros & duplicat ictus.
Ille ferox, vultuque hostes interritus omnes
Sustinet: ac ferrum rotat indefessus: & arte
Vique ictus vitat cunctos, rectusque tenet se.
Donec bello acer dubia in certamina Paulus
Carafidis præclarus avis, gestisque superbus,
Occurrit: cuneumque inter se fervidus infert.
Fistula & Oromedum primò confodit ahena
Ductorem Thracum, sociumque intercipit Hæbron.
Mox ferus eductum vagina assurgit in ensem,
Diffinditque humeros spontè occursantis Arini:
Addit & huic Steropen, cujus discissa cerebrum
Tēpora diffundunt. sequiturq. hunc proximus Arcon,
Cui latus ingenti connixus robore findit.
His cæsis, valido portæ ceu limine fracto,
Hostiles aperit cuneos, seque urget ad arcem.
Quem ponè insequitur victor Mormilis: uterque
Calcidicæ Sirenis honos, & gloria Martis.
Hæc dùm perfracta murorum in parte geruntur,
Barbarus auxilium sociis submittere, tali
Conatu aggreditur: cœco conclusa recessu
Vallis erat, firmo valli non aggere cincta,
Non turri, raris & custodita maniplis.
Ille hàc suppetias delectas ferre cohortes,
Imperat, & valido turmarum robore firmat.
Jam mediam tacito penetrarant agmine vallem
Threi-

Threicii, & primo vigilum custode necato,
Jam jam disrupto properabant aggere in arcem..
Tum Consul magno accitus clamore suorum,
Accurrit, lectasque trahens ad prælia turmas,
Cominus Odrysios intercipit: & simul acrem
Ductorem petit Orcanem, cui pectora glande
Fistula ab ærata displosa traiicit: alto
Pronus equo labat ille, animamque reducit in Orcum.
Hinc ensem gemmis intextum, auroque nitentem
Gemmata pariter vagina educit, & Ælon
Audacem, ingentem transverberat. ilicet ille
Guttura transfixus toto vomit ore cruorem.
Mox ferit Achmetem, ferit Hilon, Hippodamumque:
Horrendasque ciet strages, & funera miscet.
Non secus ac saltus cum perrupere feroces
Getuli, & parvos rapuere ex ubere natos,
Ira agitata fremens, toto furit ore Leæna:
Audacemque domat primum, domat inde secundum:
Dentibus & latè clades, atque unguibus edit.
Despumatque atro venantum sanguine arena.
Confestim versi fugiunt, spectante supremo
E tumulo ductore, Scythæ. fremit ille suorum
Aspiciens stragem: sed non toto agmine belli
Fortunam tentare ausus. Quid, barbare, cessas?
Tum Consul longè increpitans. non dura tuorum
Funera, casuræque tuæ non urbis acerba
Fata movent? nullusne animum tibi tangit honoris,
Vel famæ stimulus? potiùs decumbere toto
Agmine præstaret, tali quàm vivere probro.
An forsan juvenum tot millibus usque reposto
Ex Euro venisti, ut certior inde tyranno
Nuncius acceptæ cladis, captæque redires
Urbis? habes tua vota: refer spectata tyranno.
Consul ut hæc victor Rectori objecit Eoo,

Atcis ad obſeſſæ muros ſe vertit, ovanti
Agmine ſtipatus ſociorum, & talibus orſus:
Vicimus, ò ſocii: caſtrorum ex aggere pulſus
Thrax abiit: clauſis nec ſpes manet amplius ulla.
Obnixi licet obſiſtant, licet omnia tentent,
Corporaque objectent pro vallo interrita, tandem
Virtuti cedent veſtræ ſua mœnia victi.
Ergo agite, & magna cœptos virtute triumphos
Perficite: ipſe adero dux vobis, agmine primo.
Hæc ubi, prorumpit ſub fragmina: ſed citus alto
Ab Jove demiſſus nitido deſcendit Olympo
Ales, & ætherio protexit corpora ſcuto
Conſulis, alato ne plumbo objecta paterent.
Cujus erat nimium magno dilecta Tonanti
Vita, triumphales ſtarent quo ſoſpite faſces,
Sanctaq. Relligio Patrum, rituſque Latini.
Protinus hinc illinc ſclopis diſploſus ahenis
Plumbeus, & latè denſus volat horridus imber,
Mille ferens ſecum mortes, & funera mille.
Exultat multo Mars ſanguine: nec datur ullum
Ictibus effugium. ceu cùm denſata repentè
Turbine de cœlo crepitanti murmure grando
Præcipitat ſeſe in campos; ſata protinus omnia
Icta cadunt, culmique cadunt, excuſſaque paſſim
Poma jacent: laceroque jacet ſtrata uva racemo.
Actutum percuſſa pilis ſternuntur utrimque
Fortia quæque virùm bellantum corpora. cædes
Vulneraque, luctuſque, & plurimus undique ſanguis:
Inque oculis terror verſatur, & horrificum mors.
Ignivomi poſtquàm cecidit fragor æris, & acer
Egregium pubis florem demeſſuit imber,
Cominus arma armis occurſant, atque viro vir
Congreditur, deduntque neci, danturque viciſſim.
Arduus ipſe ſuper muri ſtat fragmine ductor
Threi-

Threiciùm, pulsusque patet immotus ad omnes.
Exemploque suos, dictisque accendit: & unus
Sustinet adversas acies, & cominus ensem
Fulmineum rotat impavidus, stragemque Latinis
Magnam infert: magnus circumstat cædis acervus
Illius ante pedes, multoque it sanguine rivus.
Non illum tormenta movent Vulcania, bombis
Explosa horrificis, non plumbi lethifer imber;
Non fumi globus ater, & igne immixta procella.
Atque sui quamvis se circum turbine tanto
Concussi nutent, stat sed firmissimus ipse:
Nec cedens retrò pugnacia pectora flectit.
Non secus, ac corylos inter validissima quercus
Cùm Borea concussa fremunt maria alta: flagello
Aërio coryli pulsæ flectuntur: at ingens
Stat quercus ventis, stat deluctata procellis,
Mole sua immota, & radice innixa profunda.
Magnum equidẽ, Scythico quamvis in pectore robur.
O utinam Latia natus de stirpe fuisses:
Quàm pulchra ornatus laude, & virtutibus ires.
At quoniam insignes animi laudantur in hoste,
Non ego te tacitum quocumq. hoc carmine linquam,
Nostra hæc dum relegent ventura in secla nepotes,
Fragmine te super obnixum, ferroque tonantem
Victorum multa cecidisse, à cæde superbum,
Laudabunt, plausuque ferent in secula nomen.
At Consul tanta Thracis virtute triumphos
Differri impatiens, volat obvius: & jacit ære
Fulmineo glandem: ruit illa excussa per auras
Fulminis in morem, pulsuque irrumpit acuto
Trans thoraca latus, cordique infixa residit.
Confestim torvo Thrax nictu lumina torquens,
Multa minans, bellumque ferens descendit ad Orcũ.
Haud mora, vi tandem, velut aggere flumen aperto

In campos ruit, & victor latè occupat arva,
Urbem in devictam fertur pleno agmine miles,
Cuncta ferox terrore replens, & funere acerbo.
Sic demum imperio ſuperata Sicambria noſtro,
Acceſſit, domitique Avares, Hunnique rebelles,
Egregia Lothari virtute, & mente ſagaci.
Æternùm meritos ſtatuet cui Roma triumphos,
Perque omnes referens ætates fama ſuperſtes,
Illius & palmas, & dignos dicet honores.

FINIS.

Magliar fc. P. 327.

BELLICORUM

LIBER XV.

AT quoniam certo Fatorum ex ordine sæpè
Alternat Fortuna vices, & fortior armis
Hostis aperta tenet, structisque invadere turres
Molibus, & raucis parat oppugnare metallis :
Idcircò obsessos, quæ tum solertia muros
Tutari, & validos operarum evincere nisus :
Machina quæ contra sit agenda, & difficilem artem ,
Expediam. Vati, Sirenes, numine vestro ,
Dum vestrum Elysium vetus hospes, & aurea Tempe
Lætus habet, placidaque sedet sub pace, favete.
Atque olli vires tantorum in fine laborum
Instaurate novas, numerosque adjungite vestros.
Nàm velut à bellis procul, & civilibus armis,
Tota quibus furiis Europa immanibus acta ,
Fervet, agens latè luctus, & funera mille ,
Felici recubans hac tranquillissimus ora ,
Et Musas inter vates, docet ardua fortes
Bella duces, insuetamque ad certamina pubem
Instruit, instructamque tuba simul excitat acri
Sic pacata licet sint vobis otia cordi ,
Et choreas unà , & cantum exercetis ovantes
Antra per, & scopulos, & saxa virentia musco:
Attamen, ò Divæ, bellacia carmina, & œstrum
Fulmineum, & pugnas , Martemque afflare potestis.

 Qua-

Quare agite, è vitrea ſpumoſæ Tethyos aula
Huc ò præſentes, Acheloides, uſque venite:
Inque operis tanti partem properate miniſtræ.
Inque tuo, Colomeli, ſinu ſi dulcia vates
Otia Muſarum, ſecretaque gaudia captat
Autumno pingui, procul urbe, forique tumultu,
In primis tu dextra veni, placidique foveto
Temperie cœli læta, & felicibus auris.
Munitas cui cura arces commiſſa tueri,
Plurimus invigilet, nitidis ut ſemper in armis
Excubet, aſſiduoque labore exercita pubes:
Deſidia ne forte pigra deferveat ardor
Martius: atque minus pugnæ, minus apta labori
Illa ſit, horrendo reſonant cùm claſſica cantu.
Cura neq. hæc tantùm tibi, dux, adhibenda, ſubortum
Cùm bellum populis, atque armis omnia fervent:
Verùm etiam quando compoſtis fœdere rebus,
Cuncta fluunt tranquilla: viget ſic vivida virtus:
Sic operi intentam non frangit inertia pubem.
Quin etiam (ſecura diù pax nulla) repente
Exoritur caſu bellum, & verſutior hoſtis
Improviſus adeſt armis, nulloque cruore
Protinus incuſtoditas intercipit arces.
Sive agitur bellum, ſint pacta, aut fœdera, ſemper
Eſt hominum ſuſpecta fides, quos fervida mutat
Ira, vel imperii nunquam ſaturanda libido.
His actis, ſequitur labor alter, ſcilicet urbis
Omnia ſint inſtructa, diu ſupereſſe ferendo
Obſidio ut valeant, & ſpes fruſtrarier hoſtis.
Ordine ſit longo vallis munita refixis,
Aggere & objecto via loricata: profundæ
Sint vacuæ pariter foſſæ, ſint mœnia firma.
Sint armata ſuis & propugnacula ahenis
Tormentis, ſemperque pilas torquere paratis.
Si

Si secus, haud longùm poterit neglecta teneri
Arx, habeat quamvis intus fortissima in armis
Præsidia, & multum victus, bellique paratum.
Rebus in his pigri rectoris inertia sæpè
Prævalidas positu, & munimine perdidit arces.
Solerti simul, illa duci stet cura, propinquis
Plurima nimirùm è campis vectare sub urbem
Suffectura sibi geminos alimenta per annos.
Nàm licet hoc ævo, quatimus quo fulmine turres,
Ignibus & rapidis, non urbs, firmissima quamvis,
Ceu Troja, in decimum quæ hostes differat annum.
(Altera vix illam inveniet nitidissima Luna.)
At munita tamen quià sæpius oppida largo
Obsidio cinguntur, amat cùm mitior hostis
Expugnare fame validissima mœnia, non vi:
Quin etiam steriles agri opportuna negabunt
Nonnunquàm victu, cùm circumfundimur armis;
Idcircò semper frumentis horrea plena,
Sint cellæ Baccho, nec equis sua pabula desint.
Plurima prætereà simul his servetur oryza,
Et cicer, & faba, lens, et castaneæ hirsutæ.
Sint carnes sale conditæ, sint & quoque pisces
Siccati ad Solem: nec copia desit aselli,
Anglia quem mittit, nec quem Trinacria, Thynni.
Sit quoque vi Vestæ de puro expressus Jaccho
Igneus humor: agit quo non præsentius ullum
Torporem procul è membris, frigusque malignum.
Ut benè- consultum victu, seges horrida Martis
Sufficiens servanda tibi in certamina longa.
Tormenta in primis sint plurima: sint & ad usum
Armamenta, sit & pyrii quoque pulveris ingens
Copia: sintque pilæ, glandesque, & flammea chytra.
Sed neque sylvarum desit vis multa, ruinam
Qua structo possit vallo, sarcirier arcis:

Qua-

Quaque alimenta igni dentur, victuque parando.
Inſuper indumenta tibi ſint plurima: miles
Ne lacero in pugnas unquàm deſcendat amictu.
Nil etenim magnos animos demittit, & altam
Virtutem juvenum; quàm ſciſſa, & ſordida læna.
At nitidæ vires tunicæ, ardoremque miniſtrant.
Scilicet his faſtum induimus: quo præpete curſu
In pulchram ferimur laudem, palmamque meremur.
Hactenus illa, prius quæ ſunt peragēda, propinquus
Mœnia quàm circùm ſedeat legionibus hoſtis.
Tempore nunc verò tali quæcumque gerenda,
Præcipiam. Sit prima igitur cognoſcere cura,
Hoſtica quot teneant bellantes caſtra, quot æra
Pulſatura tuas habeant muralia turres.
Et quem quæque locum ſtatio fixa occupet, & quot
Præfixæ: & primi quæ ſit ducis ampla, ſupremo
Vertice cui roſeo niteant vexilla ſub oſtro.
His animadverſis, primus conatus ahena
Ictibus aſſiduis explodere: & undique ſigna
Hoſtica lethifero flammarum evertere nimbo.
Ac velut horrificus cùm vaſta per æquora turbo
Rectorem navis comprendit, aquoſus & æſtu
Arietat in puppim magno Neptunus, & acres
Flatibus adverſis diſcerpunt lintea venti:
Tùm tempeſtati ſeſe ille opponit, & undis
Impiger: ingentes dant ipſa pericula vires.
Ergo hos in proram juvenes ſuccedere, & illos
Præcipit in puppim: latus his committit utrumque:
Turgida vela aliis, dare nunc cùm juſſerit, & nunc
Contrahere, & rapidi vires eludere Cauri.
Hos patulas mandat rimas ſarcire, fatiſcat
Si fors navigium: bibit & quos ante dehiſcens,
Egerat hic fluctus, æquorque remittat in æquor.
Ipſe ſed aſſiſtens clavo monituque, manuque
Cun-

Cuncta regit, surgitque animo par omnibus unus.
Atque sui quidquid perfecto muneris, ipsi
Cætera Fortunæ committit. Non secus arcis
Obsessæ Præfectus aget, cùm sæva procella
Incubuit, magnoque fremit Bellona tonitru.
Virtute assurgens major, majore periclo,
Præsenti occurrat fato generosus, & illos
Robore præstantes in propugnacula mittat:
Explorata fides quorum est, custodia portæ,
Loricata aliis via [illegible] commissa: ruentem
Qui primi excipiant hostem, telisque morentur
Fulmineis: vastas illos reparare ruinas
Murorum jubeat, subitumque attollere vallum,
Fascibus aggestis: alios erumpere, & omnia
Eruere, in muros quæ jam deduxerit hostis.
Arcis at ipse tenens concessæ fortis habenas,
Consilio cuncta, & dextra moderabitur acri.
Quæque suo complevit ubi pro munere, quidquid
Venturum manet indè, sinat decernere Fata.
Quidquid erit, quod Fata velint, virtute ferendum est.
Te verùm impensè moneo, tu dicta revolve
Assiduè, dulci correptus laudis amore,
Ne te confestim sub aperta pericula mittas:
Præcipuè dubius cùm primo in limine rerum
Mars pendet: sperare datur felicia quando,
Præfecto incolumi, sociamque in prælia pubem
Exemplo, magnoque ausu, & sermone vocante.
Si verò intereat, spes occidet omnis, & urbem
Certa manent tùm Fata: velut rectore revulso,
It vaga naufragium pelago factura carina.
Quin etiam obsessæ præfecto turris adempto,
Dissidia interdùm (pestis creberrima primos
Orta duces inter, cùm de moderamine certant,
Quæ palmas sæpè, & munitas perdidit arces)

Na-

Nascuntur, trepidis multum contraria rebus.
Hanc arcere luem poterit prius ipse Senatus,
Rectorem statuens, casso qui lumine primo,
Urbis in imperium veniat, bellique gerendi.
Sed quoniam premit insultans inimicus, & æra
Collucent flammis, quæ sunt propriora sequamur.
Et primùm, ratio quæ sit per mœnia pubem,
Per prætenturas partiri, ubi machina muros
Jàm petit, instructoque hostes stant agmine, dicam.
Si propugnaclis arx quinque incingitur, illa
Corpora lecta virùm tercentum singula poscunt.
Quinquaginta alios, si sex non ampliùs, adde.
Si septem fuerint, tum quadrigenta locato.
Sunt, bellatores qui tot voluere sub arce,
Loricata pedes via quot complectitur. una
Non tamen est cunctis ratio communis, uti una
Non est conditio: situs hanc tutatur, & amnis;
Pluribus idcircò non indiget: illa fatiscit
Si veteri munita modo, majora requirit
Præsidia: immensis si barbarus irruat undis,
Millia multa decet te tum submittere in urbem.
At cuneata tuos si munimenta recessus
Aggeribus saxorum altis, prætentave portæ
Præcingant, cives qui vincla jugalia non dùm
Experti (reliqui non apti ad prælia) turris
Interiora sinas tutari septa: sed extra
Quæ muros instructa, hostique objecta furori
Prima patent, jubeas veterana pube teneri.
Viribus electis semper primùm excipe robur
Hostis, ut evaleas illi superesse furentum
Unda velut pulsu ventorum agitata frequenti,
Si primùm in scopulos porrectos incidat, illi
Frangitur: inque sinùm vi mox contusa minori
Irrumpet. sic hostis ubi fuit impete fractus

In primo, veniet mox segnior. Altera vatem
Sed jàm cura subit custodia scilicet arcis
In propriis figenda locis, & tempore certo.
Assiduè muros, & propugnacula servent
Excubiæ: & fraudes, si forte parentur ab hoste,
Aut intestino si desertore, reportent.
Vestibulo in primo juvenis versutus in armis
Excubet in specula. verùm si longior, ipsa
Quàm lex æqua petat, muri frons plana recurrat,
Illius in medio miles præfigitur alter.
Aggeris inque vigil statuatur cuspide. At horam,
Qua varianda tibi fuerit custodia turris,
Accipe: cùm decima ab nocturno cardine rauco,
Postque diem medium cùm redditur ære secunda,
Tum custoditum procedat mœnia miles.
Nam tum exiguas Sol excelsissimus umbras
Cùm faciat, lorica viæ, fossæque patescunt;
Hostes fraude mala ne forte abdantur in illis.
Tunc etenim occultam cùm fraudem protegit umbra,
Intercepta dolo nonnumquàm mœnia: cautè
Idcircò mutandus erit speculator. At urbis
Si qua minus pars tuta tibi prævisa, frequentes,
Et fidos illa excubitores parte repone.
At verò excubiæ ne sint in munere segnes,
Sint aliæque vagæ, quæ circùm singula lustrent:
Sique sua, observent, vigiles statione residant,
An somno oppressi jaceant: an hostibus ultrò
Dent aditum, fraudemq. malam meditentur in urbem.
Qui sparsi circùm speculatum mœnia cursant,
Sint gemini, quorum seniori tessera detur:
Nocte facem cornu conclusam deferat alter.
Quale ministerium non dedignentur & ipsi
Interdùm primi proceres, Consulque subire.
Et quoscumque gravi somno, vinove jacentes

In-

Inveniunt, tanto capitis pro crimine pœna
Confestim plecti jubeant: dignissimus illa
Communem in populi peccat quicumque salutem.
Austriadæ magni exemplo, qui primus Ibero,
Primus & Augusto præfulsit clarus in ostro.
Ille etenim noctu muros cùm viseret, alto
Demersum somno vigilem videt, ilicet illum
Præcipitem summo in fossam de vertice mittit:
Inque suos conversus, Erat jam mortuus, inquit.
Sed quibus instantem valeant expellere somnum,
Fallere longa moræ vel tædia, protinus addam.
Principio statione juvat cursare frequenter:
Non facilè irrepit, cùm quisque perambulat ater
Somnus: & Ammericæ fumantem frondis odorem
Fictile de calamo confert haurire libenter:
Siccat enim nimium humorem, somnumque repellit.
Præterea Bacchi, quo non præsentius ullum
Torporem excutere, & solitum revocare vigorem,
Stillatum epotet laticem, populique saluti
Propinet: crebroque sonum ciat ære canoro;
Quò se tum doceat vigilare. Sed ilicet ipso
Ab Duce danda aliis qua sit ratione ministris
Tessera, præscribam. roseus cùm mergitur undis
Sol Tartessiacis, currumque inflectit ad Indos,
Præfectum, ut signum poscat, Legatus adhibit.
Quodque velit tacitus ferat hic illius in aures:
Ne qui forte datum accipiant, hostique reportent.
Hinc accepit ubi Legatus, & ipse sub aures
Omnibus acceptum Instructoribus inferat. illi
Turmarum ducibus referant, primisque tribunis.
Tessera, Rector, erit, Divi cognomen amici,
Seu Divæ, quorum est turris custodia curæ.
At ne sæpè eadem repetatur. & altera præter
Militibus primam si fors tradatur, ad arma

Si

Si conclamari ſubito rumore neceſſe eſt,
Inſtrumenta tibi faciant tum bellica nomen.
Verùm ſpargendus quando ſit rumor, ut arma
Expediant juvenes, noſtro jàm carmine dicam.
Terrorem è vallo cùm tu meditaris inanem
Hoſtibus inferre, ut ſubita formidine capti,
Ex operis fugiant actutum, ſede relicta.
Inſuper, ingenti varius ſi civis in urbe
Suſpectus tibi ſit, faveat quia forſitan hoſti,
Tum conclamari, ſed cautè præcipe: iniquo
Sic animo quotquot fuerint prodentur, & ipſe
Promeritam ſumes infido à ſanguine pœnam.
Et quamvis quocumque cieri tempore poſſit
Clamor in arma, tamen nox eſt accomoda fraudi
Concubia: è falſo verum diſcernere opacis
Non datur in tenebris, creſcitque per horrida terror.
Sed non externo minus ab rumore periclum
Eſſe ſolet, quod tu poteris ſic ante cavere:
Continuò ſolers ultra cuſtodia foſſam
Excubet, adproperantem hoſtem cæſura, tumultus
Cum fiunt: crebrò mutetur & utraque ſigni
Teſſera; ne qua nigra poſſit fraus nocte parari.
Si verò vigiles capti formidine inani
Clamavere, luant pœnas. Sed durior urget
Cura, per acceſſus obliquo tramite ductos
Sub murum tacitis venientem greſſibus hoſtem
Aggredi, & aſſiduis inſultibus exturbare.
Aſt erumpendi quæ tempora, qui modus, addam.
Plurimus obſeſſa fuerit ſi miles in urbe,
Fiat in hoſtiles eruptio crebra catervas.
Si ſecus, illa tibi ſit rara, feroxque fatiga,
Dux, hoſtes, ut poſſe datur. ſic ſæpè moramur
Obſidium; quod ubi in ſeros procedere menſes
Incœpit, validum minus eſt: & ſegnior hoſtis

Con-

Concepta sensim spe decidit. acrior artus
Lethifer invasit veluti cùm morbus, & ægra
Paulatim membra insultans depascitur: arte
Si quis Pæonia, fretusque salubribus herbis,
Fallere tum pestem poterit, lentèque domare:
Spes erit & vitæ misero. violenta remittunt
Paulatim sese, & longo post tempore cedunt.
Insuper, insultus quando meditaris in hostes,
Ante dies aliquot clamari præcipe sæpè.
Fraude fatigatus tali lentescet, inani
Conclamata ruens inimicus ad arma labore,
Atque opus incœptum linquet. verùm ipse caveto
Ne quis fortè data erumpendi tempora noscat.
Hæc etenim, celeri ferventia prælia nimbo,
Improvisa valent hostem superare jacentem.
Non secùs, ac segnes nocturno sydere nautas
Cùm subitus turbo comprenderit, ilicet alto
Absorbere potest. at si præviderit, astra
Observans cœlo cautus de puppe magister,
Excussitque suos, misitque in velà, pedesque,
Haud equidem tanto tempestas impete pinum
Excutiet. prævisa cadit vis effera venti.
At quot ab obsessa prorumpant arce, tuorum
Pro numero, objectique situ muniminis ipse
Decernas. sed prima tibi sit cura videre,
Mœnia præsidio ne fors tenuata relinquas.
Rectorem pubi egregium, bellique peritum
Præfice. tu nunquàm commissa exibis ab urbe
Ipse gubernator ceu nunquàm à puppe recedit,
Nec sibi commissas, alii concedit habenas.
Qui tibi delecti, brevibus stipentur in armis:
Funditor inter eat quos plurimus, ignea dextra
Mala ferens, fascesque, ollasque bitumine fœtas.
Sint & fossores vecte, incurvoque ligone;

Ut

Ut cœpta incendant opera, exturbentque, ruantque.
Accipe & insultus quæ tempora: corpora postquam
Curavere hostes, media jàm parte diei
Exacta; longos post prandia sæpè solemus
Cùm tenui somno fessi diffindere Soles,
Atque cibo oppressi nimio torpemus, & æstu.
Interdum de nocte juvat, ceu fulgur, in hostem
Turbine bellaci descendere: plurimus umbris
Augetur timor in furvis, crescitque periclum.
Quarta igitur cœlo noctis cùm labitur hora,
Vel cùm jam primo festinat Lucifer ortu,
Egrediere. dies ubi dicta effulserit, alto
Ponte super, cymbave, fluat si rivus, ovantes
Transmittant turmæ fossam. mox dirige & illas
Largum ubi castellum valli procurrit in æquor.
Verùm hic est illud solertius antè videndum:
Ne forte, incœptis si non Fortuna secundet,
Dum pulsus retrò ruit in secura, solutis
Ordinibus miles, tum terga impunè secutus,
Intermistus agat sese simul hostis in arcem.
Signa igitur ponas, queis discernatur ab illo.
Nimirùm labaro niteat si pileus albo,
Cærula sive illum circumdet tænia, vel si
(Interdum ludicra juvant) indusia tergo
Extabunt educta. Quid ò tardamus? apertum
En campum tenet adversarius, imminet & jam
Marginibus fossæ victor, minitatur & urbi.
Ergò agite, ò juvenes, nunc vi, nunc tempus & arte
Tutari parmas, valloque arcere profundo
Adventantem hostem. nam si pervenerit ipsa
Mœnia sub turris, spes nostra labascet: ut ægro,
Atra lues nigro serpens cùm forte veneno
Oppressit miserum, penitusque irrupit, & imas
Acrior in fibras pervadens corripuit cor.

Tunc ea Pergameum distentum cura Magistrum
Sollicitat, penitus subeat ne noxia venas
Contago: at primis tenuetur partibus humor.
Sic docti Rectoris erit solertia, longè
Instantem retinere hostem, atque expellere vallo.
Nam si sub muris dabitur se figere, Mavors
Cor petit insultans, & spes vix ulla saluti est.
Margine sed victor si jam consedit, & ære
Verberat assiduè parmas: quas scandere summis
E latere adverso conatur viribus; illum
Tu contra prohibe stationem imponere fossæ
Castello, aut ipsa perstare crepidine. sed qua
Arte queas hostem vallo defendere, tuta
Ab telis circùm quà loricata recurrit
Porticus, expediam. Medio stet tramite fossæ
Lecta manus juvenum, latus omne intecta, sub ipsam
Quæ crebrò adversam stationem fulminet ictu.
Prætereà spissos subter tellure caminos
Succendes; dimota ruat queis terra sub astra.
Ignes intereà jaciat, sulphurque juventus,
Agger, & insistens illo incendatur ut hostis.
At si non igni, fædoque bitumine pulsus,
Missile nec plumbo, præfixa à sede movetur
Adversarius acer, & ignibus ipse, globisque
Perfurit; amissam tum turris distrahe partem,
Aggere confestim sabulo, vel vimine structo.
Ulcere ceu diro cùm tota putrescere cœpit
Dextra, nec evaluit Marsis in montibus herba
Quæsita, & succi Medorum, & balsama pestem
Pellere, per reliquum serpens ne se cita corpus
Contago insinuet, docta tum nobilis arte
Continuò dextram Celsus secat: atque salutem
Optatam, per acerba licet, dat protinus ægro.
Parmula si fuerit, ducis qua forte receptum,

An-

Angulus intus eat protentus cuspide acuta:
In campum excurrat, si cornua, sivè coronæ.
Fascibus & vallum attolles, seu vimine: & illud
Plurimus aggesta firmabit fossor arena.
At priùs abjegno facies de robore capsas,
In quibus ignivomas concludes plurimus ollas,
Et lapides, unàque æris fragmenta minuti.
Quas mox subter humum sicco cum fomite miles
Occulat. utque hostes jam conscendere, minister
Det flammas. accensa sinu cùm Vesta tonabit,
Dissilient cum tota illi statione perusti.
Ast abjegna tibi si non dant robora sylvæ,
Exiguos ipsa puteos sub sede cavato:
Inque illos sacco inclusum jace fulmineum sal.
Indè trabes, lapidesque simul transversa locato,
Et quidquid magnam natum est inferre ruinam.
Restis & occulitur, quæ mox exsuscitet ignem.
Sed superat quoniam adversarius, inque profunda
Consedit fossa, gressumque ad mœnia victor
Intendit, numero pauci cedamus: at illi
Non equidem fasces, non submittemus inulti.
Sed multa certum est virtute, atque arte magistra
Tutari fossam, spes & præsumere palmæ.
Quæ si sicca diù, defendi aptissima; quando
Plurimus agger ea seu tum, sivè ante parari
Transversus poterit: variumque crepidine, & intus
Fas opus attolli, longùm quod distrahat hostem.
At si stagnanti scateat, vel Najade viva,
Haud equidem multo servatur tempore; raræ
Namque operæ in medio fabricari flumine possunt.
Arcibus idcircò semper siccata tuendis
Aptior est, riguo quàm quæ præcingitur amni.
At si fortè velis cùm fossam implere fluentis,
Objice disclusо, valeas præstare, feroci

Commoda præ reliquis ducenda est illa Gradivo.
Quæque etiam grandi fluvio labente rigatur.
Arida sed quamvis hosti magis apta videri
Possit, humo in sicca quoniam procedere longis
Aggeribus fas est; verùm quia tota patescit
Ignibus, obsessi jaciunt quos semper ab arce;
His igitur siccata favet, favet humida & olli.
At quibus arentem valeas defendere, paucis
Expediam, quando premit hostis, & explicuit se.
Principiò conare operis castrensibus ignem
Occlusum jaculari, inimicum & perdere. fossam
Idcircò totam juvat ante canalibus arctis
Obliquùm fodisse, graves qui sulphure quibunt
Hostem insultantem magna depellere clade.
Ad Cretam ut Venetos fama est fecisse; ubi omnis
Concava subter erat tellus perfossa caminis.
Mox quibus incensis, Orco tot millia Thracum
Demissa, & rapidis bis sunt data pabula flammis.
Præterea vallum tutari tempore longo
Agger transversus poterit, scissuraque crebra.
Quà propugnacli latus extat, & aspicit æquor,
Loricam aggesto transversam cespite tolle:
Missilibus petat unde ferox hostilia pubes
Agmina; distineatque diù, ne fragmina muri
Conscendant, & signa illis victricia figant.
Quam si forte, ruens delecto flore juventæ,
Occupet hostis; ages mediis è mœnibus ipse
Tunc aliam, quò se pubes generosa reducat:
Indomitamque aciem virtute, atque arte fatiget.
Verùm age, si fuerit stagnanti plena palude,
Vel scateat refluente, quibus tutaberis illam
Artibus, accipito: Cymbis invectus ab urbe
Egredere, & telis inimicum cæde retortis:
Atque ollis, summo murorum ex aggere jactis,

Im-

Imbribus & ſtygiis, & grandine contere ferrea.
Verùm hoſtilis uti diſrumpi vinea poſſit,
Qua rivum certant illi tranſmittere, tecto
E latere, aſſiduo pulſu, tormenta reclament.
Sed quid jacti ignes, quid fœda bitumina, & imbres
Tartarei valuere? quid & vibrata metallis
Fulmina terrificis, totieſque ruentibus agger
Objectus? quando ſors æmula, cæcus & hoſtes
Præcipitat furor, & medios immittit in ignes:
Accenditque animos, & vires ſufficit acres
Vindictæ ſtimulus, laudiſque immenſa cupido,
Nec minor his, regni ſpes affectata tyranno.
Quin etiam ingenium nobis magis acre nocendo,
Noſmet tutando quam ſit; quia ſcilicet ira
Fervidior calet, & vehementior urget amore.
Ergò ubi perrupit per fulmina crebra, per ignes
Adverſarius acer, ovatque in ſanguine victor,
Et vacuæ dominus foſſæ jam mœnia rumpit;
Tu ne cede malis, ſed ſpem, dux, concipe certam,
Tempore non longo, magna ſtipante caterva,
Adfore, ſuppetias ſociæ qui deferat urbi.
Quin etiam tabulas interdum fingere refert
Accepiſſe, quibus jamjam ventura referri
Auxilia, inque omnem rumorem ſpargere vulgum.
Qui ſi vera, an falſa, ignara è plebe requirat,
Credere quæ facilis, rerumque ab imagine duci?
Quin etiam cuncti quidquid ſperamus amantes,
Intuimur præſens, certumque tenere putamus.
Et falſi quamvis, hac ſpe lactamur inani,
Concipimuſque animos, perq. ardua tendimus ultro.
Rebus in humanis ea ſtat, quàm concipis ipſe:
Et concepta trahit tua te ſententia, non res.
Hac arte erectis animis, foſſore cavari
Noveris ut muros (poterit mercede referre

Transfuga, vel crebro resonantia mœnia pulsu)
Extemplò jubeas calones intus acuto
Vecte movere solum, factoque per intima ductu ,
Occursare hosti venienti, & perdere ferro .
Quique latet cœco conclusus fornice pulvis
Cominus extrahitur: sed primùm reste remota ,
Ne Vestam insinuet: quam si removere negatur,
Infundantur aquæ super ilicet. ire cavanti
Obvius ut valeas certò, & diffiare cuniclum ,
Stat varios hinc, inde cavos aperire meatus ,
Serpere & obliquùm primæ de fornice cellæ .
Semper ubi solers nitidis custodia telis
Excubet, interiora petat ne subdolus hostis .
Alta sit hæc tantùm, vir quantùm surgit in auras .
Ramos quinque pedes, non amplius, erige: & unum
In latum accipiant hominem: rectaque cavandi ,
Quà murum bombarda quatit: sic certiùs ipse
Invenies, quos ille struit . Qui consulit ante
Providus, ut primùm se tollit saxeus agger
Artifici factus dextra, tunc ille canales
Molitur, mediamque incurvat fornice cryptam ;
Miles ubi custos vigil adstat, & unde patescunt
Diversùm per cœca viæ, ramique latentes .
Sed quid tot prosunt conamina ? quidve futuri
Provida mens ? magno resonant divulsa boatu
Mœnia, collucent ignes, & sydera fumus ,
Et tellus submota tegit; caligine cœca
Omnia miscentur: volitantque ejecta per auras
Saxa, trabes, tormenta, viri, vallumque revulsum :
Turbine & horrendo nutans arx tota remugit .
Heù ! valuere hostes, ignemque dedere cavernæ .
Sed quid agas? quoniam sic vult fortuna, ferendum est.
At ne, Dux, animo desponde; est quippè magistræ
Artis adhuc virtus. tantam reparare ruinam
Qua

Qua possis, cantanti animos adverte, docebo.
Si munimenti pars evibrata patescit
Fragmine non multo, confestim fascibus illa,
Congestoque opplenda solo, fimoque tenaci.
His etenim subitus, solidusque attollitur agger:
Quo teneas currentem hostem, calidique remittas
Pectoris ardorem, & vires, facto objice, frangas.
Non secus undoso cùm ripas ariete rupit
Ingens flumen, aquis & jam superantibus undat.
Tum citus, & fasces, & terram congerit altam
Agricola, & vallum venienti opponit: & illo
Vasta tenet refluenta, graves & supprimit iras.
Proderit & capsas ollis, & pulvere plenas,
Fomite cumque ipso medio supponere hiatu.
Accensæ, prohibere valent,ne fragmina propter
Præfigant hostes, disjecti turbine, sedem.
At si fulmineo quæ à nitro facta ruina
Murorum, sit vasta, patescat hiatus & ingens
Fragminibus super, ut nequeas sarcire paratis
Ex fimo, terraque, & fascibus, aggere facto.
Tum propugnacli postrema in parte cavari
Sollicito extemplo jubeas fossore caminum:
Nitratique cados ibi sulphuris occule, visum
Quot tibi, cumque unà saxis miscebis acuti
Frusta minuta æris, fœdumque bitumen; ut hostes
Vulneribus laceri, cœca caligine mersi,
Offensi nidore gravi, rapido igne præusti,
In rupto nequeat stationem ponere muro.
Aut raptim si fixa, citi decedere ab illa
Conentur, vitam vel nixi in fragmine linquant.
At si non operæ fumum castrensis haberi
Concessum, jacit assiduè quia missile plumbum
Hostis ab adverso, & numerus latè ingruit ingens:
Fragmina lata super tribulos, armataque rastra

u spidibus sparges, plantas scissura cruentis
Ictibus, in pugnam gressu dum præpete currunt.
Qu in juvat, & tabulas radiis munire refixis
Utroque in latere, & medio substernere hiatu.
Asper ibi pariter figatur Ericius: illo
Pubem obluctantem poteris per longa morari
Intervalla, cadat sic fortior impetus, & sic
Extructo valeas te circumcingere vallo.
Bellicus è solido ligno fit Ericius: æreis
Et circùm stimulis vestitur (carmine nostro
Hinc & Ericius appellatur nomine) trunco
In medio major, tenuatus vertice: & alto
Cardine firmetur medius, firmetur utroque
Extremo, gemino paxillo in fragmine fixo.
Est & Equus pariter retinendis hostibus aptus
Frisius, artificis patriæ de nomine dictus.
Fagineo oblongus formatur robore, seno
Distinctus latere, ut transversa foramina fiant,
Inque crucem composta: quibus mox præcipe longos
Inserier radios, tornatos arbore querna.
Quique decussatim excipiant per mutua sese.
Inter & hos alii rectà figantur: & omnes
E ferro stimulis utrimque armentur acuto.
Plurimus hic nexus (muri cùm larga ruina)
Orbibus æratis transversùm imponitur; acri
Ut contrà juvenes venientes mordeat ictu.
Hæc cùm præstiteris, non arti, neve labori,
Sanguine nec parcens, nulla virtute tueri,
Arte queant nulla, si fragmina, quid tibi tandem
Restat opis, quando non spes, non occidit omnis.
Accipe rem paucis. illa tibi saxeus agger
Parte abscindendus, valido quà dirutus igne est,
Lorica actutum structa, valloque recincta.
Illius introrsum convergat & angulus: ipsa

In-

Inque vicem sese latera, & convulsa tueri
Mœnia uti firmo possint munimine. acuti
Si propugnacli, rarum id, non impiger hostis
In frontem molitur opus, fac corniger extet
Agger, ut è gemina miles tutarier illum
Parte queat. rauco quatiat sed si latus ære
(Rarius id faciet) serrato linea ductu
Tollitur: hæc acies se porrigat, illa reducat
Intus. at agger erit totus si forte secandus,
Turriculam medio in collo molire rotundam,
Aut quadram: patrio quæ jam cognomine muri
Appellatur Eques. quem circùm linea currat
Utroque è latere extremo producta. sed illud
Solerter semper jubeo meminisse, refecti
Ut munimenti tibi colla patentia ductis
Aggeribus claudantur: erit simul altera structa
Castrensis scissura, diù qua mœnia serves.
Si fors festinato ad certa pericula gressu,
Intereà properet sociis exercitus alis:
Atque urbem obsidio, promissis liberet & se.
Et quamvis sperare juvet, tamen ulla propinquo
De colle apparent notis undantia signis
Vexilla. At multus per castra hostilia rumor
Crebrescit, resonat Mars undique,& arma reclamant.
Forsitan illa petit dux improvisus, ut arci
Auxilia immittat furtim? spe fallor inani.
Corripite arma viri, ferte ignes, scandite muros:
Et solitos revocate animos, en appetit hostis
Urbem aggressurus. globus ò spectatis, ut ille,
Flos juvenum, primi sortem sortitus honoris,
Tendit in assultum, seque in sua colligit arma?
Sed vos, ò socii, fortissima corpora bello,
Viribus haud illis, haud & virtute secundi,
Ite, tot egregiis stat & hoc superaddere factis:

Et palmas cumulare novis. se sentiat hostis
Incassum tentasse virùm tot millibus arcem
Quam miles veteranus habet, scutoque tuetur
Corporis objecti potius, quàm molibus altis.
Mœnia non urbi deerunt, dum pectora stabunt
Hæc armata: novo semper non objice vallum
Deficiet, dum fortis habet hæc dextera ferrum.
Talibus ut dictis animos accenderis, acres
Præcipies mox arma viros, & cuncta parari,
Aggressum quibus eludas, tentataque serves
Fragmina. sed quæ tela, & quæ solertia, dicam.
Ut primùm insultus meditari senseris hostem,
In loca, tormentis ingens ubi facta ruina,
Et faciles aditus dant saxa instrata, jubeto
Ærea pila, breves hastas, bifidasque secures
Afferri: mistæque illis sint fistulæ ahenæ:
Cominus expelli quibus adversarius armis
Concessum, propiùs vallo cùm se intulit, & cùm
Vicina occursant arma armis, atque viro vir.
Præterea è ferro tunicæ, fascesque ferantur,
Viminaque, & facci, tribulique, armatáque rastra,
Atque pilæ, atque ollæ, bolidesque bitumine fartæ.
Armorum quæ cuncta foro longo ordine sistes.
His actis, subit illa animum non ultima cura,
Sese nimirùm intestina à peste tueri.
Si cives hosti faveant, ut ritè vereris
Ne fervet cùm pugna, tuos post terga lacessant.
Omnem exarmari populum tum præcipe: tutis
Inque locis, quorum suspecta potentia, cautè
Occludes: fortisque fores custodia servet.
Excubet inque foris custos, adituque viarum;
Ne qui forte queant conciri à plebe tumultus,
Hostis ut incubuit. tali quibus ordine cautum,
Ut jam dicta dies insultu affulsit, & arma
So-

Sole repercussa ardescunt, turmæque propinquant,
Armari totam confestim præcipe pubem.
In tres æquales quam mox partire cohortes:
Unam, luce cui custodia contigit illa,
Fragmina tutari, & venientem arcere jubebis.
Quæ custoditis è mœnibus altera venit,
Armorum stet lenta foro: manus ultima pubis,
In reliquis divisa foris insistat: & omnes
Stet prompta in casus, portesque accurrere, quò Mars,
Quò vicibus subitò versis Fortuna vocabit.
Atque hic præmoneo, ne bellatoribus ulla
Mœnia nuda, licet per se tutissima, linquas.
Hæc etenim interdum solet astu invadere totis
Viribus adversi dux agminis, ut sine multo
Sanguine signa super inimicas explicet arces.
Perge, labor properat jam Martius, & fera rauco
Pulsa sono inclamant jam classica, & horrificum Mars,
Et rigidum violenta rotat Bellona flagellum.
Quæ pubes igitur fragmen sortita, maniplos
In tres structa, super stet munimenta. feroces
Præcedant, hostis fracturi robora prima.
Hos galea insigni, scutoque umbone nitenti,
Loricaque teges, ut se defendere ab ictu
Fulmineo plumbi possint; ærata sed ipsi
Dextra pila gerant, & lenta hastilia, & uncos;
Sintque bipenniferi nonnulli, aliique secures
Perstringant, & quod perrumpere posse videtur
Pugnantum cuneos, versosque insternere: & illi
Siphone ignivomo, sclopoque armentur aheno.
Agmine qui properant pugnas urgere secundo,
Hi varios portent ignes, incendia cœca,
Atque ollas, & quidquid adurere posse creatum est.
At qui postremo succedunt ordine, vallo
Vertendo incumbant: vel si premat impete magno
Ad-

Adversarius adnisus perrumpere, primis
Auxilia extemplò portent, firmentque labantes.
Intereà, dum pugna calet, tu præcipe rauca
Continuò è latere obtecto tormenta tonare,
Grandineque horrisona pubem transversa ruentem
Sternere: nec glandes jaculari sclopifer altis
Cesset ab aggeribus, juvenesque immittere in Orcum.
Et quoniam dictis animi accenduntur, ut ignis
Nutrimenta capit vento, latèque relucet:
Idcircò socios hortare in prælia. laudis
Spe tollens animos, magnæ & mercedis amore.
Plurimus & verbis, & vultu plurimus acri,
Sacramenta, quibus constricti numine divùm,
Juratamque fidem Patriæ, Sanctoque Senatu,
Intactam toto quam stat servare cruore,
Objicies, repetensque iterum, rursusque monebis.
Præterea, magno dum nisu prælia fervent,
Tu vigil inspicito quæcumque juvare fugandis
Hostibus opportuna, tuisque afferre salutem,
Optatamque valent palmam cum laude mereri.
Unus & ipse, loco stabis præsentior omni,
Magna animos juvenū, & certamina mente gubernās.
At prius assultus quàm dura pericula tentes,
Hostis ut obsessam feciales mittit ad urbem,
Ut flammis ruitura solo jam mœnia dedas,
Militiæ primi proceres præcone vocandi
Concilium in magnum: quos tu mox, singula pendens,
Consule, si turrim obsessori dedere, honestum.
Quodque illis visum unanimis, id & ipse sequare.
Sed quæ tradendi caussæ: si turris iniquo
Structa loco, ut nequat defendi: plurima desit
Terra tibi, aut fasces, quibus obsepire juventam,
Divulsique queas muri sarcire ruinam.
Insuper, immenso pateat si fragmen hiatu,
Vel

Vel dejecta rotis tormenta, nitrumque, pilæque
Deficiant: non & pubes, non machina tanta
Suppetat, innumerum fractis è mœnibus hostem
Ut propulsurum speres sine cæde tuorum,
Atque urbis casu: quam præstat perdere, pube
Incolumi, inque novos quæ sit ventura labores.
Non virtus, furor est, unà cum turre juventam
Tot claram factis amittere. semper at illud,
(Quod tibi, quod multum refert cavisse) videndum;
Ne fors prætextu servandi militis, urbem
Intempestivè dedas: crebroque repende,
Continuò juvenes generari in bella, sed arces
Non facilè amissas iterum, nec regna renasci.
At si victori visum concedere muros,
Conditio dicenda tibi sit semper honesta.
Scilicet, ut liceat læto clangore tubarum
Passisque in ventum vexillis, ordine Martio,
Instructoque armis, curruque exire tonanti.
Atque suos genti fasces, suaque omnia ferre
Concessum: defensa aditus per fragmina detur.
At si conditio non hæc ferat arcis, & ipsa
Attenuata nimis pubes, nec tempora, leges
Accipe, quas poteris: sed non patieris iniquas,
Non turpes: præstetque necem pro laude pacisci.
Quin etiam interdum perculsi laudis amore,
Invicti fiunt animi, fit pectus ahenum;
Sarciat ut labem murorum, hostemque superbum,
Haud sibi sperata, merita sed clade, repellat.
Et quoniam faciendus honor, tutelaque multùm
Virtuti, fideique tuæ concredita turris;
Ne citò festines vana formidine, muros
Tradere, ab aggeribus viso vix eminus hoste.
Fac abs te potius populus, patresque requirant,
Cur serò obsessam, quàm cur citò dederis arcem.

Ast

Aſt ubi majus opus, majoraque cœpta, revertor.
Si tibi jam totis venientem viribus hoſtem
Excipere, atque extrema ſubire pericula certum eſt:
At poſtquam multùm pugnatum fragmine in ipſo
Eſt dubio ſub Marte, tui nutare labantes
Incipiant, fruſtraque alios in prælia mitti,
Hortarique animos fruſtra: timor imminet, urbem
Vi capturum hoſtem, tum dede, & cedito Sorti.
Sed ſi poſſe tua ſperes defendere vallum
Virtute, & ſocios exemplo accendere in arma:
Atque tuum ſeclis amor eſt tranſmittere nomen,
Morte vel inſigni, ſervata aut arce, feroces
Haud renuo medios moriturum irrumpere in hoſtes.
Sæpe ſtetit ducis exemplo, & virtute ruens arx.
At verò ut votis auſus reſpondeat æquis,
Non temerè, ut caſus fert, & Fortuna, ſupremam
In pugnam deſcende: locus ſi fraudibus, illo
Utere tu ſolers, artemque adjunge magiſtram.
Delecti ſuperant qui forte Giraſpides, illos
Hortatus ſermone brevi, citus inſtrue denſo
Agmine: pulſari mox tympana cuncta, tubaſque
Atque improviſos demitti cominus ignes
Præcipe, quique latent, ſuccendi reſte caminos.
Irrue mox acie denſus: trepidoque tumultu
(Si præſens Fortuna auſis, quique ardua Mavors
Cœpta fovet) muris inimicum expelle, ruentemque
Inſequere, ut toto tandem de fragmine cedat.
Verùm inſtauratis iterum ſi viribus arcem
Aggreſſurus adit: cui tu conatibus jiſdem
Haud equidem ſperes te poſſe opponere, turres,
Tandem dede. tuos, quorum jam cognita virtus,
Ne patere hoſtili rabie, ferroque litari.
Ergo ubi deditio, tibi jam meliora ſecutus
Conſilia, eſt tandem decreta, attollere ſumma

Can-

Candida de turri juvenes vexilla jubeto:
Vel festis pulsare modis cava tympana; signo
Quo petere inducias te obsessor ab aggere noscat.
Ne qua malæ intereà fraudis queat hostibus esse
Suspicio, actutum fac cuncta hostilia cessent.
Cùm vera de pace agitur, dolus omnis abesto.
Non tamen interdum prætextu fœderis, urbi
Illatam te posse veto sarcire ruinam.
Namque hostes in bello fallere, non dolus, ars est.
Ergò datis ultrò obsidibus, pariterque receptis,
Conditionis erunt leges utrimque decoræ
Scribendæ: pactisque, sacro de more Quiritum,
Imperium tandem victori traditur arcis.
Sed me defessum post tot certamina Martis,
Phæbeo & totum rorantem fonte, paterni
Invitant colles ad gaudia nota, sinumque
Ipsa suum Siren venienti expandit alumno:
Utque humili quõdam Musco, & mea tempora Myrto,
Sic nunc Heroa gestit præcingere lauro.
Hinc Nesis, Megareque, & Olympia Mergillina,
Hinc & Sebethus festivo murmure aquarum,
Ac virides plaudunt horti, campique beati.
Et procul hinc Prochyte circumsonat, Inarimeque:
Hinc & bellaci subsultat Vesbius igne:
Et Vicus contra, Stabiæque, & saxa Minervæ,
Ac Surrentini resonant à vertice colles.
At tibi, Sors varium maneat quæcumq. per Orbem,
Sex mihi, sed vacuis sudatus mensibus annos
Parthenius Mavors, sat erit si clarus AQUINAS
Te vultu accipiat facili, versetque secundis
Auspiciis, dum bella gerens tremefecerit Hæbrum
Victor, & Eoas arces: sique inclytus ostro
Romuleo, & patria præfulgens tempora mitra,
CANTELMUS legat interdum, Crateris ad undam
Dum

Dum concessa capit, sepostis otia curis,
Et plausu, ut semper solitus, dignetur amico.

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGE.

Pagina 19. versu 9. lege, Hesperiis. pag. 76. v. 11. lege, ubi mox. pag. 140. v. 12. lege, Deturbabit. pag. 146. v. 13. lege, Dejectum it. pag. 131. v. 23. lege, Epomeus pag 150. v. 3. lege, attritus. pag. 158. v. 2. lege, remotum, & versu sequenti lege, Oceanum supra velis. pag. 177. v. 22. lege, Quique pag. 210. v. 3. lege, etenim. pag. 221. v. 15. lege, letho. pag. 259. v. 5. lege, Deturbare. pag. 321. v. 9. lege, At tanta.